

İçindekiler

Koordinatörler Grubu Bulguları ve Analizleri	2
Sosyo-demografik Bulgular	2
Organ Nakli Koordinatörleri Grubuna İlişkin Tema ve Kategoriler.....	2
1. ORGAN NAKLİ KOORDİNATÖRLÜĞÜ (ONK) TEMASI.....	3
1.1. "ONK Deneyimi"ne İlişkin Görüşler	3
1.2. Mesleki Eğitime İlişkin Görüşler	5
1.3. ONK'ye (Organ Nakli Koordinatörlüğü) İlişkin Görüşler.....	7
1.4. Hastalara Yaklaşımına İlişkin Görüşler	14
2. BEYİN ÖLÜMÜ TEMASI	16
2.1. Beyin Ölümü Kavram Karmaşasına İlişkin Görüşler	17
2.2. Beyin Ölümü Öncesine İlişkin Görüşler	20
2.3. Beyin Ölümü Sonrasına İlişkin Görüşler	22
2.4. İkna Sürecine İlişkin Görüşler	28
3. ORGAN BAĞIŞI TEMASI	36
3.1. Rakamsal Hedef ve Sonuçlara İlişkin Görüşler	37
3.2. Bağış Nedenlerine İlişkin Görüşler	38
3.3. Organ Bağışının Az Olmasının Nedenlerine İlişkin Görüşler	45
3.4. Bağışçıların Bağış Karşılığı Taleplerine İlişkin Görüşler	56
3.5 Organ Bağışında Sosyo-Kültürel Faktörlere Yönelik Görüşler	63
4. ORGAN NAKLİ TEMASI	68
4.1. Nakil Türlerine İlişkin Görüşler	68
4.2. Nakil Sürecine İlişkin Görüşler.....	70
4.3. Nakile Karar Verme Kriterlerine İlişkin Görüşler	73
4.4. Donör- Alıcı Etkileşimine İlişkin Görüşler.....	74
4.5. Nakil Sonrası Sürece İlişkin Görüşler.....	76
5. SAHA DENEYİMLERİ TEMASI	79
5.1. Vaka Türlerine İlişkin Görüşler	80
5.2. Hasta Türlerine Yönelik Görüşler.....	87
6. İLETİŞİM TEMASI	94
6.1. İletişim Stratejilerine İlişkin Görüşler.....	94
7. TEŞVİK TAVSİYELERİ TEMASI	100
7.1. Eğitim Tavsiyelerine İlişkin Görüşler	101
7.2. Faaliyet Tavsiyelerine İlişkin Görüşler	104

Koordinatörler Grubu Bulguları ve Analizleri

Sosyo-demografik Bulgular

Tablo 1. Katılımcılara İlişkin Sosyo-demografik Bulgular

Değişken		Frekans
Cinsiyet	Erkek	14
	Kadın	16
Yaş	45- 54 yaş	11
	35- 44 yaş	11
	25- 34 yaş	7
	55- 64 yaş	1
Medeni Durum	Evli	26
	Bekar	3
	Boşanmış	1
Çocuk Sayısı	2	11
	Var	4
	0	3
	1	3
	7	1
Öğrenim Düzeyi	Lisans	22
	Ön lisans	3
	Doktora	3
	Lise	1
	Yüksek lisans	1
Yerleşim Birimi	Büyükşehir	17
	İl	13

Çalışmaya dahil olan katılımcıların sosyo-demografik özellikleri Tablo 1’de detaylı olarak sunulmuştur. Cinsiyet dağılımı 14 erkek ve 16 kadındır. Yaş dağılımlarına bakıldığında yoğun olarak dağılımlar 45- 54 yaş aralığı 11 kişi ve 35- 44 yaş aralığı 11 kişidir. 25- 34 yaş aralığı 7 kişi ve 55- 64 yaş aralığı 1 kişidir. Katılımcıların medeni durum dağılımına bakıldığında evli olan katılımcı sayısı (26 kişi) en yoğundur. 3 kişi bekar ve 1 kişi ise boşanmış durumdadır. Çocuk sayısı dağılımı ise şu şekildedir; 2 çocuğu olan 11 katılımcı, 1 çocuğu olan 3 kişi, çocuğu olmayan 3 kişi, 1 kişi 7 çocuğu olduğunu ve sayı belirtmeyip sadece çocuğunun olduğunu belirten de 4 kişidir.

Öğrenim düzeyi dağılımına ilişkin olarak lisans mezunu katılımcı sayısı (22 kişi) oldukça yoğundur. 3 kişi doktora mezunu, 3 kişi ön lisans mezunu, 1 kişi lise mezunu ve 1 kişi yüksek lisans mezunu olduğunu belirtmiştir.

Yaşanılan yerleşim birimine ilişkin olarak 11 kişi büyükşehirde ve 13 kişi de il merkezinde yaşadığını belirtmiştir.

Organ Nakli Koordinatörleri Grubuna İlişkin Tema ve Kategoriler

Tablo 2. Araştırmanın Temaları

TEMA	KATEGORİ
Organ Nakli Koordinatörlüğü (ONK)	ONK Deneyimi
	Mesleki Eğitim
	ONK’ye İlişkin Düşünceler
	Hastalara Yaklaşım
Beyin Ölümü	Kavram karmaşası

	Beyin Ölümü Öncesi
	Beyin Ölümü Sonrası
	İkna Süreci
Organ Bağışı	Rakamsal Hedef ve Sonuçlar
	Bağış Nedenleri
	Bağışların Az Olmasının Nedenleri
	Bağışçıların Talepleri
	Sosyo-kültürel Tespitler
Organ Nakli	Nakil Türleri
	Nakil Süreci
	Nakile Karar Verme Kriterleri
	Donör- alıcı Etkileşimi
	Nakil Sonrası
Saha Deneyimleri	Vaka Türleri
	Hasta Türleri
İletişim	İletişimi Zorlaştıran Durumlar
	İletişim Stratejileri
Teşvik Tavsiyeleri	Eğitim Tavsiyeleri
	Faaliyet Tavsiyeleri

Kod Matris Tarayıcısı

Çalışmaya katılan organ nakli koordinatörlerinin ifadeleri doğrultusunda elde edilen üst ve alt kodlar aşağıda sunulmuştur. Kodların frekansları karşılarında rakamsal olarak gösterilmektedir. Aynı zamanda yuvarlak kutucukların büyüklüğü kod sıklığını ifade etmektedir.

1. ORGAN NAKLİ KOORDİNATÖRLÜĞÜ (ONK) TEMASI

Organ nakli koordinatörlüğü teması 4 kategoriden oluşmaktadır. Bu kategoriler; ONK Deneyimi, Mesleki Eğitim, ONK İlişkin Düşünceler ve Hastalara Yaklaşım'dır.

1.1."ONK Deneyimi"ne İlişkin Görüşler

Çalışmaya katılan organ nakli koordinatörlerinin deneyimlerine ilişkin olarak görev süresi ve mesleki deneyim geçmişlerine yönelik kullandıkları ifadeler bu kategoride sunulmuştur.

Tablo 3. Katılımcıların Asıl Meslekleri

	Frequency (Kişi sayısı)
Hemşire	15

Sağlık memuru	7
Doktor	3
Sosyal hizmet uzmanı	2
Sağlık idarecisi	2
TOTAL	30

Tablo 3'te katılımcıların asıl meslekleri sunulmuştur. Buna göre 10 katılımcı hemşire, 2 katılımcı sağlık memuru, 1 katılımcı doktor, 1 katılımcı sosyal hizmet uzmanı ve 1 katılımcı sağlık idarecisi kökenine sahip olduğunu belirtmiştir.

Tablo 4. ONK Deneyimi (Yıl)

	Frequency (kişi sayısı)
1- 5 yıl	8
11- 15 yıl	7
6- 10 yıl	6
1 yıldan az	4
16- 20 yıl	5
TOTAL	30

Tablo 3'ten de görüldüğü üzere katılımcıların koordinatörlük görev süreleri çoğunlukla 1- 10 yıl arasındadır. En uzun süre görevde bulunan katılımcı 20 yıldır koordinatörlük yapmaktadır. Ayrıca 4 katılımcının deneyimi 1 yıldan azdır.

ONK geçmiş deneyimlerine ilişkin olarak ise katılımcıların ifadeleri aşağıdaki gibidir.

Göreve tesadüfi şekilde başladığına ilişkin görüş belirten katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“4 yıl başka bir yerde çalıştım ama 4 yıldan sonra hep transın içindeyim. Öncesinde Transplantasyonun sorumlu hemşireliğini yapıyordum. Daha sonrasında koordinatörlüğüne geçtim. Yaklaşık 5 yıldır da koordinatörlüğünü yapıyorum” (K3, Kadın).

“Uzun yıllar sağlıkta idarecilik yaptım. Aile hekimi sistemine geçişle beraber biz de bir hevesle aile hekimi sistemine geçmiştik. Fakat serüven kısa sürdü 1 buçuk sene kadar benim müstezadıma çok uygun olmadığını düşündüğüm için ayrılmaya karar verdim. Sağlık Müdürlüğü'ndeki idareci arkadaşlarla aile hekimliğinden ayrılacağımı konuşunca onlar tekrar idareci olursun dediler, ben de olmam dedim. Müdür yardımcılığı teklini de geri çevirdim bana uygun bir yer verin dedim işte neresi var organ nakli koordinasyonu var dediler. Ne iş yapıyorlar dedim. O zamanki idarecinin söylediği valla bir iş yaptıkları yok rahat rahat yatıyorlar dediler. Yani kandırdılar (güldü). O şekilde başladık yani” (K6, Erkek).

“Tesadüfen oldu. Şöyle ki sosyal hizmet mezunuyum ben. Geçiş yapmıştım başka bir görevdeydim. Branşım başka bir branştı. Unvan değişikliğiyle sosyal hizmet uzmanlığına geçtiğimde hastanenin organ nakli koordinatörlüğüne bir sekreter lazımdı. O arada başka birimlerde vardı. Başka birime görevlendirildiğimde orada organ nakli koordinatörlüğü de vardı. Organ nakli koordinatörlüğü olduğu için biz bir anda kendimizi onun içinde bulduk. İsteyerek, bilerek değil de... İlk önce koordinatör yardımcısı gibi bir rolüm vardı. Tabi konu hakkında çok da bilgi sahibi değildim o dönemlerde sonrasında tabi bilgi sahibi olduk. 2009'mu tam hatırlayamıyorum organ nakli koordinatörlüğünün sertifikası için başvurdum. Onu aldık. Onu aldıktan sonra zaten koordinatörlük bana geçti hastanede” (K7, Erkek).

“Aslında çok planlı şekilde olmadım. Ben mesleğimin 36. yılında çalışıyorum. 24 yıllık yoğun bakım deneyimimin sonrasında artık yoğun bakımda tükenmişliği yaşamaya başladım. İdareyle bazı problemler yaşadığım süreç içerisinde bana dediler ki organ nakli birimini kurabilir misin? Bunun çok büyük bir iş yükü olduğunu düşündüler. 2009 sonu. Daha öncesinde

herhangi bir arşiv oluşturulmamış. Organ nakli biriminin alt yapıları oluşmamış. Beyin ölümü tespit komisyonu oluşturulmamış. Hastanenin içerisindeki sağlık profesyonellerinin eğitimi yapılmamış. 2009 yılında Başkent Üniversitesi'nin kurucu profesörü Mehmet Haberal yerinde ben organ nakil sertifikasyon programını eğitimini almaya gittiğimde aslında böyle ne kadar keşmekeşin içerisinde dahil olduğumu o zaman fark ettim. Gerçekten bu kadar yoğun çalışmayı gerektirdiğini bilseydim şu an için başkasını düşünmezdim yaparım diyorum ama ilk bana önerildiğinde bu kadar keşmekeşin içerisinde atıldığımı bilseydim de bildiğim bir çöplükte kalayım yoğun bakımda kalayım derdim. Çok net” (K10, Kadın).

“Şöyle 2018' de benden önceki koordinatör arkadaşın görevden alınması ve plansız ani şekilde görevden alınması sonucu başladım koordinatörlüğe ve herhangi bir bu konuda eğitim yani organ nakli koordinatörlüğü konusunda bir eğitim almadan başladım. Sonrasında sertifika programları da uygulanmadığı için aslında 4 bu yıllla beraber 4 buçuk yıldır sertifikasız şekilde tamamen kendi kendimizi işte yetiştirmemizle yürüttüm” (K24, Erkek).

Gönüllü ve istekli şekilde göreve başladığına ilişkin görüş belirten katılımcılar şu ifadeleri aktarmıştır:

“Katılım belgesiyle birkaç yıl boyunca çalıştım ve ne yapabilirim? Ben Nevşehir’liyim. Burada hiç yapılmamış bir iş, bu iş ve ben nasıl bunu tanıtabilirim diye önce biz okullardan başlayarak stantlar açarak her konserde stant açtığımızda broşür dağıtarak ve her gördüğümüz kişiye organ naklinin önemini anlatarak bu düzeye gelebildik. Ancak tabii ki her işin başında olduğu gibi önce eğitim, önce sağlık sonrasında eğitim geliyor ve biz önce sağlığı sağlayacağız ki ondan sonrasında da düzgün bir kafa yapısıyla eğitimi verebilelim. Zaten bizim amacımız önce yaşatmak. Eğer ki yaşatamıyorsak eğer ki yaşamayacaksa da geride kalanlara bir umut ışığı olsun bir hayat olsun diyerek bu işe gönül verdik” (K19, Kadın).

“Kendim isteyerek oldu. Hatta görevlendirmemi falan kursa gittikten sonra kendim yazdırdım. Bakın böyle de bir sistem var, bu sisteme dahil olmamız lazım. Kâğıt üzerinde kalmaması lazım. Ben bunun eğitimine gittim ve bunu bu ilde yapmak istiyorum diye gittim” (K21, Kadın).

“Yani benim kişiliğimle çok örtüşen bir işmiş. Onun için seçmişim herhalde organ naklini. Ben mezun olduğumda çok idealisttim. Hocam bana dedi ki, Hacettepe Üniversitesi'nden mezun oldum. “Kal” dedi. “Burada akademik kariyer var, yap”. dedi. Ha ben dedim ki “Hocam hayır ben sahada çalışmak istiyorum”. Yani böyle bir idealistliğim vardı. “O zaman” dedi “sana çok ideal bir yere göndereyim” dedi. “Neresi” dedim. O zaman Türkiye Organ Nakli ve Yanık Tedavi Vakfı Hastanesi diye geçiyordu burası. Üç katlı küçücük bir yerdi. “Haberal'ın hastanesi” dedi. Butik böyle küçücük bir yer dedi. “Sadece organ nakli”. Ha öyle mi falan, bir heyecanla geldim” (K30, Kadın).

“Yani normal bir staff hemşire olarak başlayıp yıllar içerisinde geldik. Ve hani kendi özel hastanemiz için söylüyorum diğer özel hastaneleri bilemeyeceğim, biz de belli bir yıla kadar çok fazla devir yoktu yani personel değişikliği çok sık olmuyordu. Dolayısıyla herkes sizi tanıyor siz de herkesi tanıyorsunuz. Herkes sizin yaptığımız işe saygı duyuyor siz de o konuda elinizden gelen desteği yapıyorsunuz zaten. Bu tanışıklık olmanın verdiği bir avantaj. Yani yaptığımız işi çok rahat ifade edebiliyoruz isteklerimizi çok rahat söyleyebiliyoruz, yönetim tarafından anlaşılabilir ve oraya isteğimizi direkt aracı olmadan iletebiliyoruz. Özel kurumun da verdiği aslında rahatlık, evet belki en baş patrona ulaşamıyorsunuz ama başhekimdir, başhekim yardımcısıdır direkt bir derdiniz sıkıntınız olduğunda kapısını çalıp dile getirebiliyorsunuz” (K13, Kadın).

1.2. Mesleki Eğitime İlişkin Görüşler

Katılımcıların ONK'ye ilişkin aldıkları eğitimler sorulmuş ve alınan yanıtlar Tablo 5'te sunulmuştur. Buna göre sertifika olarak göreve başladığını vurgulayan katılımcı sayısı 8'dir. 1 katılımcı mesleki yüksek lisans öğrenimi yaptığını belirtmiştir. 5 katılımcı mesleki eğitim aldığını aktarmış ancak sertifika ifadesini kullanmamıştır. 2 katılımcı sertifikasız olarak göreve başladığını ve 2 katılımcı da kişisel araştırmalarıyla göreve başladığını belirtmiştir. 3 katılımcı ise sertifikasyon eğitimi aldığını üniversite isimlerini de vurgulamıştır.

Tablo 5. Mesleki Eğitim

	Frequency (kişi sayısı)
Sertifika	19

Meslek eğitimi	5
Kişisel araştırmalar	2
Sertifikasız/ Eğitimsiz	2
Başkent Üniversitesi	2
Akdeniz Üniversitesi	1
Yüksek Lisans	1
TOTAL	30

Mesleki çeşitli eğitimler aldığını belirten katılımcılar şu ifadeleri aktarmıştır:

“Orada Bakanlığın getirdiği bazı kriterler vardır. Beyin ölümünü açıklayan çok detaylı eğitimler alırız biz zaman içerisinde. Toplantılar yapılır sık sık bu tür bilgiler bize öğretilir” (K3, Kadın).

“Ben gittim 2018’de eğitim aldım, geldim bitti. Sertifikasyon programı dışında bana her sene düzenli herhangi bir eğitim verdiler mi? Vermediler” (K11, Kadın).

“Ben bunun eğitimine gittim ve bunu bu ilde yapmak istiyorum diye gittim” (K21, Kadın).

“Bizim aldığımız eğitimden de bazen böyle çok teatral bir sürü bir sürü şey kombinasyonlar öğretmişlerdi bize. Şimdi mesela karşımızdaki kişinin sosyo-kültürel durumu önemli” (K25, Kadın).

“Dolayısıyla bilgilendirmemiz sırasında biraz travmatik şeyler yaşayabiliyoruz. Bazen hırçınlaşabiliyor aile. Şimdi “hem hastamızı öldürdünüz hem organlarını mı istiyorsunuz?” gibi böyle tepkiler görüyoruz. Yani bunlara da biz hazırlıklı olduğumuz için hani çok da ilginç gelmiyor. Yani her türlü şeyi kabul ediyoruz. Çünkü ölüm sırasında hasta ve hasta yakını olmak yani o psikolojik durumu, o eğitimler aldığımız için çok iyi biliyoruz” (K30, Kadın).

Sertifikasyon eğitimi dışında yüksek lisans eğitimi de aldığını belirten 1 katılımcı şu ifadeyi aktarmıştır:

“Yaklaşık 5 yıldır da koordinatörlüğünü yapıyorum. Hem sertifikalıyım hem de bu konuda yüksek lisans yaptım. Ben zaten Transplantasyon ile sorumlu hemşire olduğum zaman tanıştım ve çok sevdiğim bir alandı zaten” (K3, Kadın).

Sertifikasız şekilde göreve başladığını ve halen sertifika almadığını belirten katılımcılar şu sözleri dile getirmiştir:

“Hatta ben de ilk şeyimi yaparken onun tecrübelerinden faydalanmıştım yani onlar yarı koordinatörü oydu diyebilirim yani. Sağ olsun destek çıkmıştı çünkü neyi nasıl yapacağımı tam bilmiyordum. Biraz sahada öğrenmiş gibi oldum. Eğitimi aldığım bir konu değildi bu. Normalde bunların bir de bir eğitim süreci var. Sağlık Bakanlığı nezdinde yürütölen bildiğim kadarıyla pandemi öncesi dönemde biraz daha etkin yapılmış. Sonra işin içine pandemi girince bu eğitim kısmı biraz aksamış şimdi tekrar yapmayı planlıyorlar. İsim istiyorlardı gelmek isteyenlerle diye. Muhtemelen yakın zamanda tekrar yapacaklar. Bunun doğrusu belgeli yapmak. Eğitimi alıp belgeli yapmak” (K16, Erkek).

“Şöyle 2018’de benden önceki koordinatör arkadaşın görevden alınması ve plansız ani şekilde görevden alınması sonucu başladım koordinatörlüğe ve herhangi bir bu konuda eğitim yani organ nakli koordinatörlüğü konusunda bir eğitim almadan başladım. Sonrasında sertifika programları da uygulanmadığı için aslında 4 bu yıllla beraber 4,5 yıldır sertifikasız şekilde tamamen kendi kendimizi işte yetiştirmemizle yürüttüm” (K24, Erkek).

Kişisel araştırmalar yaparak göreve başladığını ve işi öğrendiğini belirten 1 katılımcı da şu ifadeleri aktarmıştır:

“Öyle olunca ya bu işin dini boyutu nasıldır diye bakmaya başladık. Taramadığım makale kalmadı. Din kitabı kalmadı, ulaşabildiklerim ölçüsünde tabi. Ve şunu gördüm diğer dinlerde zaman zaman bu tip tedaviler için direnç olsa da İslam dininde bırakın direnci veyahut cevaz vermeyi teşvik var. Çünkü hayatın kurtarılmasının caiz olduğuna dair kanaat var din

aleminde. Öyle olunca bizim organ nakline geçerken biraz istirahat ederim kafamı dinlerim dediğimiz süreç yok arkadaş biz burada durmaya değil, oturmaya değil, çalışmaya geldik ile devam etti bunu söyleyeyim öncelikli olarak” (K6, Erkek).

Başkent Üniversitesi’nden eğitim aldığını belirten katılımcılar şu ifadeleri aktarmıştır:

“2008 yılında Organ Doku Koordinatörlüğü eğitimimi Ankara Başkent Üniversitesi’nden aldım. O gün bugündür bu işi yapıyorum” (K2, Kadın).

“2009 yılında Başkent Üniversitesi’nin kurucu profesörü Mehmet Haberal’ın yerinde ben organ nakil sertifikasyon programını eğitimini almaya gittim” (K10, Kadın).

Akdeniz Üniversitesi’nden sertifikasyon eğitimi aldığını belirten 1 katılımcı şu ifadeyi aktarmıştır:

“Ben organ nakil koordinatörlüğü sertifikası aldım Akdeniz Üniversitesi’nde 10 gün. Ondan sonrasında da organ nakil Koordinatörlüğü yapmaya başladım ve sertifika programından sonrasında hemen size sertifika verilmiyor. Yılda evet yılda 2 beyin ölümü çıkarmanız lazım. Bir donör çıkarmanız lazım ve stant açmanız lazım. Onun ötesinde de halk eğitimlerine katılmanız lazım. Halk eğitimi vermeniz gerekiyor. Hastanede çalışanlara eğitim vermeniz gerekiyor ve bunu belgelendirmek lazım. Ondan sonrasında bakanlık sizin yaptığımız çalışmalar doğrultusunda bakanlık buna evet, bu kişi buna uygundur diye söylediği takdirde ancak sertifika verilebiliyor” (K19, Kadın).

1.3. ONK’ye (Organ Nakli Koordinatörlüğü) İlişkin Görüşler

ONK’ye ilişkin olarak katılımcıların kullandıkları ifadeler Tablo 6’da sunulmuştur. Üstteki tabloda ilgili ifadelerin kaç kez kullanıldığı görülmektedir. İlgili ifadeleri kullanan katılımcı sayıları ise alttaki ek tabloda yer almaktadır. Buna göre koordinatörlük mesleğine ilişkin en yoğun vurgu yapılanlar; teşvik faaliyetleri yürütmek ve yoğun çalışma ifadeleridir.

Tablo 6. ONK’ye İlişkin Kullanılan İfadeler

	Frequency (ifade sıklığı)
Teşvik faaliyetleri yürütmek	16
Yoğun çalışma	12
Ekip işi	9
Yıpratıcı	8
Özveri	7
Ölüm ve yaşama aynı anda şahit olmak	6
Hayat kurtarma	5
Güçlü iletişim becerisi gerekliliği	4
Haklar eksik (özelde)	3
Düşük ücret	3
Mesleğin itibarsızlaştırması	2
Yorucu ama mutluluk verici	1
Sosyal yaşamın kısıtlanması	1
Profesyonel duygu yönetimi	1
Tecrübe gerekliliği	1
Hızlı yürütülen süreç (özelde)	1

Spesifik uzmanlaşma olmayışı (özelde)	1
TOTAL	81

	Frequency (kişi sayısı)
Teşvik faaliyetleri yürütmek	9
Yoğun çalışma	7
Ekip işi	7
Yıpratıcı	7
Özveri	6
Ölüm ve yaşama aynı anda şahit olmak	5
Hayat kurtarma	5
Güçlü iletişim becerisi gerekliliği	3
Haklar eksik (özelde)	2
Düşük ücret	2
Mesleğin itibarsızlaştırması	2
Yorucu ama mutluluk verici	1
Sosyal yaşamın kısıtlanması	1
Profesyonel duygu yönetimi	1
Tecrübe gerekliliği	1
Hız, çabukluk (özelde)	1
Spesifik uzmanlaşma olmayışı (özelde)	1
TOTAL	61

Teşvik faaliyetleri yürütmek vurgusu yapan katılımcıların öne çıkan ifadeleri şu şekildedir:

“Anlattıktan sonra aile zaten Bartın olarak biz bu işte gerçekten bölgemizde Bartın Devlet Hastanesi olarak iyi bir şeydeyiz. İyi bir yol aldık. Çünkü çok fazla sempozyumlar, oturumlar, paneller yaptık. Bu olaylar başladığında Bartın Kültür Evi’nde çok insana ulaştık. Bizde insanlarla iletişimde bunun ne demek olduğunu, yaptığımız çalışmalarda işte stantlar açıyoruz. Bir sürü bilgilendirmeler yapıyoruz. Detayları anlattığımız için üniversitede bununla ilgili sempozyum yaptık birlikte Bartın Üniversitesi’yle” (K2, Kadın).

“Biz organ nakline dair iknayı birisi vefat ettikten beyin ölümü gerçekleştikten sonra yapmayız. Biz daha öncesinde bilgilendirme toplantılarıyla, bilgilendirme faaliyetleriyle, farkındalık faaliyetleriyle, afişlerle, broşürlerle, kamu spotlarıyla sizlerin yapmış olduğu çalışmalardan çıkacak olan sonuçlarla beraber çizeceğimiz yol haritalarıyla, gazete, radyo, dergi yazılarıyla haberlerle, sosyal mecranın kullanımıyla, Sağlık Bakanlığı’nın Diyanet İşleri Başkanlığı’nın toplum içerisine entegre olacak hizmetleriyle, Milli Eğitim Bakanlığı’nın hizmetleriyle bir şekilde öncesinde topluma duyarlılığı kazandırmakla mükellefiz. Biz iknayı o zaman yaparız. Aile görüşmesinde işimiz ikna değil, durumu anlatıp onların kararına saygı gösterme süreci” (K6, Erkek).

“Biz Ankara Şehir Hastanesi’nde şey yapmaya başladık şimdi kule bazında organ bağış kartı. Kliniklerde dolaşyoruz kimseyi bir yere toparlayamıyoruz herkes çok yoğun çalışıyor. Bugün diyoruz mesela kulenin ağ kanadına gideceğiz 1.kat ağ kanadında oradaki doktor, hemşire ve diğer destek birimlerinin dinlenme vakitlerinin olduğu döneme bir pasta alıyoruz elimize

gidiyoruz. Ama daha önceden haber veriyoruz. Maksimum kişinin olduğu bir dönemde hem sorularını cevaplıyoruz hem kart bağışı alıyoruz” (K10, Kadın).

“Aynen öyle ve bizim kurumumuzda da biz her şeyde yeni başlayan işe yeni başlayanları mutlaka biz organ bağışı ve önemi hakkında sunum yaparız” (K13, Kadın).

“Mesela hastane içi kurum içi eğitimlerim oluyor. Hocamızla beraber bu eğitimlerde de en çok sağlık çalışanı arkadaşlardan ret cevabı alıyoruz. Çok ilgimizi çekiyor bu” (K15, Kadın).

“Hani dinlemek istemeyenler (hastalardan) oldu, işlerini bahane ettiler. Yok, biz dinlemek istemiyoruz bilmem ne. Onun dışında hastane çalışanları dinliyor güzel, eğitimlerimize katılıyorlar, stant açıyorum onlarda poliklinik hakkında bilgilendirmeye çalışıyorum dinliyorlar” (K15, Kadın).

“Aslında ben tabii bu konuyla ilgili sık sık eğitimlere falan da katılıyorum. Konferanslara falan da davet ediyorlar orada hep böyle anlatırken çok duygusal anlar yaşadım” (K21, Kadın).

“Ben yıl boyunca periyodik olarak eğitimler düzenledim. Sadece bu 3-9 Kasım'a sığdırmayalım ve gidelim ara ara anlatalım çünkü mesela burada şeyi biliyorsunuz” (K22, Erkek).

“Onun dışında, gerçekten ölüm olayını bize hani bizim sormak istediklerimiz var ailemizden, danışmak istediğimiz var dediklerinde de onlara şey yapıyorum ve onların en çok danıştıklarının istatistiğini tuttum ben. O gruplara eğitimler yapıyorum” (K26).

ONK’ye ilişkin olarak yoğun çalışma temposu vurgusu yapan katılımcılar şu ifadeleri aktarmıştır:

“Bu arada tabi evdesin, uyuyorsun ya da uykundan kalkıyorsun. Mesela gecenin bir saatinde kalkıyorsun hemen onları bir check etmeye başlıyorsun. Kontrol etmeye başlıyorsun. Bir yandan donörün bilgilerine bakıyorsun. Enfeksiyonel bir durum var mı? Farklı bir durum var mı? Bize uygun mu değil mi? Sonra hocaya sunuyorsun bilgileriyle beraber hoca da karar veriyor. Hocayı da gece arıyorsunuz sonuçta sadece sen uyanmıyorsun bunun cerrahi ekibi, dahiliye ekibi, nefrolojisi, gastroenteroloji bunlar da uyanıyor. Onları da uyandırıyor onlar da kalkmış oluyor” (K1, Erkek).

“Gece oluyor, gündüz oluyor. Evden çağrılıyorum. Hastane alıyor beni aracım olmadığı için araba gönderiyorlar. Olay gerçekleşikten sonra zaten eğer gündüzden belliyse bilgi genelde oluyor ama gündüzden belli değilse gece mesela diyelim ki 23.00’de gerekli tahliller yapıldıktan sonra böyle böyle beyin ölümümüz var diye haber geliyor. Ben direkt artık buraya geliyorum. Yaklaşık 36-40 saat çalıştığım süreler oluyor” (K2, Kadın).

“Ben defalarca Zonguldak’tan döndüm. Ankara’dan döndüm. Yeter ki ulaşılsın. Döndüm yani koşa koşa geldim. Yani gönül verdim bunu yaptığıma göre bu kadar. Öyle pek çok arkadaşına da telefonla falan yardım ediyorum. Zonguldak’taki arkadaşımın savcılık olayı falan oldu. Hepsine destek oldum” (K2, Kadın).

“Tabi olmaz mı az önce mesela ben evrak hazırladım dünden beri 3 saattir uğraşıyorum etik kurula dosya göndermek için hastanede şoför yok diye evrak gönderilemiyor ve bu evrakın bugün saat 3-4 gibi en geç orada olması gerekiyor. Onunla cebelleşiyorum sabahtan beri. Onu ona atıyorum onu ona ama çözüyorum ya bir şekilde çözerim. Benim çok bırakıp yarım saat sonra geldiğim olmuştur yani” (K8, Kadın).

“Gerçekten bu kadar yoğun çalışmayı gerektirdiğini bilseydim şu an için başkasını düşünmezdim yaparım diyorum ama ilk bana önerildiğinde bu kadar keşmekeşin içerisine atıldığımı bilseydim de bildiğim bir çöplükte kalayım yoğun bakımda kalayım derdim. Çok net” (K10, Kadın).

“Sadece mesai saati içerisinde olduğunda hani mesela bir kadavrayla oluyor ki gerçekten beyin ölümünde mesela 48 saat uğraştık bir kişi diğerimiz onu desteklersek ancak izin yapabiliyoruz. Hani kurumun işte "Sen yoruldu şey yaptın

git dinlenebilirsin." diyeceği bir durum olmuyor ne yazık ki. Çünkü poliklinik devam ediyor, yeni hasta kabulleri olabiliyor. Bir taraftan da süreç bu şekilde devam ediyor" (K13, Kadın).

"Hekimlik pek meslek gibi değil. Hekimlik maalesef biraz yaşam tarzı yani ben beyaz önlüğümü stetoskopumu çıkarıp eve geldiğimde hekimlik yapmaktan kurtulamıyorum. Evde de devam ediyorum beni akşamın 22.00'sinde ne bileyim veya gecenin bir yarısı gecenin bir yarısı birileri arayıp bir şikayetiyle ilgili bir şey söyleyebiliyor veya işte ya bizim işte bilmem neremiz ağrıdı acile gidiyoruz hocam. Hani sen de destek ol bize ne bileyim sahip çık vesaire gibisinden şey oluyor. Yani bir dükkân sahibi gibi dükkânı kapattım kardeşim bir daha sabah açıyorum gibi bir şeyin olmuyor" (K16, Erkek).

"Hocam şöyle şimdi ben yoğun bakım hekimiyim. Rutin vizitlerimi gezdim, bitirdim. Ameliyathaneye çıkacağım hasta uyutacağım. Sonra uyandıracığım, geleceğim tekrar vizit gezeceğim. İlaç yazacağım. Bilgisayara onları not edeceğim. Akşam evde ne yemek yapacağım? Çocuklarla ilgileneceğim. Eşim telefon açıyor falan filan. Bu hastayı apne testi yapsak beyin ölümü oldu mu? Olduysa şimdi ben bunu H.'a haber vereyim. H. bakanlığa bildirsin ya aile kabul ederse bunu" (K22, Erkek).

ONK mesleğine ilişkin ekip işi vurgusu yapan katılımcılar şu ifadeleri aktarmıştır:

"Gerçekten ben bu işi başarabiliyorsam tabi ki mümkün değil tek başıma bir ekip işi. Ekipsiz mümkün değil" (K2, Kadın).

"O süreç bize ait. Hastadan organları çıkana kadarki süreçte biz primer görev alıyoruz. Bütün yoğun bakım ekibi ve ameliyathane ekibini biz birlikte koordine etmek zorundayız onlarla iş birliği içinde" (K5, Kadın).

"Çarkın dişleri çok güzel bir şekilde birbirine uyumlu bir şekilde senkronizeyse sıkıntı olmuyor ama o dişlerden bir tanesi sekteye uğradığında bizim işimize gerçekten çok büyük bir ekip gerçekten çok büyük hani bir ekiple çalışıyorum derken aslında görünmez aktörleri o kadar fazla ki hepsiyle çok iyi uyum içerisinde olmanız gerekiyor. Ne bileyim şu hastaneye girdiği andan itibaren posta yapan görevli de çok kıymetli nakli gerçekleştiren cerrah da çok kıymetli. Birisi az birisi çok diyemiyorum. Hepsiyile aynı ortak dili konuşarak bir işi yapabiliyorsak o zaman çok çok kıymetli oluyorlar" (K10, Kadın).

"Organ nakliyle ilişkisi de yani bir yoğun bakım doktoruyla bir yoğun bakım ekibiyle o ekibin başındaki kişilerle bu süreci çok rahat yani kimsenin kimseye bir ego derdi olmadan rahat iletişim kurabilmeniz, isteklerinizi korkmadan söyleyebilmeniz bunlar tabii bütün şeyi kolaylaştırıyor. Ve onlar da yardımcı olmak için ellerinden geleni yapıyorlar dolayısıyla iş birliği oluyor" (K13, Kadın).

"Onun haricinde organ çıkarım için gelecek olan merkezlerle aynı şekilde organ çıkarım sonrası da yine aynı şekilde, yani o organı alan merkez ya da işte başka yere ulaştıracak olan şoföre kadar herkes hem koordinatörlük hem de bizlerle diyalog halinde oluyor" (K18, Kadın).

"Kesinlikle bir de sempatik kanalları iyi kullanmak lazım. Bir gün koordinatörlerinin sempatik kanalların çok yoğun kullanması gerekiyor. Ben Atatürk'teyken en büyük avantajım istatistik okuduğum için hekimlerin istatistiklerini yapıyordum. Onlarla dolayı sempatik kanalların düştü. Onlar da bize yardımcı olmaktan çok istekli davranıyorlardı" (K23, Erkek).

ONK'ye ilişkin olarak yıpratıcı vurgusu yapan katılımcılar şu ifadeleri aktarmıştır:

"Cumartesi'ydi öğleden sonra bir telefon çaldı. Bilmediğim bir numara. Ama hastanede çalışınca bilmediğin numarayı da açyorsun her şeyi açyorsun. Açtım görüşme yaptım işte donör adayının oğlu dedi ki babamın organlarını kaç kişiye kaç paraya sattınız? Pazarlığı nasıl yaptınız? Kimlere sattınız da bizden organları istediniz şeklinde ithamlar oldu. Kesinlikle yıpratıcı" (K7, Erkek).

"Manevi de zaten bir tarafımızda eğer bu bardağın boş kısmına bakacak olursanız çok travmatize edici bir şey. Neyle karşılaşacağınızı bilmiyorsunuz. Ama bile bile hep aynı formattaki insanlarla karşı karşıya kalmak evet yıpratıcı. Meslekte aslında

bunu yüksek lisans programında konuşulacaktı. Tez konusu bile yapılsın istenildi. Organ nakli koordinatörlüğünde tükenmişlik ve hani çok tükendik diyoruz” (K10, Kadın).

ONK’ye ilişkin özveri gerekliliği vurgusu yapan katılımcılar şu ifadeleri aktarmıştır:

“Kesinlikle çok yıpratıcı ama özveri istiyor. Hastanemizde bunun yapılması gerekiyordu. O zamanlarda da ben müsaittim. Yapılan teklifi kabul ettim ve memnun bir şekilde yapıyorum” (K2, Kadın).

“Koordinatörlük gerçekten özveri istiyor. Buna gerçekten gönül veren kişi... Ben defalarca Zonguldak’tan döndüm. Ankara’dan döndüm. Yeter ki ulaşılsın. Döndüm yani koşa koşa geldim. Yani gönül verdim bunu yaptığıma göre bu kadar. Öyle pek çok arkadaşıma da telefonla falan yardım ediyorum. Zonguldak’taki arkadaşımın savcılık olayı falan oldu. Hepsine destek oldum” (K2, Kadın).

“Bir kere şunu söyleyeyim ben bu işi yapmaya başladım başlayalı mesleğimden memnunum ve mutluyum. Şimdi bugün burada bu vaziyetteyiz. Organ nakli koordinasyonu sistemi içerisindeyim. Yarın işte şartlar değişti şu oldu bu oldu. Mesela atıyorum ticarete atıldım ya da özel hastanede hekimlik yapmaya başladım. Kamuya geçtim ben hastama bakacağım falan filan dedim. Ben organ nakliyle olan ilişkiyi hiçbir şekilde sonlandırmam, ölene kadar ben organ nakli gönüllüsüyüm” (K6, Erkek).

“Biri öldü üzüntü var, onun ameliyatına girmek durumundayım. O duygu korkunç bir duyguydu yani böyle şuranıza bir melek oturur şuranıza biri. Biri evet der bir hayır o çok tuhaf. Biri ölüyor dışarıda ağlayan kızı var, eşi var, annesi var. Öbür tarafta da çok sevinen bir aile var. Onlarla da ilgilenmek durumundayım. Böyle şey gibi 2 ayrı şeyi almak zorundasınız. Aynı duyguyu aynı anda yaşayıp aynı şekilde onlara destek vermek ona üzüntüsü için destek vermek zorundasınız ona da sevinci için destek vermek zorundasınız” (K8, Kadın).

“Ama sorumluluk sahibi olmak çok çok önemli. O bekleme listesindekilerin yükü bütün koordinatörler olarak bizim omuzlarımızda. Vericiliğin çok fazla ön planda olduğu bir şey. Bakın ben de diyorum yıllar sonrasında fedakârlık, özveri sınırı kabul görmemiş şekilde çalışır durumdayız. Ben diyemeden çalışmışız. Birazcık bu kadar olmasınlar ama vericiliği yoksa da bu işi yapmasın. Çünkü bu işin maddi bir karşılığı yok” (K10, Kadın).

OKN’ye ilişkin hayat kurtarma vurgusu yapan katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Çok hassas oluyorsun. Acıların yeniden acını yaşıyorsun. Yani üzüldüğüm çok üzüldüğüm. Kendi acıların tazeleniyor. Yani hayatında bir şey oluyor. Bazen acaba olmasa mı ki diyorsun beyin ölümü ama olunca da canla başla insanlar hayat verme eğer gerçekten biz bunu başaracaksak müthiş bir şey diyorum. Canla başla gerçekten gönül vererek bunu Bartın’da da daha iyi daha iyi şeye gelmesi için gerçekten elimden geleni yaptım. Ankara’dan Bakanlıktan eğitimciler getirdim. Burada eğitim yaptık. Hastanemizden eğitime gönderdik ekiplerimizi. Birçok şey yaptık Bartın’da oturması için. Çünkü birine hayat bahşedebiliyorsak ne mutlu bize” (K2, Kadın).

“Niçin organlar toprak olsun? Yani siz onu toprağa koyuyorsunuz ve çürüyor gidiyor. Öyle olana kadar o organ bekleyen o kadar çok acı çeken sadece kişiler çekmiyor tüm ailesi çekiyor. Ölümü bekliyor olmak çok acı bir şey. Mesela ben bir dönem onkoloji hastalarıyla çalıştım. Bu da çok özel bir alan. O da yine ölümün tam ucunda olan insanlar. Yani insanlar her gün ne zaman öleceğim korkusuyla beklerken o organları toprağın altına koymak bana çok vicdansızca geliyor diyeyim. Bence insani duyguları olan ben insanım diyen herkesin diğer insanlara yardımcı olması gerekir” (K3, Kadın).

“Aileyi ikna ettiğimde 6 kişi, 7 kişi yaşayacak yani onun hazzı çok başka. İkna edip evet veriyorum” (K5, Kadın).

“Biraz da kafam rahat etsin diye de başlamış olduğum yerde gördüm ki organ nakli hayat kurtarıyor. Organ nakli insanlara hakikaten ölmek üzere olan insanlara yaşamaları için verilebilecek tek fırsat” (K6, Erkek).

ONK’yi ölüm ve yaşama aynı anda şahitlik etmek olarak vurgulayan katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Ben hep ifade ediyorum ölümle yaşamın uç uca olduğu bir alandır. Çok özel bir alan yani. Herkesin çalışması kismet olsa keşke. Çünkü kaybedilen hayatlarla yaşanan hayatların varlığının tam bittiği noktadayız biz” (K3, Kadın).

“Diyorum ki evet çok acıydı ama organları yaşayacak o yüzden artık şu şöyle genç şöyle çocuğa takıldı. Şöyle bir şey oldu, onun için huzurlu ve rahat oluyorum. İşte acılı aileyle acılarını paylaşıyorsun. O süreçte sonra da mutlu olduğu için iki şey de birbirini nötrlüyor” (K4, Kadın).

“Genel anlamda hayatla ölüm arasındaki bu kritik çizgide ilerlerken bir kişinin ölümünün birkaç kişiye hayat veriyor olması da çok trajik. Çok trajik yani bu konuya bağlarsak yani. Tamam, hani ne derler? Nüfus sayımından belki bir kişi şey oluyor ama işte bir kişi üzerinden belki + 7 kişi, 8 kişi + hanesine yazdırıyor. Belki onun sayesinde onun ondan aldığı organ sayesinde hayatını devam ettirip evlenip neslini bir sonraki nesle aktaracak. Ne bileyim, çoluk çocuk sahibi olacak insanlar oluyor. Çok ilginç yani dünyanın dengesi” (K16, Erkek).

“Zaten bizim amacımız önce yaşatmak. Eğer ki yaşatamıyorsak eğer ki yaşamayacaksa da geride kalanlara bir umut ışığı olsun bir hayat olsun diyerek bu işe gönül verdik” (K19, Kadın).

“Bunların daha da ötesinde biz koordinatör olarak ya da doktor ya da hemşireler olarak bizler hep şunu düşünürüz. Oradaki yatan benim kardeşim, benim oğlum, benim anne ve babam olabilir. Onlara nasıl tedavi yapmayı istersek diğerlerine de aynı şekilde tedavi yapmalıyız. Çünkü bir candır, bir umuttur, bir ışıktır. O önce yaşayabiliyorsa yaşatma çabamızdır ama maalesef ki bizim de takdir ilahiden dolayı elimizde olan hiçbir şey yok ama yaşatamıyorsak buna vesile olamıyorsak da bir başkalarına biz ışık olabiliriz çerçevesinde gideriz” (K19, Kadın).

“Olağanüstü. Yani burada cenazenin, bu cenazenin kalbi şu anda başka bir insanda atıyor. Ve onun o arada haberi geliyor. Daha ben cenazeyi göndermemişim. O bana hani o an cenaze yanımda ve bir yerde can bulmuş organı. Sonra ilerleyen saatte işte karaciğerinden ve böbreğinden de cevap gelince çok mutlu oluyorsunuz. Hayat bulan, hayat şansı bulan hastalar için çok mutlu oluyorsunuz. Tabii bir yanımızda hep böyle bir matem kısmı, bir yanımızda hep böyle güzel haberler” (K26, Kadın).

ONK'ye ilişkin olarak güçlü iletişim becerisi gerekliliği vurgusu yapan katılımcılar şu ifadeleri aktarmıştır:

“Onlara erişebileceğim dil ile ulaşıyorum. Kendimde bununla ilgili hem organ dokuda hem de ayrıca eğitimler aldım ben. İnsan iletişiminin nasıl olması gerektiğini iyi bilmek gerekiyor. Eğer iletişimin iyi olmazsa zaten direkt ret cevabı alıyorsun” (K2, Kadın).

“Oluyor iletişim sorunları. Ama inanın ben artık bunu bazı şeyler anlatılmaz ama ben bu iletişim sorunlarını aşıyorum. Hâlâ bu işi gönüllülükle sürdürüyorsam Türkiye genelinde arkadaşlarıma gerçekten destek oluyorsam oluyorum da yeni başlayan arkadaşlar oluyor. Tüm bilgileri, tüm prosedürleri onlara da şey ediyorum. Aşıyorum. Zorlaşsa da aşıyorum. Bazısını görmemezlikten geliyorum” (K2, Kadın).

“Tabii dikkat etmek gerek iletişime, öncesinde dediğim gibi ben Transplantasyonda sorumlu hemşireyken yine hastalarla iç içeydim. O zaman da hastalarla çok iç içeydim yani aslında benim yaptığım meslek icabı ben hemşireyim, yaptığım iş icabı da hastalarla iletişim kurma halindeyim. Bu işe gelmeden önce de çok fazla kişiyle muhatap oldum. Hastayla da muhatap olmanız lazım. İdareyle de muhatap olmanız gerekir yani sizin sadece muhatap olduğunuz kişi sayısı hasta değil yani birçok kişiyle muhatap olmak zorundasınız. Siz bir beyin ölümü gerçekleştiğinde size bir telefon görüşmemizi göstereyim şöyle kaydıra kaydıra bitiremezsiniz görüştüğünüz kişiyi o gün. O yüzden herkesi bunaltmadan herkesi o sürecin içerisine almak zorundasınız. Bir kişiye nasıl davranmalıyım? O kişiye nasıl davranmalıyım bilmezseniz bu iş olmaz. Yani sizin işiniz iyi gitmez. Rahat sürdüremezsiniz hem siz strese girersiniz hem çevrenizdekiler strese girer. O yüzden tabii her görüşmenizde bir şey çıkartıyorsunuz” (K3, Kadın).

Özel sektörde çalışan bazı koordinatörler ise ücret ve hakların yetersiz olduğuna ilişkin şu ifadeleri aktarmıştır:

“Ama bizim kayıplarımız tabii ki de devletin yani devlet kadrosunda olmamanın verdiği bazı özlük hakları, maddi haklar yönünden işte onlarda beyin ölümü çıkarttığı zaman ya da bir organ çıkarımı yaptığı zaman SGK performans alıyorlar bir ödeme prim sistemleri oluyor, bizde yok” (K14, Kadın).

“Yani tek yaşadığımız sıkıntı ücret konusunda biz gerçekten hiç prim olarak almıyoruz artı bir de mesela kadavra çıktığında ya da vaka çıktığında biz bazen oluyor ki bir beyin ölümü çıktığında 48 saat uğraştık ama sonrasında biz bunu izin olarak değil süreç tamamlanıncaya kadar hani başında birebir durmak zorunda kalıyoruz. Onlar bize izin olarak çok şey olarak veriliyor ama ücretlendirme olarak gelmiyor. Hani o izni de kendimiz birbirimizi desteklersek kullanabiliriz” (K13, Kadın).

“Organ nakil koordinatörleri biliyorsunuz bir meslek değiliz. Farklı meslek gruplarının bir araya daha sonrasında geldiği ve ekstra bir eğitim olarak bu işi yapıyoruz. Hani bir meslek kisvesinin altına giriyor olmak bazı haklarımızın maddi manevi özlük haklarımızın veriliyor olması belki bu tükenmişliği bir tık daha rahatlatacak diye düşünüyoruz. Şu an yüksek lisans yapan arkadaşlar var mesleğe başlayan arkadaşlarımızdan. Evet, SBÜ Hamidiye Kampüsünde açıldı. Daha öncesinde Biruni Üniversitesinde başlamıştı. Çok az ve ücretli olduğu için birçok koordinatör arkadaşımız yararlanamadı istekli olduğu halde ama şu an Sağlık Bilimleri Üniversitesi'nin böyle bir çalışması var. Tezsiz Yüksek Lisans Programı açtı. Organ nakli koordinatörlüğü yüksek lisansı uyguluyorlar” (K10, Kadın).

“Dezavantaj olarak da hani açıkçası benim gördüğüm dezavantaj daha çok maddi yönden yani özel sektörle yoksa işleyiş açısından bir dezavantaj yaşıyorum dersem yalan söylemiş olurum ama bizim kayıplarımız tabii ki de devletin yani devlet kadrosunda olmamanın verdiği bazı özlük hakları, maddi haklar yönünden işte onlarda beyin ölümü çıkarttığı zaman ya da bir organ çıkarımı yaptığı zaman SGK performans alıyorlar bir ödeme prim sistemleri oluyor, bizde yok” (K13, Kadın).

“Zaten sağlık çalışanı olarak baktığınızda sağlık çalışanlarının genel problemi travma yani bu travmayı hep yaşıyoruz ve sonrasında da bazen kendi ailemize yetemediğimiz noktalar oluyor. Yani burada çünkü her şeyi süngerlemek zorunda kalıyorsunuz. Bir de bu hani sordunuz ya dezavantajları ne diye? Tabii ki de özel sektörde olmanın avantaj ve dezavantajlarından biri de bu her şeyi süngerlemek zorunda kalıyorsunuz. Neden? Özel sektöresiniz” K14, Kadın).

Koordinatörlük mesleğinin itibarsızlaştırılmasına ilişkin ifadeler kullanan 2 katılımcı şu ifadeyi aktarmıştır:

“Yani bu süreçte odamız yoktu işte dediğimiz gibi idare size işte yani aslında önemli bir süreç ama, ama “çok iş yapmıyorsunuz”. Neden? Bizim tek işimiz var. Şu anda organ bağışi için eğitim yaparsın işte yoğun bakım ziyaretlerimiz vardır. Sabah öğleden sonra da başka da bir işimiz yok açıkçası ama ben şunu anlamıyorum şunu söylüyorum, yani bu en önemli bir şey, bu çok önemli bir şeyle uğraşıyoruz. Ya bunun az çalışmak, çok çalışmakla alakası olmaması gerekiyor” (K29, Erkek).

“Biliyorsunuz biz bir meslek değiliz. Farklı meslek gruplarının bir araya daha sonrasında geldiği ve ekstra bir eğitim olarak bu işi yapıyoruz. Hani bir meslek kisvesinin altına giriyor olmak bazı haklarımızın maddi manevi özlük haklarımızın veriliyor olması belki bu tükenmişliği bir tık daha rahatlatacak diye düşünüyoruz” (K10, Kadın).

1 katılımcı ise ONK'ye ilişkin profesyonel duygu yönetimi vurgusu yapmıştır:

“Tabii meslek gereği biraz da hani belki farklı bir branş doktoru olsaydım biraz daha psikolojik açıdan travmatik olabilirdi benim için ama birazcık da branşından ötürü hani kötü durumlarla da karşılaşmaya çok müsait bir branş olmasından ötürü nispeten biraz daha böyle şey kalabiliyorum diyeyim soğukkanlı kalmayı başarabiliyorum. Soğukkanlılık biraz önemli oluyor bizim işlerde. Öbür türlü işini yapamıyorsun. Yani şey yapman gerekiyor. Bir şekilde orayı yönetmen, kontrol etmen gerekiyor. Ama yani şeyi kolay değil yani sağlıkçı kanadı da kolay değil. Bu sürecin yönetimi hasta yakını olarak da yönetimi hiç kolay değil” K16, Erkek).

1 katılımcı ONK'ye dair tecrübenin önemine vurgu yapmıştır:

“Öyle pek çok arkadaşına da telefonla falan yardım ediyorum. Zonguldak'taki arkadaşımın savcılık olayı falan oldu. Hepsine destek oldum. Çünkü bu konuda tecrübeli olmak çok önemli...” (K2, Kadın).

1 katılımcı da özel sektörde spesifik uzmanlaşma olmadığına ilişkin şu ifadeyi aktarmıştır:

“Hiçbir şey fark etmiyor bizde, biz bir de sadece özelin yok dedim ama bir dezavantajı daha var. Bizde mesela beyin ölümü koordinatörü ya da işte transplantasyon koordinatörü diye bir ayırım yok. Biz hem beyin ölümü süreçlerini takip ediyoruz ama özel hastane olduğumuz için çok travma hastası bize tabi ki de gelmiyor hem de bizim kurumumuzun SGK' sının olmayışı yani SGK'lı hasta bakmayışı o yüzden biraz bizim yoğun bakım süreçlerimizin çok ağır geçmemesi yani çok aslında da takip ettiğimiz hasta sayısı fazla olmuyor ama diğer bir dezavantaj olarak baktığım şeyde bu oluyor aslında yani mesleği çok vaka görmeyip çok bu süreci takip etmediğiniz için tabii ki de bu beyin ölümü süreci olan kısmı biraz bizde şeyde kalıyor; dokunulmayan alan. Çünkü biz daha çok canlıdan nakil ya da kadavra nakil, nakil sürecine koordinatörler devlette işte böbrek koordinatörü kalp, akciğer bunlar ayrıdır ve beyin ölümünü takip eden koordinatörler ayrıdır” (K13, Kadın).

ONK'ye ilişkin sosyal yaşamın kısıtlılığı vurgusu yapan 1 katılımcı şu ifadeyi aktarmıştır:

“7/24 açık hani şey yapamıyorsun pek kurtulamıyorsun o psikoloji devam ediyor veya bir yere gidiyorsun eğlenmeye. Eğlenmeye giderken bile yani şunu sorguluyorsun bazen ya bu insanlar nasıl bu kadar mutlular diyorsun ya o bizde mi bir anormallik var? Allah Allah'ım şu adam ne kadar güzel bir tane bir plastik şişeye mutlu olmuş. Biz boş boş bakıyoruz, ne yapıyor bu adam diye? Yani böyle bir şeyi sorguladığım zamanlar oluyor. Yani böyle diğer insanların eğlendiği şeylere onlar gibi eğlenerek bakamıyorsun” (K16, Erkek).

1.4. Hastalara Yaklaşım İlişkin Görüşler

Katılımcıların hastalara yaklaşımlarına ilişkin olarak kullandıkları ifadeler analiz edilmiş ve Tablo 7’de sunulmuştur. Üstteki tabloda ilgili ifadelerin kaç kez kullanıldığı görülmektedir. İlgili ifadeleri kullanan katılımcı sayıları ise alttaki ek tabloda yer almaktadır. Görüldüğü üzere en yoğun duygusal yaklaşıma dair ifadelere rastlanmıştır. Ardından yoğun olarak profesyonel yaklaşıma dair ifadeler bulunmaktadır.

Tablo 7. Hastalara Yaklaşım İlişkin Kullanılan İfadeler

	Frequency (ifade sıklığı)
Duygusal	21
Profesyonel	11
Küçümseyici	3
Rasyonel	3
TOTAL	38

	Frequency (30)
Duygusal	26
Profesyonel	4
Küçümseyici	1
Rasyonel	3
TOTAL	24

Hasta/ hasta yakınlarına yönelik duygusal yaklaşıma dair söylemlerde bulunan katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Birlikte ağlıyoruz. Birlikte gülüyoruz. Birlikte üzülüyoruz. Yani ilginç olaylar oluyor. Hepsini tabi ki burada açıklayamıyorum. Ailenin üzüntüsü zaten o an çok şey yani çok farklı bir duygu. Şu anda bile gözlerim yaşarıp ağlayabiliyorum yani o kadar. Değişik bir duygu bu... (K2, Kadın).

“Onlarla gerektiğinde ağlıyorum. Ağlanmayacak gibi değil çünkü acı bir olay. Öbür tarafta bir yakını kaybetmiş kişiye organlarını bağışlaması için onlarla görüşüyorum yani. Bu gerçekten çok acı bir dönem” (K2, Kadın).

“Özellikle ben çocuklar konusunda çok duyarlıyım. Yani insan üzülüyor bir anne olunca daha çok hassas oluyorsunuz. Yani onları her gördüğümde içim sızlıyor çok üzülüyorum. Niçin organlar toprak olsun? Yani siz onu toprağa koyuyorsunuz ve çürüyor gidiyor. Öyle olana kadar o organ bekleyen o kadar çok acı çeken sadece kişiler çekmiyor tüm ailesi çekiyor. Ölümü bekliyor olmak çok acı bir şey. Mesela ben bir dönem onkoloji hastalarıyla çalıştım. Bu da çok özel bir alan. O da yine ölümün tam ucunda olan insanlar. Yani insanlar her gün ne zaman öleceğim korkusuyla beklerken o organları toprağın altına koymak bana çok vicdansızca geliyor diyeyim” K3, Kadın).

“İşte acılı aileyle acılarını paylaşıyorsun. O süreçte sonra da mutlu olduğu için iki şey de birbirini nötrliyor. Hayatımıza da şöyle devam ediyoruz. Ateş düştüğü yeri yakıyor ama bir de bizim işimiz gerçekten gönüllülük işi. Gönüllü olmayan asla bu işi yapmasın zaten yapamaz da. Gecenin bir yarısında koşarak o atmosferi o şeyi size anlatamam yani koşturmayı. Organlar ölmesin bir an önce yerlerine ulaşsın telaşımız. Çok güzel duygular. Organlar gerçekten iyiyse aile vermezse çok üzülüyorum yani” (K4, Kadın).

“Farklı duygularla girip sonunda evet bu kişiyle böyle bir görüşme yaptım. Aileyi ikna ettiğimde 6 kişi, 7 kişi yaşayacak yani onun hazzı çok başka. İkna edip evet veriyorum dediğindeki mutluluk, evet mutlu oluyoruz açıkçası. Tabi hasta için üzülüyorsunuz ama sonrasındaki süreci düşününce onu düşünüyorum genelde o daha mutluluk verici” K5, Kadın).

“Bizde şu an organ bağışçısı olsun olmasın bütün aile görüşmesi yaptığım insanların telefonları var. Çok büyük bir kısmı kandilde, bayramda, seyranda mesaj atarlar, ararlar. Adam 12 yaşındaki çocuğunun organlarını vermiş. İşte almışız, kullanmışız. Hâlâ arıyor ve her aradığında Allah razı olsun diyor. Yok kardeşim tamam benden razı olsun çok güzel dua Allah asıl senden razı olsun. İki böbrek bir karaciğerini kullandık biz o çocuğun. 3 kişinin yaşama sevinci oldun Allah asıl senden razı olsun diyorum” (K6, Erkek).

“Ben çok etkileniyorum ya. Biraz zor atlatıyorum hastamızı falan kaybettiğimizde” (K8, Kadın).

“O duygu korkunç bir duyguydu yani böyle şuranıza bir melek oturur şuranıza biri. Biri evet der bir hayır o çok tuhaf. Biri ölüyor dışarıda ağlayan kızı var, eşi var, annesi var. Öbür tarafta da çok sevinen bir aile var. Onlarla da ilgilenmek durumundayım. Böyle şey gibi 2 ayrı şeyi almak zorundasınız. O zaman çok etkilenmişim 1 ay falan etkisinden çıkamamıştım” (K8, Kadın).

“Ama o minnet duygusunu çoğu yakınınızda böyle şey yapsanız bile o minnet duygusunun yerine bir şey koyamıyorsunuz. Yani onların size bakış açısı, konuşması, akrabası değilsiniz, şey değilsiniz aslında biz burada işimizi yapıyoruz ama onlar için bu çok daha farklı” (K13, Kadın).

“İlk hastam ex olduğunda 3 gün ağlamıştım evde. Yoğun bakımda hep yoğun bakımda çalıştım meslek hayatım boyunca. Solunum cihazına bağlı yaşlı bir amcaydı ismi de Muhittin’di hiç unutmam ve ex oldu o gün nöbette ve ben eve gittim. Hüngür hüngür ağladım bağıra bağıra 3 gün boyunca ağladığımı biliyorum. 3 gün sonra kendine gelebildim. En son annem kızdı aklını başına topla saçmalama dedi o zaman sen bu işi yapamayacaksın, bırak dedi” (K15, Kadın).

“Ne bileyim annelerin şeyleri çok farklı oluyor ya yani hani Allah yaşatmasın ben yaşamadım da oturup yani ağlamamak için zor tutuyorsun kendini şu koca halinle yani onlarla birlikte ağlamamak için zor tutuyorsun kendini dayanamıyorsun da bazen zaten” (K16, Erkek).

“Beraber ağlıyoruz, yeri geliyor yeri geliyordu genelde de öyle oluyor çünkü herkes için öyle hekim için de öyle. Çünkü verilmesi hem böyle kutsal bir karar yüce bir karara varıyorlar. Çünkü sahiden mesela diyor ki başka bir anne bir yandan ağlıyor, benim çocuğum diyor bir sürü kişiyi kurtardı onun diyor şehit olduğuna inanıyorum ben diyor. Bir yandan ağlıyor bir yandan dertleşiyor. Yani bütün ben de duygusal bir insanım bu arada yani her defasında onlarla beraber evet aynı şeyi yaşıyoruz” (K18, Kadın).

“Ağladığım çok çok zamanlar vardı. Evet, ağlamayacağım diye kendimi tuttuğum çok zamanlar vardı. O kadar çok hikâyeler çıkıyor ki yani altından bir sürü şeyler çıkıyor. İşte zamanında bunu yaşamıştı. ‘Zamanında böyle olmuştu. Şöyle olmuştu.’ diye feryat edip ağlayan olmuştu. Sen de insan olduğun için dayanamıyorsun tabii ki vicdanın el vermiyor” (K19, Kadın).

Profesyonel yaklaşıma dair ifadelerde bulunan katılımcıların sözleri şu şekildedir:

“9 aylık bebeğini kaybetmiş babanın yerine kendimi koyarsam yaşayamam ben yani o olmaz. Ya da annesini, babasını, eşini kaybetmiş insanlar. Onun için empati yani bir noktaya kadar tabii ki de anlamak lazım o insanların duygu durumunu ama çok da içine girmemek lazım” (K12, Erkek).

“Bir yandan ağlıyor bir yandan dertleşiyor. Yani bütün ben de duygusal bir insanım bu arada yani her defasında onlarla beraber evet aynı şeyi yaşıyoruz gibi oluyor ama bir yandan da tabii ki şey olması lazım profesyonel olmak lazım o aşamada” (K18, Kadın).

“Ya dediğim gibi karar mekanizmasını kullanacakları sürece şahit oluyoruz ve hani o ölüm şokunu yaşadıkları esnada oluyor bu durum. Duygusal olarak biraz yıpratıcı bir durum ama hani zamanla onun işimizin profesyonelliği gereği alışılıyor anladığım kadarıyla. İlk başta mesela daha duygusaldım” (K18, Kadın).

“Ama orada duygusallığa kapılıp orada onu düşünmek sizi başarısızlığa iter. Geride organ bekleyenlerin hayatını riske atmış olursunuz” (K19, Kadın).

“Sürekli aynen evet, sürekli ölümle uğraştığımız için de psikolojik olarak da artık ölüm doğal bir şeymiş gibi geliyor. Hatta bir an önce hani beyin ölüm olsa da yani ölse daha doğrusu bir an önce vakayı alsak da değerlendiresek diye düşünüyoruz o şekilde” (K29, Erkek).

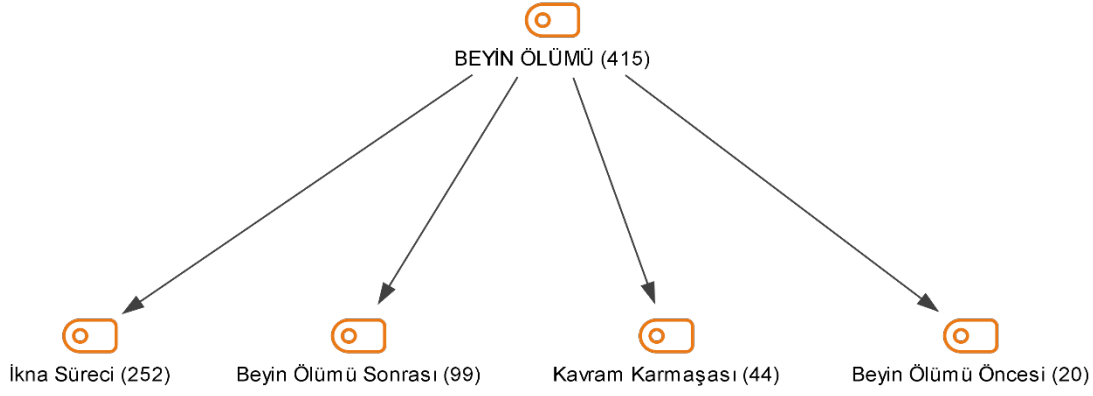
Hastalara karşı rasyonel yaklaşıma dair söylemlerde bulunan katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Başınız sağ olsun görüşmemizin ilk cümlesi bu. Hastamızı kaybettik, başınız sağ olsun. Bu süreçten sonra ne yapılabilir onu görüşmek istiyoruz sizinle diye konuya başladığımızda hasta yakınları bir duruyorlar. Nasıl yani öldü mü? Hiç mi geri dönüşü yok? Sonrasında bunu biz tıbbi gerekçeleriyle anlatıyoruz bir 10 dakika sonra kabul etmiş oluyorlar. Bağrış çağrış, çığlıklar falan. Sonra bir mola verip tekrar devam ediyoruz” (K5, Kadın).

“Yani diyorum ya benim mesela şu an Allah göstermesin babama deseler ki organ bağışına ihtiyacın var. Mantıklı olarak 70 yaş üstü birine ben niye organımı vereyim? Bir koordinatör olarak birçok kişi kinayabilir ama gerçekten hayat standardını yükseltecek birine vermek lazım. Genç hastaya vermeyi tercih ederim” (K11, Kadın).

2. BEYİN ÖLÜMÜ TEMASI

Beyin ölümü teması 4 kategoriden oluşmaktadır. Bu kategoriler; Kavram karmaşası, Beyin Ölümü Öncesi, Beyin Ölümü Sonrası ve İkna Sürecidir.

Şekil 1. Beyin Ölümü Temasının Kategorileri

2.1. Beyin Ölümü Kavram Karmaşasına İlişkin Görüşler

Bu kategoride öncelikle beyin ölümü tanısına ilişkin katılımcıların kullandıkları öne çıkan ifadeler yer verilecektir.

“Normalde beyin ölümü kurulları olur onun içerisinde beyin ölümü ile ilgilenen hekim grupları vardır. Eskiden 4 bilim dalının hekiminin onayı alınırdı o beyin ölümünü tanımlamak için. Ama şimdi 2'ye düşürdüler. Dediler ki bir nörolog ya da beyin cerrahi aynı zamanda onunla birlikte bir anestezi ya da yoğun bakımı ekibi olursa onun ikisinin imzasıyla beyin ölümü tanısı konulabilir. Tanıyı koyabilirsiniz ve formunu imzalayabilirsiniz denildi. Onlar bunu değerlendirir beyin ölümüyle ilgili gerekli olan tetkikler yapılır, tanılar yapılır. Eğer bunların sonucunda gerçekten beyinde herhangi bir akım olmadığına inanılırsa hekimler onun beyin ölümü tanısını koyar. Yapılması gereken bazı testler vardır yaparlar sonra o tanıyı koyarlar” (K3, Kadın).

“Tabii yoğun bakımdaki yatan kişinin MR anjiyosu ve BT anjiyosu çekilir. Kılcal damarlarda bir akım kılcal damarlar dahil olmak üzere arterlerde bir akım kan akımı yok ise beyin ölümü tanısı alır ama kılcal damarlarda onun ötesinde toplar venözlerde ve arterlerde bir akım söz konusuysa kişi zaten ölmemiştir. Tüm iletileri sağlayan tüm her şeyi sağlayan beyin fonksiyonudur. Bu fonksiyonu durmuş ise vücut artık işe yaramaz. Artık hiçbir şekilde işlevini göremez hale gelir ve biz bunu dışarıdan hani yapay olarak makinalarla çalıştırırız. Bir arabanın motoru olmadığı zaman yürütemezsin o arabayı. Aksanlı hareket ettiremezsin. Aynı şeydir. İnsan vücudundaki beyin olmadığı zaman ne konuşabilir ne duyabilir ne seni hissedebilir ne acı çeker ne başka bir şey olur. Onun içindir ki biz ana merkez kayıp olduğunda ana merkezi biz çalıştıramayız mümkünatı yok” (K19, Kadın).

“Baba kız ve bir tane de kardeş. Adamın eşi ölmüş. Adam 72 yaşında ve yoğun bakıma felç bir durumda girdi. Doktor umut vermemiş doğal olarak. Demiş her şeye hazırlıklı olun diye. Sonrasında beni arayıp buldu kızını. Dedim ki henüz bana bildirim yapılan bir şey yok. Henüz biz daha beyin ölümü kararı vermedik ama beyin ölümü kararı verince sizinle bu konuyu konuşalım dedim. Bana ulaşırsınız ya da ulaşamazsınız dedi ama şunu bilin ki dedi babam derdi ki dedi ‘ben öldükten sonra benim organlarım bir başkasında yaşasın diye ben izin veriyorum’ derdi dedi. Peşinen söylüyorum size dedi. Benim babama çok kötü diyorlar, beyin ölümü gerçekleşirse ki biz bunu zaten biliyoruz kötü bir şekilde getirmiştik. Beyin ölümü gerçekleştiğinde babamın organlarını biz vereceğiz sizin de haberiniz olsun dedi. Biz zaten beyin ölümü kararı vermede yarı noktadaydık. Testlerimiz henüz tamamlanmıyordu ama testlerimizi yapıyorduk tabii ki. Öyle olunca da beyin ölümü kararını verdik” (K19, Kadın). **(Bu katılımcının ifadelerine göre Bağış için beyin ölümü tanısı konmuş olabilir mi???)**

“Burada işte bazı kriterler var. Nedir? İşte beyinde gerçekleşecek 1. derecede olaylar travmadır, tümördür. İşte beyni etkileyecek işte atıyorum, geç kalınmış bir CP dır hipoksik gibi tutanlar içerisindeki hastaların işte glass okuması dediğimiz bir skala vardır. Bu skala üzerinden değerlendirilmesi hekimler tarafından yapılır ilgili hekim tarafından ve bizdeki bu değerlendirme üzerine biz de bunun belli bir seviyenin altındaki değerleri olan hastaları ve mekanik ventilatör bağlı olan hastaları takip ederiz, takibimiz alırız. Ve bu süreçte bu hastayı takip ederiz. Bu arada işte nörolojik muayeneleri gerçekleştirilebilir. Eğer bizim için uygunsa tanı beyin ölümü yönünde ise testler apne testi uygulanır ve bunların da hepsinin pozitif yönde beyin ölümü tarafında ise gerçekleşmesi buna bu tepkilere istinaden direkt görüntüleme tetkikleri işte yapılır ve burada ne olur? Oradaki hekim kimdir işte nörolog veya beyin cerrahisi, bir de diğer tarafta yoğun bakım veya anestezi uzmanı bunların birer imzası eşliğinde yani şöyle

söyleyeyim aslında 4 kişinin değil de beyin cerrahisi veya nörolojiden bir hekim ve diğer tarafta anestezi uzmanı veyahut ülkemizdeki kanunlar istinaden söylüyorum. Yoğun bakım uzmanı tarafından bir hekimin onayıyla biz buna sisteme şey yaparız, girişini yaparız. Beyin ölümü tespitini koyarız” (K20, Erkek).

“Daha sonra beyin ölümü tanısını yalnız bu sürece girdiğimizde ilgili hekim arkadaşlar hani hastanın primer hekiminden hasta yakınlarına bu konuyla ilgili bilgi vermesini istiyoruz. Diyoruz ki hastalıkta beyin ölümü tanısını beyin ölümü düşündüğünüzü ve bu beyin ölümü tanısını koyarken bir komisyonun kurulacağını, bir kurulun kurulacağını ve doktorlardan oluşan bir heyetin buna karar vereceğini bunun için belli testlerin yapılacağını ve bu testlerin de süresinin yaklaşık bir gün olduğunu mutlaka not edin diyoruz. Daha sonrasında testlerin sonuçları bizim açımızdan pozitif değerlendirdiğimizde de hani artık bu beyin ölümüdür dediğimizde tanı sürecine aileyi bu şekilde dahil ediyoruz tanı sürecine” (K21, Kadın).

“Yani beyin ölümü anlamayıp ya şeylerimiz de yani genelde kurumlarımızda yeterli deneyime sahip belki şeylerimiz var ama işte hani bunların zaten beyin ölümü gerçekleşmesi için sadece birkaç, sadece bir kişinin şeyi yetmiyor. Belirli sayıda belirli bölümlerde olan şey, doktorlarımıza sahip olmamız gerekiyor. Yani bunun da yeterli değil yani sadece beyin ölümü gerçekleştirilmiştir diye kanıtlamamız gereken şeyler oluyor yani” (K27, Erkek).

“Peki tamam, şimdi birinci olarak beyin ölümü tanısı konulması için hastadan bir beyin hasarının olması gerekiyor. Yani bir travma olabilir, bir kanama olabilir, bir arrest durumu olabilir. Subaraknoid hemorajiler olabilir bir beyin hasarı bir kafa travması olacak ve bunun da MR ya da tomografi ile görüntülenmiş olması gerekiyor tamam? Daha sonra bu hasta bir yoğun bakım sürecine dahil oluyor kafa travması olduğu için, bilinci kapalı olduğu için. Beyin ölümü tanısından şüpheleniyorsak eğer, hastada travma ve görüntüleme yönteminden sonra bazı değerlerin de normal olması gerekiyor. Mesela bazı elektrolitlerin normal olması gerekiyor. Çünkü o elektrolitlerin anormal olması hastada beyin ölümü tablosunu taklit edebilir, refleksleri baskılayabilir ve sizi yanıltabilir. Sodyumun, elektrolitlerin, potasyumun normal olması gerekiyor. Hastanın herhangi bir ilaç kullanmadığından emin olmak gerekiyor. Bir barbitüratların kullanılmadığından emin olmak gerekiyor. Kas gevşetici kullanılmadığından emin olmak gerekiyor. Reflekslerinin sağlam olduğundan emin olmamız gerekiyor. Anlaştık mı? Vücut ısısının normal olması gerekiyor. Yine kan basıncının da destek tedavisiyle birlikte yani bizim kan basıncının arttıran ilaçlarımız var. Bu ilaç destekli ya da desteksiz fark etmez. 100 mm civarının üzerinde olması gerekiyor. Bütün bu tabloyu yerine, geldikten sonra yani nöromusküler iletinin sağlam olması lazım, kas gevşetici, barbitürat, benzodiazepin, toksikasyon olmaması gerekiyor, ilaç zehirlenmesi olmaması gerekiyor. Onun dışında elektrolitlerin normal olması gerekiyor. Bir kafa travmasının olması gerekiyor, bunu da görüntülenmiş olması gerekiyor. Bunun dışında eğer hasta kardiyopulmoner resüsitasyon görmüşse ondan da 24 saat geçmiş olması gerekiyor. Yani bu süreçlerin hepsi tamamlandıktan sonra biz artık beyin ölümü tanısı koymaya karar veriyoruz. Daha sonra beyin ölümü tanısı koyma süreci başlıyor, işte ilgili klinikler var bu anestezi veya yoğun bakımçı olacak. Nörolog veya beyin cerrahi olacak. Bu 3 klinikten 2 tanesi bir araya geliyor, bir komisyon oluşturuyor ve beyin ölümü tanısı konusunu başlatıyorlar. Zaten bizde bir görüntüleme yöntemi vardı. Reflekslerin derin, yüzeysel, işte patolojik reflekslerin varlığı da yokluğu muayene ediliyor işte pupil refleksi, işte okülomotor refleksi işte, gag refleksi dediğimiz bizim işte sekizinci dokuzuncu sinir tespiti. Onun dışında işte gerekirse kalorimetrik testler kulak yolu için testler yapılıyor ve kurul karar veriyor diyor ki biz apne testi yapabiliriz artık diyor. Apne testine klinik olarak en önemli test apne testi; hastanın karbondioksit olan solunum cevabı diye kısaca cevap verebilirim. Bunun da pozitif gelmesinden sonra artık beyin ölümü kabul ediliyor. Destekleyici tanısal yöntemler kullanılıyor mu, evet bazen bunların hiçbirini yapamıyoruz ve hastayı direkt anjiyografiye gönderebiliyoruz. Beyin kan akımını direkt görüntüleme yöntemiyle görmeye çalışıyoruz” (K28, Erkek).

1 katılımcı ise beyin ölümü sürecine ilişkin deneyimi olmadığından dolayı bilgi sahibi olmadığını şu şekilde aktarmıştır:

“Yani şu an hiç böyle bir şeyle karşı karşıya gelmediğimiz için kesinlikle şu doğrultuda ilerleyebiliyoruz diyemiyorum, çünkü gerçekten hiç böyle bir şeyle karşı karşıya gelmedik çünkü benim çalıştığım kurumda da şu an yeterli sayıda şey olmadığı için beyin ölümü gerçekleşmiştir diyebilecek bir şeye sahip değiliz şu anda. Tabi sadece kendi kurumumuz üzerinden konuşuyorum bunu, birçok diğer kurumdaki arkadaşlarımız da illaki karşılaşmışlardır. Biz karşılaşmadığımız için şu anda hani adım adım olarak sizi net bir şey söyleyemiyorum. Şu anda o şeye sahip değiliz donanıma sahip değiliz, işin açığı” (K27, Erkek).

Beyin ölümüne yönelik kavram karmaşasına neden olan bazı kavramlar öne çıkmaktadır. Bu kavramlar; koma, bitkisel hayat ve “fişini çekmek”tir. Koordinatörlerin hasta yakınlarına beyin ölümü kavramını anlatmak için en sık kullandıkları

metafor olarak karşımıza şu çıkmıştır: “saksıdaki çiçek ile vazodaki çiçek karşılaştırması”. Koordinatörler saksıdaki çiçeğin bitkisel hayat veya komayı temsil ettiğini ve vazodaki çiçeğin ise beyin ölümünü temsil ettiğini ve aslında gerçek bir ölüm olduğunu vurgulamaktadırlar. Bu kavramlara ilişkin öne çıkan katılımcı ifadeleri şu şekildedir:

“Bitkisel hayatla beyin ölümü arasındaki farkı şöyle kısaca açıklayabilirim ben size. Bitkisel hayattaki kişinin beyin fonksiyonları çalışıyor. Vücut fonksiyonları çalışmıyor ama beyin ölümünde beyin fonksiyonu çalışmıyor. Vücut fonksiyonu biz yapay çalıştırıyoruz. Hiçbir şekilde ileti yok. Diğerinde bitkisel hayatta 3 ay boyunca tedavi görür. Fizik tedavi görür, başka tedaviler görür. Başka işlevlerden geçer. Belli bir süre sonrasında kolunu hareket ettirebilecektir ya da bacağını oynatabilecek bir ya da seni duyabilecektir. Seni görebilecektir. Belki de iletileri yerine gelecektir ama beyin ölümünde ne kadar tedavi uygularsak uygulayalım. Ne kadar işlemlerden geçerse geçelim geçirelim. Tüm her şeyi yapalım, her şeyi deneyelim asla ve asla hiçbir şekilde o beyin ileti sağlamaz. Çünkü akım söz konusu değildir. Oksijenlenme söz konusu değildir. Hiçbir şekilde yaşamsal faaliyetine geri dönemez” (K19, Kadın).

“Ben işte aile görüşmesinde oturuyorum. Mesela anlatayım şöyle hemen. Bitkisel hayatta aylarca, yıllarca yaşayabilir. Fizyolojik olarak saçımın teli kadar kan gidiyorsa beyne bu kişi için nasıl olursa ölecek tabiri kullanılmaz. Ama beyin ölümünde artık buradan yani boynundan yukarı kan gitmediği yapılan apne testi yapılarak beyne kan gitmediği net bir şekilde belli olduktan sonra beyne kan gitmiyorsa beyin bomboş. Şu duvarda gördüğümüz gibi bomboş olur. Ama saçımın teli kadar kan gidiyorsa bu insan yaşıyordur. Bu nasıl olsa ölecek bunu zaten değerlendiremezse yönetmelikler, kanunlar zaten asla izin vermezler ve hiçbir insan vicdanında bu ölecek tabiri kullanılmaz. Çok zor bir olay. Beyin ölümünde netleşmesi gerekiyor. Boyundan yukarı kan gitmiyorsa bu beyin ölümüdür. Mesela saksıya bir çiçek dikersen, beli kırılır, düzeltirsin bağlarsın yaşamına devam eder. Ama onu dikmeyip bırakırsan bütün şeyleri dökülür bunun gibi bir şey ölüm. O çiçek ölür bir daha geri dönüşü yoktur. İnsan hayatı da böyle” (K2, Kadın).

“Şöyle bitkisel hayat ile beyin ölümünü karıştırıyorlar. Bir gün onun tekrar döneceğini düşünüyorlar. Biz de önce onu anlatmaya çalışıyoruz beyin ölümü ile bitkisel hayat. Bitkisel hayatta geri dönüşüm var. Ama beyin ölümünde asla geri dönüşüm olmadığını anlatmaya çalışıyoruz” (K4, Kadın).

“İnsanlarımız onu söylemeye çalışıyorum, beyin ölümü ile komanın ayrımını yapamıyorlar. Biz bunu anlatmıyoruz. Anlatamıyoruz demiyorum bakın anlatmıyoruz. Aslında sosyal yönü çok yüksek olması gereken bir meslek grubudur hekimlik” (K6, Erkek).

“Bitkisel hayat ile beyin ölümü çok karıştırılıyor. Çünkü bitkisel hayattaysa evet hayata tutunabilecek bazı fonksiyonları belki yıllar sonra geri gelebilir veya hayatına tamamen normal olarak devam edebilir. Ama bitkisel hayat ile beyin ölümü arasındaki o farkı çok net ortaya koymuş olmanız lazım. Biz hep halk eğitimlerinde o saksıdaki çiçek, vazodaki çiçek örneğini veriyoruz. Saksıdaki çiçek bizim için bitkisel hayat, vazodaki çiçek toprakla hiçbir bağlantısı yok çok güzel bir çiçek ama getirmişim salonuma koymuşum vazonun içerisine. Ne yaparsanız yapın biter aynı beyin ölümündeki gibi. Bitkisel hayat, saksıdaki çiçek. Ben onu güneş alan bir yere koyarsam, güzel sularsam, havalandırırsam, toprağına vitaminleri de verirsem ölmez” (K10, Kadın).

“Beyni ölmüş, beyninin öldüğünü anlatamıyoruz biz insanlara. Ben en güzel örneği şöyle veriyorum diyorum ki bir saksıda çiçek düşünün bir de vazoda çiçek düşünün. Sizin hasta vazoda çiçek. Siz suyunu değiştirin. Tablet açın damlatın hayır onun bir süresi var. Saksı, olmadı saksıyı değiştir. Toprağı değiştir. Buda, kes, biç... O kök orada olduğu sürece gider. Sizin kökü yok ki. Kök yok, kesip koymuşsunuz oraya olduğu yere kadar. Biz onu ayırt edemiyoruz. Biz hâlâ bitkisel hayattayız. Bitkisel hayattan çıkamıyoruz biz sorun orada” (K11, Kadın).

“Mesela biz BT raporlarımızı görüntülerini de gösteriyoruz hocamla beyin ölümü olan hastanın beyin grafisinde hiçbir akım yok. Beyin BT 'sinde görüntülemesinde hiçbir akım yok ama bitkisel hayatta akım var onu zaten gördükten sonra insanlar kesinlikle hani onu göstermediğiniz zaman mesela göstermezsek acaba bitkisel hayatta olmasın hani beyin ölümüyle karıştırılmasın gibi sorular alıyoruz, sorguluyor bu şekilde ama dediğim gibi BT'lerini gösterdiğim insan beyin toraks filmlerini gösterdiğin zaman insanlar farkına varıyorlar, hasta yakınlarımız öyle diyeyim” (K15, Kadın).

“Anlatıyoruz biz onlara işte bakın bu makinada nefes alıyor. Bakın bu serumlarla idrarını biz çıkartabiliyoruz. Şu ilaçlarla biz kalbini attırabiliyoruz ya da diğer işlemlerini gördürebiliyoruz. Yani beyne bir herhangi bir etki yapamıyoruz ki yapamayız da mümkün değil. Böyle bir tıpta böyle bir şey yok zaten. Ama yapay olarak biz karaciğeri çalıştırırız. Böbreği çalıştırırız. Kalbi çalıştırırız. Yapay bunların hepsi yapaydır” (K19, Kadın).

“Mesela genelde hekim arkadaşlardan da oluyor zaman zaman da sağlık çalışanlarından çok fazla alıyoruz absürt sorular. Yani diyor ki “bu testi yapıyoruz şimdi bu testteki sonuç nedir?” Ben diyorum ki bu testi sen okulda görmüşsündür yüksek ihtimal yani sizin müfredatınızda vardır. Diyorum ki şimdi şey hani diyoruz ya işte korteks işte spinal refleks, uyardığı refleksler devam edebilir beyin ölümünden sonra. İşte hasta lazarus refleksi meşhur bu Hazreti İsa'nın yola çıkararak bir şöyle bir kalkma refleksi var ya hani o refleksin görülmesi bile normal aslında beyin ölümünden sonra, ki ben çalışırken gördüm de vakada. Arkadaşlar işte ateşi hala yani hala sıcak. İşte ayağımı çekti ki hani spinal refleksler olmaya devam eder diyor ya literatürde. Yani son ana kadar refleksler kaybolana kadar bile kendim de tatmin olmuyorum. Artık onlardan böyle hani onu bile almayayım diye uğraşıyorum tanı koyarken” (K21, Kadın).

“Şöyle söyleyeyim, bir yoğun bakımcı değilim aslında ama yoğun bakım ortamında işim gereği çok fazla bulunuyorum. Sizin bahsettiğiniz gibi beyin ölümü böyle birden pat diye olan bir durum değil zaten. Siz yavaş yavaş şeylerinizi kaybediyorsunuz işte dolaşımınız bozuluyor. Organ yetmezliğine giriyorsunuz işte göz bebeği büyüyor gibi. Yani birden böyle işte fişi çektim. Elektrik kesildi gibi bir durum zaten söz konusu değil. Bunu da beyin ölümünü zaten siz kesin tanısını koyabilmek için farklı saat aralıklarıyla farklı testler yapıyorsunuz. Hani birden olan bir olay değil, hani birileri bununla karşılaştığı cihazda o hâlde gördüm bilmiyorum ama vücudunuzdaki bozulmalar başladığı anda zaten sesli uyarılar alıyorsunuz cihazlardan. Tansiyon yüksek, tansiyona dair bir sesli uyarı işte grafiklerde bir bozulma” (K22, Erkek).

“Tıbben, hukuken ve dinen bir ölüm halidir. Sen bunun üstüne tıpta böyle literatürde böyle bir şey yok. Nasıl yaşasın? Burada şu süreci anlamıyor insan, beyin ölümüyle, koma, derin koma hali karıştırılıyor. Burda iki önemli şey var. Derin koma dediğimizde beyin çalışır vaziyettedir, organlara emir veriyordur ama organların emir vermesini, nasıl basitçe anlatayım size, çok yavaş emrediyor çünkü yani organlar yavaş çalışıyor hem beyin çalışıyor hem organlar çalışıyor ama onun uyku hali var. Gücü çok yorulduğu için kalkamıyor, uyanmıyor. Bu derin komadır ama bu adama beyin ölümü diyemeyiz, beyin çalışıyor ama beyin ölümünde beyin serebral bölge yine çalışıyorsa bile beyin sapı dediğimiz yani emrin aşağı spiral diğer organlara gidecek kısmı ölmüştür. Bitmiştir burası. Burası bittikten sonra beyin çalışsa dahi aşağıya bir veremediği için organlar çalışmaz. Beyin ölümü tespiti yapılmış bir vakanın maksimum ömrü 20-25 gündür bu da benim tecrübelerim” (K29, Erkek).

“Çok basit örneğiyle söyleyeyim, belki bir yerde dipnot olur. Derin koma hâli saksıdaki çiçek gibidir, beyin ölümü vazodaki çiçektir. Vazodaki çiçek eninde sonunda ölür ama saksıdaki çiçeğe siz su verdiğiniz sürece bir şekilde yaşamını sürdürür” (K29, Erkek)

2.2. Beyin Ölümü Öncesine İlişkin Görüşler

Katılımcılar beyin ölümüne ilişkin görüşlerini ve yaşanan süreci ifade ederken beyin ölümü öncesine ilişkin de bazı ifadeler açığa çıkmıştır. Üstteki tabloda ilgili ifadelerin kaç kez kullanıldığı görülmektedir. İlgili ifadeleri kullanan katılımcı sayıları ise alttaki ek tabloda yer almaktadır. Buna göre en yoğun bahsedilen ifade, potansiyel adayları gözlemedir. Diğer bahsedilen ifadeler ise; hasta yakınlarının yoğun bakım ekibi tarafından detaylı bilgilendirilmesi ve potansiyel adayları gözlemleneme ilkesidir.

Tablo 8. Beyin Ölümü Öncesine İlişkin Kullanılan İfadeler

	Frequency (ifade sıklığı)
Potansiyel adayları gözlemlenme	14
Hasta yakınlarını detaylı bilgilendirme	5
Potansiyel adayları gözlemleneme ilkesi	1
TOTAL	20

	Frequency (kişi sayısı)
Potansiyel adayları gözlemlene	10
Hasta yakınlarını detaylı bilgilendirme	4
Potansiyel adayları gözlemleneme ilkesi	1
TOTAL	15

Beyin ölümü öncesi potansiyel adayları gözlemlene ifadesine ilişkin görüş belirten katılımcılar şu ifadeleri aktarmıştır:

“Orada Bakanlığın getirdiği bazı kriterler vardır. Beyin ölümünü açıklayan çok detaylı eğitimler alırız biz zaman içerisinde. Toplantılar yapılır sık sık bu tür bilgiler bize öğretilir. Siz oradan onları takip edeceğiniz bazı kriterler vardır. İşte onları sorgularsınız siz fark ettirmeden. Ama ben siz beyin ölümü kısmıyla ilgilendiğiniz için beyin ölümü sürecindeki rolümden bahsedeyim. İlk başta siz yoğun bakımı ziyaretleri yaparsınız böyle bir potansiyel donör adayı olabilecek insanlar var mıdır yoğun bakımlarda ziyaret edersiniz. Çünkü bazen gözden kaçabiliyor. Bazen doktorlar çok işi çıkıyor deyip göz ardı edebiliyor. Onların önüne geçmeniz gerekiyor. O yüzden ziyaretler yapmanız lazım. Bu ziyaretleri yaparken de asla kişileri irrite etmemeniz gerekir doktorları, çalışanları. Senin burada ne işin var ben işimi bilmiyor muyum? Dedirtmemek gerekiyor. Siz oraya sosyal bir ilişkiyle girersiniz. Muhabbetle gezerken aynı zamanda da çok da fark ettirmeden işinizi yaparsınız” (K3, Kadın).

“Bizim her gün vizit gezmemizin amacı o. Beyin ölümüne gidebilecek olan hastaları takip edip onların organlarını korumaya geçmek aile verirse gibisinden. Onun kültürlerini göndermek ne bileyim enfeksiyon hastalıklarına danışmak falan gibi...” (K4, Kadın).

“Benim yaptığım şey bu mesleği icra ederken yapmış olduğum şey beyin ölümü şüphesi olan bir vaka var dendiği zaman gider orada kurulu toplar gerekli muayene, tetkikleri yaparken bir taraftan da oradaki hasta hakkında bilgi edinirim. Kaç çocuğu var? Ne iş yapmış? Hayatında ne gibi şeyler geçirmiş? Kaza geçirmiş mi? Annesini babasını kaybetmiş mi? Yakınları var mı? Yetim bir çocukta beyin ölümü gerçekleştiyse onun yakınlarıyla yapacağınız görüşme farklı olur” (K6, Erkek).

“Şu var hiç yalan söylemeyeceğim. Biz potansiyel donörü takip etmeye başlayınca aileyle ilgili bilgilerimizi toplamaya çalışırız. Çünkü hepsi bizim ne kadar bilgilerimiz ne kadar fazlaysa aile görüşmelerimiz o kadar güçlü olur” (K10, Kadın).

“Anlatayım, şimdi günlük benim donör vizitlerimiz vardır. Her gün yoğun bakımları gezerim üçüncü basamak yoğun bakımları, entübe hastaları değerlendiririz Glasgow koma skalasına bakarız, spontane var mı, kaçın altında tanılarına bakarız, yaşlarına bakarız. Daha sonra ben tespit ettiğim hastaları kendi hekiminin yanına giderim. Anestezi hekimleri genelde takip ediyor, giderim doktor beye böyle böyle doktor hanım, hani bu hastayı takip edelim mi, edelim derse ben günlük o hastayı ve diğer hastaları gezerken her gün o hastayı takip ederim. Kendi doktoru der ki; Elif Hanım bizim işte bu hastamızı takip ediyorduk beyin ölümüne gidiyor. Nöroloji konsül atarız, nörolojik testler var. Önce nörolojik testler yapılır sonra apne testlerimiz yapılır. Nörolojik test yapıldıktan sonra zaten beyin ölümü yatkınlığı başlamıştır. Onun da BT anjiyo filmleri çekilir. O BT anjiosunda da dediğim gibi görüntüde bellidir. Ona istinaden hasta yakınlarına, kendi doktoru hastasının beyin ölümüne doğru gittiğini, durumunun ağır olduğunu iletir” (K15, Kadın).

“Ya hasta yakınlarıyla ilgili şu, şimdi beyin ölümü gerçekleşmesini beklediğimiz hastalık olurdu. Anestezi uzmanlarımız benle diyalog kurarlardı. Derlerdi ki; ya böyle böyle hocam şöyle şöyle bir hastamız var, hani artık ben beyin ölümü olduğunu düşünüyorum. Gerekli tetkiklerine başladım diye önce beni bir haberdar ederlerdi. Ben de o hastayı yakın markaja alırdım” (K16, Erkek).

“Evet ya bir de düzenli yoğun bakım ziyaretleri de yapıyorum ben her gün vizitte geziyorum. Hani uygun bir hasta var mı yok mu diye” (K17, Erkek).

“Hani beyin ölümü şüphesi potansiyel beyin ölümü tanısı konulabilecek olan vakalarla ilgili ama onun öncesinde de hekim mutlaka ya da işte hekim diyeyim yoğun bakım hemşiresi de aynı şekilde; beyin ölümünden şüphelendiği kişilerle iletişimde bulunuyor sürekli birbiriyle bana da haber veriyorlar bu süreçle ilgili” (K18, Kadın).

“Ya şöyle söyleyeyim, biz günlük takiplerimizi yapıyoruz. Yani bulunduğumuz yoğun bakımlarda. Bu donörlerin çıkaracağı alanları geziyoruz” (K20, Erkek).

“Biz de şöyle olayın içindeyiz. Günlük yoğun bakım vizitlerimiz var. Yani yoğun bakımlarda yatan her hastayı her entübe hastayı mutlaka her gün değerlendirmeye çalışıyorum ben. Genelde bizim kuralımız da bu zaten. En az iki kez o hafta içinde değerlendiririz ve Glasgow skalanızda biliyorsunuz belli bir puanın altına düşünce değerlendirmemizi daha sık yapıyoruz ve üçlü takip etmeye başladığımızda da işte nörolojik muayenesini, arkasından beyin ölümü süreci, tanı sürecine giriyoruz. Bu aşamaların hiçbirinde ben aileyle temaslı olmak istemiyorum” (K21, Kadın).

Beyin ölümü öncesine ilişkin hasta yakınlarının detaylı bilgilendirildiğine yönelik görüş belirten katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Evet yani yoğun bakım doktorumuz da nöroloji ya da anestezi uzmanımız da söylerken hani bunun ya ölüm çeşidi olarak bir kardiyak ölüm olmadığını az bir zaman yani bu aslında birazcık da başışa giriş yapıyor aslında. Ama böyle giderse yani tüm desteklere rağmen kardiyak ölümün de bir süre sonra gerçekleşeceği bilgisini rahat veriyor. Yani düzgün veriyor, rahat demeyeyim de rahatlıktan kastım gevşeklik olarak değil bunu dile getirerek orada zaten biz işte bu noktada hani orada bir sınırlı zaman olduğunun bildirilmesi çok önemli oluyor” (K13, Kadın).

“Tabii ki bu da zaten uzun uzun da bir süreç uzun demeyeyim ama yani an an her durumdan bilgilendiriliyor hasta yakınları donör olmadan evvelde hani genel durumuyla ilgili tanıyla ilgili” (K18, Kadın).

“Biz beyin ölümü tanısı koymaya karar verdik ama beyin ölümü tanısı daha koymadık. Şimdi bu bu testleri yapacağız. Daha sonra sizi bilgilendireceğiz. Zaten her aşamada aileyle objektif olarak bilgileri paylaşırsanız, aile her adımdan otomatikman haberdar oluyor. Dolayısıyla hazırlamayla uğraşmıyorsunuz. Zaten süreci beraber yönetiyorsunuz. Ben beyin ölümü tanısında şüpheleniyorum, olabilir ya da olmayabilir. Bazen süreçte tanı koymaya karar verip beyin ölümü çıkmayan hastalarımız var diyoruz; beyin ölümü tanısından şüphelendik testlerimizi yaptık ama hala beyninde kanlanması dolayısıyla beyin ölümü değil bizim bütün tedavimiz devam ediyor diye bilgilendiriyoruz. Yani hazırlama değil, objektif, doğru zamanda bilgi paylaşımından bahsediyoruz” (K20, Erkek).

“Ya ondan sonra aileye diyoruz ki biz sizi her aşamada bilgilendiriyoruz. Görmek istiyorsanız önce hastanızı gösterelim. Hastalarını gösteriyoruz. Yanına çıkartıyoruz” (K30, Kadın).

Beyin ölümü öncesi potansiyel adayları gözlemleneme ilkesini uyguladıklarını belirten 1 katılımcı ise şu ifadeyi aktarmıştır:

“Aslında Sağlık Bakanlığı şimdi gidip yoğun bakımlarda gezin, dolaşın, potansiyel beyin ölümü var mı onları araştırın, takip edin diyor ama, sayın Haberal hocam buna karşı. Bu pek etik değil. Yani sanki şey ava çıkıyormuş gibi bir şey yarattığı için bunu çok doğru bulmuyoruz. Biz yoğun bakım ziyaretleri de yapmıyoruz, doktoru bize direkt haber veriyor. Diyor ki “Beyin ölümü teşhisi konulan bir hastamız var. Biz hastamıza gereken şeyi bilgiyi verdik, beyin ölümünü anlattık. Siz şimdi aile görüşmesini yapabilirsiniz” diye bize bilgi veriyorlar. Ondan sonra biz dahil oluyoruz” (K30, Kadın).

2.3. Beyin Ölümü Sonrasına İlişkin Görüşler

Katılımcıların beyin ölümü süreçlerine dair aktardıklarından açığa çıkan bir beyin ölümü sonrası süreci bulunmaktadır. Bu sürece ilişkin olarak katılımcıların en yoğun kullandığı ifadeler Tablo 9’den da görüldüğü üzere şu şekildedir: inkâr, donör bakımı, cenazeyi isteme, suçlama ve öfke, kızgınlık ifadeleridir. Üstteki tabloda ilgili ifadelerin kaç kez kullanıldığı görülmektedir. İlgili ifadeleri kullanan katılımcı sayıları ise alttaki ek tabloda yer almaktadır.

Tablo 9. Beyin Ölümü Sonrasına İlişkin Kullanılan İfadeler

	Frequency (ifade sıklığı)
İnkâr	24
Donör bakımı	23
Cenazeyi isteme	18
Suçlama	12
Öfke kızgınlık ifadeleri	9
Saldırı	4
Veda ritüeli	3
Şok yaşama	2
Tehdit	2
Deklarasyon yapılmaması	1
Başka hastaneye nakil	1
TOTAL	102

	Frequency (kişi sayısı)
İnkâr	14
Donör bakımı/ Nihai ölüme geçiş	12
Cenazeyi isteme	11
Suçlama	10
Öfke kızgınlık ifadeleri	7
Nihai ölüme geçiş evresi	2
Saldırı	3
Veda ritüeli	2
Şok yaşama	2
Tehdit	2
Deklarasyon yapılmaması (çeşitli nedenlerle)	1
Başka hastaneye nakil	1
TOTAL	67

Beyin ölümü sonrası hasta yakınlarının tepkisi olarak inkâr ifadesine ilişkin görüş belirten katılımcılar şu ifadeleri aktarmıştır:

“Bir hanımın eşi ölmüştü. Bağışçı olmak istedi ama dedi ki önce öldü diye düşündü bağışçı olmak istedi vereyim dedi. Sonra yok o aslında ölmedi vermeyeyim o hâlâ buralarda dedi. Ben dedi onu hissediyorum yanımda dedi. Yani bilemiyorum ki nasıl ifade edilebilir (güldü). Sonra ne düşündü bilmiyorum vazgeçti. Eşim buralarda benim yok olmaz dedi. Öldü tabi. Önce kabullendi sonra kabullenemedi aslında. Önce kabul etti. Daha sonra kabul etmedi. Madem bu öldü niye makinede duruyor? Bak

atıyor sen onu ver bana öldüyse ben onu gömeceğim. Sen niye tutuyorsun burada bak demek ki hâlâ yaşıyor bu aslında. Yani bazen insanlar inkâr yaşayabiliyor. İnkâr yaşadığı için de sağa sola saldırabiliyorlar” (K3, Kadın).

“Kalp atışından, ısısından sıcak diyor. Daha ölmemiş diyor, sıcak diyor. Kalbi atıyor diyor. Solunum cihazındaki solunumdan nefes alıp verdiğini düşünüyor. Ellerini temas ettiriyoruz onunla vedalaş diyoruz işte artık beyin ölümü gerçekleşti. Veda vaktinin geldiğini söylüyoruz. Girdiğinde ama hâlâ sıcak hâlâ işte hep bunu söylüyorlar. Ondan sonra hastanın öldüğünü kabullenmiyorlar yani” (K4, Kadın).

“Görsel olarak bir işaret yok aslında hocam, monitöre bağlı sadece kalbi çalışıyor, hastanın evet monitörde yazıları görüyor. Aslında en büyük neden o ve bizim cihazlarla bastığımız hava sayesinde hastasının nefes alıp verdiğini görüyor. Yani göğsü şişiyor iniyor. Refleksel bir tepki yok ama ten sıcak, o göğsün inip kalkması ve monitörde baktığında ne olduğunu bilmesi bile az önce monitöre baktım gösteriyordu diyor mesela. İşte tansiyonu nabızı... Bilmiyor ne olduğunu ama orada diyor yazılar vardı, sen bana öldü diyorsun. Sen bunu niye söylüyorsun. Nefes alıyor, ben gördüm. Nefes alıyor hastam diyor. Cihazlarla biz basıyoruz” (K5, Kadın).

“Bir keresinde tanı koymuştuk beyin ölümü tanısı genç bir hasta. Aile çok itibarlı bir aileydi sanırım Ankara’da. Genç bir hasta olduğu için böyle yılbaşı gecesiydi. Yılbaşı günü koymuştuk beyin ölümü tanısını. Hatta üst düzey bürokratlar falan gelmişti. Biz tanıyı koyduk, tetkikleri yaptık, beyin ölümü tanısını koyduk. Ama bize aile görüşmesi imkânı verilmedi. Biz tanı koyduktan sonra hasta 2-3 gün sonra başka hastaneye nakil olup halbuki beyin ölümü tanısı konmuş hasta tıbben ölüdür. Hasta başka bir hastaneye nakil ambulansıyla gitti. Yani ölü bir hastayı başka bir hastaneye gönderdik yani. Çok ilginç bir olaydı yani. Tabi orada da yaklaşık 5-10 gün sonra da ex oldu. Beyin ölümü tanısı almış hasta tıbben ölüdür. Biz beyin ölümünü de anlattık yani. Bunu anlattığımız insanlar da sonuçta kültürlü, okumuş insanlardı” (K9, Erkek).

“İşte hep şunu söylüyorum şimdi hasta yakınlarının bana hep şu şeyi var ya ‘soğuk değil o hâlâ sıcak, kalbi atıyor, ben onu hissedebiliyorum’ çünkü kalp atımı olurken hastalarımız bizim yoğun bakıma girdikleri zaman hiç hastalarına bakmazlar ilk çok anlıyormuş gibi monitöre bakarlar. Yani o monitördeki kalp atımı, ‘ben onu gördüm atıyordu’ veya ‘dokundum hâlâ çok sıcaktı” (K10, Kadın).

“Ölü ya beyin ölümü dediğin zaman ya beyin ölümü olmuş ama hani kalbi daha devam ediyor o zaman acaba bitkisel hayatta mı?” (K12, Erkek).

“Mesela hasta bizde hani öyle görüşme yaparken hasta yakınıyla hastanın kızı şey dedi, acaba bitkisel hayata girdi de siz karıştırıyor olabilir misiniz?” (K15, Kadın).

“Olağanüstü konu şöyle, insan, hasta yakınları bir kere kabullenmekte inanılmaz zorlanıyorlar. Yani daha organ bağıışı kısmına geçmeden hastalarına beyin ölümü teşhisi koyduğumuzda ya çok ciddi tepkiler veriyorlar. Çok ciddi tepkiler veriyorlar. Kesinlikle son noktaya kadar kabul etmiyorlar” (K16, Erkek).

“Buna alışkın olmalarına hani buna hazırlanmalarına rağmen beyin ölümünün ilan edildiğini söyleyince açıkçası çok yıkılmışlardı. Hani beyin ölümünün ne olduğunu söylememize rağmen hani bunun acaba geri dönüşü olur mu diye sormak zorunda bile kaldılar açıkçası orada haber verme kısmı da kötü. Hani beyin ölümü ilan ettikten sonra bunun tamamen geri dönüşsüz bir süreç olduğunu da insanların kabullenmesi de zaman alıyor açıkçası bir anda kabullenemiyorlar” (K17, Erkek).

“Şu soruluyor, hani hiçbir şey ne olursa olsun herhangi bir tedaviyle bir daha dönmez mi? Herhangi bir şansımız yok mu? Hani işte artık beyin ölümü gerçekleşti, ilgili testler yapıldı. Ama ona rağmen hani insanoğlu yakınıyla ilgili o umudu yitirmek istemiyor. Genel olarak onu soruyorlar çünkü şey işte bazen vücudunun sıcaklığıyla ilgili mesela anne diyor ki, vücudu hâlâ sıcak hani makine desteğiyle mevcut desteklerle dolaşım sağlandığından işte vücut ısısının o yüzden normal ısılar arasında olduğundan bahsediyoruz” (K18, Kadın).

“Evet, beni şaşırtan sorular oluyor. Özellikle yoğun bakımda yatarken beyin ölümü gerçekleştikten sonra kişinin yakınlarını tek tek alırsınız. O hastanede ben onu görmek istiyorum diyen herkese ameliyathane önlüklerini giydirebiliriz. Steril bir şekilde kişinin yanına alırsınız onu. Evet, oraya girdiğimizde ‘aa yaşıyor’ diye bağırır da vardı. Nefes alıyor diye söyleyen de vardı.

Bu niye nefes alıyor bana öldü dediniz neden nefes alıyor diye ne kadar görüşme odasında bunu hayali bir şekilde anlatırsanız anlatın ama annesinin babasının ya da kardeşinin yanına geldiğinde makine ona basınç veriyor. Akciğerlerini havalandırdığını görünce tabi ki normal bir insanmış gibi nefes alıp veriyor öyle olmak zorunda. ‘Ama nefes alıp veriyor bana öldü dediniz’ diyor. Ama diyor bakın diyor orada makinelerin hepsi çalışıyor başında diyor” (K19, Kadın).

“Yani daha çok zaten hasta yakınlarımızın bunu ister istemez ilk başlarda kabul edilemeyen bir şeyi var hani “şu anda hâlâ yaşıyor” işte beyin ölümü dediğiniz zaman hani birçok fonksiyonu yerine kendi kendine getiremeyeceğini anlatamıyorsun, anlatamıyorsun yani anlatsan bile bunu kabullenmek istemiyor öyle söyleyelim, hasta yakınları genelde” (K27, Erkek).

Buradan itibaren yer verilen katılımcı alıntılarında görüleceği üzere donör bakımına ilişkin bir tutarsızlık saptanmıştır. Yani bazı katılımcılar bağış yapılmayan kadavraların nihai ölüm gerçekleşene kadar donör bakımının yapıldığını; bazı katılımcılar ise hasta yakınlarının cenazeyi istemeleri durumunda donör bakımının sonlandırılarak/ destek sağlayan cihazların kapatılarak kadavranın aile yakınlarına teslim edildiğini belirtmiştir. Bu iki farklı yaklaşımı tutarsızlık olarak nitelendirmemizin sebebi ise; yasal bir prosedür olmasına rağmen farklı uygulamaların yapılmasıdır.

Beyin ölümü sonrası donör bakımına ilişkin görüş belirten katılımcılar şu ifadeleri aktarmıştır:

“Tabi kesinlikle organlar iflas ediyor. Bazen 72 saate kadar korunabiliyor çok iyi bir donör bakımı yapılması gerekiyor. Donör bakımında şöyle gerektiğinde nefrologlarımız böbreklerimiz için dahiliye uzmanlarımız, yoğun bakım uzmanlarımız bunlarla ilgili belirli uygulama var. Serumları var. İlaçları var. Organların daha iyi oksijenlenmesi, vücut ısısının dengede tutulması, tansiyonlarının dengede tutulması, nabzın dengede tutulması için gerekli işlemler yapılmakta” (K2, Kadın).

“Çok çok dersiniz 1 hafta 10 gün en fazla. Çünkü bir süre sonra organlar artık fonksiyon görmeyince bitiyor yani. Aileyi de irrite etmemek adına o süreci tamamlamasını beklersiniz sonra ölüm gerçekleştikten sonra aileye teslim edersiniz ölen kişiyi” (K3, Kadın).

“Eğer bütün organlar kullanılacaksa çok iyi şey yapıyoruz zaten hasta beyin ölümüne gidiyorsa biz orada aileyle bile görüşmeden organ bakımına başlıyoruz. Organların sağlam olması bizim için çok çok önemli” (K4, Kadın).

“Beden sıcak, kalbi atıyor, cihaza bağlı olarak soluk alıp veriyor. Aslında son nefesini vermiş cihaz olmasa hiçbir şekilde soluk alıp veremeyecek. Cihazdan tedrice ettiğinizde en fazla 10 dakika. 10 dakika sonra kalp duracak. İşte beyin hücreleri de ölmüş zaten. Beyin sapının hiçbir faaliyeti yok” (K6, Erkek).

“Siz ne kadar ifade etseniz de işte kalp kasılıp gevşemesi için ilaçlar veriyorum. Normalde vermesem pelte gibi kalır kalp. Bu karşı taraftaki sağlık profesyoneli ancak anlar. Ne yapıyor? Kasıldı gevşedi ne yapıyor? İşte kalp pompalıyor, kan pompalıyor bilmem ne olay çok teferruata girer” (K10, Kadın).

“Çünkü ona da o esnada çünkü mevcut organların dolaşımının devam etmesi gerekiyor, çok iyi bakmak gerekiyor o süreçte. Bir de artık beyin ölümü tanısı o almış hani her an Hemodinamisi bozulabilir tüm desteği sürdürüyoruz” (K18, Kadın).

“Evet, evet en çok takıldığımız noktalardan birisi de bu ama yani ben o organları canlı tutabileceğim ki organ verdiklerinde bir başkasına hayat olabilsin. Canlı derken yani sıcak tutabileceğim aslında kişinin beyin ölümü tanısı alan bir kişi buz gibi olur. Biz onu bildiğimiz ısıtıcılarımız var ya onlarla ısıtıyoruz. Aynen öyle. Hani organ verirlerse göndereceğimiz organlar bir başkasında işe yarasın. Bir başkasında daha çok canlılık sağlasın diye. Yani her şeyi yapay bir şekilde düzgün bir şekilde yapıyorsun ki artık o verse de vermese de toprağa göndereceksin ama verirlerse de işimizi düzgün yapalım” (K19, Kadın).

“Bakın servislerde şöyle dediğim gibi yoğun bakımdaki hastaya siz kalbini dolaşımı zaten cihazla sağlıyorsunuz ama servisteki hasta dediğiniz gibi orada öyle bir şey yok. Bir monitörize yok. Bir yoğun bakım ortamı yok pat diye ölebilir. Öyle bir durumda belki onlar karşılaşmış olabilirler” (K22, Erkek).

“Benim unutamadığım bir anım. Şey oldu. Aile reddetti beyin ölümünü. E siz diyorsunuz ki yani 1-2 günde normalde beyin ölümü reddinden sonra işte cihaz kapatma falan yok. Hayır, devam ediyor destekler. Aileye cenaze ne zaman? Aile cenazeyi istiyor, yani öldürüyorsunuz ama içeride retten dolayı destek devam ediyor. Cenazeyi veremiyorsunuz ve galiba 7 gün falan sürdü. Ya o 7 gün aile her gün geliyor ve adamlar gitmişler. Hani beyin ölümü diyorsunuz aile o anda ne kadar anladıysa acıyla...” (K23, Erkek).

“Bütün bu süreçte her hasta mutlaka donör bakımı içinde desteklenmeli. Donör bakımı ne demek? Her yoğun bakım hastasının potansiyel bir donör olabileceğini, organlarını kullanılabileceğini bilip bütün organlarını ona göre yaşatmaya devam etmek, korumak desteklemek diye özetleyebilirim. Aileyi deklare ediyoruz. Aile organları eğer bağışlamışsa donör bakımına devam edip mutlaka organların çıkarımı yapılanaya kadar desteğimize devam ediyoruz. Eğer organlar zaten verilmiyorsa bağışlanmıyorsa destek tedavisini kesiyoruz” (K28, Erkek).

Beyin ölümü sonrası hasta yakınlarının cenazeyi istemeleri ifadesinden yoğun olarak bahsedilmiştir. Buna dair görüş belirten katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Onu diyen insan çok fazla diyor ki benim yakınım öldü verin ben onu defnedeceğim. Bir an önce gömme derdine düşüyor insanlar (güldü)” (K2, Kadın).

“Sen onu ver bana öldüyse ben onu gömeceğim diyorlar” (K3, Kadın).

“Bir de bizim ülkemizde ölümler, çok kıymetli yani yaşayanlar kıymetli değil de ölümler çok kıymetli. Aman ölümünüzün canı acıyacak, aman ölümünüzü pamuklara saralım, aman ölümünüz çok kıymetli yani” (K4, Kadın).

“Destekleyici tedavilerimiz oluyor, biz hasta kabul etmediğinde azaltarak ya da hasta yakını istiyorsa direkt kapatarak verebiliyoruz hastayı. Organlarını bağışlamıyor. Fişini çekin ben götüreceğim defnedeceğim diyor. Ama biz insani olarak azaltarak desteği tabi yoğun bakım uzmanlarımıza bakıyoruz ama onlarda azaltarak kapatır solunumu. Yine doktorumuza bırakılıyor” (K5, Kadın).

“Ama adam hayır diyor. Hayır dedikten sonra ikinci soru şu oluyor: “Ölümünüzü ne zaman teslim alacağız?” Diyorsun ki kalbinin durmasını bekleyeceğiz. O zaman sen benim hastamı diyor (bu da şehir efsanesi şeklinde yayılanlardan bir tanesi de bu) sen benim hastamı organ bağışında bulunsam yarın teslim edecektin. Şimdi diyorsun ki 24-72 saat içerisinde kalbi duracak ondan sonra teslim edeceğiz” (K6, Erkek).

“Vatandaş diyor ki tamam ben bağışladım sabah cenazemi almak istiyorum diyor. Organ bağışı olmadığına vatandaş diyor fişten ayırabilirsiniz diyor makineden. Normalde tıbben de hukuken de ayrılabilir Sağlık Bakanlığı'nca. Öyle bir diyanet işlerinin de şeysi var bu konuda fetvası var. Beyin ölümü tanısı konmuş birine biz hastane olarak o işlemi yapmıyorduk mesela. Vatandaş bazen diyor ki benim cenazemi verin diyor işte sorun oluyor” (K9, Erkek).

“Cenazenin gecikmesi gecikeceği düşüncesi bir kere insanları endişelendiriyor. Hocam Sinop'tan akrabalar geldi valla siz dedi işte öğlen namazına söz verdiniz, ikindiye kaldı galiba diyor” (K12, Erkek).

“Karşılaşma değil de yani insanlar her halükârda şey istemiyor ya yani vücut bütünlüklerinin bozulmasıyla ilgili hiçbir şeyi kabul etmiyor insanlar, istemiyorlar. Yani bunu şöyle de yorumlayabilirsiniz, misal şaibeli bir vefat olduğunu düşünün ve işte savcının otopsi kararı verdiğini düşünün ve buna da tepki gösteriyorlar. Yani ne gerek var otopsiye? İşte evinde ölmüş vesaire falan” (K16, Erkek).

“Aile reddetti beyin ölümünü. E siz diyorsunuz ki yani 1-2 günde normalde beyin ölümü reddinden sonra işte cihaz kapatma falan yok. Hayır, devam ediyor destekler. Aileye cenaze ne zaman? Aile cenazeyi istiyor, yani öldürüyorsunuz ama içeride retten dolayı destek devam ediyor” (K23, Erkek).

Beyin ölümü sonrası suçlama tepkisinde bulunan hasta yakınlarına ilişkin görüş belirten katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Çok agresifleşenler oluyor benim hastam çok iyiydi. Birden öldürdünüz, onu siz öldürdünüz onu. Organlarını almak için öldürdünüz diyor mesela. Diyor ki mesela sizinle bundan sonraki süreçte hani organların bağışlanmasıyla ilgili nakil koordinatörü sizinle görüşmek istiyor diyor. Tabi o cümleyi duydukları anda hemen şeye giriyorlar benim hastam yaşıyordu onu siz öldürdünüz diyor” (K3, Kadın).

“Doğum sonrası beyin ölümü tanısı koyduk anneye. O hastanın yakınları yoğun bakımda personeli falan tartakladılar. Hemşireyi personeli... Hasta öldüğü için. Onlar hastalarının yaşayacağını düşünerek getirmişler. Yani yaşıyor diye getirmişler. Bu haber verilmeden önce de hastanın annesi geliyor, işte eli ayağı sıcaktı kızım yaşıyordu, siz öldürdünüz. Hastanın eşi yoğun bakımı basıyor” (K5, Kadın)

“O an hasta acısını yaşarken de bir taraftan kim görüşecek dediğinde organ nakli ekibi görüşecek dediğinde yani bilerek mi yaptınız siz şimdi diyorlar” (K5, Kadın).

“O zaman sen benim hastamı diyor (bu da şehir efsanesi şeklinde yayılanlardan bir tanesi de bu) sen benim hastamı organ bağışında bulunsam yarın teslim edecektin. Şimdi diyorsun ki 24-72 saat içerisinde kalbi duracak ondan sonra teslim edeceğiz. O zaman sen benim hastamın ölümü gerçekleşmeden istiyorsun organları. Ondan sonra gidiyor taziye evinde gelenlere diyor ki beyin ölümü dediler organ bağışlayınca hemen organlarını verip bana geri vereceklerdi bağışlamadım diye yok dediler” (K6, Erkek).

“Bilmediğim bir numara. Ama hastanede çalışınca bilmediğin numarayı da açıyorsun her şeyi açıyorsun. Açtım görüşme yaptım işte donör adayının oğlu dedi ki babamın organlarını kaç kişiye kaç paraya sattınız? Pazarlığı nasıl yaptınız? Kimlere sattınız da bizden organları istediniz şeklinde ithamlar oldu” (K7, Erkek).

“Daha sürece başlar başlamaz, “Ha organları isteyeceksiniz değil mi? Yok yok. Hadi çıkıyoruz çıkıyoruz” diye, bütün herkesin, daha cümleye başlamadan yani içeriye biz girer girmez tepki gösterenler oluyor. “Hem öldürdünüz hem organlarını mı istiyorsunuz?” (K30, Kadın).

Beyin ölümü sonrası öfke kızgınlık şeklinde tepkiler gösteren hasta yakınlarına dair görüş belirten katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Kimisi çok agresif yaklaşıyor, güvenlik görevlisiyle görüşme yapıyoruz” (K26, Kadın).

“Çok oluyor agresifleşenler. Yani bu nereden çıktı? Niçin organlarını istiyorsunuz? Organlar nereye gidecek? Mesela kızarlar niye bir şey yapmıyorsunuz? Niye hastanede yatıyor ayağa kaldırım. Yani bu tür yas dönemi çok acılı olduğu için insanlar çılgına dönüyor” (K2, Kadın).

Beyin ölümü sonrası saldırı, tehdit şeklinde tepkiler gösteren hasta yakınlarına ilişkin görüş belirten katılımcılar şu ifadeleri kullanmıştır:

“Hani bir keresinde şey diye girdi adam ‘doktor aileme dokunursanız yakarım seni’ diye girdi yani görüşmenin başlangıcı bu. Oraya bu şekilde giriyor. E bu şekilde girdiğinde ne diyeceksiniz? Önce bir onu yatıştırmanız gerekiyor. Bir sakinleştirmek gerekiyor. Çünkü adam cama duvara vurarak giriyor” (K23, Erkek).

“Tabii aile görüşmesini yaptık ama ben daha öldü dedikten sonra bu ortalığı birbirine kattılar. Hatta bizi ölümle tehdit ettiler. Bir hastaneden kaçtık. Kaçmak zorunda kaldık. Çünkü öldürecekler biliyoruz yani. Güvenlikler bizi zorlan kaçtırdılar falan” (K29, Erkek).

“Ama daha önce konuşup alamadıklarımda tehdit bile almışlığım vardı. Ne demek istiyorsunuz siz? Biz aşiretiz. İşte geliriz. Hastamıza iyi mi bakmadınız? Organlarını mı çalacaksınız?” (K8, Kadın).

“Çılgınlaşabiliyor, agresifleşebiliyor. Etrafa saldıracak ya da bazen insanlar. Hiç belli olmaz bu tür şeyler. Çok agresifleşenler oluyor benim hastam çok iyiydi. Birden öldürdünüz, onu siz öldürdünüz onu. Organlarını almak için öldürdünüz diyor mesela” (K3, Kadın).

Beyin ölümü sonrası hasta yakınlarından veda ritüeli yapmak isteyenlere dair görüş belirten katılımcılar şu ifadeleri aktarmıştır:

“Ve aileye son bir veda ritüelinin yapılması çok önemli. O ritüel bence gerçekten çok önemli çünkü aile onu görmek istiyor. Bazıları engel oluyor. O ritüeli yapılmaması da başısa etki edebilir. Ne olduğunu bilmiyor insanlar içeride yoğun bakım herkes için kafasında farklı kurguladıkları bir yer, o ritüeli yapılmak gerekiyor” (K23, Erkek).

“Vedalaşırken bir tane mesela beni çok etkileyen onlarla beraber üzüldüm işte bir tane kardeşinin organlarını vermişti birisi. İşte kardeşiyle vedalaşırken kardeşimi işte Rabbin Allah, dinimiz İslam, kitabımız Kur'an, peygamberimiz işte böyle son telkini verip kaderimiz böyleymiş kardeşim, senin kaderin de bu şekilde son bulacaktı. Allah'ın takdiri böyleymiş. Bize de bunu Allah nasip etti. Biz böylesini uygun gördük. Seni kaybettiğimize çok üzüldük. Ama senin vesilenle başka insanların sevaplarını da sana yazsın Rabbim. Bunu düşünerekten de buna evet dedik. Eğer bir hatamız varsa affet bizi. Hakkını bize helal et. Bizden yana helal olsun deyip böyle ameliyathaneye bu şekilde gönderiyor. Yani telkin veriyorlar. Hani son gördükleri o kalbinin atarken elini tuttukları, tenine değdikleri, öptükleri son anları onlar için çok kıymetli. Yani vedalar böyle oluyor ve onlar oradan çıktıktan sonra cenazeleri nasıl karşılaştıklarını biliyorlar” (K26, Kadın).

1 katılımcı ise beyin ölümü sonrası hasta yakınlarından bazıların hastaneye güven duymayarak/ beyin ölümünü kabullenmeyerek başka hastaneye nakil yaptırdığına ilişkin şu ifadeleri aktarmıştır:

“Bir keresinde tanı koymuştuk beyin ölümü tanısı genç bir hasta. Aile çok itibarlı bir aileydi sanırım Ankara'da. Genç bir hasta olduğu için böyle yılbaşı gecesiydi. Yılbaşı günü koymuştuk beyin ölümü tanısını. Hatta üst düzey bürokratlar falan gelmişti. Biz tanıyı koyduk, tetkikleri yaptık, beyin ölümü tanısını koyduk. Ama bize aile görüşmesi imkânı verilmedi. Biz tanı koyduktan sonra hasta 2-3 gün sonra başka hastaneye nakil olup halbuki beyin ölümü tanısı konmuş hasta tıbben ölüdür. Hasta başka bir hastaneye nakil ambulansıyla gitti” (K9, Erkek).

1 katılımcı ise bazen beyin ölümü tanısı konulmadığını ve bazen de beyin ölümü deklarasyonu yapılmadığına ilişkin şu ifadeleri aktarmıştır:

“İşte yani şöyle hocam hekimlerin çok fazla maddiyat durumu mevcut. Çünkü apne testinin bir getirisi yok. Yapmış olduğu işlemin bir getirisi yok. İkincisi, ben yaşadığım şeylerden tecrübe ettiğimde hekimlerin bir kısmı buna inanmıyor. Bu gibi nedenlerden dolayı deklarasyon yapılmıyor bazen” (K23, Erkek).

2.4. İkna Sürecine İlişkin Görüşler

Katılımcıların beyin ölümü sonrası ikna sürecine ilişkin olarak kullandıkları ifadeler Tablo 10'da sunulmuştur. Üstteki tabloda ilgili ifadelerin kaç kez kullanıldığı görülmektedir. İlgili ifadeleri kullanan katılımcı sayıları ise alttaki ek tabloda yer almaktadır.

Buna göre en yoğun kullanılan ifadeler zaman tanıma, detaylı bilgilendirme, dini kişi, söz ve belgelerden destek almaktır. Yoğun kullanılan ifadeler ise Zorlu ikna süreci, Kolay ikna, Geç ikna olanlar, Görüşme koşulları, Ailedeki kanaat önderi kişilerin müdahalesi, Aile dışı kişilerin dahil olması, Güvensizlik, Empati kurmasını sağlama ve Beyin ölümü doğru anlatıldıysa ikna çabasına girişmezdir. Az yoğunlukta kullanılan ifadeler ise şunlardır: Hızlı sonuç alma, Basit ikna çabası, Potansiyel başışçıları ikna etmeye çabalamak, Hasta hakkında ön bilgi toplama, Psikolojik manipülasyon ve İkna değil iletişim becerisidir.

Tablo 10. İkna Sürecine İlişkin Kullanılan İfadeler

	Frequency (ifade sıklığı)
Zaman tanıma	23

Detaylı bilgilendirme	21
Dini kişi, söz ve belgelerden destek alma	17
Kolay ikna	7
Geç ikna olanlar	7
Zorlu ikna süreci	8
Görüşme koşulları	7
Ailedeki kanaat önderi kişilerin müdahalesi	6
Aile dışı kişilerin dahil olması	5
Güvensizlik	4
Beyin ölümü doğru anlatıldıysa ikna çabasına girişme	4
Hızlı sonuç alma	3
Basit ikna çabası	3
Potansiyel bağışçıları ikna etmeye çabalamak	3
Hasta hakkında ön bilgi toplama	3
İkna değil iletişim becerisi	1
TOTAL	129

	Frequency (kişi sayısı)
Zaman tanıma	17
Detaylı bilgilendirme	12
Dini kişi, söz ve belgelerden destek alma	15
Zorlu ikna süreci	7
Kolay ikna	5
Geç ikna olanlar	7
Görüşme koşulları	6
Ailedeki kanaat önderi kişilerin müdahalesi	5
Aile dışı kişilerin dahil olması	4
Güvensizlik	2
Beyin ölümü doğru anlatıldıysa ikna çabasına girişme	4
Hızlı sonuç alma	3
Basit ikna çabası	3
Potansiyel bağışçıları ikna etmeye çabalamak	3
Hasta hakkında ön bilgi toplama	3
İkna değil iletişim becerisi	1
TOTAL	97

İkna sürecinde hasta yakınlarına zaman tanımaya yönelik görüş belirten katılımcıların öne çıkan ifadeleri şu şekildedir:

“Bu gerçekten çok acı bir dönem. Şöyle bir zamanının geçmesini bekliyorum. Bu ilk aşamayı, şoku atlatmalarını bekliyorum. Deklare edildikten sonra onlara bu olayları anlattıktan sonra beyin ölümünü hâlâ aile çok gerginse müsaade istiyorum. 1 saat, 2 saat sonra görüşmek üzere izin alıyorum” (K2, Kadın).

“Başınız sağ olsun görüşmemizin ilk cümlesi bu. Hastamızı kaybettik, başınız sağ olsun. Bu süreçten sonra ne yapılabilir onu görüşmek istiyoruz sizinle diye konuya başladığımızda hasta yakınları bir duruyorlar. Nasıl yani öldü mü? Hiç mi geri dönüşü yok? Sonrasında bunu biz tıbbi gerekçeleriyle anlatıyoruz bir 10 dakika sonra kabul etmiş oluyorlar. Bağırış çağırış, çığlıklar falan. Sonra bir mola verip tekrar devam ediyoruz” (K5, Kadın).

“Doktor gelip beyin ölümü gerçekleşti başınız sağ olsun dedikten hemen ardından siz giderseniz sizi döver. Bir süre vermek lazım yani. O acıyı sindirecek, yas dönemini atlatacak. O yüzden o süreyi beklemek lazım. O süre bazen bir saat olur, bazen 2 saat olur, bazen 5-6 saat olur, bazen daha uzun olur. Onu beklemek lazım. Onu da nasıl anlıyorsunuz orada dolaşarak sizin doktor arkadaşlarınızın, hemşire arkadaşlarınızı gözlem yaparak” (K6, Erkek).

“Bu süre zarfında da zaten sizin ailenin yakınlarıyla bir araya gelme durumunuz yok. Müdahale ekip deklarasyonu yapacak sonrasında siz belirli bir zaman bekleyeceksiniz yas süreci” (K10, Kadın).

“E tabii bu esnada da hasta yakınlarının buna razı gelmesiyle ilgili süreci beklemek zorunda kalıyoruz. Kabul etmezlerse ben siz gene bir düşünün diyordum. Hani ertesi sabaha en azından çünkü bu tepkiler filan yapılırken genelde böyle gün ortasını, öğleden sonrayı hatta buluyor. Bir de acele etmemek lazım yani tane tane konuşuyorum. Karşıma alıp tane tane konuşup durumu anlatıyorum. İnsanların ağlamalarını da bekliyorum. Sorularını da bekliyorum. Yani insanlar bir şekilde dinlendiğini de hissetmesi gerekiyor” (K16, Erkek).

“İlk beyin ölümü haberini verdiğimiz zaman insanlar zaten şey yapmak istemiyorlar yani bir anda bu konuyu düşünecek potansiyeli de olmuyorlar. Biz de o yüzden sonrasında tekrar bir görüşme yapmayı planlıyoruz hani aradan bir 3-4 saat geçtikten sonra hani çok da süreci uzatmayacak şekilde. Biraz daha hani acılarını yaşayıp daha sağlıklı hale geldikten sonra görüşme yapmayı biraz daha uygun buluyoruz açıkçası” (K17, Erkek).

“Çünkü acıyı yaşamalarını belki de gerçekten müsait değilse iletişim kurmaya zaman tanımamız gerekiyor çünkü. O anki duygu durumlarına genel olarak hani kendilerini ifade etmelerini, acılarını yaşamalarına fırsat vererek uzunca bir süreç ayırmak gerekiyor” (K18, Kadın).

“Tabi ki yani onun yasını tutacağız yani çok üzüleceğiz ama zaten ilk başta beyin ölümü deklarasyonu yapıldıktan hemen sonrasında organa girmiyoruz. Biraz saatler geçsin. Kişiler bir kafasında bunu oturtsun” (K19, Kadın).

“Çok erken dönemde organ donörü olma fikrini dile getirdiğiniz zaman oluyor (akbaba muamelesi yapma)” (K21, Kadın).

“Ben hemen cevap almaya şey yapmıyorum ailelerden çünkü olayı kavramaları, kabul etmeleri ondan sonra bir başkasının canını düşünme olayı hemen olmayabilir. Biraz böyle bir kimisinde acile gidip ilaçlar ayılıp bayılanlar, kimisi çok sakin karşılıyor” (K26, Kadın).

“Sakin, sabırlı, aileye zaman vererek, aileyle de bu beyin ölümü tanısının konduğu 3-4 günlük ya da bir haftalık bir süreç vardı, o süreçte de sürekli iletişim halinde olmak gerekiyor” (K28, Erkek).

“Çünkü bu adam acısını yaşayacak. Biz bu ölüm, ölümü deklare ettikten sonra bu adamları 5-10 dakika bir bırakıyoruz. Çünkü bunu bir, bu bilgiyi bir sindirmeleri gerekiyor. Önce bu bilgiyi sindirdikten sonra sonraki süreçlere geçiyoruz. Eğer bunu bu şekilde yapmazsanız direkt bu olaya girerseniz zaten otomatik olarak size ret cevabı geliyor zaten. Çünkü adam diyor ki acımı ben şey yapmadan neden böyle bir şeyde, talepte buluyorsunuz diye soruyor. Bunları yapıyoruz ha ilk etapta ret

aldıklarımız oluyor. Eğer görüşme olumsuz sonuçlanırsa bir gün süre veriyoruz. Bundan 24 saat sonrasında aile tekrar aile görüşmesi kendi aralarında yapıyorlar. Bunun da farklı tekrardan bizlere dönüş yapıyor. Biz bunları da gördük. Ama ilk etap o ilk yarım saatte onlara yaklaşılmaz” (K29, Erkek).

İkna sürecinde detaylı bilgilendirme yaptıklarını belirten katılımcılar, şu ifadeleri aktarmıştır:

“Başka yanında olmak isteyen olursa onlara izin veriyorum. Onlara tüm beyin ölümü gerçeğini anlatıyorum. Beyin ölümüyle bitkisel hayatın farklı olduğunu anlatıyorum. Çünkü insanlar beyin ölümüyle bitkisel hayatı karıştırıyorlar. Bitkisel hayatta aylarca, yıllarca yaşayabilir. Ama beyin ölümünde bizim ne kadar süremiz vardır? 48 saat. En fazla 24-48 saat süremiz var. Olayları tüm açıklığıyla anlatıyorum onlara” (K2, Kadın).

“Bu organların kime takılacağı ya hırsıza ya şeye işte diyelim ki katile takılırsa onun organı ondan sorumlu mu? Asla. Bunu da onlara anlatıyorum. Ölen gitmiştir mekânı cennet olsun çünkü yapılan işinde çok önemli olduğunu anlatıyorum. Bunlar geliyor ama şunu diyorum ben: Din, ırk, cins ayrımını gözetmeksizin organ bekleyen hepimiz potansiyel alıcı da olabiliriz verici de olabiliriz. Bunu hiçbirimiz bilmiyoruz. Organlar takıldıktan sonra ölen kişiye yaşanan olayların mesela nakledilen kişiye aittir artık ölenin bunda sorumluluğu yoktur diye bunları detaylı bir şekilde açıklama yapıyorum. Çünkü ölen organ artık öbürüne verilmiştir. Onun yapacağından diğerinin sorumlu olmadığını detaylı bir şekilde aileye saatlerce oturup konuşabiliyorum. Saatlerce konuşuyorum aileyle. Ama vermeleri için de her türlü tüm bilgiyi onlara iletiyorum ve aktarıyorum” (K2, Kadın).

“Bizim öncelikle olayı baştan anlatmamız gerekiyor hasta yakınlarına” (K5, Kadın).

“Komayla dediğiniz gibi beyin ölümü çok karıştırıldığı için bunun iyi aksedilmesi gerekiyor karşıdaki aileye. Ona şey yaptıktan sonra anlatabildikten sonra da bence sonuçlar olumlu oluyor” (K13, Kadın).

“Rutin zaten bizde beyin ölümü gelişen hastalar gerçekleşen hastamız varsa hocamız gerekli açıklamalarımızı güzelce beraber bilgilendiriyoruz hasta yakınlarını beyin BT’ lerindeki akımları gösteriyoruz. Örneklemeler veriyoruz işte saksıdaki çiçek vazodaki çiçek, vazodaki çiçeğe ne kadar bakarsan bakın hani belli bir süre sonra yapraklarını dökecektir” (K15, Kadın).

“Kim gelirse gelsin sabırla her şeyi baştan anlatırız biz ona. Çünkü bir şeyleri şeffaf bir şekilde söylerseniz ve bunları çok güzel bir şekilde masaya yatırarsanız organ alabilme olasılığımız da bir o kadar çoğalıyor zaten. Bunu şöyle düşünmek lazım geride bekleyen insanlar ve bu insanlara can olma düşüncesinde olursanız evet gayet başarılı olursunuz” (K19, Kadın).

İkna sürecinde dini kişi, söz ve belgelerden destek aldığını belirten katılımcılar genellikle Maide suresi, diyanet, imamlar ve dini sevaptan inanışından destek aldıklarını belirtmiştir. Buna yönelik şu sözler aktarılmıştır:

“Dini boyutlar yine Mâide Suresi 32. Ayette bununla ilgili detaylar belli. Bunları söylüyorum. Okumalarını söylüyorum Mâide Suresi ayet 32 falan bunlarda kesinlikle yani sakınca olmadığını anlatıyorum. Beyin ölümünün zaten herkese nasip olmadığını, onun organlarıyla birçok insanın yaşayacağını ve o insanlar yaşarken onların da ailelerinin o ölene dua edeceğini ve yaptıkları şeyin gerçekten Allah katında çok önemli olduğunu anlatıyorum” (K2, Kadın).

“Maide Suresinde bir açıklama var onu da biz genelde görüşmelerimizde manevi destek olması için hocamızı da götürüyoruz ve onun açıklaması da yani bir cana can katmak Allah katında çok sevap. Bunu Allah’tan başka kimse yapamazken sen buna vesile olursun. Bunun sevabını düşün öyle karar ver” (K5, Kadın).

“Öyle olunca ya bu işin dini boyutu nasıldır diye bakmaya başladık. Taramadığım makale kalmadı. Din kitabı kalmadı, ulaşabildiklerim ölçüsünde tabi. Ve şunu gördüm diğer dinlerde zaman zaman bu tip tedaviler için direnç olsa da İslam dininde bırakın direnci veyahut cevaz vermeyi teşvik var. Çünkü hayatın kurtarılmasının caiz olduğuna dair kanaat var din aleminde” (K6, Erkek).

“Bunu da siz fetvayı getiriyorsunuz bakın şu ayetlerde bunlar direk organ nakli demiyor ama sonuçta bir canlıyı yaşatmak için hayatta tutmak için gereken şeyleri belirten ayetler var. Onları çıkarıyorsunuz gösteriyorsunuz” (K11, Kadın).

“Son kez giderken bir sevabına sebep olmasını istemez misin? Sevap kazanmasını istemez misiniz? Organ bekleyen Allah korusun sizlerin bizlerin de başına gelebilir” (K15, Kadın).

“Gerektiğinde belki din adamları evet ulaşabileceğiniz din adamlarından da destek almamız gerekebilir, çağırabiliriz onlardan da” (K18, Kadın).

“Diyanete sorarlar. Derler ki ‘Böyle böyle bir şey istiyorlar bizden organ istiyorlar verdiğimizde biz günaha girmiş olur muyuz?’ diye ki biz Diyanet ile ortak çalışırız zaten. Yani eğitimlerimizde de onlar dini boyutunu anlatır biz tıbbi boyutunu anlatırız. Öyle olunca Diyanetin de bizde yeri bambaşkadır. Onlar da bize 7/24 gayet rahat bir şekilde yardımcı oluyorlar. Hastanemizde imamımız da var” (K19, Kadın).

“Maide suresi 38, bizim kurtarıcımız oluyor. Hep ondan başlayarak dedik ki hani evet bir melekti kendisi ama başka insanların hayatına dokunma şansı olacak diye” (K23, Erkek).

“Şeyi bilmiyorum diyor yani dinen onun bu konuda bir, “Caiz mi değil mi bunu bilmediğim için bağışlamak istemiyorum” diyor. Tabii şey kısımları biz cevap veriyoruz ama hani isterseniz tekrar kendiniz bir din adamına sorabilirsiniz diyoruz. İşte Mâide suresinde 32. ayeti örneği veriyoruz. O ayeti, göre işte açıklayıcı anlatıyoruz. Her kim bir insanın hayatını kurtarırsa, bütün insanların hayatını kurtarmışçasına sevap işler. O ayetten örnek veriyoruz ve seksen ekip, seksende hocamın Mehmet Haberal hocanın Diyanet ile birlikte açıklaması var dinen caizdir diye. Diyanet’in bu konuda açıklaması var. Onu söylüyoruz, onları anlatıyoruz. Örnek gösteriyoruz, isterseniz başka din adamına da sorabilirsiniz diyoruz” (K30, Kadın).

Zorlu ikna süreci yaşandığına ilişkin görüş belirten katılımcıların ifadelerine bakıldığında bu zorluklar dini inanç, bilinç düzeyi, kişilik sorunları, öfke gibi her konuda olabilmektedir. Burada dikkat çeken bir başka değişken de katılımcıların bu zorluklara nasıl tepkiler verdiğidir. Buna yönelik katılımcı ifadeleri şu şekildedir:

“Kesinlikle hastanemizde, yoğun bakımlarımızda yakınlarının görmesine izin veriyoruz. Bazı vakalarda lazarus hareketi olur. İstem dışı hareketler... Böyle bir şey yaşanırsa zaten aileye bu konuyu anlatmak çok çok zor. Yani lazarus bir hareket, istem dışı, refleks. Bunu çok zor yani o aileye anlatmak. Bir de şu oluyor ya uyanırsa? Uyanamayacağını, bitkisel hayatla beyin ölümü kavramını iyi anlatmak gerekiyor aileye” (K2, Kadın).

“Çok zor. Direkt böyle sanki ilk zamanlarda böyle güvenlik falan alıyorduk yanımıza korkudan. Organ isteyeceksin ve karşındakilerin ne tepki vereceğini bilmiyorsun. O acılı anda ne yapacağını bilmiyorsun yani” (K4, Kadın).

“Hasta yakınlarını toplayıp beyin ölümü tanısını söylediğimiz zaman ya otomatikman zaten reddetme modundalar. Yani sen o andan sonra ne söylesen bir anlamı olmuyor aslında bir süre dinlemiyor kimse seni. Ne anlatırsan anlat dinlemiyor, kesinlikle dinlemiyor. O senin o söylediğin ilk cümlede takılı kalıyor insanlar. Ondaki sonraki söylediğin cümlelerin aslında hiçbir önemi kalmıyor” (K16, Erkek).

“Var tabii hocam diyorum ya adam giriyor kapıdan girerken dedi yani benim hastama dokunursan yakarım. Burada hepimizi öldürürüm. Camı çerçeveyi indiririm diye giriyor yani girdi. Böyle giren adam bağışladı. Ha biraz zorlu geçecek bu görüşme diyorsun ama bağışlıyor yani ya da diyorsun ki ya evet bu böyle bir şey...” (K23, Erkek).

“Ya böyle unutamadığım bir anı diyemem ama şey çok oluyor. İkna dönemi çok zahmetli bir süreç. Öyle çok keyifli değil açıkçası. Her kesimden insan var. Çok dindar da var. Alakası olmayan insanlar da var. Bazen onlarla zorlanabiliyoruz” (K25, Kadın).

“İlla ki zaten ne kadar şey olursa olsun şeylere kesinlikle böyle iletişimlerde ters bir, sınırlı bir halini ruh halini gözetebilmeyi zaten önemli, önem veriyorum. Eğer ki öyle bir durumla karşı karşıya kaldığım zaman teşekkür edip oradan bir an önce uzaklaşıyoruz” (K27, Erkek).

Geç ikna olanlara yönelik görüş belirten katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Ben o gün hiç ayrılmadım hastaneden bekledim aradan 6 saat sonra ben aileyi tekrardan görüşmeye davet ettim. Artık o acil şeyi geçmişti. Yakınlarını çağırmışlardı. Bu beyin ölümüyle ilgili de kendileri araştırma yapmışlar. Şu bir gerçek biz sağlık profesyonellerinden değil kendi yakınlarından edindikleri aynı bilgi de olsa çok daha etkili oluyor. Görüşmüşler bunun geri dönüşsüz olduğunu bildiklerini işte pek çok kişiye can olacağını filan. Bu sefer geldiklerinde benim konuşmama da fırsat verdiler ve aile organlarını bağışladı” (K10, Kadın).

“Hani rüyada görüp de organ bağışlayan yok ama hani mesela organ bağışlamayıp da sonradan pişman olan, yani gelip özellikle bu konuda görüşmeye gelip keşke yapsaydık diyen birkaç tane insan olmuştu hakikaten. Yani biz o anda sizi anlayamamışız diyen yakınlar olmuştu” (K12, Erkek).

“Gibi şey yapınca onlar da biraz tabi geri çekimser oldu aslında onlar olayın bilincine daha önce varmışlardı ama eş kabullenmek istemedi ama ertesi gün öğlen ya artık böyle çok az bir zamanımız kalmıştı. Bir telefon geldi ve ben izinliydim o gün pazar günüydü sanırım. Biz bu süreci başlatmak istiyoruz dedi eşi. Ben nasıl zaten evden çıkıp buraya geldiğimi bilmiyorum” (K13, Kadın).

“Ama geri dönüp mesela keşke verseydik diyen oldu mesela bu 4 taneden biri öyle dedi bana mesela. Bu da bir şey yani...” (K16, Erkek).

“Siz Ankara’da Çiçin mahallesini biliyorsunuzdur. Biliyorsanız onlardan birisinin çocuğu işte hesap edin. O çocuk vefat ediyor. Şimdi biz, diyorum ki ben şimdi aile görüşmesi yapacağım. İşte beyin ölümü tanısı konulmuş ve tabii ki söylüyoruz. Bu sefer aileye dedim ki hani birkaç kişi gelsin bir görüşmemiz olacak. Tabi bunlar 25-30 kişi geliyorlar. Dedim ki aşağıda güvenlik görevlisi dedi ki, hocam dedi. Böyle böyle işte “Aşağıya çok kalabalık geldiler”, dedim ki “Hepsini yukarı çıkarma”. “3-5 tane hani babası işte abisi olur falan kimse onları çağır”. Yukarı 15 kişi geldiler. Tabii aile görüşmesini yaptık ama ben daha öldü dedikten sonra bu ortalığı birbirine kattılar. Hatta bizi ölümle tehdit ettiler. Bir hastaneden kaçtık. Kaçmak zorunda kaldık. Çünkü öldürecekler biliyoruz yani. Güvenlikler bizi zorlan kaçtırdılar falan ondan sonra tabii ben Ankara’da kuzenimin evinde işte kalıyorum. Sabah 05.30’da telefonum çaldı. Baktım ailenin telefonu biliyorum. Açmak istemedim, sonra açayım dedim. Açtım dedi ki “Hocam kusura bakmayın. Hani biz öyle bir durumda şey yaptık”. İıı “Sizin anlattıklarınız” işte, “Biz organları bağışlamak istiyoruz”, ben gittikten sonra hani anestezi asistanı anlatmış durumu işte, böyle bağışladılar (K29, Erkek).

Kolay ikna olanlara yönelik olarak görüş belirten katılımcılar ise şu ifadeleri dile getirmiştir:

“Bir tane cinayet kurbanı vardı, kafadan kurşunlanmış. Onun mesela annesine ulaşmak çok zor oldu yani. Vakanın genç oluşu yoğun bakımı burada iyi oluşu hani 1-2 gün müsaade etti bize o şekilde kalp kardiyak arrest olmadan ama mesela annesiyle görüştüğümüzde de bütün o görüşmelerin içerisindeki en rahat görüşmeydi, hemen bağışlayıverdi” (K12, Erkek).

“Hastamız daha önce covid geçirmiş beyin ölümü gerçekleşti yoğun bakımda. Hasta yakınlarına hani ben kabul etmezler diye düşündüm. Böyle köyde yaşayan vatandaşlarımız kendi halinde sakin insanlar dedim ki hani bunlar görüntü olarak da baktım dedim. Biraz nasıl diyeyim yanlış bir şey de kullanmak istemiyorum çok masum insanlar ve bunlar herhalde kabul etmezler. Beyin ölümü hani nasıl anlatırız hocam falan dedim. O da dedi ki biz bir konuşalım da dedi. Konuştuk şeyin beyin ölümü olan hastamızın oğluya konuştuk. O da bir böyle 50- 55 yaşları arasındaydı oğlu da ve direkt bütün organlarını bağışladılar” (K15, Kadın).

“Normalde o hastayla hani beyin ölümü vesaire bir şey düşünmüyorduk. Cerrahi amaçla yatmış bir hastaydı sonradan kötüleşen bir hastaydı. Yakınları gelip bir şey demişti. Biz hani organlarını bağışlamak istiyoruz. Nasıl bir prosedür işlememiz gerekiyor diye. Normalde aslında tam tersi oluyor. Bizim gidip görüşmemiz gerekiyor. Aile yakınlarıyla koordinatör olarak öyle bir şey olmuştu. Değişik bir anekdot olmuş kendileri gelip hani hastamızın durumu kötü, biz nasıl bağışta bulunabiliriz? Diye kendileri gelip görüşme ihtiyacı hissetmişlerdir” (K17, Erkek).

İkna sürecindeki görüşme koşullarına yönelik olarak katılımcılar genellikle fiziki oda koşullarından bahsetmiştir. Bu ifadelerden anlaşıldığı üzere koordinatör odası bazı hastanelerde bulunmamaktadır. Bundan dolayı kendine ait odası olmayan koordinatörler başkalarının odasını kullanmak durumunda kalmaktadır. Bu konuda katılımcılar şu ifadeleri aktarmıştır:

“Şimdi şöyle belirli eğitimleri aldığım için aile görüşmesi yapmak üzere ailemizi bir araya topluyorum. Rahat bir alan oluşturuyorum onlar için. Bunun için bir odamız var zaten” (K2 Kadın).

“Genelde Sağlık Bakanlığı der ki bu işin yapılabilmesi için koordinatörlere uygun odaların temin edilmesi gerekir. O odaların içerisinde bir kanepenin olması gerekir. Tabii ki, çok kötüleşti çünkü biliyorsunuz çok ciddi bir yas süreci insanlar düşebilir, kalkabilir. Uzatabileceğiniz bir yeriniz olsun. Rahat görüşebileceğiniz insanların gelip de sürekli sizi bölemeyeceği bir noktada iletişim kurun der. Onun için size der ki Bakanlık kurullara kişiler için bunu sağlayabileceğiniz uygun ortamlar oluşturun denir. Ama her kurum bunu koordinatörü için oluşturabiliyor mu hiç sanmıyorum. Hani biraz önce dediniz ya sizin odanız düzenli ben eskiden sorumlu hemşire olduğum için bunları nasıl temin edebileceğimi bildiğim için bu odayı bana kurumum sağlamadı ben kendim bir şekilde ayarladım” (K3, Kadın).

“Yoğun bakım doktoru işte nöroloji doktoru ile iyi bir ortamda bilgi vermeye çalışıyoruz hasta yakınlarına, ayak üstü konuşulacak bir olay değil çünkü. Onları sakinleştireceğimiz sessiz dingin bir odaya alıyoruz” (K13, Kadın).

“Hani onları rahat ettirebileceğimiz bir oda da ayarladık. Biz hani yoğun bakımlara yakın hem de prosedüre uygun. Çünkü ayak üstü görüşmenin çok doğru olduğunu düşünmüyorum. Özellikle de hani tam beyin ölümü gerçekleşti diye bir haber verdikten sonra işte "hadi organlarınızı bağışlamak ister misiniz? " gibi bir cümleyle işe girmek de açıkçası zorlaştırıyor zaten bizim işimizi onun yerine böyle biraz daha konforlu bir odada, biraz daha acıları yatıştıktan sonra işte "bakın hani durum böyle, hastanızın işte organlarını bağışlamak ister misiniz?" (K17, Erkek).

“Çünkü önemli gerçekten acının paylaşıldığı esnadaki yanında olan kişiler daha sonradan görüşme için onları beyin ölümü gerçekleşen organ bağışıyla ilgili görüşme yapacağım yoğun bakımda bir oda var hekimlerin kullandığı bir oda, oraya davet ediyorum. Oradaki davet sürecimde yani bazen yanımda hekim de oluyor” (K18, Kadın).

İkna sürecine ailedeki kanaat önderi olarak kabul edilen kişilerin müdahalesi olduğuna yönelik bazı ifadeler aktarılmıştır. Katılımcıların ifadelerinden de görüldüğü üzere kanaat önderi olarak kabul edilen kişilerin görüşleri oldukça belirleyici. Bu müdahaleler bazen olumlu bazen de olumsuz etki edebilmekte karar sürecine. Bunun farkında olan koordinatörler de daha çok o kişilerle görüşmeye çaba göstermektedir. Buna yönelik görüş belirten katılımcıların ifadesi şu şekildedir:

“Benim anladığım zaten kızı hemşirelik öğrencisiydi. Durumun çok farkındaydı. Tüm aileyi o toparlamıştı ve gerçekten ben hiçbir şey yapmadım bile diyebilirim yani organ nakli koordinatörlüğü adına. Bağışlamak istiyorum dedi anneannesiyle konuştu, annesiyle konuştu onlar da ikna oldular” (K8, Kadın).

“Oradaki hâkim kim? Belki 1.dereceden yakını değil ama sülalesinde çok hâkim birisi. Herkes onun gözünün içerisine bakıyor. O zaman biz de direk o aktörü oynuyoruz çok net. Yani annesini, babasını, kardeşlerini bırakıyoruz ilk başta onu kendi tarafımıza çekmeye çalışıyoruz veya onun sorularına daha çok cevap vermeye çalışıyoruz. Çünkü sizin ne söylediğiniz değil onun ne düşündüğü çok önemli” (K10, Kadın).

“Genelde kalabalık ailelerde yakınları yani 1.derece yakınlarıyla görüşmek biraz daha ikinci, üçüncü görüşmelerde mümkün oluyor. Genelde daha akli başında amca, teyze, dayı, hala o tip insanlarla görüşüyorsunuz” (K12, Erkek).

“Diyorsunuz ama işte o da yok diyor çıkıyor. Ben en son Yeni mahallede bir görüşme yaptım. Görüşmede tamam evlat tamam dedi. Mantıklı geldi. Ben dedi bir de büyüklerimle konuşayım dedi. Alamancı bir amcası varmış o reddetti” (K23, Erkek).

“Her ailede de mutlaka akli başında 1-2 kişi oluyor. Yasal olarak bu kararı verebilecek o kişileri iyi belirlemek, onlarla görüşmek gerekiyor. Yani çünkü her zaman karşı çıkan bir ekip var her zaman bu işe meyilli bir ekip var. Yani akli başında sakin tiplerle, yani o hasta yakınıyla konuşmak daha mantıklı oluyor” (K28, Erkek).

“Biz genellikle herkesi almaya da taraftarız aile görüşmesinde çünkü aile o sırada olayın farkına varamayabiliyor aile görüşmesi yaptığım birinci dereceden yakını. Ama yakınında akrabası teyzesi, dayısı, amcası onları da görüşmeye aldığım zaman bazen onlardan da çok olumlu cevaplar aldığım oluyor. Biz onun üzerinden gidiyoruz mesela. Mesela ne diyelim amcası,

amcasının üzerinden gidiyoruz ki ikna etsin. Sen o esnada görüşme yaparken aile sonuçta canı onu algılamıyor başka bir dünyada. Diğer taraftan yanındaki akrabaları olayı daha şey yapabiliyor. Bazen karşılaşılabiliyorsun. Dayısı olaya çok hakimdir, anlıyor bu konuya çok istekli oluyor” (K9, Erkek).

İkna sürecine dahil olan aile dışından ancak kanaat önderi olabilecek kişilerden de söz edilmiştir. Bu kişilerin görüşleri de karar sürecini olumlu veya olumsuz etkilemektedir. Buna ilişkin katılımcılar şu ifadeleri aktarmıştır:

“Yani oturduğumuz zaman zaten 1 kişiyle değil 5-10 kişilik grupla karşı karşıya (güldü) kalıyoruz genelde tüm aile. Ve aile yakınları dışında da çok aykırı sesler gelebiliyor ve ailenin kararını etkileyebiliyor bu kişiler” (K5, Kadın).

“Bir hastamızın eniştesi gelmişti. Bayan bir hasta Yozgat’tan gelmişti. Hasta, sağlık çalışanı, temizlik personeli ve hep yoğun bakımda çalışmış. Tanıyı koyduk kızını ağlayarak geldi babası ve annesi ayrı. Ama enişte de İstanbul’dan gelmiş ne alaka? Kız kardeşinin eşi. Kız o kadar istekli ki annem diyor çok seviyor böyle şeyleri ve bana hep anlatırdı. Kız da işte yeni bebeği olmuş. 40 günlük bebeğini bıraktı geldi. Bağışlamak için geldi ama o enişteyi biz bir türlü ikna edemedik. Olay çıkardı ama aile içinde. Bağışlamayacaksınız Allah katında siz yanacaksınız ben yanmak istemiyorum. Asla ikna edemedik ve o son kararı enişte vermiş oldu alamadık” (K5, Kadın).

“Beyin ölümü gerçekleşen kişinin birinci dereceden yakınlarının haricinde bizler işte onun komşusuydu. Onun işte akrabasıydı. Onun çok yakın tanıdığı arkadaşındı falandı filandı kim gelirse gelsin sabırla her şeyi baştan anlatırız biz ona” (K19, Kadın)

“Sonra ikinci, üçüncü kişilerle de görüşme yapma durumlarımız gerçekleşebiliyor. Daha sağlıklı görüşme yapabiliyoruz bu kişilerle hatta” (K26, Kadın).

İkna sürecinde beyin ölümünü doğru şekilde anlayan, buna ikna olan ve bağışa ılımlı yaklaşan hasta yakınları potansiyel bağışçılar olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte ani ölümlerin yaşanmadığı ve görece yaşlı hastalar da potansiyel bağışçı olarak görülebilmekte. Ve potansiyel bağışçılar üzerinde daha çok ikna çabası gösterdiğine yönelik ifadelerde bulunan katılımcılar şu sözleri dile getirmiştir:

“Yani sonuçta genellikle organ bağışına giden yol işte kurşunlanma, düşme, travma, trafik kazası yani ani ölümlerdir genelde. Onun için yoğun bakım hekimleri ya da tedavi hekimleri tarafından ölümün anlatılabilmesi lazım bu insanlara. Yani onlar şunu kavramalar ki; evet, bu yakınımız öldü. Bu tamam, ondan sonra ne oluyor işte üzülüyorsun, öfkeleniyorsun, o oluyor bu oluyor ama sonuçta evet öldüğünü anlıyorsun. Problem yok. Biz o zaman giriyoruz devreye. Ölümü anlamadıysa, konuşacak hiçbir şey yok yani” (12, Erkek).

“En önemli yoğun bakımçılar. Çünkü hem hastayla ilk karşılaşan onlar o zamana kadarki hastaya yaklaşımları daha sonra ailenin karar vermesinde büyük etki onlar” (K23, Erkek).

“O yüzden mutlaka bilgilendirilmesi gerekiyor bu hekimi tarafından, beyin ölümünün de iyi anlatılmış olması lazım ki bizim organ bağışını anlatma sürecimiz daha rahat ve daha kolay geçsin” (K30, Kadın).

“Verecek organlarını bağışlayacak kişiler zaten yaklaşırlar. Diğer bağışlamayacak olanlar da ne yaparsanız yapın eğer hayırsa cevabı hayır, ikna edemiyorsunuz. Ve bu dikkatimi çekiyor yani yatkinlik varsa evettir, insan hayır diyorsa ne kadar anlatırsanız anlatın kesinlikle kabul etmiyor” (K15, Kadın).

“Çünkü ailenin o anki psikoloji ve bir de vakanın oluş şekli de çok önemli. Yani şöyle düşünün. 70 yaşına gelmiş işte artık böbrek yetmezliği var. Diyalize girmiş çıkmış. Her şeyi denenmiş. Yok yoğun bakımda ölmüş. Beyin ölümü gerçekleşecek. Böbreğinden belki faydalanacaksınız ama korneası var. Kalbi var. Akciğeri sağlamsa belki düşünülebilir gibi. Diyorsunuz ki böyle böyle o aile biraz daha kolay ikna oluyor. Ama 12 yaşındaki çocuğunu sabah giydirmiş, doyurmuş, okula göndermiş ve araba çarpmış. O aileyi ikna etme şansınız çok zor” (K22, Erkek).

“Yani biz böyle başlayan, böyle tepki gösterene asla zaten ısrarcı olmuyoruz, bilgilendirme bile yapmıyoruz. Hocamızın bu konuda hassasiyeti var. Sakın ha” (K30, Kadın).

İkna sürecinde hızlı sonuç alma ve basit ikna çabası vurgusu yapan katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Şimdi bu süreç çok hızlı ilerlemesi gereken bir şey. Her şeyi çok zaman kaybetmeden halletmeniz gerekiyor. O yüzden aileden de bir an önce o oluru almanız gerekiyor. Eğer aile olur verecekse ki ondan sonraki süreçte uzundur çünkü. Aileyi konuk ettiniz ben çok uzatmayayım çünkü çok uzuyor bu iş, davet ettiniz görüştünüz ikna edemezseniz gönderirsiniz, defnedilir” (K3, Kadın).

“Onun belirli bir zamanı yok ama mümkün olan en kısa süre içerisinde deriz ki çünkü beyin ölümü gerçekleştiikten sonra diğer organlardan işlevselliğe kısım kısım ilerliyor çünkü işlevsellik kalıyor diğer organlarda” (K10, Kadın).

“Burada dezavantaj şu oluyor, bu uygun psikolojik adımları beklerken, hastanın organ bağıışı yapabilmesi ile ilgili zaman kaçıyor. Zaman kaçıyor yani bizim tıbbi literatürde der ki, kişiye beyin ölümü teşhisi konulduktan sonra hızlı bir şekilde başlamak lazım. Çok hızlı bir şekilde, yani dur 3 gün hasta yakınları bunu kabul edecek mi etmeyecek mi diye bir opsiyon şans yok” (K16, Erkek).

“Biz organ nakline dair iknayı birisi vefat ettikten beyin ölümü gerçekleştiikten sonra yapmayız. Biz daha öncesinde bilgilendirme toplantılarıyla, bilgilendirme faaliyetleriyle, farkındalık faaliyetleriyle, afişlerle, broşürlerle, kamu spotlarıyla sizlerin yapmış olduğu çalışmalardan çıkacak olan sonuçlarla beraber çizeceğimiz yol haritalarıyla, gazete, radyo, dergi yazılarıyla haberlerle, sosyal mecranın kullanımıyla, Sağlık Bakanlığı’nın Diyanet İşleri Başkanlığı’nın toplum içerisine entegre olacak hizmetleriyle, Millî Eğitim Bakanlığı’nın hizmetleriyle bir şekilde öncesinde topluma duyarlılığı kazandırmakla mükellefiz. Biz iknayı o zaman yaparız. Aile görüşmesinde işimiz ikna değil, durumu anlatıp onların kararına saygı gösterme süreci” (K6, Erkek).

“Kişinin birinci derece mesela akrabalarını ön planda ikna etmeye çalışıyorum. İkna etme de değil de opsiyon sunuyorsun. Yani böyle böyle bir şey de var. Çünkü ikna etmek de hukuki olarak yapmamızın doğru olduğu bir şey değil. Hani şey diye ikna etmek diye söylüyoruz ama ikna etme değil aslında yaptığımız durumu anlatıp böyle bir şeyi kabul ederler mi diye ricacı oluyorsun, birazcık ısrarlı bir rica oluyor tabii” (K16, Erkek).

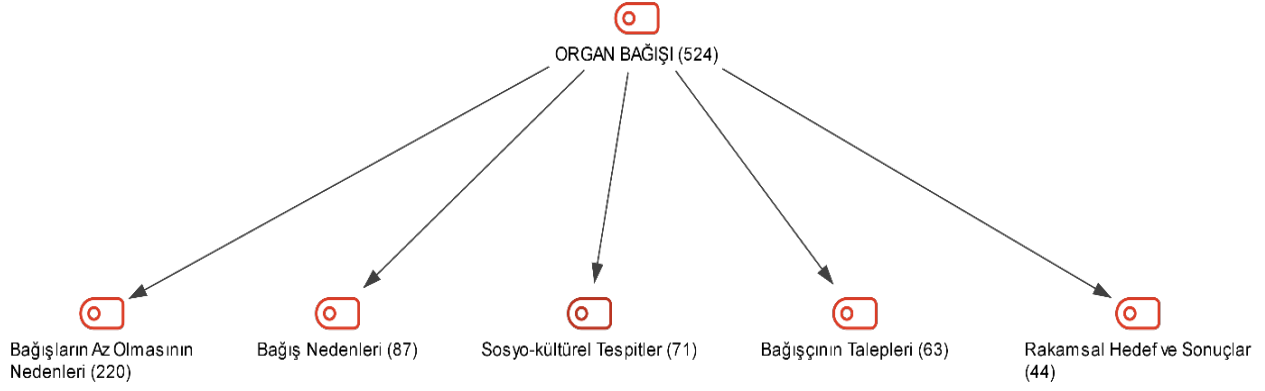
“Evet ya açıkçası bu soruya cevap verecek kadar tecrübem olmadı işte işin kötü yanı bu yani çok bir soru da gelmedi açıkçası. Dediğim gibi zaten organ nakli dediğimiz gibi insanlar hayır dediği için çok bir soru sorma potansiyelleri de olmadı” (K17, Erkek).

1 katılımcı ise bu sürecin ikna değil iletişim becerisi ile ilişkilendirilmesi gerektiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

“Bizim işimiz bir ikna değil. İkna olamaz da zaten kişileri ikna etmek gibi bir şey söz konusu değil. Kişileri bilgilendirmek, kişilerin bilinçaltında bunu oluşturmak ve kişilere gerçekliği göstermek, gerçek olanı söylemek, gerçekliği ile ortaya koymak ve kişilerin izni ile organ almak işimiz bu. İkna değil. Asla değil çünkü ikna kelimesi ya da ikna edilecek bir şey onu zorlamaktır. Bizim işimiz zorlamak değil. Zorlamadan kendiliğinden oluşan pek çok olaylar var zaten. Yani bir kişi ameliyat olmak istemiyor sen onu ameliyata ikna ediyorsun hiç sağlıklı olmayan bir şeydir. Bu da aynı şey. Yani evet, gönül işidir. Razi gelmektir. Gönülden gönüle yapılan bir sadakadır bu iş. Tamamen arada bir para söz konusu değildir. Tamamen arada bir çıkar söz konusu değildir. Onun ötesinde bütün çıplaklığıyla göz önüne serilmiştir ama kişilere bunu gösterebilirseniz ve bu samimiyetinizi, insanlığınızı, duruşunuzu, davranışınızı siz onlara bir günde de beş saatte de üç saatte de bunu gösterebilirseniz olasılık %100’e çıkıyor. Ama yuvarlak cümleler kurarsanız ve geçiştirirseniz onları ve onun ötesinde de onlara istediklerini söylerseniz aslında istemediklerini söylüyoruz biz onlara” (K19, Kadın).

3. ORGAN BAĞIŞI TEMASI

Organ bağıışı teması 5 kategoriden oluşmaktadır. Bu kategoriler şunlardır: Rakamsal Hedef ve Sonuçlar, Bağıış Nedenleri, Bağıışların Az Olmasının Nedenleri, Bağıışçıların Talepleri ve Sosyo-kültürel Tespitler.

Şekil 2. Organ Bağışı Temasının Kategorileri

3.1. Rakamsal Hedef ve Sonuçlara İlişkin Görüşler

Katılımcıların görevde buldukları süre içerisinde tespit edilen beyin ölümü sayısına ilişkin rakamsal veriler Tablo 11’de sunulmuştur. Buna göre 6 katılımcı 1-10 arası beyin ölümü, 4 katılımcı 11-30 arası beyin ölümü, 31-50 arası beyin ölümü, 1 katılımcı 100beyin ölümü, 1 katılımcı da 300 beyin ölümü tanısı konulduğunu belirtmiştir. Görüldüğü üzere beyin ölümü tanı sayısı düşüktür. Buradaki en önemli faktörlerden biri de katılımcıların görece kısa süredir görevde bulunmalarındır.

Tablo 11. Tespit Edilen Beyin Ölümü Sayısı

	Frequency (kişi sayısı)
1- 10 arası	6
11- 30 arası	4
31- 50 arası	4
Sayı azaldı	1
100	1
300	1
TOTAL	17

Katılımcıların görevde buldukları süre içerisinde organ bağışına ikna edebildikleri vaka sayılarına ilişkin rakamsal veriler Tablo 12’de sunulmuştur. Görüldüğü üzere 14 katılımcı 1-10 arası bağış aldığını belirtmiştir. 5 katılımcı ise net sayılar tutmadığını belirterek oranlar belirtmiştir.

Tablo 12. Organ Bağışına İkna Edilen Vaka Sayısı

	Frequency (kişi sayısı)
1- 10 arası	14
Düşük	2
%25	2
%50	1
25 bağış	1
TOTAL	20

3.2. Bağış Nedenlerine İlişkin Görüşler

Katılımcıların organ bağışının nedenlerine ilişkin kullandıkları ifadeler Tablo 13'te sunulmuştur. Üstteki tabloda ilgili ifadelerin kaç kez kullanıldığı görülmektedir. İlgili ifadeleri kullanan katılımcı sayıları ise alttaki ek tabloda yer almaktadır.

Buna göre bağış nedeni olarak en yoğun vurgulanan ifadeler şunlardır; Donörün vasiyeti, Din, Başkaları yaşasın düşüncesi, Aile baskısı, Ailede nakil bekleme geçmiş olması, Yakınının alıcıda yaşayacağı düşüncesi ile Ölümün sağlıkta konuşulmasıdır.

Tablo 13. Bağış nedenlerine ilişkin kullanılan ifadeler

	Frequency (ifade sıklığı)
Donörün vasiyet etmesi	11
Din	9
"Bari başkaları yaşasın" düşüncesi	7
Aile baskısı	6
Nakil bekleme geçmiş olması	5
Yakınının alıcıda yaşayacağı düşüncesi	4
Ölümün sağlıkta konuşulması	3
Donörün kötü biri olduğu düşüncesi	2
Medyada çıkan olumlu haberler	2
Gençlerin daha duyarlı olması	2
Donörün şehit sayılacağı inancı	2
Donörün kimsesiz olması	1
Donörün yaşlı olması	1
Ailede organ bağış geçmişi olması	1
Koordinatörün bölgede tanınması/ sevilmesi	1
Rüyada donörün vasiyet etmesi	1
Tek böbrekle yaşanılacağı inancı	1
Yakınların ikna etmesi	1
TOTAL	60

	Frequency (kişi sayısı)
Vasiyet edilmesi	8
Din	7
"Bari başkaları yaşasın" düşüncesi	6
Aile baskısı	2
Nakil bekleme geçmiş olması	4

Yakınının alıcıda yaşayacağı düşüncesi	3
Ölümün sağlıkta konuşulması	1
Donörün kötü biri olduğu düşüncesi	1
Medyada çıkan olumlu haberler	2
Gençlerin daha duyarlı olması	2
Donörün şehit sayılacağı inancı	1
Donörün kimsesiz olması	1
Donörün yaşlı olması	1
Ailede organ bağıışı geçmişi olması	1
Koordinatörün bölgede tanınması/ sevilmesi	1
Rüyada donörün vasiyet etmesi	1
Tek böbrekle yaşanılacağı inancı	1
Yakınların ikna etmesi	1
TOTAL	44

Bağış nedeni olarak donörün vasiyet etmesi ifadesine ilişkin görüş belirten katılımcıların sözleri şu şekildedir:

“Bir bayan geldi organ bağıışında bulunmak istediğini söyledi. Ama aile buna destek olmadığını ve benim destek olur muyum nasıl yapacağını sordu. Ben de dedim ki organ bağıışı kartı çıkaralım. Akli dengesi her şey yerindeydi. Bir de yeğeni vardı onu organ bağıış şahidi yaptık. Sonra aradan bir hafta geçince bana bir zarf geldi. Bayanın resmi işte bir şey hazırlamış şöyle broşür hazırlamış üstünde resmi ve yazmış benim beyin ölümüm olursa ailem izin vermez benim beyin ölümümü size gelirim ben siz onaylayın ve organlarımı bağıışlayın diye bana mektup göndermiş. İşte o mektubu hâlâ saklamaktayım ve duruyor” (K2, Kadın).

“Zonguldak’ta bir organa gitmiştik biz çok yakın zamanda, çocuk denizde boğulmuştu gençti 23 yaşında, 22 miydi? Ve bir hafta önce konuşmuş abisiyle. Haberlerde duymuş, bana demiş bir şey olursa organlarımı bağıışlayacaksın. Ve gerçekten normal görüşmede bağıışlamayacak aile daha koordinatörle görüşmeden bağıışlamak istediklerini bildirmişler” (K5, Kadın).

“Ya tabi bunu mesela hele ki bilinçliyen sağlıklıyen ben bunu istiyorum olursa yapın dedikten sonra o vasiyete uyum sağlanması gerçekten bence de çok kıymetli. Diğerlerinin aldığı karar da kolay değil onların kararı da çok kıymetli” (K12, Erkek).

“Bağıış, bunun bunu mesela şey kısmına işaretlemiş. Evet kısmını işaretlemişti. Aile de genel anlamda okumuş. Hani bir bilgisi şeyi olan bir aileydi. Efendime söyleyeyim hani aile aslında kendi yapmak istemese de organ naklini kabul etmek istemese de çocuklarının mı diyeyim artık vakti zamanında böyle bir şeyi işaretlerini binaen ya bak çocuğum zamanında bunu istemiş, hani onun dediğini yaptığı tercihi devam ettirelim gibi bir görev şeyi yaşadılar diyeyim. Sanki bu bir görevmiş gibi bir hissiyat içine girdiler” (K16, Erkek).

“Yine başka bir öğrenciyi anlatayım mesela üniversite öğrencisi. Yani organ bağıışçısı olan kişiler gerçekten şey olmuyor hani o bütün sürece şahitler ve günlük bilgilendiriyorlar günlük ya da anlık her durumdan haberdar edildikleri için gidişatla ilgili sürece de hakim oluyorlar sanırım yakınları şey etkilemişti mesela çok duygusal organ bağıışçısı olduğundan ondan 2 yaş büyük abisi haberdar bir başka vakanın abisi diyor ki annesine; kardeşim organ bağıışçısı olmuştu okuldayken organlarını da bağıışladı bağıışlayalım biz bunu diyor tabii ki. Yani hep bir ağlamalı süreç ama bir yandan da gurur duyuyorlar organ bağıışçısı olduk, bir sürü kişinin hayatını kurtaracak kardeşimiz diye” (K18, Kadın).

“Yani şöyle bir şey olabiliyor bizi bizim için şu olabiliyor ya biz hasta yakınlarıyla konuşurken şunu yapabiliyoruz diyoruz ki bakın sizin evladınız veyahut da eşiniz veya kardeşiniz veya anneniz babanız hayattayken işte bu bağıışı yapmış. Aslında

bu size bir vasiyettir. Yani ben bağışladım bakın ben öldükten sonra bunu bağışlayın. Böyle bir size vasiyette bulunmuş. ‘Siz bu vasiyeti yerine getirmek ister misiniz?’ gibi bizim böyle hasta yakınlarına yaklaşmamızı sağlayabiliyor ve bağış yapmalarını sağlayabiliyor” (K20, Erkek).

“Bir keresinde şey oldu. Kızı annesinin bağışladığı o çok şey kolay olan en kolay oydu. Çünkü televizyonda izliyorlar. Organ nakliyle ilgili bir haber programı izliyorlar. Aile vasiyet ediyor. ‘Benim organlarım başlayın kızım’ diyor. Kızı geldi bağışladı yani annemin vasiyeti vardı diye” (K23, Erkek).

“Beni etkileyen kişi bağış yapmış, yapmamış ya da ailenin bağışçıya hiç oluru yok. Kesinlikle yaklaştırmıyorlar. Ama sistemden bağışçı olduğunu aileye gösterdiğim zaman ve imzasını görünce son rızasını gerçekleştirelim diye, mesela “asla görüşmeyiz” diyen kişiler daha sonradan olumlu cevaba çevirebiliyorlar. Veya iki tane beyin ölümü aynı anda olmuştu. Aile görüşmesi yaptık aile “olmaz” dedi. “Hayır” dedi. Ve ikinci aile görüşmesi yaptım. Başka bir vakanın aile görüşmesini yaparken, biz onlarla görüşürken öbür aileyle iletişime geçmişler. Hani onları “bizimkine beyin ölümü dediler” diye, kendi aralarında konuşmalarında. Öbür ailenin daha sonucu onlar biz düşünelim deyince ilk görüştüğüm aile “biz veriyoruz” dediler” (K23, Kadın).

Organ bağışını nedeni olarak din faktörüne ilişkin görüş belirten katılımcılar şu ifadeleri kullanmıştır:

“Ailesi dedi ki kendi hayatında yaşarken kendisi için hiç faydalı olmadı. En azından giderken ahiret için bir faydası olsun kendisine diye organlarını bağışlamak istedi” (K3, Kadın).

“Bizim zaten ülkedeki organ bağışının bence en büyük nedenlerinden biri bu din ve dini yönler. Yani siz hastayı istediğiniz kadar hazırlayın edin mutlaka böyle bir şeye tarikata, bir dini şeye bağlı olan kişiler onların yakınları bir şekilde siz bir şey yaparken olaya müdahil oluyorlar ve hiç alakası olmayan birinden işte şeyh mi diyorlar hoca mı diyorlar ne diyorlarsa artık” (K11, Kadın).

“Organ bağışıyla ilgili merak ettikleri sorulardan hep eğitimlerde de bahsediyoruz ya işte hani şeyle karşılaşmadım mesela hani dinen sakıncası olup olmadığıyla ilgili bir soruyu sordum en sonki şeyden bahsedeyim. Hani biz bu konuyla ilgili işte X hocadan da bilgi aldık sizden sonra diyerek geldiler. Yani birinin daha onayını alıyorlar atıyorum dini şeyi olan görevi olan imam olabilir” (K18, Kadın).

“Diyanetten sorarlar. Derler ki ‘Böyle böyle bir şey istiyorlar bizden organ istiyorlar verdiğimizde biz günaha girmiş olur muyuz?’ diye ki biz Diyanet ile ortak çalışırız zaten. Yani eğitimlerimizde de onlar dini boyutunu anlatır biz tıbbi boyutunu anlatırız. Öyle olunca Diyanetin de bizde yeri bambaşkadır. Onlar da bize 7/24 gayet rahat bir şekilde yardımcı oluyorlar” (K19, Kadın).

“Zor ama aileye o zaman şunu söyledik: Evet, inançlı insanlardı bu işin de yani Maide suresi 38, bizim kurtarıcımız oluyor. Hep ondan başlayarak dedik ki hani evet bir meleki kendisi ama başka insanların hayatına dokunma şansı olacak diye uzun bir anlattık. Yaklaşık bir gün sürdü onu ikna etmemiz. Bir gün sonunda aile ikna oldu” (K23, Erkek).

“Çok büyük sevap işlediğini düşünen bir ekip de var” (K25, Kadın).

Bağış nedeni olarak “bari başkaları yaşasın” düşüncesine ilişkin görüş belirten katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Dayım çok yapılı, cüsseli adam içeriye giriyor vefat haberini verdikten sonra bizimkiler diyorlar ki ‘tamam Hacı bizi döver, oğlu gitmiş çünkü’. Kapının sövesine dayanıyor dönüyor diyor ki ‘Cihan öldü diye siz eğer organ naklinden vazgeçerseniz ben hiçbirinize hakkımı helal etmem. Benim oğlumun da cenazesi orada eğer araştırma yapmak gerekiyorsa insanlara faydalı olacaksa kesip yarabilirsiniz de her türlü araştırmayı da yapabilirsiniz ama siz bu organ naklini devam ettireceksiniz” (K6, Erkek).

“Ama çoğu insan da diyor ki, ben zaten öldükten sonra toprak olacağım hani başka bedenlere can olsun insanların sağlığı düzelsin. Bütün organlarım, uzuvlarımı her şeyimi bağışlıyorum diyen de çok insanımız var” (K15, Kadın).

“Bir diğerk vakamızda ise yine buranın bir kasabasında 17 yaşındaki bir gencimiz beyin ölümü gerçekleşiyor. Beyin ölümü gerçekleşikten sonrasında da anne gelemiyor. Oğlunu dahi yoğun bakımda görmeye gelemiyor. O kadar kötü vaziyette. Ben diyorum ayarlayın anneye gideceğim. Beni belediye bir yere kadar götürdüler ve ben orada anneye tek tek anlattım. Tabi ki çok kötü olduğunu tabi ki 17 yaşındaki bir evladı... Dedim ki tamamen karar sende. Senin isteğindogrultusunda olacak. Ne yapmamı istiyorsan ben onu yapacağım teyzecim dedim. Ayağa kalktı benim alnımdan öptü. Ben onu hiç unutamıyorum. “Benim oğlum gitti. Başka oğullar yaşasın” dedi. Bildiğini yap kızım dedi. Allah senden binlerce kez razı olsun dedi ve gönderdi beni. Onun organlarıyla bir sürü kişi hayata tutunuyor” (K19, Kadın).

Organ bağışını nedeni olarak aile baskısına ilişkin görüş belirten katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Hakimdi alıcı abi, kız kardeşi de İstanbul'da bir yerde çalışıyordu. Ailenin çok baskısı oldu kız kardeşi üstüne. Yani o da alkol alarak bu duruma geldiği için kardeş de; Bunun sorumlusu ben miyim? Dolayısıyla ama aile özellikle baba orada çok baskıcıydı yani baba kızına; illa bunu vereceksin” (K13, Kadın).

“Aile baskısı mesela çok yaşadığımız vaka kayınpeder ve kayınvalideye gelin verici olayı. Etik kurula başvurduğum hastam var. Etik kurul şunu soruyor aile neden vermedi neden gelini diye. Orada oğlunun yazısı var ben ameliyattan korktuğum için verici olmak istemiyorum diye. Ama gelinin verici olmasını talep etmişler o da hayır diyememiş yani. Onlar etik kuruldan onay alamadılar ama bizim etik kurula göndermediğimiz çok hasta var. Tabi tabi sosyal çok sıkıntı yaşamamak için belki evliliği bitecek çoluğu çocuğu var. Kocasıyla arası bozulabilir. Anne babanın ebeveynlerin oğullarıyla ilişkiyi de bilmiyoruz. Belki çok baskın bir ebeveyn var. Belki de maddi olarak ebeveynlere bağlılar” (K8, Kadın).

Organ bağışını nedeni olarak ailede nakil bekleme geçmişi olmasına ilişkin görüş belirten katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Evet yani biz çünkü uygun bir hasta olduğunu düşünmüyorduk aslında. Ama onlar hani durumunun kritik olduğunu öğrenince kendileri gelip böyle bir bağış yapmak istediklerini söylediler. Asıl sebebi de bir yakınlarının da böbrek nakli bekleme imiş” (K17, Erkek).

“Bizim bir hastamız var kendisine karaciğerk nakli yapılmıştı. Başka bir sebepten hastayı kaybettik biz. Trafik kazasıydı galiba. Ailesi bağışladı. O çok güzel bir örnekti. Bizde gelip buraya acil olarak getirilip kadavradan organ bağışını yapılmış bir hastaydı. Sonra yıllar sonra o hasta aynı yere geldi. Trafik kazası olması lazım öyle hatırlıyorum. Onun ailesi de biz böyle bir şeyden dolayı onunla bu kadar yıl beraber olduk, vakit geçirdik deyip onlar da bağışta bulunmuşlardı” (K11, Kadın).

“İnsanlar başlarına gelmediği sürece bu organ bağışını konusunda hiç düşünmüyorlar. Ben 2-3 kere karşılaşmışım. Çocuğu hastaymış vatandaşın kemik iliği nakli olacakmış. Gel hadi bana organ bağışını bul dedi. Aylardır hastanede yatıyormuş empatiye bak dedi. Hatta anlattı vatandaş. Benim dedi başıma bu şey gelmeseydi benim aklımın ucundan bile geçmiyordu organ bağışını dedi” (K9, Erkek).

“KB diyaliz hastası vardı. Beyin ölümü tanısı konmuştu. O da nakil bekleme listesinde bir bayandı. Biz ona beyin ölümü tanısı koymuştuk. Annesi de organlarını bağışladı benim kızım dedi organ beklerken dedi ben onun organlarını bağışlarım dedi. Organ bağışını buldu. Benim kızım böbrek, organ bekliyordu ona nasip olmadı ama ben organlarını bağışlıyorum dedi bağışladı” (K9, Erkek).

“Bir de kadavradan Şehir Hastanesi'nde kalp nakli yapılan genç bir hastamız vardı. Genç bir hasta tabi bizde kayıtlı değil ama hasta kan tahlilleri için gelmiş annesiyle kalp nakli yapılmış çocuğa, genç 23 yaşında bir genç delikanlı. Geçerken bizim birimi görüyor ve geldi organlarını bağışladı. Ben onun gerekliliğini çok sonradan öğrendim yani çok pişmanım keşke daha önce bağışlasaydım. Annesiyle birlikte organlarını bağışladı” (K5, Kadın).

Organ bağışını nedeni olarak yakınının alıcıda yaşayacağı inancına ilişkin görüş belirten katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Yani işte çocuklarının bir parçasının başka bir kişide yaşadığını bilme duygusu onlarla yakınlık kurma ihtiyacı hissetmelerine sebep oluyor” (K16, Erkek).

“Görmek istiyorum kardeşimi ya da oğlum kızımı, kokusu onda işte görüşebilir miyim? diyorlar” (K5, Kadın).

“Mesela orada bir anne bir trafik kazasında kızını kaybetmişti. Ondan tam 7 kişiye organ bağış aldı. Öyle olunca anne çok mutluydu ve her organ bağış haftasında bize gelir katılırdı. Orada konuşuldu şey diyor yani benim kızım onlarda yaşıyor. Benim kızım onlar diyordu” (K3, Kadın).

“Daha çok şeyi görüyorum ben “çocuğum karşıdakinde yaşıyor” hissiyatıyla daha çok karşılaşıyoruz. Çok rastlamadım tam hatırlamıyorum belki de. Onda bir şeyinin yaşıyor olduğunu hissetmek. Yani hâlâ bitmemiş olduğunu, varlığını dünyada hissediyor olmak. Aslında o kişinin üstüne onu koymak değil de işte bu benim kızım gibi düşünmüyor da varlığı onun üzerinde hâlâ varlığı burada dünyada. Hâlâ benimle gibi düşüncesi” (K3, Kadın).

Organ bağış nedeni olarak ölümün sağlıkta konuşulmasına ilişkin görüş belirten 1 katılımcı şu ifadeleri aktarmıştır:

“Kesinlikle sağlıklı iken yani hiç ölüm ortalıkta yokken bununla karşılaşmak. Yani bu fikirde tartışılması çok önemli, çok etkili. Evde konuşulması, iş yerinde konuşulması karar verici geride kalanlarımıza bununla ilgili beyanda yani çünkü bir şey tartışılırsa doğru yol bulunur her zaman yani olur diyebilmek için” (K12, Erkek).

Organ bağış nedeni olarak donörün kötü biri olduğu düşüncesine ilişkin görüş belirten katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Hayat kadınıymış ölen kişi yani onun ailesi de şey demiş; yani yaşarken bizi çok üzdü hani belki başkalarını güldürür diye. Hiç olmazsa organları güzel şey yapsın, insanlara faydalı olsun diye bağışlamıştı” (K12, Erkek).

Organ bağış nedeni olarak medyada çıkan olumlu haberleri işaret eden 2 katılımcı şu ifadeleri aktarmıştır:

“Tabii medya kanallarının çok çok çok, çok çok çok etkisi var. Bir keresinde şey oldu. Kızı annesinin bağışladığı o çok şey kolay olan en kolay oydu. Çünkü televizyonda izliyorlar. Organ nakliyle ilgili bir haber programı izliyorlar” (K 23, Erkek).

“Ve birçok vakamızın da basına yansıyor olması. Basına yansıdığı zamanda hani Nevşehir Devlet Hastanesi organ nakli diye girdiğinde Google’ dan takır takır önüne düşüyor zaten” (K19, Kadın).

Organ bağış nedeni olarak gençlerin daha duyarlı olduklarını ve bağış yapmaya daha duyarlı olduklarını belirten 2 katılımcı şu ifadeleri aktarmıştır:

“Gençler bu konuda daha duyarlı. Eşi vermek istemedi. İki tane çocuğu vermek istedi. İki gün boyunca annelerini ikna etmeye çalıştılar ama onlar annelerini ikna ettiler. İki günün sonunda organlarını bağışladım. Dört kişiydi değil mi Hatice Hanım? Dört kişiye de hayat verdiler. O ikna edebildi. Evet. İkna etme önemli ama gençler daha duyarlı” (K30, Kadın).

“23 yaşında genç bir delikanlı mesela gelip annesiyle birlikte organlarını bağışladı. Genelde şöyle genel olarak genç nesil, yeni nesil çok duyarlı, çok bilinçli. Ama işte biraz daha orta yaşın üzerinde bu bilinç maalesef yok” (K5, Kadın).

Organ bağış nedeni olarak donörün şehir sayılacağı inancının etkili olduğunu belirten 1 katılımcı şu ifadeyi aktarmıştır:

“Çünkü verilmesi hem böyle kutsal bir karar yüce bir karara varıyorlar. Çünkü sahiden mesela diyor ki başka bir anne bir yandan ağlıyor, benim çocuğum diyor bir sürü kişiyi kurtardı onun diyor şehit olduğuna inanıyorum ben diyor” (K18, Kadın).

Organ bağış nedeni olarak donörün yaşlı biri olmasının etkili olduğunu belirten 1 katılımcı şu sözleri aktarmıştır:

“Yine hani şey belli bir yaşı geçirmişlerde organ vermek kolay. Bazen diyorsun ki nasıl olsa toprak olacak” (K25, Kadın).

Organ bağışu nedeni olarak ailede organ nakli geçmişı olmasının etkili olduğunu belirten 1 katılımcının ifadeleri şu şekildedir:

“Daha önemlisi bunu eğer aile yakınları biliyorsa evet diyor ya bizim diyor işte kardeşimiz, annemiz, babamız, eşim evet organlarını bağışlamıştı. Ben de bunu bağışlamak isterim diye bir söylemde bulunabiliyor. Yani süreç biraz daha evet, süreç biraz daha bağış anlamında bir pozitif kazandırıyor. Bizim de hasta yakını iletişimi biraz daha kuvvetlendiriyor. Daha bir daha farklı bir bağı oluşturuyor” (K20, Erkek).

Organ bağışu nedeni olarak koordinatörün bölgede tanınan bir aileden olmasının etkili olduğunu belirten 1 katılımcı şu ifadeyi aktarmıştır:

“Güzel bir çıkarım yapmamızın başlıca sebeplerinden birisi zaten benim buranın yerlisi olmam. Buranın köyünden olmam ve benim ailemi birçok insanın tanıyor olması” (K19, Kadın).

Organ bağışu nedeni olarak rüyada donörün vasiyet ettiğini belirten 1 katılımcı şu sözleri aktarmıştır:

“Sonrasında onlar sabahında beni aradılar. Kardeşimden özel telefon numaramı bulmuşlar. Beni aradılar direkt. Kardeşim dedi ki “Abla seninle görüşmek istiyorlar. Bizim köydeki eve kadar geldiler” dedi. Dedim evet görüşeyim tamam. Kızı aldı telefonu dedi ki Şenay abla ben annemi rüyamda gördüm annem diyor ki umut olun bir başkalarına. Organlarını verin yaşasın bir başkaları diyor dedi ve ben dedi razıyım dedi. Benim babam da razı dedi. Lütfen bir an önce işlemlerinize başlayın dedi. Ben önce kalakaldım tabi ki. Yani rüyada yalan olmaz onun ötesinde yapılan bir baskı yoktur bu tamamen bir gönül işidir” (K19, Kadın).

Organ bağışu nedeni olarak aile yakının ikna etmesini işaret eden 1 katılımcı şu ifadeyi aktarmıştır:

“Ama bir hastamızın da vakanın olduğu babasını ikna edebilmiştik daha doğrusu kızı onu ikna etmişti baba dedi, sen de olabilirdin böbrek bekleyen. Annemin böbreğiyle belki sen yaşayacaktın gibi o zaman ikna olmuştu amca” (K5, Kadın).

Canlıdan organ bağışlarında aile içi hedef bağışçıların genellikle aşağıdaki tabloda görülen kimseler olduğu ortaya çıkmıştır. Buna göre en yoğun bahsedilen hedef bağışçı kadındır. Üstteki tabloda ilgili ifadelerin kaç kez kullanıldığı görülmektedir. İlgili ifadeleri kullanan katılımcı sayıları ise alttaki ek tabloda yer almaktadır.

Tablo 14. Aile İçi Hedef Bağışçılara İlişkin Kullanılan İfadeler

	Frequency (ifade sıklığı)
Kadın	5
Anne	4
Evlat	4
Kardeş	3
Baba	3
Gelin	2
Kadın eş	2
TOTAL	23

Frequency (kişi sayısı)

Kadın	2
Anne	3
Evlat	1
Kardeş	2
Baba	3
Gelin	1
Kadın eş	1
TOTAL	13

Kadın ifadesini kullanan katılımcıların sözleri şu şekildedir:

“Hakimdi alıcı abi, kız kardeşi de İstanbul'da bir yerde çalışıyordu. Ailenin çok baskısı oldu kız kardeşi üstüne. Yani o da alkol alarak bu duruma geldiği için kardeş de; Bunun sorumlusu ben miyim? Dolayısıyla ama aile özellikle baba orada çok baskıcıydı yani baba kızına; illa bunu vereceksin. Kan grubu uymuyordu orada bir uyumsuzluk vardı. Kendi olmadığı için zaten anneye bakıldı anne olmadı, kız kardeşe kaldı olay. İşte kilolu muydu, hacim mi yetersizdi tam hatırlamıyorum ama tek hatırladığım yani o vericinin sonraki kontrollerinde gelişi hiç mutlu değildi. Yani hani şu anda ne yapıyor bilmiyorum”

“Bayanlar daha çok verici. Onu biz istatistiksel olarak çalışırsak en çok veren cinsiyet bayan” (K11, Kadın).

Anne ifadesini kullanan katılımcıların sözleri şu şekildedir:

“Ya aslında hepsi ayrı bir deneyim ama annelerin feryatları çok fena. Yaş ne olursa olsun kişinin, annelerin feryatlarını unutmak mümkün değil” (K16, Erkek).

“Böbrek nakillerinin çoğunda annesi oğluna vermişti” (K9, Erkek).

“Benim gözlemediğim özellikle anneler verici olduğunda ameliyat gününün ertesi günü anneler çok iyi oluyorlar. Ekip olarak gözlemediğimiz. Anneler çok daha dayanıklı ve asla acılarını dile getirmiyorlar” (K8, Kadın).

Hedef vericinin evlat olmasına ilişkin 1 katılımcı şu ifadeleri aktarmıştır:

“Bir tane teyze vardı oğlu vericisiydi. Oğlu verici ona çok eziyet etmişti teyzeye. İşte evini almıştı elinden daha sonra ailedeki diğer kız kardeşleriyle küsmüştü. Teyze çok zor durumdaydı son hatta hani böyle üzüntü ve yaşlılık da tabii ki etkilenerekten hayatını kaybetti ve kızları; abimden kurtuldu dedi ben baş sağlığı için aradığımda” (K13, Kadın).

Vericinin kardeş olmasına ilişkin görüş belirten katılımcının ifadeleri şu şekildedir:

“Kardeşler inanılmaz nazlı oluyorlar. Ameliyat oldular tabii ki ağrı vardır ama o ağrı 3 kat 5 katmış gibi hissediyorlar ve öyle aksettiriyorlar. Kardeşlerde çok zorlanıyoruz. Nakil sonrasında da süreçte de çok fazla ağrıya geliyorlar ama mesela bakıyorsunuz hiçbir şey yok” (K8, Kadın).

“Hani o kardeşler falan üzülmüyorlar ama anneler kadar değil” (K16, Erkek).

Hedef vericinin gelin olduğunu belirten 1 katılımcının ifadeleri şu şekildedir:

“Aile baskısı mesela çok yaşadığımız vaka kayınpeder ve kayınvalideye gelin verici olayı. Etik kurula başvurduğum hastam var. Etik kurul şunu soruyor aile neden vermedi neden gelini diye. Orada oğlunun yazısı var ben ameliyattan korktuğum için verici olmak istemiyorum diye. Ama gelinin verici olmasını talep etmişler o da hayır diyememiş yani. Onlar etik kuruldan onay alamadılar ama bizim etik kurula göndermediğimiz çok hasta var. Tabii tabii sosyal çok sıkıntı yaşamamak için belki evliliği

bitecek çoluğu çocuğu var. Kocasıyla arası bozulabilir. Anne babanın ebeveynlerin oğullarıyla ilişkiyi de bilmiyoruz. Belki çok baskın bir ebeveyn var. Belki de maddi olarak ebeveynlere bağılılar” (K8, Kadın).

Kadın eşlerin verici olduğu durumlara ilişkin görüş belirten 1 katılımcı şu sözleri aktarmıştır:

“Kadın olan eşler kesinlikle çok daha dayanıklı. Kadın eşlerde erkek diyemem ama kadın eşlerde hiç yaşanmıyor. Onları genelde naklin 3.günü falan taburcu ediyoruz” (K8, Kadın).

Aile arasında bağışçı olmak istemeyen kimseler için ise uyumsuzluk vb. gerekçeler uydurularak aile içi sorunlar yaşanmasının önüne geçildiğini ve bağışçının da zor durumda bırakılmadığına yönelik görüşler belirtilmiştir. Buna yönelik görüş belirten katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Eğer kafasında soru işareti olan verip vermemekte tereddüt eden ama iyice artık korkuları artmış. Mesela bize söylemeyip psikiyatrist görüşmesinde açılan hastalar oluyor. Mesela onlara da diyoruz sen geri çekilmek istediğin an ameliyathanenin içinde bile olsa bize söylediğin an biz seni rencide etmeyecek uygun bir şey bulur yine biz bu olayı kapatırız. Seni de göndeririz. Bazen öyle şeyler oluyor. Direkt size ben mecburum demiyor da böyle ıkınıyor yani. Bir şekilde anlatıyor. Öyle olduğunda mesela şey diyoruz. Hastaları hazırlarken hepsinin telefonlarını alıyoruz. Mesela anne babayla geliyor. Onların yanında nasıl konuşacağım? Mesela bir şey soracakmışız gibi biz arıyoruz mesela diyoruz ki Ayşe ben Organ Nakli Koordinatörü Evrim, müsait misin? Senin bir test sonucunla ilgili bir sıkıntı var. Onu görüşecektim diyorum. O zaten anlıyor bir şekilde ha biz de babamlaydık gelelim mi falan diyor. Hayır diyorum, babansız gel. Anlıyor bir şekilde. Bir şekilde ya işten çıkışta geliyor bir şey yapıyor. Çalışan biriye gün içinde arıyoruz evde olmadan. Diyoruz ki gel. Mesela diyor ki beni aradılar, çağırdılar ben gittim böyle böyle bir durum varmış seninle de görüşmek istiyorlar. Biz alıcıyı da istiyoruz çünkü sonra. Diyoruz ki böyle böyle bu hiç mümkün değil, olacak iş de değil. Biz bunu yapamıyoruz” (K11, Kadın).

3.3. Organ Bağışının Az Olmasının Nedenlerine İlişkin Görüşler

Organ bağışının az olmasının (organ bağışı gönülsüzlüğünün) nedenlerine yönelik katılımcıların kullandıkları ifadeler aşağıda Tablo 15’te sunulmuştur. Üstteki tabloda ilgili ifadelerin kaç kez kullanıldığı görülmektedir. İlgili ifadeleri kullanan katılımcı sayıları ise alttaki ek tabloda yer almaktadır. Buna göre en yoğun vurgulanan nedenler; Din, Gündelik bilgiler, Aile yakınlarının reddi ve Sisteme güvensizliktir.

Daha az yoğun vurgulanan nedenler; bilgi sahibi olmama, personel ve faaliyet yetersizliği, organ mafyası korkusu, medyadaki haber ve içerikler, bencillik, Personelin nakil yapmayı iş yükü olarak gördüğü için istememesi, Beyin ölümü/ Organ bağışının doğru anlatılmaması, Vasiyet edilmemesi/ sağlıkta konuşulmaması, Nakil sürecinin uzun olması, Toplum baskısıdır.

En az vurgulanan nedenler ise; Gönüllülük esası, "Donörün kötü biri olarak görülmesi", Uzak akraba/ aile dışı kişilerin dahil olması, Organ sattı etiketi, Organların işe yaramayacağı inancı, Travma vakalarında sağlıklı düşünülebilmesi, Beyin ölümü sayısının az olması, Canlı donör için riskler, Vasiyet edilmesi, Ölümü kabullenememe, Akademik camianın kopukluğu, Bağış talebinin menfaatçilik olarak algılanması, Doktorların yanlış tutumu, Beyin ölümü vakalarının yaşlı olması ile Öğrenim düzeyidir.

Tablo 15. Organ Bağış Yetersizliğinin Nedenlerine İlişkin Kullanılan İfadeler

	Frequency (ifade sıklığı)
Din	44
Gündelik bilgiler	27
Aile yakınlarının reddetmesi	22
Sisteme güvensizlik	22
Bilgi sahibi olmama	10
Personel ve faaliyet yetersizliği	9

Organ mafyası korkusu	7
Medyadaki haber ve içerikler	7
Bencilik	6
Personelin nakil yapmayı iş yükü olarak gördüğü için istememesi	5
Beyin ölümü/ Organ bağışının doğru anlatılmaması	5
Vasiyet edilmemesi/ sağlıkta konuşulmaması	5
Nakil sürecinin uzun olması	4
Toplum baskısı	4
Gönüllülük esası	3
"Donörün kötü biri olarak görülmesi"	3
Uzak akraba/ aile dışı kişilerin dahil olması	3
Organ sattı etiketi	3
Organların işe yaramayacağı inancı	3
Beyin ölümü sayısının az olması	2
Canlı donör için riskler	1
Vasiyet edilmesi	1
Ölümü kabullenememe	1
Akademik camianın kopukluğu	1
Bağış talebinin menfaatçilik olarak algılanması	1
Doktorların yanlış tutumu	1
Beyin ölümü vakalarının yaşlı olması	1
TOTAL	201

	Frequency (kişi sayısı)
Din	20
Gündelik bilgiler	16
Aile yakınlarının reddetmesi	13
Sisteme güvensizlik	14
Bilgi sahibi olmama	8
Personel ve faaliyet yetersizliği	2
Organ mafyası korkusu	5
Medyadaki haber ve bilgi içerikleri	5
Bencilik	3
Personelin nakil yapmayı iş yükü olarak gördüğü için isten	5
Beyin ölümü/ Organ bağışının doğru anlatılmaması	5
Vasiyet edilmemesi/ sağlıkta konuşulmaması	4

Nakil sürecinin uzun olması	2
Toplum baskısı	3
Gönüllülük esası	1
"Donörün kötü biri olarak görülmesi"	2
Uzak akraba/ aile dışı kişilerin dahil olması	3
Organ sattı etiketi	3
Organların işe yaramayacağı inancı	2
Beyin ölümü sayısının az olması	2
Canlı donör için riskler	1
Vasiyet edilmesi	1
Ölümü kabullenememe	1
Akademik camianın kopukluğu	1
Bağış talebinin menfaatçilik olarak algılanması	1
Doktorların yanlış tutumu	1
Beyin ölümü vakalarının yaşlı olması	1
TOTAL	125

Organ bağışı gönülsüzlüğünde din faktörünün etkili olduğuna yönelik görüş belirten katılımcıların ifadeleri incelendiğinde karşımıza çıkan en yaygın spesifik dini faktörler şunlardır: İslamiyet'teki beden bütünlüğü inancı ve organların 1 kişi için yaratıldığı, öldükten sonra tekrar dirilirken yarım bedenle dirilme korkusu, bağış yapılan kişinin işleyeceği günahların kendisine yazılacağı inancı, öldükten sonra tekrar dirilince organların şahit olarak konuşacağı ve bu yüzden bedenden ayrılmaması gerektiği inancıdır. Din faktörünün etkili olduğunu belirten katılımcıların tamamına yakını bu spesifik nedenleri aktarmıştır:

“Bir de “benim bağışladığım organlarım Müslüman'a gidecek mi”. Benim dinimden olan birisine mi gidecek yoksa başka bir dine mensup birisine giderse endişesi yaşıyorlar. Ya da “bu sorunun karşılığını bilmiyorum. Bir sormam lazım din adamlarına.” Nedir o “benim organlarımla bir günah işlerse o bana mı yazılır o günahlar öteki dünyada yoksa ona mı yazılır?” gibi ya da şeyi bilmiyorum diyor yani dinen onun bu konuda bir, “Caiz mi değil mi bunu bilmediğim için bağışlamak istemiyorum” diyor.” (K30, Kadın).

“Babası böbrek bekleme listesinde kayıtlıydı. Beyin ölümü oldu. Hani onunla “organlarını bağışlar mısınız? Hani bekleyen hastalara siz umut verin” dediğimizde “benim babam burada bir engelliydi. Engelli olarak da öbür dünyaya gitmesini istemiyorum” deyip kesinlikle organlarını bağışlamadı. Bir bekleyen olmasına rağmen, beklemenin ne kadar zor olmasını bilmesine rağmen “öbür dünyaya engelli gitmesini istemiyorum” deyip bağışlamadı organlarını” (K30, Kadın).

“%45 dini boyutu bakın ne kadar önemli. Yani biz dine çok önem veriyoruz. Dine önem veririz derken şeye değil. Yani İslam alimi olarak gördüğümüz bu işte ilahiyatçılar var ya biz bunlara sormuyoruz halk olarak biz ilahiyatçıların yetiştirdiği imamlardan şey alıyoruz. Halk diyor ki “ben bi cami imamına sorayım”. Diyorum ki “Diyabet işleri başkanına da sorabilirsiniz orda fetva yaptılar, oradan öğrenin”. “Hayır, ben bunlara soracağım. Bunlar daha iyi biliyor.” kapatıyor. Bunun yüzünden de %40 düşünün her 100 vakanın 45'i bu yüzden kaybediyoruz” (K29, Erkek).

“Başka birinin organının nakledilmesinde karşı tarafı düşünen bir aile çıktı işte işlenen günahları organların orada söyleyeceği anlamında Arafta, şeyde evet ilginçti mesela hani karaciğeri taktık tamam güzel ee yani hani “karaciğer orada konuşursa nasıl olacak bu işte bir günah anlamında başkasının vebalinin altına girilmiyor mu?” dedi. Çünkü insanlardaki en büyük problem şu 1. din” (K28, Erkek).

“Yine Ramazan olduğu için hani karşı çıkan bir aile olmuştu. Ramazan ayındayız, Ramazan olmasaydı verirdim. Dedim çok daha büyük sevap işlemiyor muyuz şu anda? Onu ikna edememiştim. Normalde bütün aile tamam demişti ama son anda hepsi vazgeçti” (K28, Erkek).

“Yani daha fazla dini boyuttan soruyorlar işte nedir, ne değildir işte hani daha çok dini boyutta sorularla muhatap oluyoruz. diyor “ya biz tekrardan dirildiğimiz zaman bu organımız yerinde olmayacak mı?” gibi sorular geliyor işte. Hani böyle yeterince bilgi sahibi olmadıkları için. En büyük soru bu oluyor yani” (K27, Erkek).

“Benim çünkü kapalıyım ben. Ha şimdi böyle şey de hani kapalı olduğum için benim şeklimden dolayı “o zaman siz bunu araştırmışsınızdır, bizi bu konuda hani biraz daha bize destek olur musunuz?” gibi soru olabiliyor, bu konuda onları aydınlatma yapmaya çalışıyorum. Görüntümden dolayı biraz daha böyle bir güven verdikleri için dini boyuttan daha rahat soru sorabiliyorlar” (K26, Kadın).

“Tamamen dini ritüellerimiz gerçekten yani bunu çok net söyleyebilirim. İnsanları kafalarında en çok bu kalıyor. Eee çünkü İslamiyet’te hani organ bütünlüğü inancı var. Bir şekilde onu bozmamak gerektiğine inanıyorlar ve biz onun işte organlarını alırsak yarın öbür gün bizden davacı olur mu? Bir de benim dediğim gibi bazı kişiler şeye çok takılıyor işte benim verdiğim organla hırsızlık yaparsa işte birine zina işlerse falan ay çok çok farklı şeyler var. Yani cemaatçi görüşler diyeyim ben size” (K26, Kadın).

“Yani çok şaşırtan bazıları net olarak hani bizim inancımıza ters diyenler yani benim en çok karşılaştığım konu inancımıza ters konusu” (K24, Erkek).

“Sözlü olarak bildirmiş, vasiyeti var mesela. Ama dini ritüellerden çok çekindiklerinden bahsettiler. Bu beden benim için yaratıldı. Organlar benim için yaratıldı. O yüzden bende kalsın gibi bir inanç var” (K22, Erkek).

“Mesela şöyle bir şey diyeyim. Bir eğitim sırasında bir hemşire arkadaşım. İşte eğitim anlatıyorum konferans salonunda bilgi veriyorum. Şey dedi ki ya bunun dini dedi yönü dedi çok dedi ben şey yapamıyorum yani bu bize çok doğru gelmiyor dedi” (K20, Erkek).

“Bir arkadaşım dedi ki dini yönüyle ben inanmıyorum buna. O yüzden organlarımı vermek istemem ben dedi. Herhangi bir yakınım da vermek istemem” (K20, Erkek).

“Bir vakada Şeyhleri buna izin vermemişti. Şeyhleri izin vermeyince maalesef ki onlar da imza atmadılar. Atmayınca da ben de organ alamadım doğal olarak” (K19, Kadın).

“Yani dini gereğinin günah olduğunu düşünüyorlar çoğunluk” (K15, Kadın).

“Yabancı bir hasta vardı Hristiyan’dı. Biraz hani dini bakış açıları uygun olmadığı için hani bağışçı olmadılar. Bir de Türkiye sınırları içerisinde muhtemelen hani bunu yapmak istemediler” (K13, Kadın).

“Diyor ki ben bilmem ne hocamıza danıştım günah, veremeyiz. Diyoruz ki bilmem ne hoca kim? Diyor ki bilmem ne tarikatının kurucusu, lideri. Biz o ne derse onu yaparız.” (K11, Kadın).

“Hatta bunu soran sağlıkçı bir arkadaşımızdı. Oturup konuştuk organ bağışından. Ben dedi gözlerimi bağışladığım zaman gözü nakil yapılan insan günah işlerse şeye bakarsa o günah bana yazılır mı? Bunu yaşadık yani” (K9, Erkek).

“Enişte geldi ‘bağışlamayacaksınız, Allah katında siz yanacaksınız ben yanmak istemiyorum dedi’ Asla ikna edemedik” (K5, Kadın).

Organ bağışı gönülsüzlüğünde vücut bütünlüğünün bozulacağı, bedenin parçalanırcasına otopsi yapılacağı düşüncesi gibi gündelik bilgilerin etkili olduğu katılımcılar tarafından belirtilmiştir. Ayrıca hasta ve hasta yakınlarının yakın çevrelerinden duydukları bilgilere daha çok itimat edebildikleri söz konusudur. Bunlara dair görüş belirten katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Bağış yetersizliğinde %25’lerde de cesedin bütünlüğüyle alakalı sıkıntılar yaşıyoruz. Yani biz verirdik ama duyduğumuza göre işte cesedi parçalıyorlar ediyorlar” (K29, Erkek).

“Arkadaş grubu daha önemli bizlerde oturup arkadaş çevresinde biri bir şey dese halbuki o hiç araştırılmamıştır ama ne yapar? Ona inanır. Sana inanmaz. Gelip sana sormaz bile yani” (K29, Erkek).

“Genelde aynı şikayetler Türkiye'nin her yerinde olabilir. Ceset bütünlüğünün bozulmasıyla ilgili problemler yaşayabiliyoruz genelde onu çok soruyorlar. Hani “ceset bütünlüğü bozulacak mı?” (K28, Erkek).

“Ret gerekçeleri genelde şeyden çok çekiniyorlar onu hissettim hani sonuçta bunu soramıyorsunuz tabii ama vücut bütünlüğünün bozulmasından evet kesilip biçilecek olması o herhalde çok etkiliyor insanları” (K24, Erkek).

“Diyor ki mesela diyor bir bayanın organ ihtiyacı var. Böbrek ihtiyacı var. Vefat eden kişi donör erkek böbreğini aldı. Sonuç itibariyle ona ait bir doku aldı. Nikah düşer. Hayır evlenebilir miyim değil şöyle bu adama ait genleri aldım ben. Başka biriyle evleneceğim ve o adamın çocuğumu doğuracağım. E bu adamın da genlerini taşıyorum ben gibi garip bir soruyla karşılaşmışım” (K22, Erkek).

“Onu kapatması o şekilde olacak ama tabii onlar öyle olduğunu düşünmüyorlar ya da daha önce varsa başına gelmiş birisinden duydukları veyahut da okudukları diyeyim o kötü mesajlar, kötü haberler onları bu şekilde etkilenmesine sebep oluyor” (K20, Erkek).

“Bizim sahada karşılaştığımız noktalardan bir diğeryse kişilerin aklında kalan bir otopsi görüntüsü vardır ya hani otopsi olduğunda işte karnımı yaracaklar işte bilmem ne yapacaklar. Bütün bağırsaklarımı dışarı çıkartacaklar falan halk ağzında olan bir şey vardır. Bir diğer korkuları da bu şekilde yani bunu siz organ isteyince anlatırsanız kişiler bundan korkmaz zaten. Yani bir yaptığımız organ çıkarımında açık kalp ameliyatı seviyesinde ve açık kalp ameliyatı izinde olacak diye bunu anlatırsanız nasıl çıkarım yapılacağını sorduklarında tek tek bunları söylerseniz zaten onlar bize karnı açık mı vereceksiniz ya da gelişigüzel mi dikip vereceksiniz diye sorgulamazlar sizi. En çok da bundan korkuyorlar zaten. Ama bunları da biz çok fazla tıbbi konuya girmeden üstünkörü anlatıyoruz” (K19, Kadın).

“Hani vefat ediyorsunuz ama acı çekeceğini düşünüyorlar bedeninin, öyle bir tedirginlik de var” (K15, Kadın).

“Bu organların kime takılacağı ya hırsıza ya şeye işte diyelim ki katile takılırsa onun organı ondan sorumlu mu? diyor” (K2, Kadın).

“Mesela eşinin korneasının bir tanesini vermedi. Gözleri bir tek beni görsün benimle bitsin diye korneasını vermedi” (K2, Kadın).

Organ bağışı gönülsüzlüğünün nedeni olarak sağlık sistemine güvensizlik algısına ilişkin görüş belirten katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“İşte biz bu organ bağışı kartını doldurduğunuzda başıma bir iş geldiğinde, acile mesela gittim, başıma bir iş geldi, beni iyileştirmek yerine, “organlarımı kullanmaya çalışırlarsa” bu organlarımı bağışlamış ve sorsak “bir an önce bu sürece başlayalım derler mi?” endişesi yaşıyorlar. Tabii bu da şeyden kaynaklanıyor yani sağlık sistemine güvenden. En çok bunu soruyorlar” (K30, Kadın).

“Daha sürece başlar başlamaz, “Ha organları isteyeceksiniz değil mi? Yok yok. Hadi çıkıyoruz çıkıyoruz” diye, bütün herkesin, daha cümleye başlamadan yani içeriye biz girer girmez tepki gösterenler oluyor. “Hem öldürdünüz hem organlarımı mı istiyorsunuz?” Garanti yani. Bu tabii çok yıpratıcı bir süreç oluyor” (K30, Kadın).

“2. en önemli neden de bu organların maddi durumu çok iyi ailelere verilebileceğini düşünüyorlar” (K28, Erkek).

““Siz amacımız ne kötü niyetli misiniz?” gibi bir eğer yani siz biraz daha ısrarlı davrandığınızda bu sefer kötü niyet aramaya başlıyorlar. Onun için doğal olarak bizde çok fazla zorlamıyoruz” (K24, Erkek).

“Güven, belki sağlık personeline olan güven değişmiş olabilir organ bağışının azalmasında” (K23, Erkek).

“İkincisi, çoğu aile şeyi öğrenmek istiyor kime gittiğini. Bu bunu istiyor ama bakanlıkta bunun çekinceler yani sakıncalı yönleri olduğu için de verilmemesini istiyor. Ailede soru işareti oluyor, Niye acaba saklıyorlar?” (K23, Erkek).

“Hastaneye terk edilmekten değil, bakımsızlıktan korkuyorlar. Benim organlarımı alabilmek için benimle yeterince ilgilenmezler diye korkuyorlar” (K22, Erkek).

“Ben ismini buradan anmak istemedim. Şimdi bu adam karaciğerini alkolle tüketmiş. Öbürü dediğiniz gibi normal bir hayat sürmüş. Hastalığa yakalanmış. Ben tercih ediyorum. Ben buna vermek istiyorum ama bakıyorsunuz listede atıyorum binlerce karaciğerin nakli bekleyen hasta varken Hakan Taşıyan’a karaciğer bulundu. Bir sporcumuza karaciğer nakli yapılabiliyor. Şimdi ben bunu görerek kendi yakınımına 3 yıldır karaciğer bekliyorum. 5 yıldır böbrek bekliyorum hastalığı haber oluyor. 6 ay sonra hastaneden taburcu oluyor. Ben diyorum ki ben bu organı neden size vereyim ya da kime vereyim dediğiniz gibi. Mesela ben Kızılay’da gönüllü olarak çalışıyorum. Kızılay’da şöyle bir şey var. Zaten güvensizlik ortamı had safhada. Dediğiniz gibi o algoritma bizdeki Kızılay’daki karşılığı şudur: Çaldı mı?” (K22, Erkek).

“Yo hepsi, yaşlı değil alkoliğe mi yani kumarbaza mı işte günahkara mı daha doğrusu yoksa işte zengine mi, siyasi güçlüye mi? Ondan sonra bu hep yani gerçekten objektif bir şekilde mi dağıtılır? Yani daha doğrusu ihtiyacı olana mı gidecek? Sonuçta zengin olmak suç değil ki yani ne bileyim siyasi olmakta suç değil. Konu şu ihtiyacı olana mı gidecek yoksa hani bir hatırlı kişiye mi gidecek” (K12, Erkek).

“Bence görünen sebep çünkü bir at gözlüğü var direkt o çerçevenin içerisinde kalan her şey doğru onun dışında kalan her şey yanlış. Siz kasıtlı olarak bile o hastayı öldürüyor olabilirsiniz onlara göre” (K11, Kadın).

“Güvensizlik. Hayatta her şey güven üzerine güven en büyük bence temel. Siz sisteme inancınızı kaybederseniz kendinize inancınızı da kaybedersiniz. Güveniniz yoksa sisteme inancınız yoksa o zaman bu işler olmuyor. Pozitif reklamlar çok fazla o kamu spotları... Şu medyada düşen bir tane olumsuz örnek çok daha fazla yer tutuyor. Diyorum ki ben her yerinde eşitlendiğiniz zengin, fakir, dil, din, ırk ayrımı yapılmadan tek eşit olduğumuz yer Sağlık Bakanlığı bekleme listesi. Örnek veriyorum bakanlar, milletvekillerine organ bekleme listesine kayıt yaptırdı ve de çıkmadı. Onlara da 1.dereceden yakınının karaciğeri nakledildi, böbreği nakledildi diye örnekler vermiş olmamıza rağmen hâlâ da diyorlar ki yok para işi çözer, dayısı varsa olay biter. Yaklaşım bu şekilde” (10, Kadın).

“Bağış yapmaya geldiklerinde soruyor insanlar açıkçası. Ben diyorum mesela bağış yaptım diyor bunun garantisini veriyor musunuz? Mesela dışarıda başıma bir şey geldi ve benim organımı alıp zengin birine mi takacaksın sen? Biz hayır yok öyle bir şey. Mesela o da çok şaşırtmıştı beni. Zenginlere mi takıyorsunuz diyor” (K5, Kadın).

“O an hasta acısını yaşarken de bir taraftan kim görüşecek dediğinde organ nakli ekibi görüşecek dendiğinde yani bilerek mi yaptınız siz şimdi diyorlar” (K5, Kadın).

“Organ bağış kartı çıktıktan sonra bunun alınacağını ve herkesin gördüğünü düşünüyorlar” (K2, Kadın).

Organ bağışı gönülsüzlüğü nedeni olarak aile yakınlarının onay vermemesine genellikle bazı yakınların bağış gönüllü olmasına rağmen 1 veya birkaç yakının reddetmesi nedeniyle ortak kararı alınamamasıyla sonuçlandırıldığı belirtilmiştir. Buna ilişkin görüş belirten katılımcılar şu ifadeleri aktarmıştır:

“Sorunladaysa, şöyle dediğim gibi, burası daha çok ataerkil bir yer olduğu için hani öncesinde kabul ediyor tabii birkaç gün geçtikten sonra kimileri hiç söylemiyor mesela hani kimseyle paylaşmıyor şeyini organ bağışında bulunduğunu. Daha sonra öğrendiğinde ya da aile bireylerinden birisi öğrendiğinde böyle geri dönüşlerimiz oluyor yani en büyük sorunlardan bir tanesi bu olabilir” (K27, Erkek).

“Bazen eşler mesela birbirinin eşlerini, organlarını kabul ediyorlar. Kendi aralarında konuşmuş, bağışçı. Ama eşin annesi diyor ki “Size ne oluyor? Evlat benim. Sen eşi, verebilirsin ama ben varım burada” diyor. Öyle de deyince biri, aileden ortak karar çıkmadığı zaman biz organ bağıışı alamıyoruz. Yani hepsinin de ortak kararı vermek olması gerekiyor” (K26, Kadın).

“Evet vermeyeceklerse ailede bir problem varsa en son ki vakam oydu. Ailenin içerisinde bir çatışma var yani bir karara varamıyorlar. Mesela bir kişi çocuklarından bir kişi evet olsun diyor. Öbürü hayır ben vermem diyor. Öyle olunca da diğer bir kişi onu etkilemiş oluyor. Bu tamamen bir ortak karar noktasıdır” (K19, Kadın).

“Anne ve kız kardeş aslında organ bağıışıyla beyin ölümüyle ilgili kesin kesin değil de şöyle diyeyim, hani güven güveniyorlar demeyeyim işte ekibin ne kadar çok yaşatmak için çalıştığının farkındalar. Koordinatörün dediklerini de onaylıyorlar hatta kız kardeş diyor ki; evet diyor dinen de herhangi bir sıkıntı sakıncası yok diyor. Beyin öldükten sonra diyor sadece işte makinelerin desteğiyle ne kadar yaşarsa o kadar gidecektir ama babam ne derse o olur diyor. Baba da kesinlikle kabullenmiyor bu süreci diyor ki işte kalbi makinede duruncaya kadar benim umudum tükenmeyecek asla o yüzden onaylamıyorum diyor” (K18, Kadın).

“Mesela hastane içi kurum içi eğitimlerim oluyor. Hocamızla beraber bu eğitimlerde de en çok sağlık çalışanı arkadaşlardan ret cevabı alıyoruz. Çok ilgimizi çekiyor bu. Ya annelerinin sütümü helal etmem, hakkımı helal etmem şeklinde konuşuklarını söylüyorlar” (K15, Kadın).

“Eşim mesela organlarımı kimseye vermeme istemiyor diyorlar. Eşler özellikle bunu dile getiriyorlar. Bayanlar vermek istese bile erkekler razı gelmiyor. Ne bileyim mahremdir bayansa hani alınırken organlar alınırken her tarafı herkes görecektir, mahremiyeti kalmayacak diye bir tedirginlikleri var. Çok nadir de olsa böyle dönüş alıyorum” (K15, Kadın).

“Ben organlarımı bağıışladım aileme de sormamıştım 18 yaşımı doldurdum ve organlarımı bağıışlayacağım hani insani olarak bağıışlamam gerektiği için. Sonrasında annem de çok kızmıştı (güldü) babam da çok kızmıştı. Ne gerek var niye böyle bir şey yaptın diye. Ve ben hâlâ ikna edemiyorum annemi” (K5, Kadın).

Organ bağıışı gönüllülüğünün nedeni olarak organ bağıışı hakkında bilgi sahibi olmamaya ilişkin görüş belirten katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Çok insanın beyin ölümünden hiç haberdar olmadığını görüyoruz. Organ bağıışı konusunda en büyük eksikliğimiz bu” (K26, Kadın).

“şuraya bağlandı sonuç hani daha önce duymuş olsaydık belki biz bunu atıyorum Ayşe ile de konuşurduk bir aralıkta bir fikrimiz olurdu” (K18, Kadın).

“Soruyorlar ama düşünsenize siz hiçbir şey bilmiyorsunuz bu konularla alakanız yok. Sadece o çevrede büyümüşsünüz, doğmuşsunuz, hayatla hiçbir farklı bağınız yok başınıza bunlar geliyor. Geliyorsunuz şuraya yatıyorsunuz, tanımadığınız bir sürü insan tepenizde” (K11, Kadın).

“Öncelikle yarayı çeken insanlar bunu bilmeli ki hiçbiri bilmiyor. Buraya bekleme listesine kaydolmak için geliyor. Ama bu naklin nasıl yapılacağından bile hani o bile farkında değil” (K8, Kadın).

“İşin içinde olsanız bile bunun gerekliliğini idrak edemiyorsunuz çok sonradan fark edebiliyorsunuz ya da aa böyle miydi diye gelen hemşire arkadaşlar da oluyordu. Bu kadar önemli miydi? Gelip bağıış yapıyor ve bu kadar önemli olduğunu bilmiyor” (K5, Kadın).

“Bilmiyorum o yüzden veremem deyince de kalıyorsun yani keşke bilseydi de belki de verecekti, belki de organlar kaç kişinin hayatını kurtaracak” (K4, Kadın).

Organ bağıış oranının yetersiz olmasına neden olarak personel ve faaliyet yetersizliğini işaret eden katılımcılar şu ifadeleri aktarmıştır:

“Eskiden bu mümkün değildi ama yönetmelik düzeltmesinde şartlı bağış kısmını getirdiler. Bu şu anda mümkün, o daha da el kolaylaştırıcı bir şey. Beyin ölümü hem bakanlığın gündeminden düştü yani eskiden koordinatörler biz mesela bölge koordinatörü herkes birbirini bilirdi. Kim olduğumuzu bilirdik. Niyeye? Bir araya gelirdik. Özellikle Haberal bu konuda çok şeydi Ankara’da Patalya Otelde toplantılar yapardı. Koordinatörleri bir araya getirdi. Böyle herkes birbirini tanırdı bilirdi. İşlerini kolaylaştırırdı. Harvestinge gelen ekipler, böylece birbirlerini işini kolaylaştırmış olurdu” (K23, Erkek).

“Bu konuyla ilgili aslında doku organla ilgili genel bir tablo çizecek olursak bizde şöyle bir sorun var bizim ülkemizde: Bir avuç gönüllü insan bu işle ilgili bir şeyler yapmaya çalışıyorlar. Geriye kalan bu birimlerde görevlendirilmiş arkadaşlar masada mesaisini doldurup sadece 3-9 Kasım arası işte çıkalım biz stant kuralım o kadar. Yoğun bakım ekibinin ayrıca sorumlulukları hastaları var zaten. Bunun için ayrı bir ekibe ihtiyaç var. Hastanede doku ve organ bağış birimi adı altında bir birim var, yerini kimse bilmiyor. Bizim bakanlığımız ne yapıyor?” (K22, Erkek).

Organ bağışı gönülsüzlüğünün nedeni olarak organ mafyası korkusundan bahseden katılımcılar şu ifadeleri aktarmıştır:

“He hep şu soruluyor bize: organ mafyası. Organ mafyası nedir? Organ mafyası diye bir şey hani hep internette dolaşır. İşte uyandıığında, böyle sosyal medyada dolaşır. Uyandıığında işte bir buz dolu küvetin içinde uyandım sağ tarafımda bir ameliyat izi, işte böbreğim alınmış, bilmem ne, böyle merdiven altı yerlerde sanki organlar çıkarılıp alınıyormuş gibi böyle efsanevi şeyler dolaşiyor bu tip organ mafyası yok” (K30, Kadın).

“Ben şimdi bağış yaparsam bu evraklar birilerinin eline geçerse beni kaçırıp organlarımı alabilirler gibi sorularla evet karşılaştım” (K22, Erkek).

“Organ mafyası olayı çok fazla. İnsanlar o konuda çok tedirgin inşallah aşarız bunu yani şu an bilemiyorum da nasıl aşacağız” (K15, Kadın).

“Özellikle canlı bağışta bulunup gelip de organ bağışında bulunan insanlar yaklaşık 4-5 tane bana öyle teklifler gelebiliyor. Televizyonda duydukları... Ben organ bağışında bulundum işte çevresindekiler söylemiş o bilgileri mafya ele geçiriyormuş sistemden hazır nasıl olsa organ bağışında bulundu diye onun adresini bulup ondan organlarını alıyormuş. Öldürmüyörlarmış organlarını alıyörlarmış. Organ ticareti tabi. Duyumlarımız o şekilde. Gelip de iptal ettiren var” (K9, Erkek).

Organ bağışı gönülsüzlüğünde medyadaki haber ve içeriklerin etkili olduğuna ilişkin görüş belirten katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Bence tamamen filmlerden, yani maalesef bizim toplumumuz yani ben öyle düşünüyorum kendi okuyup öğrenip araştırmak yerine seyretmeyi çok daha kolay buluyor daha basit ve işte ulaşılabilir belki zahmetsiz diyelim. Böyle olduğu için yani sadece bu konu değil. Hani ben genel olarak baktığımda da aynı şeyi görüyorum. Tarihimizi bile artık hani filmlerden öğrenir gibi bir toplum yapımız olduğu için ya bu konunun ben en az %80 hatta %90 filmlerden kaynaklandığını düşünüyorum” (K24, Erkek).

“İnternete erişim ve bilgi erişim daha fazla oldu. Bilgiye erişimin benim fikrim bunların hepsi. Bilgi erişiminin fazla olduğu zamanda da yanlış fikirler ve yanlış beyanlar oluyor. Çünkü ben yoğun bakım görüşmelerine şahit olduğumda şöyle diyor aileler: “Şunu da yaptınız mı? Bunu da yaptınız mı? Şöyle mi yapsaydınız?” gibisinden hekimi sanki böyle sorgular tarzda ya da çünkü bilgi artırmak için mevcut tıpta bilgi artırmasına yoğun olduğu yer. Hizmet alanla hizmet veren arasında ciddi bir bilgi asimetrisi var ama insanlar ya bilgisayardan internetten öğrendikleriyle hekimin karşısına çıkıp ondan sonra da güvensizlik oluşuyor” (K23, Erkek).

“Ya o da öyle internetten izledikleri şeyleri söylüyorlar evet korktuklarını çok söylüyorlar. Mesela ölmelerine rağmen bir ameliyat diyorlar. Atıyorum mesela bir ameliyat izliyorlar onun gibi kesileceğiz biz de tekrar gideceğiz. Ondan dolayı korkularını dile getiriyorlar” (K15, Kadın).

“Şu medyada düşen bir tane olumsuz örnek çok daha fazla yer tutuyor” (K10, Kadın).

“Televizyonda duydukları... Ben organ bağışında bulundum işte çevresindekiler söylemiş o bilgileri mafya ele geçiriyormuş sistemden hazır nasıl olsa organ bağışında bulundu diye onun adresini bulup ondan organlarını alıyormuş” (K9, Erkek).

Organ bağışı gönülsüzlüğünde bencilliğin etkili olduğuna ilişkin görüş belirten 3 katılımcının ifadeleri şu şekildedir:

“Bazen benim işte örnek veriyorum, “benim organlarım benim şeyim altında kimseye veremem” deyip böyle tersleyenler de oluyor” (K27, Erkek).

“Yani vermek istemiyorum, vermek istemiyorum organ benim organımı vermek istemiyorum, o şekilde de var çoğunlukta” (K15, Kadın).

“Ama kökeninde bencillik olduğunu düşünüyorum. Sadece hep bana hissi. Yani sen görüyorsun düşünsenize evde hep eşinizin olduğunu düşünün. Bundan bir yıl ya da iki yıl öncesini düşünün her şeyi birlikte yaptığınız insan, şu an yemek yapmaya takati yok ya da ne bileyim aşağı inip sizinle bir markete gitmeye gücü yok. Gezmeye gücü yok. Birçok şeyden kısıtlanmış durumda ama hele o eşlerin bana gelip de benim şunum var, bunum var diye sıralamalarına ben anlam veremiyorum” (K11, Kadın).

Organ bağışı gönülsüzlüğünün nedeni olarak personelin nakil yapmayı iş yükü olarak gördüğü için istememesi ve gerekli özeni göstermemesini işaret eden katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Organ nakil koordinatörlüğü büyük yani şehir hastanesinden ayrı tutuyorum. Bir kişinin tek başına yattığında kaynak israfı yani bir kişi sadece bu işi yaparsa kaynak israfı. Çünkü ne ki yani? Atatürk eğitim Araştırma Hastanesi gibi bir hastanede ayda 2 tane, maksimum 3 tane beyin ölümü çıkarken bir kişiyi oo beyin ölümüne bağlamak kaynak israfı bence ve başka işler de yapabiliriz ama bir de o zaman o işi vermişlerdi. Bir de kalan zamanımızda hekimlere yardımcı oluyorduk. Böylece de hekimler bizim işimizi kolaylaştırıyordu da beyin ölümü kararının çıkmasını hızlandırabiliyordu. Yani çünkü gece kimse kalkıp rahatını bozup evden gelmek istemiyor. Eskiden sistem daha karmaşık bir malumunuz bir kardiyolog istiyorsunuz kardiyolog yok hastanede gece. Evinden geliyor adam lan bunun için mi geldim diyor hayat yaşatmayacak neticede onun bakışına göre” (K23, Erkek).

“Bakanlık demiş ki bir doktor görevlendir. Bir hemşire görevlendir. Bu demiş yoğun bakım hemşiresi olsun. Yani yoğun bakımdan anlayan orada çalışmış bir hemşire arkadaşımız olsun. Tamam güzel. Peki bu hemşire arkadaşına sen beyin ölümünün nasıl gerçekleştiğine dair herhangi bir eğitim verdin mi? Ya da önce sen bi gel bakalım. Ben sana bir eğitim vereyim. Bir sertifika programı düzenleyeyim. Sen bu programa katıl ve ben sonra seni bir sınav yapayım. Bir test edeyim gözümde her şey öyle oluyor. Sınavımı yapayım. Testini yapayım. Yeterli görürsem seni bu işe adapte edeyim. Sen bu işi yap. Eksiklikler var. Şimdi bugün diyorum ya bakın yoğun bakım hemşiremiz yoktu. Laboratuvar teknisyeni kan bankası sorumlusuyum. Ben ilgileniyordum. Hocam lütfen bir gezer misiniz? Hiç mi yok? Ya beni 3-5 tane eks veriyoruz. Bundan hiç mi beyin ölümü olmuyor? İşte Hicran hocamla aram iyi hicran hocam beni kırmıyor diyor arada bir tane bir çıkarıveriyor. İşte bak şunun beyin ölümü gerçekleşti. Evrağımı hallet beni bulaştırma” (K22, Erkek).

“İdareyle bazı problemler yaşadığım süreç içerisinde bana dediler ki; organ nakli birimini kurabilir misin? Bunun çok büyük bir iş yükü olduğunu düşündüler, bana verdiler görevi” (K10, Kadın).

“O ilk dakikalar biraz sıkıntılı oluyor gerçekten. Hemşire ekibinde de şöyle doktor ekibinde de bu işin gerekliliği biraz zamanınızı alıyor gerçekten. Çünkü ekstra iş yükü olarak da bakılabiliyor bu testler, yapılan testler vb. işlemler, doktorların da zaten ekstra iş yükü” (K5, Kadın).

“Onun nasıl sonuçlara mâl olacağını hiç düşünmüyor insanlar sadece iş yükünü azaltsın diye düşünebiliyor yani” (K3, Kadın).

Organ bağışı gönülsüzlüğünün nedeni olarak hasta yakınlarına beyin ölümünün doğru anlatılmaması faktörünü gösteren katılımcılar şu ifadeleri aktarmıştır:

“Ama zaten bunun beyin ölümüne kesinlikle inandıkları takdirde organ bağışçısı oluyorlar” (K18, Kadın).

“Komayla dediğiniz gibi beyin ölümü çok karıştırıldığı için bunun iyi aksedilmesi gerekiyor karşıdaki aileye. Ona şey yaptıktan sonra anlatabildikten sonra da bence sonuçlar olumlu oluyor” (K13, Kadın).

“Ya anlattıktan sonra herhalde o da isterdi diyorlar fikirlerini bilmeseler bile. Yani bu böyle yaşamış bir insan bunu isterdi diyor” (K12, Erkek).

Organ bağışı gönüllülüğünde ölümün ve organ bağışının sağlıkta konuşulmaması veya vasiyet edilmemesinin etkili olduğunu belirten katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“İkinci en büyük sorunumuz da vasiyet, sağlığında bu konu hiç konuşulmuyor. Kimse ölüm konuşmuyor. Yani benden sonra ne olacak? Bence bu önemli bir şey. Sonuçta bizler ölümlü varlıklarız. Sağlığında bu konu konuşulmadığı için ee mesela bu da başıma geldi. Adamın kendisi organ nakli vericisi kendi organlarını bağışlamış ama annesinin organlarını veremiyor. Neden? Çünkü biz bunu sağlığında hiç konuşmadık hocam diyor yani ben veririm yarın öbür gün benden davacı olur. O yüzden veremem diyor. Böyle böyle kaç kişi red verdi” (K25, Kadın).

“Mesela o ailenin hani ama sadece en büyük kaygıları şeydi hani ya kendisi de biliyorsa fakat asla onay vermiyorsa diyorlar, yani önceden konuşulmaması çok etkili” (K18, Kadın).

“Tabi kişilerin beyanı ya da yaşarken böyle bir konu hiç konuşmadık eminim o da vermek istemiyordur gibi yaklaşımla geliyorlar” (K5, Kadın).

“Bizim bütün çalışmalarımızın sonucunda en çok bu çıkıyor. Ben onun ölmeden önceki fikrini bilmiyordum o yüzden veremem. Annem dedi ki ben öldüğümde sakın organlarımı vermeyin o yüzden veremeyiz. Bak bu geçerli bir neden işte. Ben ne uğraşırım ne bir şey yaparım. Bu yüzden önceden konuşulması çok önemli” (K4, Kadın).

Organ bağışı gönüllülüğünde nakil sürecinin uzun olmasının etkili olduğunu belirten 2 katılımcının ifadeleri şu şekildedir:

“Cenaze saati ve defnedilme süresi önemli olan bazı, mezhep diyeyim yani mezhepler oluyor ve bunlar cenazelerinin alış saatinin pazarlığını yapabiliyorlar. Şu saatte alırsak organları verelim yoksa vermeyelim aslında çok basite indirgenmiş artık oraya kadar getirmişiz. Hani ne yazık ki bir talihsizlik var beyin ölümü tanısı konulmuş organlar başka kişilerin hayatını kurtaracak ama pazarlığımız cenaze saati. Bu çok, ona çok sinirlenmiştim mesela. Ne demek dedim yani, 2 saat geç yapın ya hani ne olacak, ikna etmiştim ama o aileyi” (K28, Erkek).

“Totalde maksimum bunun bize 20 saat ya da 24 saate mal olacağını anlatmış olmama rağmen mal paylaşımını bir an önce yapmak istediklerini dolayısıyla hastamız beyin ölümü siz tıbbi olarak ölüm halini ifade ediyorsunuz ama sonuçta şu anda babam içeride yaşıyor o zaman cenazeyi bize verin demişlerdi. Orada yaşadığını düşünüyorlardı. Orada zorlandım tabii onları anlattım o aileden organlar ne yazık ki alınamamıştı” (K28, Erkek).

“Öbür tarafa bunun uzun süren bir işlem olduğunu söylediğinde, bir önceki örnekte, kalbi bağışlamayalım o zaman diyor” (K12, Erkek).

Organ bağışı gönüllülüğünde toplum baskısının etkili olduğunu belirten katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Mesela mahalle baskısı açıkça da söylüyor. Ben diyor, bağışlamak isterim ama diyor, acaba ne derler diye korkuyorum diyor. Yani benim işte akrabalarım ne der diyor. Beni bu konuda ayıplarlar mı? diyor” (K30, Kadın).

“Onun ötesinde de dini boyuttan çok karşılaştığımız nokta şu nokta: Mahalle baskısı. İşte konu komşu ne der? Elalem ne der? Ay duyarlarsa ne olur? Ondaki sonrasında beni yanlış mı anlarlar? Ben onlara hesap vermek zorunda mı kalırım?” (K19, Kadın).

“Bahsetmiştim ya bir amcayla görüşmüştüm. Hani "Kızım çok iyisin Allah razı olsun bilgilendirdin sevaptır ama ben köydekilere ne diyeceğim" cümlesiyle karşılaştım” (K18, Kadın).

Organ bağış oranının düşük olmasında gönüllülük esasının etkili olduğunu belirten 1 katılımcının ifadesi şu şekildedir:

“Bir diğer şey de şu hocam az önceki konuya tekrar hemen kısacık dönüp bir şey daha eklemek istiyorum. Bizim ülkemizde kurallarda çok belirsiz dedim ya mesela Avrupa’da çok net. Bazı ülkelerde doğduğunuz zaman siz zaten artık bağışçısınız. Yani size hiçbir şey sormuyorlar. Bazı ülkelerde bu iş böyle rüşvete dönmüş. Zenginler fakirlerden organ alıyorlar. Hükümet demiş ki madem böyle bir şey yapıyorsunuz, önüne geçemiyoruz. Benim kanalımda yapacaksınız. Bana başvuracaksınız. Alıyor organı en azından kendi sağlık kurumunda yapıyor. Böyle bir sıraya koymuş gibi. Biz dediğim gibi gönüllülük esası deyince iş tamamen kopuyor. Bu işle ilgili dediğim gibi, hani insanları bu işe yönlendiren, cezbeden hiçbir şey yok.” (K22, Erkek).

Organ bağış gönülsüzlüğünde “donörün kötü biri olduğu” düşüncesinin etkili olduğunu belirten 1 katılımcının ifadeleri şu şekildedir:

“Tabi annenin psikolojisi çok farklıydı. Oğlum çok kötü biriydi o yüzden ben iyi insanlara gitmesini istemiyorum şeklinde böyle bir yaklaşımı da vardı. Bu da bir tercih. Çok istedi yani vermek istiyor zaten ilk görüşmemiz çok olumluydu. Sonra düşündükten sonra kötü bir çocuktu ve ben vermek istemiyorum” (K5, Kadın).

Organ bağış gönülsüzlüğünde uzak akraba veya aile dışı kişilerin dahil olmasının etkili olduğunu belirten katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Ben en son Yeni mahallede bir görüşme yaptım. Görüşmede tamam evlat tamam dedi. Mantıklı geldi. Ben dedi bir de büyüklerimle konuşayım dedi. Alamancı bir amca yine reddetti. Alamancı bir amcası varmış. Reddetti şimdi görüşelim diyorsun görüşmeyi de reddediyor” (K23, Erkek).

“Savcı bizzat kendi çağırdı. O da adli vakaydı trafik kazasıydı. Bizzat da söyledim o da bana Hasan Bey sen bilmiyorsun dedi başın ağrır bu konuda dedi. Dedim sayın savcım ben ilk defa yapmıyorum. Yok dedi buraya gelsin dedi. Bu aile de çok vicdanlıydı gittiler yani. Bizzat götürdük yani. Gerçekten de gitti yani. Gitti görüştük, sonra orada vazgeçti aile. Dönüşte organ bağışından vazgeçti. Savcı kafalarını karıştırmış büyük ihtimal” (K9, Erkek).

“Bir hastamızın eniştesi gelmişti. Bayan bir hasta Yozgat’tan gelmişti. Hasta, sağlık çalışanı, temizlik personeli ve hep yoğun bakımda çalışmış. Tanıyı koyduk kızı ağlayarak geldi babası ve annesi ayrı. Ama enişte de İstanbul’dan gelmiş ne alaka? Kız kardeşinin eşi. Kız o kadar istekli ki annem diyor çok seviyor böyle şeyleri ve bana hep anlatırdı. Kız da işte yeni bebeği olmuş. 40 günlük bebeğini bıraktı geldi. Bağışlamak için geldi ama o enişteyi biz bir türlü ikna edemedik. Olay çıkardı ama aile içinde. Bağışlamayacaksınız Allah katında siz yanacaksınız ben yanmak istemiyorum. Asla ikna edemedik ve o son kararı enişte vermiş oldu alamadık” (K5, Kadın).

Organ bağış gönülsüzlüğünde “organını sattı” etiketinin etkili olduğunu belirten katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Bizim insanımız çok sever öyle şeyleri. Bunları ikna etmek zor oluyor. Töreler falan etkiliyor. Bir de el alem ne der baskısı da oluyor. Hani ana adamı akbaba gibi üstüne üşüştüler organlarını verdiler gibi düşünen bir tayfa da var” (K25, Kadın).

“İşte organlarını sattılar da para kazandılar hesabına mı girerler? Mahalle baskısı aslında dini boyutun önüne geçmiş durumda. Öyle olunca da kişiler bir başkalarına bağımlı olarak yaşamıyorlar ama yaşayan kesimde çok çok fazla” (K19, Kadın).

“Babası vefat etmiş. Aile görüşmesi yapıyoruz. Şöyleydi böyleydi İslam din falan. İlk olaya girişte işin üzerinde durduğumuz için. Din kısmını hallettik. Şu kısmını hallettik. Bu kısmını hallettik. Abinin ne sorusu varsa dinledik. En sonunda dedi ki hocam ben şimdi bağışlarım bağışlamasına da derler ki babasının organını sattı traktör aldı. Bunu da duyduk yani” (K6, Erkek).

Organ bağış gönülsüzlüğünde organların işe yaramayacağı düşüncesinin etkili olduğunu belirten katılımcıların ifadeleri şunlardır:

“Yani bir tane en son beyin ölümü bildirimini söyleyeyim size hani oğlu da ileri derece yüksek mevkiide onu söyleyeyim. Ve biz vermek istemiyoruz, kronik hastalığı çok rahatsızlığı çok zaten bir işe yaramayacağını düşünüyoruz” (K15, Kadın).

“Kesinlikle bu şekilde dönüş de çok fazla oluyor mesela normal bağış alırken de işte benim şeker hastalığım var, tansiyon hastalığım var işte ben sigara kullanıyorum, alkol kullanıyorum benim organlarım bir işe yaramaz” (K15, Kadın).

“Etil alkol zehirlenmesi 29 yaşında ve babası da aynı nedenle vefat etmiş. Annesi perişan, tabii 2. evliliğini yapmış annesi ama çok ilginç bir hikayeydi benim için. Babasının da aynı şekilde ölmesi ve çocuğunun da aynı yolu seçerek intihar etmesi. Bunu annesine yazılı olarak WhatsApp’tan gönderip mutlu musun sonuç bu diye mesaj yazmıştı ve annesi bunu bize göstermişti. Çok istedi annesi bağışlamayı. Bağışladı hatta organlarını ama çocuğun geçmişinde tabi uyuşturucu vb. farklı şeyler de olduğu için hani sonrasında vazgeçti anne hem diğer hastalara faydalı olacağını düşünmüyorum diye gece tekrar fikrini değiştirdi” (K5, Kadın).

Organ bağış gönülsüzlüğünde organ bağış yapılmamasının vasiyet edilmesinin etkili olduğunu belirten 1 katılımcı şu ifadeyi aktarmıştır:

“Bir keresinde de yurtdışından gelen bir hastaya beyin ölümü tanısı koymuştuk. Neredendi? Fransa’dandı büyük ihtimal. Tatile gelmişti burada beyin ölümü tanısı koyduk. O da 50’li yaşlarda bir erkek hastaydı. Ailesi geldi çocukları falan geldi Fransa’dan. Biz aile görüşmesi yaptığımızda orada çok tuhafıma gitmişti babası istememişti bunu. Ölen şahıs organlarını bağışlamak istemiyormuş. Hâlbuki ki çocuklar da bağışta bulunmuştu. Orada yurtdışında evlere mektup gönderiyorlarmış organ bağışıyla ilgili. Bunlara da gelmiş. Yakın bir zamanda olmuş hatta bu olay. Beyin ölümü tanısı konmadan yaklaşık 6-7 ay öncesinde olmuş bu olay. Babası orada kızın anlattığı bizzat belirtmiş yani. O büyük ihtimal ret cevabı vermiş benim organlarımı bağışlamayın diye. Aile de bağışlayacaktı aslında. Ama babamın vasiyeti var diye bağışlamamışlar” (K9, Erkek).

Organ bağış gönülsüzlüğünde ölümü kabullenememe faktörünün etkili olduğunu belirten katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Tabii ne olursa olsun yakınlarının ölümünü kabullenemiyorlar ve sonuçta organ nakli de kısa sürede reaksiyon gösterilip yapılması gereken bir işlem olduğu için karar verme aşamasını çok uzatıyorlar” (K24, Erkek).

Organ bağış gönülsüzlüğünde bağış talebinin menfaatçilik olarak algılanmasının etkili olduğunu belirten 1 katılımcı şu sözleri aktarmıştır:

“Ya şimdi bir de şöyle bir şey hocam bizde; ya insanı yerine koymuyorsunuz ama en son gününde böyle bir şey isterken de adama böyle şey yapıyorsunuz. O da diyor ki lan hah şimdi mi? Benlen benden menfaatiniz var diyor” (K23, Erkek).

Organ bağış gönülsüzlüğünde doktorların yanlış tutumunun etkili olduğunu belirten 1 katılımcı şu ifadeleri aktarmıştır:

“Yok yani çok mesela belki kötü bir cevap olacak ama şöyle bir şeyle karşılaştım yeni bir hekim göreve başladı bu işle ilgili. Ya siz hastanızın artık geri dönüşü yok. Beyin ölümü gerçekleşti. Tıbbi olarak zaten hasta yakınları çok anlayacak durumda değillerdi. Hastaları da uzun süre yoğun bakımda kalmış. "Ya siz bu organları verirsiniz, başka birilerinin işine yarar ya da hastanızın fişini çekelim" deyince aile de zaten hani tamam o zaman fişi çekin dedi” (K22, Erkek).

3.4. Bağışçıların Bağış Karşılığı Taleplerine İlişkin Görüşler

Organ bağışçılarının bağış karşılığı taleplerine ilişkin katılımcıların kullandıkları ifadeler Tablo 16’da sunulmuştur. Üstteki tabloda ilgili ifadelerin kaç kez kullanıldığı görülmektedir. İlgili ifadeleri kullanan katılımcı sayıları ise alttaki ek tabloda yer almaktadır.

Buna göre en yoğun kullanılan ifadeler; Alıcıyı tanıma isteği, Ekonomik beklentiler, Tanıdık kişiye nakledilmesi ve İstihdam beklentisidir. Az sıklıkta kullanılan ifadeler ise; Gözlerin alınmaması, Dini ritüeller ile uğurlamak, Dindar kişiye nakledilmesi, Parçalanmaması, Bilgilendirilme talebi, Kalbin alınmaması, Alkol tüketen kişiye nakledilmemesi ve Suçlu/ kötü birine nakledilmemesidir.

Tablo 16. Organ Bağışçılarının Taleplerine İlişkin Kullanılan İfadeler

	Frequency (ifade sıklığı)
Alıcıyı tanıma isteği	23
Ekonomik beklentiler	14
Tanıdık kişiye nakledilmesi	6
İstihdam beklentisi	5
Gözlerin alınmaması	2
Dini ritüeller ile uğurlamak	2
Dindar kişiye nakledilmesi	2
Parçalanmaması	1
Bilgilendirilme talebi	1
Kalbin alınmaması	1
Alkol tüketen kişiye nakledilmemesi	1
Suçlu/ kötü birine nakledilmemesi	1
TOTAL	59

	Frequency (kişi sayısı)
Alıcıyı tanıma isteği	16
Ekonomik beklentiler	11
Tanıdık kişiye nakledilmesi	5
İstihdam beklentisi	4
Gözlerin alınmaması	2
Dini ritüeller ile uğurlamak	2
Dindar kişiye nakledilmesi	2
Parçalanmaması	1
Bilgilendirilme talebi	1
Kalbin alınmaması	1
Alkol tüketen kişiye nakledilmemesi	1
Suçlu/ kötü birine nakledilmemesi	1
TOTAL	47

Bağış karşılığı alıcıyı tanıma talebinde bulunanlara ilişkin görüş belirten katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Oluyor oluyor biliyorsun ya, bir tane Zonguldaklı amca hala soruyor bana. “Tanışabilir miyim?” dedi. Tabii dedim. Ben dedi hala arıyor, yaşıyor mu? diyor. Şey var ya, bizim karaciğer nakli olan Faruk, Ömer Faruk. Böyle sonra işte bu boyutlara ulaşınca onu sorarız karşı taraf da isterse böyle tanıştırırız diyoruz” (K30, Kadın).

“Çünkü şimdi vakaların %50’ye yakınında aileyle yani alıcı tarafla, yani organları verdikleri alıcı tarafla görüşme talepleri var. Bunların bazıları iyi niyetli, bazıları kötü niyetli. Kötü niyetli olduklarını biz şöyle anlıyoruz, önce ısrar ediyorlar, illa biz görüşmek istiyoruz” (K29, Erkek).

“Daha çok şöyle söyleyeyim, organların, hani, kimin ne zaman, ne şekilde verileceğini kimsenin bilmemesinden daha çok öğrenmek isteyenler olabiliyor bazen. İşte kimlere verildiğini, tabii bunu iyi niyetli mi, kötü niyetli mi o an tam olarak şey yapamıyoruz, bilemiyoruz çünkü hani peşine çok düşenler oluyor mu, illa ki oluyordur” (K27, Erkek).

“Ama mesela verenler bekliyorlar. Bazen bizi ziyarete geliyorlar. Biz onları görüşemeyeceklerini karşı taraf kabul etmeyince görüşme olayının olmayacağını yani veren kişilere mutlaka söylüyoruz. Bunun size geri dönüşü olumsuz da olabilir diye söylüyoruz ama yine de veren kişiler “bizi aramışsınızdır, belki ulaşamamışsınızdır” deyip bizi ziyarete geliyorlar. İşte biz onları ağırlıyoruz. Gönüllerini hoş tutmaya çalışıyoruz” (K26, Kadın).

“Bizden aslında ya insanların istedikleri benden istedikleri tek şey kime gittiğini bilmek istiyorlar. Gidilen kişiyle görüşmek istiyorlar” (K23, Erkek).

“Hani bir başkasına hayat verdi mi gerçekten organlar fayda sağladı mı? İsim vermiyoruz ama şey diyebiliyoruz işte annenizin ya da babanızın ya da işte kardeşinizin böbrekleri işte 80 doğumlu birine takıldı. İşte 65 doğumlu birine takıldı işte karaciğeri 55 doğumlu birine hayat verdi. Böyle şeyleri söyleyebiliyoruz” (K25, Kadın).

“Talep ettikleri daha çok şöyle bir şey oldu. Yani bu organ bağış yapılan kişilerin yani organların gittiği kişilerin isimlerini mesela istediler, çok sık istediler. Onlarla temas kurmak istiyor hasta yakınları. Yok yine manevi sebepler aslında. Daha çok manevi sebeplerle bunu yapıyorlar. Yani işte çocuklarının bir parçasının başka bir kişide yaşadığını bilme duygusu onlarla yakınlık kurma ihtiyacı hissetmelerine sebep oluyor” (K16, Erkek).

“Yaşlı değil alkoliğe mi yani kumarbaza mı işte günahkara mı daha doğrusu yoksa işte zengine mi, siyasi güçlüye mi? Ondan sonra bu hep yani gerçekten objektif bir şekilde mi dağıtılır? Yani daha doğrusu ihtiyacı olana mı gidecek? Sonuçta zengin olmak suç değil ki yani ne bileyim siyasi olmak da suç değil. Konu şu ihtiyacı olana mı gidecek yoksa hani bir hatırlı kişiye mi gidecek, kime gidecek bunu bilmek tanımak istiyorlar” (K12, Erkek).

“Sadece şöyle bir şey yapan oluyor. Kimde takılı? Sağlıklı mı? O kişi yaşıyor mu? Sağlıklı olduğu bilgisini veririz. Diyelim karaciğeri. Karaciğeri neden bitmiş bizimkine takılmış? Mesela sizin diyelim alkolik siroza organı taktığınızı düşünüp... Biz genelde kısa, net diyoruz ki bir hastaya takıldı, ihtiyacı olan bir hastaya. Zaten hastaları biz bilmiyoruz, bakanlık bize kapalı sistemde gönderiyor” (K11, Kadın).

“Çoğu talep etmedi bizden sadece talep ettikleri konu, en çok üzerinde durdukları konu organların nereye gittiği kimlerin aldığını bilmek. %90’ı bunu talep ediyor” (K9, Erkek).

“Ama onun dışında tabii merak ediyorlar hani kime verildi? Yaşıyor mu? Görmek istiyorum kardeşimi ya da oğlumu kızımı, kokusu onda işte görüşebilir miyim? Öyle şeyler de oluyor. Görebilecek miyiz? Dokunabilecek miyiz? Ama tabii kanunen yasak” (K5, Kadın).

“Bağışçının organının kime gittiğini tanımak istiyorlar. Onu görünce kalbinin kimde attığını görmek istiyorlar. Belki de onu hissedecekler. İşte böbreği kime nakledildi? Karaciğeri kime nakledildi? Onu görünce belki de kendi huzur bulacak” (K2, Kadın).

Organ bağışçılarında ekonomik talepleri olanlara ilişkin görüş belirten katılımcılar şu ifadeleri kullanmıştır:

“Özellikle maddi olarak talep çok var şöyle söyleyeyim, biz biliyorsunuz, canlıdan da bağış alıyoruz. Hani öldükten sonra organlarımı bağışlayın diye insanlar da geliyor bize. Şöyle bir şey var, ilk sordukları şuradan birkaç tane vakayla karşılaştım. “Ne kadar olacak”, birkaç tanesi geldi. Önce şaşırık da bu soruya “nasıl ne kadar diye?” Ya dedi ki “benim durumum iyi değil, torunlarım da annesi babası yok, onlara bakıyorum. Ben böbreğimi vereyim. Ne kadardır? Devlet para veriyorsa onu söylerseniz ona göre halledelim” (K29, Erkek).

“Ama aile görüşmelerinde bizlere direkt böyle para karşılığı talep olmuyor tabii yani hani benden ne bekleyebilir? O yüzden aile, alıcı yakınlarıyla görüşmek istiyor ya, maksatlar o yani” (K29, Erkek).

“Bir de şu var bazıları da para karşılığı satmak istiyor. Bu da ikinci soruya cevap olarak alabilirsiniz. Hani biz şu aileye para karşılığı vermek istiyoruz. Hani bunun para karşılığı satılamayacağını bunun 2263’ü sanırım sayı, buna göre hapis cezası olduğunu” (K28, Erkek).

“Hani “böbreğimi satmak istiyorum” diyor mesela. Bu konuda nereye başvurmam lazım? Diyor bize” (K26, Kadın).

“Yani bize para verilecek mi diye soran da var” (K19, Kadın).

“Bir vakada oğlu teyzeye veriyor ama ev şartıyla” (K13, Kadın).

“Mahkûm bir hastamızın organları bağışlandı. Annesi organ bağışçısı oldu. Organlarını bağışladığı kişiler, organlarla hayata tutundular. Çok güzel işlere vesile oldular. Ama daha sonrasında çocuklarıma yardımcı olunmadı. Belediyeye gittim ben aç susuz kaldım filan tarzında bizden şikayetçi oldular. Bizden beklenti içerisine giriyorlar” (K10, Kadın).

“Garibanlar gelip organlarımızı satacak birini bulur musunuz diyorlar” (K7, Erkek).

“İki genç gelmişti gerçi onlar farklı Çin’de dediniz ya hocam oradan geldiler. Bizim de birimiz hastane dışında ve izole bir yerdeyiz. Tek başıma oturuyorum. İki kişiyiz ama arkadaş o zaman başka bir yerde. Organlarını satmak için geldi iki genç. Böyle bir şey hiç duymadım ben aklımın ucundan bile geçmiyor. Organ Nakli Koordinatörlüğü’ne başladığımda çok korkmuştum o gün. Nasıl yani satmak mı istiyorsunuz? Satmak istiyoruz paraya ihtiyacımız var satmak istiyoruz” (K5, Kadın).

“Satmak için gelen de çok oluyor biliyor musunuz? Ben böbreğimi satmak istiyorum diye” (K4, Kadın).

Bağış karşılığı olarak organların tanıdık kişiye nakledilmesi talebinde bulunanlara ilişkin görüş belirten katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Ben diyor yakınımın organlarını bağışlayacağım ancak benim ablamın da bir ihtiyacı var. Eğer böbreklerden bir tanesini, ablam diyalize giriyor. Ona takarsanız. Ya da dayımın çocuğu gibi bir yakınımı, “şartlı bağış” diyoruz biz buna. Biz de dördüncü dereceye kadar hatta akrabalığı varsa ve sistemde bir kaydı varsa, mesela bekleme listesinde olsaydı, kabul ediyoruz. Uygunluğu, akrabalık derecesi varsa yani az önce canlıdan saydığım dördüncü derece bunda da geçerli” (K30, Kadın).

“Bir tane bu biraz önce dediğim olay oldu işte. Yani “böbreğimizi biz veririz ama bu aileye vermek istiyoruz”. Bağış dillendiriliyor ama bir bağış konuşulmuş” (K28, Erkek).

“Ama bekleme listelerinde sizin yakınınız eğer kadavra çıkarsa ondan sonra olursa biz ilgili mercilere bildiriyoruz ve yakınınızın ismi orada, onlar uygun görürlerse diye şey yaptık ki böyle bir beyin ölümü vakam da oldu. Organ bağışına evet dediler ama şartlı evet dediler. Bekleme listelerinde yeğenleri varmış. Ona öncelik verilmesi hatta uyuyorsa bir böbreğin ona verilmesi diye” (K26, Kadın).

“Bir gün akşam telefon çaldı işte bizim bir akrabamız X hastanede işte beyin ölümü gerçekleşmiş, biz onun karaciğerini alıp ona takabilir miyiz? Ben de dedim ki hani bu bizim karar vereceğimiz bir süreç değil hani böyle böyle, siz ancak dedim bize kadavra gelirse hani bizim hastaneye düşerse ve sırada siz alıcı olursanız ancak o şekilde hani bir süreç işler” (K13, Kadın).

“Talepleri genellikle benim bir akrabamın organa ihtiyacı vardı. Ona olursa. Biz de ona izah ediyoruz birinci dereceden yakınına kadar evet böyle bir hakkınız var. Birden dörde kadar, birden dördüncü gruba kadar siz akrabalık şeyinizi ispatlarsanız istediğiniz organ size verilir” (K4, Kadın).

Bağış karşılığı olarak istihdam talebinde bulunanlara ilişkin görüş belirten katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Tabii ki geliyor yani ancak şöyle yapabiliyoruz, hani diyor ki mesela benim babam işte işsizdi. Benim babam ya da kardeşim kötüydü. Diğer kardeşim çalışmak zorunda işte ne yapabiliriz falan diye artık” (K19, Kadın).

“Bir tane vakamız vardı. Buranın bir belediyesindeydi. Eee oğlu 22 yaşındaydı. Mوبilet kazasında kaybetti oğlunu. Beyin ölümü gerçekleşti ve organlarını verdiler. Sağ olsunlar. Eee dedi ki baba abla dedi ben dedi iş arıyorum dedi ve onların evi tek göz bir evdi ve çok kötüydü durumları. Eee ben hani o hengamede o şeyde tabii ki kaçırdım bunu yani şey yapmadım nedir hani çok fazla üstünde durmadım. Hele bir şey yapılsın, bir görüşme sağlayalım falan tarzında oldu. Sonra aradan 1-2 ay geçti dedim. Evet, 1-2 ay sona hastaneye geldiklerinde tesadüfen gördüm ben onları evet benden bir isteğiniz vardı dedim ve Belediye Başkanı’nu buradan hani tanıdık vasıtasıyla arattırdık. Dedik böyle böyle evet dedi aileyi dedi biliyorum dedi. Aileyi dedi, tanıyorum dedi. Ancak dedi hani şu işte dedi çalışabilir mi? Çöp toplama işinde çalışabilir mi? Ona ihtiyacımız var dedi. Sağ olsun Belediye Başkanı öyle bir yardımda bulunmuştu o aileye” (K19, Kadın).

“Kadro beklentisi olanlar olabiliyor” (K3, Kadın).

“Ne yazık ki geliyorum çok talepleri oluyor benden. Mesela işte biz organ bağışlamıştık işe alınabilir mi hastanede? Zaten beni aşan bir şey. Zaten hastanemiz böyle bir şey yaptıklarında ön sıralarda muayenelerinin sağlanması için izin veriliyor. Organ bağışında bulundu önden muayene olma hakkı olabiliyor. Böyle bir şey yapılmadıysa bize gelip idareye söyleyince her türlü kolaylığı gösteriyoruz. En çok iş konusu” (K2, Kadın).

Bağış karşılığı olarak gözlerin alınmaması talebinde bulunanlara ilişkin görüş belirten katılımcıların kullandıkları ifadeler şu şekildedir:

“Mümkün olduğu kadar da işte hani işte kornea nakilini mesela korneasını almadığımız vakalarımız çok fazla olabiliyor hani” (K21, Kadın).

“Onun haricinde mesela bir tane kardeş şey söylemişti, gözlerine dokunmayın, onun işte gözleri alınmıyor korneası alınmıyor sadece ama olsun yine de onun yüzünün güzelliğinin bozulmasını istemiyorum ben demişti” (K18, Kadın).

Bağış karşılığı olarak dini ritüeller ile kaybettiği yakınına uğurlama talebinde bulunanlara yönelik görüş belirten 2 katılımcı şu ifadeleri aktarmıştır:

“Tabii karşılaştım şöyle mesela, hani genelde dinimizde de bu vardır. Kişinin kendi yakınlarının cenazede bulunup onların yıkanması, bazen böyle talepler de oluyor. Biz yıkamak istiyoruz diyorlar imama söylüyorum onlar da geliyorlar. İmamla beraber, 1-2 vakada karşılaştım” (K29, Erkek).

“Mesela ilk anlattığım çocuk vardı ya 20li yaşlarda. Dindar bir aile aslında biz onu ameliyathaneye nasıl götürmüştük biliyor musunuz? Babasının bir bağlı olduğu grup varmış işte cemaat kanaat önderi. O geldi mesela onun başına ve duasını okudu. Yasin’ini okudu yoğun bakım koridorunda. Sonra böyle bütün aile bireyleri bir koridor oluşturdular. Teyzeleri, halaları, dayıları vesaire falan. Böyle bir koridorla beraber biz ameliyathane koridoruna doğru girdik. Tekbirle gönderdiler. Ben bir an kendimi çok kötü hissettim mesela O koridordan geçerken. O aileyle beraber hani şey gibi hani nasıl söyleyeyim? Böyle kurban sanki kurban veriyorlarmış gibiydi. Öyle geçtik mesela. O koridoru öyle geçmiştik” (K21, Kadın).

Bağış karşılığı olarak organların dindar kişilere nakledilmesi talebinde bulunanlardan bahseden 2 katılımcının ifadeleri şu şekildedir:

“Bir de “benim bağışladığım organlarım Müslüman'a gidecek mi”. Benim dinimden olan birisine mi gidecek yoksa başka bir dine mensup birisine giderse endişesi yaşıyorlar. Ya da “bu sorunun karşılığını bilmiyorum. Bir sormam lazım din adamlarına.” Nedir o “benim organlarımla bir günah işlerse o bana mı yazılır o günahlar öteki dünyada yoksa ona mı yazılır?” gibi” (K30, Kadın).

“Dindar olsun, gayrimüslim birine gitmesin diyenler oluyor” (K5, Kadın).

Bağış karşılığı olarak organların alkol tüketen kişilere nakledilmemesi talebinde bulunanlardan bahseden 1 katılımcı şu ifadeleri aktarmıştır:

“İçki içen birine takılmasını istemiyorum gibi birkaç vatandaşımız organ bağışlayan kişiler de var” (K5, Kadın).

Bağış karşılığı olarak organların kötü/ suçlu birine nakledilmemesi talebinde bulunanlardan bahseden 1 katılımcının ifadeleri şu şekildedir:

“Bu organların kime takılacağı ya hırsıza ya şeye işte diyelim ki katile takılırsa onun organı ondan sorumlu mu? Diye soranlar oluyor, kötü birine takılmasını istemiyorlar” (K2, Kadın).

Bağış karşılığı olarak donörün vücudunun parçalanmaması talebinde bulunanlardan bahseden 1 katılımcı şu ifadeleri aktarmıştır:

“Ve olumsuz şeylerimizden, bağışlarımızda hep şey parçalanmasın. Parçalanmasın. Herhalde artık Türkiye'nin her yerinde aynıdır. Çok gitmesin vesaire” (K21, Kadın).

Bağış karşılığı olarak tüm süreç hakkında bilgilendirilme talebinde bulunanlardan bahseden 1 katılımcı şu ifadeleri aktarmıştır:

“Ameliyathanenin kapısında beklemek istemiyorlar aileler. Zaten nakillerimiz genelde gece ilerleyen saatlerde oluyor. Ekiplerin gelişi falan. O saatlerde olunca aile çok fazla olmuyor. Sadece diyorlar ki ameliyattan hani bittikten sonra bizi bilgilendirin işte morga alırken ya da işte bitti işte şunlar şunlar alındı. Şunlar şunlar kullanılabilir durumda vesaire bilgilendirin diyorlar. Aileyi o şekilde bilgilendiriyoruz” (K21, Kadın).

Organ bağışı karar sürecinde kişilerin danıştıkları bazı kimseler olduğu ortaya çıkmıştır. Bu kimseler Tablo 17’de sunulmuştur. Üstteki tabloda ilgili ifadelerin kaç kez kullanıldığı görülmektedir. İlgili ifadeleri kullanan katılımcı sayıları ise alttaki ek tabloda yer almaktadır.

Tablo 17. Organ Bağışı Karar Sürecinde Danışılan Kişiler

	Frequency (ifade sıklığı)
İmam, müftü vb. kişiler	11
Deneyim sahibi diğer kişiler	4
Aile büyükleri	1
Öğrenim düzeyi yüksek kişiler	1
Sağlık çalışanı	1
TOTAL	15

	Frequency (kişi sayısı)
İmam, müftü vb. kişiler	8

Aile büyükleri	1
Deneyim sahibi diğer kişiler	4
Öğrenim düzeyi yüksek kişiler	1
Sağlık çalışanı	1
TOTAL	15

Karar sürecinde imam, müftü vb. kimselere danışan kimselerden bahseden katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Halk diyor ki “ben bi cami imamına sorayım”. Diyorum ki “Diyabet işleri başkanına da sorabilirsiniz orda fetva yaptılar, oradan öğrenin”. “Hayır, ben bunlara soracağım. Bunlar daha iyi biliyor.” kapatıyor. Bunun yüzünden de %40 düşünün her 100 vakanın 45’i bu yüzden kaybediyoruz” (K29, Erkek).

“Bu yıl hedefimiz, ilimizde bulunan imamlara eğitim vermek. Çünkü imamlara, onlara soruyorlar” (K26, Kadın).

“Sonra bizim o konuşmamızdaki onların söylediğini söyleme üzerine bunlar etrafında işte ne diyeyim işte bir imam işte cami hocası bunlarla görüşmüşler. Onlar da organ bağışının uygun olacağını dinimizde bunun sakıncası olmayacağını söyleyerek yakınlar bize evet biz hocamızla görüştük. Biz onay veriyoruz demişlerdi ama şöyle bir gerçek var ki yani bu şansımız görüştüğü imamın bu olaya bakış açısının pozitif olması. Tam tersi bir şey söylemiş olsa bu bağış gerçekleşmiş olmayacak” (K20, Erkek).

“Oradan bir tanesi dedi ki durun siz tamam diyorsunuz ama biz Şeyhimize soracağız dediler. Sahada karşılaştığımız noktalardan bir tanesi de bu. Doğu’da çalışan koordinatör arkadaşlarım aşiret liderleriyle bu tür görüşmeleri sağlıyorlar” (K19, Erkek).

“Hani biz bu konuyla ilgili işte X hocadan da bilgi aldık sizden sonra diyerek geldiler. Yani birinin daha onayını alıyorlar atıyorum dini şeyi olan görevi olan imam olabilir” (K18, Kadın).

“Ben bir büyüğüme danışacağım diyor. Bekliyorsunuz, ondan sonra geliyor arkadaş diyor ki ben bilmem ne hocamıza danıştım günah, veremeyiz. Diyoruz ki bilmem ne hoca kim? Diyor ki bilmem ne tarikatının kurucusu, lideri. Biz o ne derse onu yaparız” (K11, Kadın).

“Bana gelen hasta yakını diyor ki işte gittim mahalle imamıma danıştım hayır böyle bir şey yok dedi” (K10, Kadın).

“İyi bir donördü. Şeyini söyleyemeyeceğim işte nokta nokta kişisine danışalım gibi Türkiye’de olan pek çok sorunlardan birisi bu da. Ben de dedim müftümüzü getireyim. Bizim müftüyle panel falan yaptık. Onlar kendisinininkine danışmak istedi” (K2, Kadın).

Karar sürecinde deneyim yaşayan diğer kişilerden duyduklarından etkilenen veya onlara danışarak karar verenlere ilişki görüş belirten katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Yani biz verirdik ama duyduğumuza göre işte cesedi parçalıyorlar ediyorlar” (K29, Erkek).

“Ya da daha önce varsa başına gelmiş birisinden duydukları veyahut da okudukları diyeyim o kötü mesajlar, kötü haberler onları bu şekilde etkilenmesine sebep oluyor” (K20, Erkek).

“Bunların hepsi tek tek sorarlar ya da bir başkalarından sorarlar” (K19, Kadın).

“İşte çevresindekiler söylemiş o bilgileri mafya ele geçiriyormuş sistemden hazır nasıl olsa organ bağışında bulundu diye onun adresini bulup ondan organlarını alıyormuş. Öldürmüyörlarmış organlarını alıyormuş” (K9, Erkek).

3.5 Organ Bağışında Sosyo-Kültürel Faktörlere Yönelik Görüşler

Organ bağışı konusunda sosyo-kültürel faktörlerin önemine ve etkilerine dair görüş belirten katılımcılar olmuştur. Üstteki tabloda ilgili ifadelerin kaç kez kullanıldığı görülmektedir. İlgili ifadeleri kullanan katılımcı sayıları ise alttaki ek tabloda yer almaktadır.

Bu faktörler; Türk toplumsal kültürü, sosyo-ekonomik düzey, coğrafi bölgelere göre kültür farklılıkları, yurt dışında yaşayanlar, tarikatlar, mezhepler, aşiretler, Aleviler ve göçmenlerdir.

Tablo 18. Organ Bağışında Sosyo-Kültürel Faktörlerin Etkisine Yönelik Kullanılan İfadeler

	Frequency (ifade sıklığı)
Türk Toplumsal Kültürü	32
Sosyo-ekonomik düzey	11
Bölgesel kültür farklılıkları	9
Yurt dışında yaşayanlar	6
Aşiretler	4
Tarikatlar	4
Mezhepler	2
Aleviler	2
Göçmenler	1
TOTAL	39

	Frequency (kişi sayısı)
Türk Toplumsal Kültürü	18
Sosyo-ekonomik düzey	7
Bölgesel kültür farklılıkları	7
Yurt dışında yaşayanlar	3
Tarikatlar	4
Öğrenim düzeyi	2
Mezhepler	2
Aşiretler	3
Aleviler	2
Göçmen	1
TOTAL	49

Organ bağışında Türk toplumsal kültürünün etkilerine yönelik görüş belirten katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Beyin ölümü şöyle bir kere bilgisizlik, bu açık ve net. Biz Türk halkı olarak gerçekten araştırma içgüdümüz yok. Ya biz araştırmayı çok sevmiyoruz açıkçası. L. Hanım ben size soruyorum ya bu böyle nasıl? Halbuki bunu araştırabilirsin, bunun kaynakları var ama sen bana söylersen daha iyi oluyor çünkü ben tembelim. Çok çalışmayı sevmiyorum, araştırmayı istemiyorum. O yüzden kulaktan dolma bilgilerle işte halk arasında yaygınlık var” (K29, Erkek).

“Bir de mucize diye bir şey var mı yani? Sonuçta Müslüman bir toplumuz biz diyoruz ki %100 artık buradan geri dönüş yok diyoruz. %100 beyin ölümü oldu artık nakil adayı bundan sonrası net diyoruz. Hocam mucize var ol der ve olur diyorlar” (K25, Kadın).

“Belki bana kalırsa sonuçta bizim toplumumuz dini açıklamalara ne kadar da olsa hala çok itibar eden bir toplum bence bu konularda” (K24, Erkek).

“Bence tamamen filmlerden, yani maalesef bizim toplumumuz yani ben öyle düşünüyorum kendi okuyup öğrenip araştırmak yerine seyretmeyi çok daha kolay buluyor daha basit ve işte ulaşılabilir belki zahmetsiz diyelim” (K24, Erkek).

“Hocam gelenek ya. İnanç. Yani eksik eksik gömüldüğünde eksik doğacağına inananlar var” (K23, Erkek).

“Bu sahil kısmındaki insanlar biraz daha şehir merkezine göre biraz daha şeyler cahiller. Ben aslında böyle işte Alevilik Sünnilik gibi dini ritüellerden ziyade eğitimle ilgili bunu yaşadım. Mesela dün Doğanıyurt’tan bir tane vardı beyin ölümü gerçekleşen. Biz onlara olayı anlatamadık Hani öldü mü? Şimdi mi alacağız? Cenaze arabamızı çağıralım mı? Belediye bize araba gönderecekti gibi. Ya öyle ha olayı bile kavrayamadığı zaman dediğim gibi organını çıkarıp aldığımız 18 yaşında bir ailenin velisi vardı. Yakınları vardı. Çok kültürlü. Hani kültür farkı gördüm ama dini boyutta hani böyle çok fazla hiç görmedim hatta. Herhangi birinden öyle Alevi ya da Sünni ya da işte sadece dini korkuları var” (K22, Erkek).

“Ya bir defa şöyle bir şey var din bizim için çok önemli. Yani bunun ve evet, yani diyanetin şeyi var fetvası var ama bunu kaç kişi okumuştur? Yani hepimiz için geçerli. Fetva yapıyoruz ama okumayı çok seven bir toplum değiliz” (K20, Erkek).

“Yani bizim ülke olarak şöyle bir yapımız var, hani ölüme kıyamamak ya da ölen kişiye kıyamamak buna izin vermemek. Oysa ki kişiler izin verdiğinde de vermediğinde de toprağa göndereceğiz. Öyle olunca yani toprakta bir et parçası çürüyecek” (K19, Kadın).

“Organlarımı bağışlarsam annem hakkını helal etmez, toplumumuzda bu çok yaygın” (K15, Kadın).

“Alman yaşamıyor bunu Hırvat yaşamıyor İspanyol yaşamıyor, Kanadalı yaşamıyor biz yaşıyoruz yani bu çok acı ya insan bunu kabullenemiyor yani hakikaten kabullenemiyor. Organ naklinde de böyle depremde de böyle trafik kazalarında da böyle yani niye bizim şoförlerimiz uyuyor ki? Niye Alman şoför uyumuyor?” (K12, Erkek).

“Bizim bence toplumumuzla alakalı bu şey. Yani bizim toplumsal yapımızla alakalı. İnsanlar sürekli bir şeyleri istemeyi biliyorlar ama vermeyi bilmiyorlar” (K11, Kadın).

“Bizim toplumumuzda öyle değil işte. Bizim hâlâ çözemediğimiz bir sürü sıkıntılarımız var. Adam bir sürü şey anlatıyor ama ataerkil bir topluluk yapısına sahip olduğumuz için mesela evde eşine hâlâ bazı şeyleri anlatamayan insanlar var. Mesela kadın korunuyor ediyor ama eşi dikkat etmiyor. Mesela doğum kontrol hapı kullanamıyorsunuz yasak. Enfeksiyona yatkınlık yaptığı için... Bu durumda iş kime kalıyor erkeğe kalıyor. Onu da siz kontrol edemeyeceğinize göre...” (K11, Kadın).

“Türk milleti olarak da ölülerimiz bizim için çok kıymetli ama ben hep aynı yerde kalıyorum. Hâlâ çok netim ki bu konuda Türk milleti canlıyken keşkelerini çok fazla biriktiren bir insan. İyi ve kötü şeyleri çok fazla dile getirerek karşımızdaki insana aktarmıyor” (K10, Kadın).

“Toplumda şöyle bir algı var: Türk milleti organ bağışına sıcak bakmıyor. Türk milleti organ bağışının ne olduğunu bilmiyor. Süreci bilmiyor” (K6, Erkek).

“Bizdeki ölüm kavramı hem teolojik olarak hem kültürel olarak hem sosyal olarak ölüm kavramı kalple bitiyor. Ama aslında bizdeki ölüm kavramı, yani bak kalple bitiyor diyorum ama bizdeki teolojik, mistik ve kültürel, sosyal olarak ölüm kavramı da son nefesle anlatılır” (K6, Erkek).

“Bir de bizim ülkemizde ölümler, çok kıymetli yani yaşayanlar kıymetli değil de ölümler çok kıymetli. Aman ölümünün canı acıyacak, aman ölümünü pamuklara saralım, aman ölümümüz çok kıymetli yani. Benim canımı al da ona ver. Onu yaşat ama ben öleyim. Yani öldükten sonra kıymete geliyor her şey. Bunu zaten anladık” (K4, Kadın).

“Biz çok duygusal topluluğuz. Böyle aile bağları güçlenmiş bir grubuz. Bizim yasalarımız der ki kişi öldüğünde ilk soracağınız kişi evliyse eşidir. Bunlarla ilgili dönem dönem çalıştaylar yapıyorlar ama bir türlü bunlarla ilgili farklı düzenlemeler yapamıyorlar. Niçin yapamıyorlar? İşte yine buraya geliyoruz yani evet kanunlarla düzenleyebilirsiniz ama bizim ülkemizde örf, adet, folklorik yapılar onlar çok önemli. Siz eğer orada bir şeyleri zedellerseniz, yasayla zorlayarak onu almaya çalışırsanız bir süre sonra yapmaya çalıştığınız faydayla yaptığınız şeyle zarara uğrayabilirsiniz” (K3, Kadın).

“Kalbin durmasıdır bizim toplumumuzda ölüm sebebi aslında beyin çalışmıyor olması değildir” (K3, Kadın).

Organ bağışında sosyo-ekonomik düzeye ilişkin görüş belirten katılımcılar şu ifadeleri kullanmıştır:

“Sosyo-ekonomik düzey çok önemli. Yani kişinin eğitimi bence organ bağışında birinci şık” (K29, Erkek).

“Oldu şöyle oldu, bir baba vardı ortada, beyin ölümü tanısını koyduk. Biraz da varlıklı bir aileydi. Onlar beyin ölümü sürecinin ve organ bağışı sürecinin süreci çok uzattığını ve bir mal paylaşımı probleminin olacağını çok açık açık ifade ettiler” (K28, Erkek).

“Alamadığımız vakalardan bir tanesinde şeydi yargı mensubuydu. Eş ikisi de. Biri hakim biri savcıydı. Savcı olan hanımefendiydi. Beyin ölümü gerçekleşti. Ve eşi benim hayatımda gördüğüm en agresif yaklaşımı sergilemişti mesela. Kesinlikle böyle beyin ölümünden bahsettirmede bize. Savcıların aslında tanıyla ilgili hiç bilgileri yok. Yani sokaktaki şey bir insandan hiç farkı yok. Şimdi öyle olunca haliyle işte bu işi bilen hani resmen kendi işi aslında uğraşacak. Yani bunu mutlaka onlara söylüyorlar beyin ölümü gerçekleşen bir vakada işte otopsi yapılmaz vesaire” (K21, Kadın).

“Sosyo-ekonomik durumu ne kadar yüksek olursa organ alabilme olasılığı o kadar düşük bizim ama sosyo-ekonomik durumu düşük olduğunda bizim organ alabilme olasılığımız daha yüksek oluyor. Çünkü daha net anlıyorlar sizi yani daha net böyle her şeyi sorabiliyorlar. Her şeyi konuşabiliyorsun” (K19, Kadın).

“Böyle köyde yaşayan vatandaşlarımız kendi halinde sakin insanlar dedim ki hani bunlar görüntü olarak da baktım dedim. Biraz nasıl diyeyim yanlış bir şey de kullanmak istemiyorum çok masum insanlar ve bunlar herhalde kabul etmezler. Beyin ölümü hani nasıl anlatırız hocam falan dedim. O da dedi ki biz bir konuşalım da dedi. Konuştuk şeyin beyin ölümü olan hastamızın oğuluyla konuştuk. O da bir böyle 50- 55 yaşları arasındaydı oğlu da ve direkt bütün organlarını bağışladılar” (K15, Kadın).

“Bir keresinde tanı koymuştuk beyin ölümü tanısı genç bir hasta. Aile çok itibarlı bir aileydi sanırım Ankara’da. Genç bir hasta olduğu için böyle yılbaşı gecesiydi. Yılbaşı günü koymuştuk beyin ölümü tanısını. Hatta üst düzey bürokratlar falan gelmişti. Biz tanıyı koyduk, tetkikleri yaptık, beyin ölümü tanısını koyduk. Ama bize aile görüşmesi imkânı verilmedi. Biz tanı koyduktan sonra hasta 2-3 gün sonra başka hastaneye nakil olup halbuki beyin ölümü tanısı konmuş hasta tıbben ölüdür. Hasta başka bir hastaneye nakil ambulansıyla gitti. Yani ölü bir hastayı başka bir hastaneye gönderdik yani. Çok ilginç bir olaydı yani. Tabi orada da yaklaşık 5-10 gün sonra da ex oldu. Beyin ölümü tanısı almış hasta tıbben ölüdür. Biz beyin ölümünü de anlattık yani. Bunu anlattığımız insanlar da sonuçta kültürlü, okumuş insanlardı” (K9, Erkek).

“Etnik köken tabi ki çok fark ediyor. O dönemde Çin’den olmadı ama köyden de oldu. İzmir’den de oldu. Yani daha gelişmiş bir şehir ve Ankara’nın köylerinden de gelen vakalarımız oldu. Tabi biraz daha gelişmişlik seviyesi arttıkça insanların farkındalığı artıyor bu bir gerçek, daha bilinçli yaklaşıyor insanlar” (K5, Kadın).

Organ bağışında coğrafi bölgelere göre kültür farklılıklarından bahseden katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Yine Doğu kültürüyle Çorum’da yaşayan bir aile hani organı önce vermeyi kabul ettiler ama onların geleneğinde de haber alır almaz 3 saat içinde defnetmeleri gerekiyormuş gece defnettiler alamadık mesela. Hani organları kullanamadık çok üzülümüştüm ona ikna edemedim. Ritüel olarak bunlar çok çok çok garip gelmişti” (K28, Erkek).

“Tabii tabii hani yani tek başına değil, burası biraz daha ataerkil bir yapıya sahip olduğu için. Yani tek başına kimse işte şey olarak veremiyor bunun kararını. Evet derse bile işte sonrasında tekrardan bize dönüşler oluyor işte biz denedik ama böyle düşündük de sonradan vazgeçtiğini ifade ediyorlar” (K27, Erkek).

“Daha küçük bir ilçede veya daha küçük bir hastaneye götürmüşsünüzdür hastanızı. Oradaki imkanlar, branşlar, şunlar bunlar yoktur. Hep böyle bir amaç içeri gireriz. Yani biz mesela orada bunu anlatırsınız siz hasta yakınlarına. Hastanız böyle böyledir falan dersiniz. Onlar farklı bir arayış içine girerler. Yani mesela ülkedeki veyahut da o ildeki en iyi atıyorum beyin cerrahisini bulmaya çalışırlar. En iyi nöroloğu bulmaya çalışırlar gibi gibi şeyler olur” (K20, Erkek).

“Eğitim düzeyi deseniz, eğitim düzeyiyle de alakalı bir şey değil. Coğrafi bölge deseniz, Doğu'daki insanlar daha bir verme niyetli gibi görünüyor” (K11, Kadın).

“Burada yaptığımız bu görüşmeyi mesela gidin bir Doğu'da çalışan bir koordinatör arkadaşına sorun, onlar size ne diyecek? Mesela benim çok yakın bir arkadaşım var sertifikasyon eğitimini beraber aldık Diyarbakır'dan. Mesela o orada bir aşiret reisinin gelini ve organ bağış görüşmelerini bir tek o yapıyor. Neden? Çünkü orada bir ağanın gelini sıkıysa git onun kafasına bilgisayarı geçir geçirebilirsen. Yap bakalım sana neler oluyor çünkü. Biz eğitimdeyken öyle bir donör çıkmış. Arkadaşı aradığımda bilgisayar kalmamıştı odada. Sen kim oluyorsun da organ istiyorsun diye bilgisayarı arkadaşımın kafasına geçirmişti. Yani biz burada gayet rahat çalışıyoruz. Bizim koşullarımız gerçekten iyi. Bizim kendimize ait bir ofisimiz var. Her şeyimiz var. Mesela bir şey olduğunda hemen onu arıyorlar. Arkadaşım donör var gel. O başka bir şehirdeyse bile kız işini gücünü bırakıyor gidiyor orada mesela organ bağış görüşmesi yapıyor. Buralarda her şey çok rahat normal dönüyor ama bu işin o tarafta böyle değişik boyutları var. Ağzını açtırıp onu telaffuz bile ettirmedikleri yerler var” (K11, Kadın).

“Ülkedeki sosyal doku belli. Toplumsal farklılıklarımız var mı? Var. Mesela Batıdaki illerde organ bağış sayısı daha yüksek. Doğudaki illerde organ bağış sayısı daha düşük. Ankara karma bir yer. Güney Doğu'nun sağlık için geldiği tek merkez özellikle Ankara. Elindeki potansiyele bakıyorsun. Yani orada hâlâ kanaat önderleri ile sosyal yaşantısını devam ettiren bir insan güruhu var” (K10, Kadın).

“Erzurum çok zor bir şehir yani kültürel tabuları, inanç sistematiğindeki tabuları, taassupları çok kuvvetli olan, ne derler kaygısı çok yüksek olan bir şehir. Onu yıkmak hakikaten çok zor. Her anlamda yıkmak hakikaten çok zor. Öyle bir şehirde hiç yoktu organ bağış biz başladığımız zaman. İşte bir tane organ bağış olmuştu o da Artvinli bir vatandaşa aitti. O da Erzurumlu değildi yani. Sonra biz dedik ki ya bunlar niye yapmıyorlar ki? Niye organ bağışında bulunmuyorlar? Tabuları, taassupları olan şehrin başka bir özelliği de var yardımsever bir şehir. İmece usulünün şehir hayatında çok yüksek olduğu bir şehir. Canına da acımaz. Ama bir şekilde organ bağış olmuyor” (K6, Erkek).

Organ bağışında Tarikatların etkisinden bahseden katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Mesela ilk anlattığım çocuk vardı ya 20li yaşlarda. Dindar bir aile aslında biz onu ameliyathaneye nasıl götürmüştük biliyor musunuz? Babasının bir bağlı olduğu grup varmış işte cemaat kanaat önderi. O geldi mesela onun başına ve duasını okudu. Yasin'ini okudu yoğun bakım koridorunda. Sonra böyle bütün aile bireyleri bir koridor oluşturdular. Teyzeleri, halaları, dayıları vesaire falan. Böyle bir koridorla beraber biz ameliyathane koridoruna doğru girdik. TEKBİRLE gönderdiler. Ben bir an kendimi çok kötü hissettim mesela O koridordan geçerken” (K21, Kadın).

“Ben Ankara'dayken diğer hastanedeyken bir tarikat şeyhinin bende beyin ölümü gerçekleşti. Süleymancılar tarikatının şeyhinin beyin ölümü gerçekleşti. İlk aile görüşmesini yaptık. Biz böyle bir şeye inanmıyoruz denildi. Zaten güruh halinde gelmişlerdi gittiler. Aradan 3-4 saat geçtikten sonrasında hastaneye tekrar geri döndüler. Çocukları organ bağışına hayır demişti ama bu sefer kendi orada babaları şeysi onların altında ne olur? Bir kanaat önderleri, hâkim olan dini liderlerinden bir tanesiyle geldiler. Çünkü kendilerinden de bekleme listesinde olan kişiler varmış. Onun için organ bağışına evet dediler. Ya bende şimdi şöyle düşünüyorum. Yani illa canın yanınca mı? O zaman o hayır diyen çocukları hiç cümle bile kuramadılar. El pençe divan duruyorlar zaten hiçbir söz hakkı tanımadılar onlara. Dedim ki ama çocukları varken siz karar veremezsiniz. Ben resmi imzayı çocuklarından almak zorundayım” (K10, Kadın).

“Benim Urfalı bir vakamdı ve hani çadırda kalıyorlardı. Burada tarım işçileriydi. Kadın gebeydi ama yüksek tansiyondan dolayı hiçbir şekilde kontrole gelmemiş. Yüksek tansiyondan dolayı beyin kanaması geçiriyor ve hiçbir şekilde gönderemedik. Tabi karnındaki bebek de yoğun bakımda yatarken zaten ex olmuştu. Burada kalan annesi babası işte yanında teyzesi vardı. Bacıları falan vardı. Onlar tamam dediler. Oradan bir tanesi dedi ki durun siz tamam diyorsunuz ama biz Şeyhimize soracağız dediler. Doğuda karşılaştığımız sorunlardan biri de bu” (K19, Kadın).

Organ bağışında Mezheplerin etkisine yönelik görüş belirten katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Cenaze saati ve defnedilme süresi önemli olan bazı, mezhep diyeyim yani mezhepler oluyor ve bunlar cenazelerinin alış saatinin pazarlığını yapabiliyorlar. Şu saatte alırsak organları verelim yoksa vermeyelim aslında ne kadar aslında çok basite indirgenmiş artık oraya kadar getirmişiz. Hani ne yazık ki bir talihsizlik var beyin ölümü tanısı konulmuş organlar başka kişilerin hayatını kurtaracak ama pazarlığımız cenaze saati” (K28, Erkek).

“Sizin şimdi ülkede pek çok grup var. Dini inanç grubu, mezhep grubu, Hanefilerde caiz olarak görülse de Şafiilerde caiz olarak görülmebiliyor. Bu bir inanış” (K23, Erkek).

Organ bağışında aşiretlerin etkisinden bahseden katılımcılar şu sözleri ifade etmiştir:

“Benim Urfalı bir vakamdı ve hani çadırda kalıyorlardı. Burada tarım işçileriydi. Kadın gebeydi ama yüksek tansiyondan dolayı hiçbir şekilde kontrole gelmemiş. Yüksek tansiyondan dolayı beyin kanaması geçiriyor ve hiçbir şekilde gönderemedik. Tabi karnındaki bebek de yoğun bakımda yatarken zaten ex olmuştu. Burada kalan annesi babası işte yanında teyzesi vardı. Bacıları falan vardı. Onlar tamam dediler. Oradan bir tanesi dedi ki durun siz tamam diyorsunuz ama biz Şeyhimize soracağız dediler. Sahada karşılaştığımız noktalardan bir tanesi de bu. Doğu’da çalışan koordinatör arkadaşlarım aşiret liderleriyle bu tür görüşmeleri sağlıyorlar. Bunu anlatırlar. Bilimsel olarak yani dini boyutta zaten Diyanet anlatıyor ama bilimsel olarak ya da tıbbi olarak konulara değinirler. Bu tür eğitimleri verirler zaten ama ulaşamadıkları noktalarda var. Tabi ve Şeyhleri buna izin vermemişti. Aşiret lideri izin vermeyince maalesef ki onlarda imza atmadılar. Atmayınca da bende organ alamadım doğal olarak” (K19, Kadın).

“Mesela benim çok yakın bir arkadaşım var sertifikasyon eğitimini beraber aldık Diyarbakır’dan. Mesela o orada bir aşiret reisinin gelini ve organ bağışı görüşmelerini bir tek o yapıyor. Neden? Çünkü orada bir ağanın gelini sıkıysa git onun kafasına bilgisayarı geçir geçirebilirsen. Yap bakalım sana neler oluyor çünkü. Biz eğitimdeyken öyle bir donör çıkmış. Arkadaşı aradığımda bilgisayar kalmamıştı odada. Sen kim oluyorsun da organ istiyorsun diye bilgisayarı arkadaşımın kafasına geçirmişti” (K11, Kadın).

“Bir vakada hasta yakınları ‘biz aşiret, işte geliriz bilmem ne’ diye tehdit ettiler. ‘Hastamıza iyi mi bakmadınız? Organlarımızı mı çalacaksınız bir de?’ dediler. Zaten devam ettirmedim o görüşmeyi” (K8, Kadın).

Organ bağışında Alevilerin daha ılımlı olduğundan bahseden 2 katılımcı şu ifadeleri aktarmıştır:

“Ben etnik köken olarak söylemem. Şöyle de diyebilirim Alevilerde belki daha az yaşarım. Ben şunu görüyorum bakın onlarda bağış düzeyi çok daha yüksektir” (K10, Kadın).

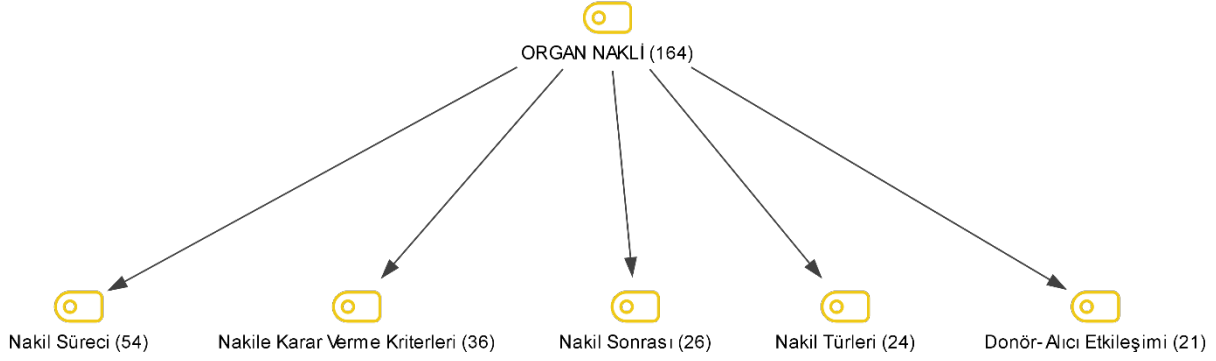
“Olumlu sonuçlar var. Alevi vatandaşlarımız organ bağışı konusunda daha ılımlı.” (K9, Erkek).

Organ bağışında göçmenlerden söz eden 1 katılımcı şu ifadeleri aktarmıştır:

“Yakın zamanda 1-2 sene önce beyin ölümü tanısı koymuştuk yurtdışından Afganlı bir hasta. Kaçak gelmiş iki arkadaş. Beyin ölümü tanısı koyduk bakanlık ile görüştük. Görüşebileceğimiz kimse yok kaçak girmiş. Ne olduğu da belli Afgan. Bir şey yapamıyorsun. Kimlik yok, hiç kimsesi yok. Afgan yanındaki arkadaş işte. Çünkü hastaneye gelirken arkadaşının evinden almışlar arkadaş kaybolmuş sonra. Biz hastanedeki bilgilerden yani. O vakada aile görüşmesi yapmadım. Büyük ihtimal kimsesizlere gitmiştir oraya gömmüşlerdir. Belki ailesinin Türkiye’de olduğundan haberi yok bir de o var yani.” (K9, Erkek).

4. ORGAN NAKLİ TEMASI

Organ nakli teması; Nakil Türleri, Nakil Süreci, Nakile Karar Verme Kriterleri, Donör- alıcı Etkileşimi ve Nakil Sonrası kategorilerinden oluşmaktadır.

Şekil 3. Organ Nakli Temasının Kategorileri

4.1. Nakil Türlerine İlişkin Görüşler

Nakil türleri kategorisi; Böbrek Nakli, Karaciğer Nakli, Akciğer Nakli, Kalp Nakli ve Kornea Nakli alt kategorilerinden oluşmaktadır.

Böbrek nakline ilişkin görüş belirten katılımcılar şu ifadeleri kullanmıştır:

“Alınan bir böbrek bekleyen bir kişiye takıldığında 15 yıl boyunca o kişinin vücudunda yaşamsal faaliyetini sürdürüyor” (K19, Kadın).

“22.000 kişi iyi ki diyoruz hani böbrek bekleme listesinde çünkü böbreğin bir diyaliz gibi bir alternatifi var. Diyalizde koyduğunuzda kişiyi 5 saat boyunca tamam bir yatağa bağımlı olarak kalıyor ama ondan sonrasında birazcık olsun yaşamsal faaliyetini sürdürebiliyor. Hani çok zor bir işlemdir. 5 saat boyunca tüm vücuttaki bir kanın şey yaptıktan sonrasında... Nedir? Temizlenip tekrar insan vücuduna tekrar verilmesi gerçekten ağır bir işlemdir. Ama maalesef ki başka bir alternatifimiz yok” (K19, Kadın).

“Evet birazcık da tabii şeyle ilgili insanlar mesela canlıdan en çok yapılanlardan biri haliyle böbrek. Böbrek kısmını artık her yerde duyuyorlar. Basit bir filmde bile mesela veya bir karikatürde bile yeri geliyor. Yani insanlar artık böbreğinin birini bağışlayarak hem organ vericisinin hayatını etkileyecek bir durum olmadığını hem de hayat kurtardıklarını fark edebiliyorlar. İki organ olmasının da tabii şeyi çok burada katkısı büyük” (K16, Erkek).

“Beni en çok şaşırtan mesela böbrek naklinde hemşire olarak da benim de kendi yaşadığım şaşkınlık şöyle, ben organ nakli ilk kurulduğunda hani kendimi cerrahiye çok sevdiğim için ben geçmek istiyorum diye ilk talepte bulunup ve başlayan kişiyim farklı bir ekiple başladım ben. İlk önce doktorumuz farklıydı, ekip farklıydı. Onlarla birlikte primaj kat hemşireliği olarak başladık. Orada mesela ben böbrek nakli yapılırken hastanın kendi böbreği çıkarılır ve o oraya böbrek takılır gibi düşünüyordum ilk öğrendiğimde işte karın boşluğu falan böyle o kadar çok şaşırtmıştı ki beni bu bilgiyi yani böyle coşkuyla herkesle paylaşarak hastalara da mesela kendi böbreklerinize dokunulmuyor işte hatta ikinci şaşkınlığımızı da şey olmuştu işte hasta bir kez nakil olmuş. Ama greftine herhangi bir sıkıntı yaratmadığı için nefroktomi yapılmamış. Ne yapacağız bu hastanın neresine peki hocam diğer nakili yapacağız? Takılan böbreğin çıkartılması greft nefroktomi diyoruz. Eğer ki o hani bir sorun yaratmıyorsa sadece üreme fonksiyonu bitmişse ne yapıyor o vücutta kalıyor, hastaya yeni bir ameliyat yapmıyor” (K13, Kadın).

“Tabii ki ve 4 tane böbreği var ama bir tanesi işe yaramıyor oluyor. Hatta bazen oluyor ki hasta üçüncü nakiline geliyor, her 2 böbrek de oluyor. Ondan sonra diyoruz ki işte hani buna çıkartalım onun yerine takalım damarları vesaire kontrol

ediliyor daha sonra yenisi nakil olmuş oluyor gerçekleştiriliyor. Mesela hastanın işte biz kontrollerini yaparken muayenesinde her zaman dikişlerine göre şey pansumanını yapıp ya da böbreğin üfürüm olup olmadığını dinleri doktorlarımız. İşte soruyoruz birkaç nakil olan hastaya seninki sağda mıydı, solda mıydı? Ona göre kontrolümüzü yapıp o şekilde gerçekleştiriyoruz.” (K14, Kadın).

Karaciğer nakline ilişkin görüş belirten katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Eğer 22.000 kişi karaciğer bekleme listesinde ya da kalp bekleme listesinde olmuş olsaydı inanın çok daha çok daha vahim olacaktı. Yani Türkiye’de her 8 dakikada bir kişi organ beklerken hayatını kaybediyor maalesef. Pardon, her gün 8 kişi organını kaybediyor. Her gün 8 kişi organ beklerken hayatını kaybediyor” (K19, Kadın).

“Şöyle, bizim bir tane vericimiz vardı hatta hastanemize dava açmıştı. Karaciğer verici safra kesemi almışlardı diye normalde onam formlarında biz bilgilendirmede her şeye ayrıntılı hem sözel olarak anlatıp hem de böyle yazılı olarak imza alınıyor ameliyat alanlarında sonra dava sürecinde bunlar kanıtlanınca zaten bir sorun çıkmadı ama onu güzel anlattıktan sonra hatta etik kuruldu o” (K13, Kadın).

Kalp nakline ilişkin görüş belirten Katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Zaten kalp çok şanslı hemen alıyor onu hiç kaparım şey olmuyor. Mesela sadece karaciğerini bağışlamışsa ya da tek böbreğini bağışlamış olsa tabii ki kapatılmasını vesaire gidince yapıyorlar.” (K13, Kadın).

“Harvestinge aynı saatte giriyoruz ama önce kalpçiler başlıyor ameliyata. Buradan kadavrayı yani donörü biz ameliyathaneyi onların dediği saatte hazır bulunduruyoruz. Bütün organ saklama kaplarıyla gelen ekipler organını alan güzelce organlarını çıkartıp muhafaza edip çok hızlı bir şekilde en kısa kalp zaten 5-6 saat içerisinde nakledilmesi durumunda. İlk o gidiyor o yüzden” (K4, Kadın).

“Çünkü organların buradan gidişi de gerçekten e kalp ve akciğer varsa ambulans helikopter geliyor. Çünkü onların hızlı bir şekilde nakledilmesi gerekiyor 4 saat içerisinde. Diğer organlar için karayolu uygun bizim için” (K2, Kadın).

Akciğer nakline görüş belirten katılımcıların ifadeleri şunlardır:

“Ardından akciğer çok önemli bunlar sadece kadavradan olan organlar. Çünkü akciğerini verebilen birisi yok. Böbreğin birisini verebiliyorsun yakınına ama kalp ve akciğer sadece ölüden alınabilir tek organ. Onlar çok kıymetli o yüzden. Gerekirse uçak ambulansları Ankara’nın bütün yolları. Mesela biz Aksaray’dan organ alıp geldik ben çok şaşırdım 1 saatte geldik” (K4, Kadın).

“Akciğer varsa ambulans helikopter geliyor. Çünkü onların hızlı bir şekilde nakledilmesi gerekiyor 4 saat içerisinde. Diğer organlar için karayolu uygun bizim için” (K2, Kadın).

Kornea nakline ilişkin görüş belirten katılımcıların ifadeleri şunlardır:

“Türkiye’deki yasal mevzuata göre kornea alımı için eğer ya kişi hayattayken aksini bildirir bir şey de beyanda bulunmadıysa ben mesela yaşarken dedim ki benim kornealarımı alma böyle bir beyanda bulundum bir evrak bıraktım ya da yakınlarıma böyle bir şey söylemediysem alınabiliyor. Fakat organ ve doku nakli için aile görüşmesi yaptığımız zaman biz şey yapıyoruz bağışlanacak organların yazdığı bir form var o formda eğer orada kornea özellikle işaretlemiyse zaten alınamayacağı anlamına geliyor” (K18, Kadın).

“Şimdi tek rızasını almadan alabileceğiniz organ korneadır ülkemizde de bu konuyu biliyor musunuz bilmiyorum. Şimdi siz insanlardan organ bağışısı talep edersiniz bağışılarsa organlarını kullanırsınız. Ama kişi eğer beyanında ben korneamı bağışlamıyorum diye bir ifadesi yok ise siz o kişinin onayını almadan kornealarını alabilirsiniz her ölen kişinin. Ülkemizde böyle bir şey var yani. Üzerindeki o kornea alındıktan sonra göz zaten birbirine yapıştırılarak kapatılıyor. Ve hiçbir şekilde aileler onun

yani birçok kişinin korneası alınmıştır aslında. Aileler ölen yakınlarını yıkarken defnederken hiçbir şeyi fark etmiyorlar” (K3, Kadın).

“Bu kornea nakilleri ile ilgili bilir misiniz bilmiyorum. Bir sene 2009 ya da 2010’da 2 hekim yargılanmaya başladı kornea naklinden. Ondan sonra kornea nakline çekince değişti. O nakil yargılama nedeniyle de bunu zaten biliyorsunuz kötü örnekler çok hızlı yayılıyor. O yüzden hekimler kötü örnekleri gördükten sonra da bazı şeylere daha ihtiyatlı yaklaşmak istiyorlar. O ülkede mal proaktif dava da açma çok kolay. Açtıktan sonra uğraşıyorsun. Ekip de bunun içerisine girmek istemiyor. Haklılar da yani. Yıllarca mahkeme kapısı” (K23, Erkek).

“Yani göz problemi olan adama bir ne bileyim kornea aktarımı yapıyorsun. Adam yıllardır görmüyor, görmeye başlıyor adam yani hayatı ne bileyim çok farklı şeyler yani farklı bir haz gerçekten” (K16, Erkek).

“Mesela kornea naklini uygun olduğunu söylüyorlar. Korneayla ilgili göz ekibi de geliyor ama ameliyat esnasında mesela korneaya işte 2 göz olduğu için 2 kornea olarak planlanırken gözlerden birinin korneasını mesela uygun olmadığına kanaat getirip onu bıraktıkları şeyler de olduğunu duyduk” (K16, Erkek).

“Mesela burada kornea nakli yapılıyor bireylere defalarca nakle gidiyor. Çünkü adamı bırakıyorum gidiyor yine tozla toprakla haşır neşir oluyor ben görüyorum diye. Ama en azından o gözün bir 6 ay boyunca korunması gerekiyor. Ama benim dağdan taştan başka işim yok ki diyor ben çiftçiyim diyor yapacağım. Tek gözü görmezken sen ona bir şans daha vermiş oluyorsun. Ben demeyeyim de yani yaratan bir şans daha veriyor” (K10, Kadın).

“Kornea en son alınıyor” (K4, Kadın).

“Bir de şeyden çok tedirgin oluyorlar korneadan, gözünün çıkarılacağını düşünüyorlar. Bunun böyle bir şey olmadığını, tırnağımın üstü kadar bir zar alındığını ve gözde hiçbir bütünlüğün bozulmadığını anlatıyorum” (K2, Kadın).

4.2. Nakil Sürecine İlişkin Görüşler

Nakil süreci kategorisi, Harvesting ve Koordinatörün Sorumlulukları olmak üzere 2 alt kategoriden oluşmaktadır.

Harvesting ilişkin katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Estetik dikişle dikildiğini söylüyoruz. Yani şimdilerde yenilerde çıktı biliyorsunuz yüz, kol ve bacak ekstremite ekiplere bu nakillerde biliyorsunuz adamın kemiğini alıyorsun, üstüne alıyorsun, böyle teslim edemezsin, ne yapıyoruz onu plastik cerrahlarımız önce maskesini alıyor yüzün, yani bir maske oluşturuluyor almadan sonra alındıktan sonra yeni doku, ondan sonra o maskeyi de yerleştiriyor veya kol aldıysa kola protez takılıyor. Cilt dikilip ondan sonra teslim ediliyor. Yani bağlanırken de bu şekilde verilir.” (K29, Erkek).

“Bayağı bildiğin normal steril şartlarda ameliyathane ayarlanıyor. Anestezi doktoru başında oluyor. Anestezi teknikeri başında oluyor. Cihazlara bağlanıyor bu hasta. Oksijen desteği vakanın sonuna kadar hiç bozulmuyor. Hani nasıl safra kesesi ameliyatı yaparmışsın gibi karnı düzgün bir şekilde kesiliyor. Organlar tamamen vücut bütünlüğü korunacak şekilde çıkartılıyor. Sonrasında da cerrahi olarak gerçekten sanki böyle bir batın ameliyatına girmiş çıkmış gibi bir görüntü elde ediyor. Hastayı morga indirirken ki halini gördüğünüzde anlarsınız. Yani ameliyat olmuş bir hastadan hiçbir farkı yok. Yani normalde iç organları var mı yok mu? Biz onu bilemeyiz değil mi? Normalde aynı onun gibi bir çıkış var. Tamamen düzgün bir şekilde çıkıyor” (K25, Kadın).

“Sizinle irtibat halindeyim ve nasıl size davranışlarımda, sözlerimde herhangi bir ters bir şey yok ise ölü insana da aynı şekilde davranmamız lazım. Bu bizim hem insani vazifemiz hem de vicdani vazifemizdir. Onun ötesinde biz kişi Allah’ın huzuruna göndereceğiz. Allah’ın huzuruna tertemiz ve pak bir şekilde göndermemiz gerekiyor. Biz de Allah’ın huzuruna o şekilde gitmek isteriz. Nasıl kendimizin o şekilde gitmesini istiyorsak organ aldığımız kişilerinde o şekilde Allah’ın huzuruna göndermek isteriz. Temiz bir şekilde. Öyle olunca zaten en itinalı şekilde yaparsınız. En itinalı davranışları dergilersiniz. Çok itinalı

davranırız. Ölü bir insan asla ve asla acı duymaz. Asla ve asla bir hissi olmaz. Çünkü ölüdür karşınızdaki ama her şekliyle çok güzel pat bir şekilde temiz bir şekilde göndermek bizim vicdani, insani ve dinimizde de bu şekilde yazar. Öyle olunca yaptığımız iş, iki kat güzel oluyor. İki kat yerini buluyor. Onlara cenazelerini teslim ettiğimizde yüzünüz kara çıkmayacak” (K19, Kadın).

“Yani karar verildikten sonra hızlıca ilgili hastanelerle ilgili ekiplerle diyaloga giriliyor. Hasta hiç taşınmadan hangi hastanede yatıyorsa cerrahi ekipler farklı şehirlerden farklı hastanelerden cerrahi ekipler hemen hızlı bir şekilde ne diyeyim? Hastanın olduğu hastaneye hızlı bir şekilde intikal ediyorlar. Hızlıca ameliyat ortamına alınıyor hasta. Hastanın organları vesaire alındıktan sonra usule uygun olarak tekrar vücut bütünlüğünün bir nebze olsun rahatlığı diyeyim toparlamak adına uygun dikiş yöntemleriyle açılan yerleri kapatıp hasta ondan sonra morga geçiyor. Dolayısıyla hani hasta yakınlarının eline böyle yok kafası bir yerde kolu bir yerde gibi böyle absürt bir cenaze eline geçmiyor. Yine tek parça şeklinde ama tabii bıraktıkları gibi değil. Bir de o noktadan sonra bu yani çoğunlukla da bu hastalarımıza hep bu süreçten önce son bir en azından veda edebilmeleri açısından yoğun bakımda da gösterdiğimiz için şeydeki kısmında bilmiyorum. Ya ben bir biz bir sorun yaşamadık. Hastamızı işlemden sonra morga aldık. Morgdan da hızlı bir şekilde şeylerini de transferle ilgili de yardımcı da olduk hani işte cenaze aracı tahsis edip hızlı bir şekilde gömüleceği yere taşınmasıyla ilgili organizasyonlarına da ön ayak olduk” (K16, Erkek).

“Kesinlikle hiçbir estetiği bozulmadan dini vecibelere uyularak her şey o kadar güzel prosedüründe takip edilip yapılıyor ki o kadar çok özen gösteriliyor ki; aynı şekilde mevtayı da yakınlarına güzel bir şekilde teslim ediliyor. Yani hiçbir işleyişte aksama yok” (K15, Kadın).

“Şöyle, bizde şimdi çıkarımda eğer görselliği, yani dıştan cenazenin bütünlüğünü bozacak bir yani böbreğe sadece bir böbrek alındıysa tabii ki de onun yerini bir şeyle doldurmuyoruz onun zaten dikişini kapattığımız zaman ama işte kalptir, akciğerdir bütün alan gidiyor. Boşalttığımız zaman tabii ki de onu steril ped dediğimiz şeylerle destekleyip cerrahi dikişle kapatılıyor çökük kalmıyor” (K13, Kadın).

“Çok estetik ve çok güzel diyeceksiniz hiçbir şekilde kan izi... Tüm hastayı da kendimi de dahil olmak üzere hasta demeyeyim cenazeyi kapattıklarında estetik bir dikişle aileyi hiçbir şekilde şey yapmayacak. Böyle onu güzelce temizliyoruz ceset torbasına koymadan önce. Sonra koyup aşağı indiriyoruz morga” (K4, Kadın).

“Zaten şu anda kol, yüz nakli de var. Şayet biz hiç göndermedik o şekilde. Bir yüz nakli varsa o yüzü aile asla yüzüz görmüyor. O yüze uygun maske yapılıyor. Ama biz hiç göndermedik. Bu Antalya’da yapıldı birkaç kez. Geçekten de yüz nakline ihtiyacı olan insanlar var. Ben gördüm Bartın’da, bu kişinin yüz nakline ihtiyacı var diye beynimden her seferinde geçirdim. O bütünlüğün bozulmadığını, bir ameliyat çizgisi olduğunu, yıkanırken bakanın yanına gireceklerini, bunun bir otopsi olmadığını, ameliyat çizgisinden başka yani ameliyatı da o kadar muntazam dikiyorlar ki hani rastgele dikelim asla. Ameliyathanemizde inci gibi normal ameliyatta yapılan işlemler o vücuda yapılıyor” (K2, Kadın).

Nakil sürecinde koordinatörün sorumluluklarına ilişkin katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Ulusal koordinasyona hemen beyin ölümünü bildiriyoruz. Organ bağıışı var diyoruz. Onlar da bize geri dönüyor. Diyor ki şu hastane, o kalbini alacak, şu hastane böbreklerini alacak ya da bizde kullanılacaksa bunun bilgilendirmelerini aileye yapıyoruz. Tahmini çıkarım sürecini, aileyi bilgilendiriyoruz. Ondan sonra koordinasyon sisteminin görevlendirdiği ekipler, çıkarım saati belli oluyor. Mesela Samsun'a böbreği gidiyor, İstanbul'a kalbi gidiyor diyelim. Karaciğer burada kalıyor. Bu ekiplerle koordinasyon kuruyoruz. Ondan sonra çıkarım saati belli olduktan sonra organlar çıkarılıyor. Hasta ailesine, ameliyat izi sadece olan bir hasta yakını teslim ediyoruz ama isterlerse cenaze işlemlerini de biz yapıyoruz. Hastayı teslim ediyoruz. Yıkama gibi, işte ulaşım gibi, Ankara'daysa mezar işlerinde yardımcı oluyoruz. Bizim o konuda görevli ekibimizde insanlar var. Hem imam hem de cenaze işlerini takip eden insanlar var. Bunlarla iletişime geçiyoruz. Süreci tamamen bitirene kadar hastayı teslim edene kadar hep başındayız” (K30, Kadın).

“Yani cenaze sahipleri konuşurken “evet” dendikten sonra çok heyecanlı. Çok böyle özverili, çok böyle yorucu bir maraton başlıyor bizim için. Organlar çıkıp ilgili hastalara takıldıktan ve cenaze hastaneden ayrılana kadar biz cenazenin yanından ayrılmıyoruz. Ve yakınlarını da yalnız bırakmıyoruz o süreç esnasında. Çünkü organ vermişler, yaralı bir gönülle ya da ne bileyim gözlerinin arkasında geride, kalplerinde soru işaretiyle hiçbir şey bırakmadan onları uğurlamak istiyoruz hastaneden. Cenazeleriyle beraber” (K26, Kadın).

“Ameliyatın tüm vakanın sonuna kadar başında bekliyorum. Sonra işte kalan artık vefat etmiş kişinin aşağıya morga inip sonra gönderilmesi aşamasına kadar da iştirak ediyorum tabii” (K25, Kadın).

“Sonra aile alelacele kabul edince mesela işte biliyorsunuz ulusal koordinasyon merkezine biz bilgi veriyoruz. Diyoruz ki böyle bir donörümüz var. Aile kabul etti. Atıyorum akciğerini alacak hastane sizden ekstra bir tetkik isteyebiliyor. Böbreğini alacak olan işte ultrason isteyebiliyor. O işlerle falan ilgilendim. Hastayı çok böyle fiziki olarak görmek zorunda kaldım. Yorgunluk muydu bilmiyorum ama ben o süreçte yaklaşık 1-2 gün kadar uykusuz kaldım. Yani sürekli işte o hastaneden o gelecek. Onun telefonunu onun işlerini hallet. Ultrason çekildi diğer hastaneye cevap ver. Hekimler geldi karşıla işte onlarla ilgilen. Organ çıkar gönder. Donörü çok fiziki olarak gördüğüm için en son artık işi bitip kapattıklarındaki yüz ifadesiyle ilk gördüğüm arasında hani şöyle ruhu çekilmiş derler ya? Tam böyle çok bariz bir fark gördüm” (K22, Erkek).

“Sonra alıcı merkezler belirlendiği zaman biz de diyaloga geçiyoruz. Alıcı merkezlerin tamamı belirlendiğinde organ çıkarımı için saat belirleniyor. Organ çıkarımı için işte belirlenen daha verici merkezler geliyor merkeze, organ çıkarılma için belirlenen saate göre dediğim gibi hem organ çıkarım için gelecek olan merkezlerle hem bölge koordinatörlüğü ile hepsiyle diyalog halinde oluyoruz. Yani her aşamada zaten bölge koordinatörümüzle diyalog halinde oluyorum. Onun haricinde organ çıkarım için gelecek olan merkezlerle aynı şekilde organ çıkarım sonrası da yine aynı şekilde, yani o organı alan merkez ya da işte başka yere ulaştıracak olan şoföre kadar herkes hem koordinatörlük hem de bizlerle diyalog halinde oluyor. Bütün veriler kayıt halini altına alınıyor. Organ çıkarımı için de aynı şekilde işte ameliyat notları vesaire her aşama” (K18, Kadın).

“Tüm bu süreçte ben her daim aktif rol alıyorum. Organların teslim edilip ekip gidene kadar her süreçte benim rolüm var yani ameliyathanenin hazırlanması, cerrahi ekibin hazırlanması, herkesin haberdar edilmesi vesaire tüm süreç benim koordinasyonumda ilerliyor. Benim işim en son organları kontrol edip gerçekten hani doğru kişiye ait olup olmadığını kontrol edip tüm bilgilerini kontrol edip ekibe teslim edene kadar devam ediyor” (K17, Erkek).

“Yani bu hastanın durumunu hemen işte Ankara merkezli bir organ bağış birimi var. Bakanlığa bağlı oradaki yetkili kişilere bildiriyorum. Bildirir bildirmez bizden öncelikle bazı formlar istiyorlar. Bu formların içerisinde hem hastanın hastalık durumunu ilgilendiren bilgiler de var. Buna bağlı olarak harbi o hangi organlar bağış yapılmaya uygun şekilde hızlı bir şekilde değerlendirmeye geçiyorlar. Onların aslında ana koordinatör onlar oluyor. Ben sadece hastane Koordinatörlüğü gibi bir şey yapmış oluyorum. Çeşit onlar da bildiğim kadarıyla çeşitli hastanelerdeki doktorlarla iletişime geçerek doktorlarla birlikte kişinin organlarının bağışının uygun olup olmadığıyla alakalı değerlendirme süreci içine giriyorlar. Bununla ilgili olarak bizden de çoğunlukla ek tetkikler istiyorlar. Eksik olduğunu düşündükleri mesela akciğer uygun mu değil mi? Diyorum ki ya 2 gün önce çekilmiş akciğeri var, bir şey yok. Hayır diyorlar. Mesela hemen yeni bir akciğer tomografisi çektir. Hızlı bir şekilde akciğerin son durumunu görelim. İşte yeni bir ne bileyim koagülasyon testleri ne bileyim işte böbrek elektronik vesaire neyse parametrelili ilgili yeni tetkik tekrardan bir tetkikler istiyorlar. Hızlı bir şekilde onu organize ediyorum ve bu yapılan tetkikleri Ankara'daki koordinatöre aktararak hani bilgi iletişimine destek olmaya çalışıyorum. Bu aslında neredeyse tüm gece süren bir süreç oluyor. Hiç öyle 1-2 saat de organize edilen bir şey değil. Hemen hemen tüm gece sürüyor ve yani bir 6 saat falan böyle nonstop devamlı bir yerlerden bir telefon geliyor işte ne bileyim. Göz için bir arıyor. Akciğer için başka bir hastane arıyor. Ne bileyim kulak için başka biri arıyor. Karaciğer için başka biri arıyor. Böbrek için başka biri arıyor. Aynı anda böyle birkaç farklı kişiyle iletişim içine giriyorsun ve bu esnada ciddi bir sekreterlik işi yapman lazım. Çünkü kimle ne için görüştüğünü unutma şeyin oluyor. O yüzden bir şekilde uygun bir not kayıt vesaire gibi şeylere de girmek gerekiyor. Aslında bunu organize etmek esas zahmetli olan koordinatör açısından. Yani hasta yakınlarını kabulünün haricinde diyeyim artık ama tabii orası daha zevkli oluyor. Niye? Çünkü şeyi çok güzel yani sonucunun çok hoş tatmin edici bir sonucu olduğu için o yorgunluk sende tatlı bir yorgunluk olarak kalıyor, başka bir şey değil yani o yüzden çok zevkli” (K16, Erkek).

“Organlarımızı bağışladıktan sonra biz direkt ekiplerle iletişim kurup en kısa sürede nasıl organ çıkarabiliriz diye bütün testlerimizi tabi bu bizim 2 gün gibi bir süremizi alıyor hastaneden çıkmadan. Geceli gündüzlü hastanedeyiz” (K5, Kadın).

“Cenaze teslim edene kadarki süreçteyiz. Kadavradan organlar çıkarıldı mı ben başlarında böyle duruyorum. Çok estetik ve çok güzel diyeceksiniz hiçbir şekilde kan izi... Tüm hastayı da kendimi de dahil olmak üzere hasta demeyeyim cenazeyi kapattıklarında estetik bir dikişle aileyi hiçbir şekilde şey yapmayacak. Böyle onu güzelce temizliyoruz ceset torbasına koymadan önce. Sonra koyup aşağı indiriyoruz morga. Ben de o cenaze şeyi gelene kadar yanında oluyorum. Gece olduysa olay sabah cenazeyi teslim edeksem yanlarında oluyorum” (K4, Kadın).

“Şimdi en başta size şöyle söyleyeyim bir nakil işleminde organın bağışından tutup da naklin tamamlanmasına kadar o sürecin içerisinde kişiler girer çıkar, girer çıkar. İşini tamamlar ayrılır, işini tamamlar ayrılır. Ama bir koordinatör başından beri vardır. Sonu bitene kadar vardır. Yani o süreç tamamlanana kadar hiçbir şekilde koordinatör oradan ayrılamaz. Aslında bakarsanız bütün herkes iş yapar fakat ortadaki merkezdeki durumu koordine eden, yönlendiren her yerin birbiriyle bağlantısını kuran kişi koordinatördür.” (K3, Kadın).

“Hepsinde yanındayım son dakikasına kadar. Organlar çıkarılıp arabaya koyulup veya uçakla gönderilen her saniye, her dakikasını bitene kadar buradayım. Çünkü ben de duygulandım yine anlatırken. Her dakika buradayım yani. Gerektiğinde 40 saat de çalışabiliyorum çünkü hayat kurtarılacaksa bu çok önemli. Ben aileyle morgdan çıkana kadar da aileye destek vermeye özen gösteriyorum ve özen veriyorum yani. İdaremizde gerçekten elinden geleni yapıyor yani. Bağışının tırnağının ucuna zarar gelmesine asla izin verilmez” (K2, Kadın)

4.3. Nakile Karar Verme Kriterlerine İlişkin Görüşler

Nakillere karar verilmesine yönelik spesifik görüş belirten katılımcıların kullandıkları ifadeler Tablo 19'dan görülmektedir. Üstteki tabloda ilgili ifadelerin kaç kez kullanıldığı görülmektedir. İlgili ifadeleri kullanan katılımcı sayıları ise alttaki ek tabloda yer almaktadır.

Tablo 19. Nakile Karar Verme Kriterlerine İlişkin Kullanılan İfadeler

	Frequency (ifade sıklığı)
Cerrahların kabul etmesi	8
Doktor, hemşirelerin nakilleri iş yükü olarak görüp reddetmesi	5
Doku uyumu	5
Alıcının aciliyet durumu	3
Vaka uyumu	2
TOTAL	23

	Frequency (kişi sayısı)
Cerrahların kabul etmesi	6
Doktor, hemşirelerin nakilleri iş yükü olarak görüp reddetmesi	4
Doku uyumu	4
Alıcının aciliyet durumu	2
Vaka uyumu	2
TOTAL	18

Nakile karar vermede cerrahların kabul etmesi kriterinden bahseden katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Kalp Ankara'dan geliyor ne yapalım? Ankara'dan gelişin bir şeyi var yani o kalp çıkacak orası tamam diyecek, ona göre organize edilecek. Hani biz onu bekliyoruz yoksa bize kalsa böbrekleri 2 saatte çıkartırız” (K12, Erkek).

“Nakil koordinatörü nakil merkezindeki mesul müdürüyle ve nakil ekibiyle ortak istişare ediyor. Bu donör acaba bize uygun mu? Değil mi? Acaba biz bunun Transplantasyonunu gerçekleştirebilir miyiz? Gerçekleştiremez miyiz? Bunun kararını veriyor. Bütün organlarla ilgili oluyor, toparlanıyor. Sonra ortak bir harvesting saati belirleniyor, çıkarım saati” (K10, Kadın).

“Öncelik bizim ama Türkiye’de 7 bölge var hocam. Ankara’ya bağlı illerimiz de var. O illere haber veriliyor. Hangi hastane öncelikliyse mesela birinci hastane kabul etmedi ikinci hastaneye geçiyor. İkinci hastane kabul etmedi organı üçüncü hastaneye geçiyor. Bütün hastaneler değerlendirildikten sonra reddedildiyse nedeni, kabul edildiyse zaten hemen ekip hazırlanıp gerekli malzemeleri hazır edip yola düşüp biz çıkarıma gidiyoruz” (K5, Kadın).

“Eğer enfeksiyonel ya da başka bir durumu yoksa hem alıcının hem vericinin nakil için karar kılınıyor ve cerrahlarımız, nefrologlarımız karar veriyor. Yine bunu bölgeye bildiriyorsun oradaki bilim kurulundaki doktorlarımız onaylarsa...” (K1, Erkek).

Doktor, hemşirelerin nakil yapmayı iş yükü olarak görüp isteksiz davrandıklarına yönelik görüş belirten katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Çünkü onlar hayata döndürme üzerine çaba gösteriyorlar. İnsanları yaşatmak üzerine bütün eğitimleri ve donanımları ve beyin ölümü olmuş kişi artık hayata döndüremeyeceğini bildikleri için onun onlara yük geliyor. Çünkü onun yerine hayata döndürebilecek bir insanla uğraşmayı daha doğru buluyorlar diye düşünüyorum” (K23, Erkek).

“Hocam şöyle bir şey var. Organ nakil koordinatörlüğü büyük yani şehir hastanesinden ayrı tutuyorum. Bir kişinin tek başına yattığında kaynak israfı yani bir kişi sadece bu işi yaparsa kaynak israfı. Çünkü ne ki yani? Atatürk eğitim Araştırma Hastanesi gibi bir hastanede ayda 2 tane, maksimum 3 tane beyin ölümü çıkarken bir kişiyi oo beyin ölümüne bağlamak kaynak israfı bence ve başka işler de yapabiliriz ama bir de o zaman o işi vermişlerdi. Bir de kalan zamanımızda hekimlere yardımcı oluyorduk. Böylece de hekimler bizim işimizi kolaylaştırıyordu da beyin ölümü kararının çıkmasını hızlandırabiliyordu. Yani çünkü gece kimse kalkıp rahatını bozup evden gelmek istemiyor. Eskiden sistem daha karmaşık bir malumunuz bir kardiyolog istiyorsunuz kardiyolog yok hastanede gece. Evinden geliyor adam lan bunun için mi geldim diyor hayat yaşatmayacak neticede onun bakışına göre” (K23, Erkek).

“Eksiklikler var. Şimdi bugün diyorum ya bakın yoğun bakım hemşirelerimiz yoktu. Laboratuvar teknisyeni kan bankası sorumlusuyum. Ben ilgileniyordum. Hocam lütfen bir gezer misiniz? Hiç mi yok? Ya beni 3-5 tane ex veriyoruz. Bundan hiç mi beyin ölümü olmuyor? İşte Hicran hocamla aram iyi hicran hocam beni kırmıyor diyor arada bir tane bir çıkarıveriyor. İşte bak şunun beyin ölümü gerçekleşti. Evrakını hallet beni bulaştırma diyor, böyle görüyor bunu” (K22, Erkek).

“O ilk dakikalar biraz sıkıntılı oluyor gerçekten. Hemşire ekibinde de şöyle doktor ekibinde de bu işin gerekliliği biraz zamanımızı alıyor gerçekten. Çünkü ekstra iş yükü olarak da bakılabiliyor bu testler, yapılan testler vb. işlemler, doktorların da zaten ekstra iş yükü ama... Kendi hastasıyla zaten bunları yapması gerekiyor hani yapacağı işlemler, belki de bu durumda tabi sağlık ekiplerinin de daha öncelikli eğitilmesi gerektiğini düşünüyorum ve inanıyorum” (K5, Kadın).

“Olabiliyor beyin ölümü tanısı konulmaması veya deklare edilmemesi. Onun nasıl sonuçlara mâl olacağını hiç düşünmüyor insanlar sadece iş yükünü azaltsın diye düşünebiliyor yani” (K3, Kadın).

4.4. Donör- Alıcı Etkileşimine İlişkin Görüşler

Katılımcıların nakillerdeki donör- alıcı tarafların etkileşimde bulunup bulunmadıklarına yönelik ifadeleri şu şekildedir:

“Bir de şey diyorlar “İleride tanıştırabilir misiniz bizi?” Pek bunu istemiyoruz. İstememe sebeplerimizden en önemlisi hem psikolojik sorunlar doğabiliyor, bazen oğlunun böbreğini, karaciğerini ya da kalbini bağışlamış bir baba gidip o aileye o kişiyi kendi çocuğunun yerine koyup taciz edebiliyor. Yani taciz derken işte her bayramda beni ziyaret etme diye beklentiye giriyor. İşte kendi çocuğu yerine koyduğu için o kişide organın naklettiğimiz kişide de sıkıntı yaratabiliyor” (K30, Kadın).

“Bir de ikincisi bazen bizim dışımızda şeyler gelişebiliyor. Ne onlar? Maddi beklentiler olabiliyor. Yani daha sonra o aileye gidip işte “Bak ben bağış yaptım ama sen bana bir şey yapmadın”. Böyle şeyler olabiliyor. O yüzden tanıştırmayı yaşanmıyoruz, her iki tarafa da soruyoruz. Kabul ederse “Söylüyoruz, tanıştırmak istemiyoruz diyoruz. Ama karşı taraf isterse olabilir” diyoruz. Baştan onu belirtiyoruz yani” (K30, Kadın).

“Daha sonra birkaç tane olayda işte gitmiş söylemiş “Benim oğlum sayesinde siz yaşıyorsunuz” deyince adam şimdi ne yapısın? Doğru onun oğlu sayesinde yaşıyor. İşte elindeki ne var ne yoksa vermiş daha sonra da şikâyet etmiş ya “Neden verdikten sonra şikâyet ediyorsun?” diyorum. Bunu önce söylesene. Sonra bakanlık kesin karar aldı. Asla ve katta alıcı ile verici aileleri görüştürülmüyor. Bunun yanında hani kurunun yanında yaş da yandı. Çünkü gerçekten iyi niyetli olan insanlar vardı. Gerçekten görüştüğünü bildiğim insanlar var. Halen de görüşüyorlar şu anda hani benim oğlum sizde yaşıyor, gelip o ona gidiyor, annesi gibi tekrar elini öpüyor falan bayramlarda da görüşen insanlar var, onları biliyorum. Ama işte birkaç tane kötü niyetli, yani demeyim de artık nasıl deyim bilmiyorum, siz artık, o kelimeyi siz koyun. Bunu yapıp da yani gelip de böyle güzel bir şeye başlangıç yapıp da sonunu böyle kötü yapmak. Bilmiyorum çözemiyorum. En çok yaklaştığımız nokta görüşelim. Sonuçta biliyoruz ki biz bunları şey istiyorlar. Para istiyorlar aileden. Veya işte artık başka bir çıkar ne olursa bilmiyorum. Birkaç tane böyle şikâyet geldi bizlere. Biz de bunu bakanlığın olumsuz olduğunu, bakanlığın kesinlikle yasakladığını, o yüzden görüşme talebinin red bulunacağını söylüyoruz. Böyle geçiştiriyoruz artık” (K29, Erkek).

“Yine bir enteresan bir şey söylemek istiyorum. Kalpten, yine bir kalp organizasyonundan bir yıl sonra bize kalbi alan kişi döndü, “Ben, bana veren aileyle görüşmek istiyorum” diye. Sevinçle aileyi aradık. Haber verdik “sizinle görüşmek istiyorlar” diye. Şey aile dedi ki “biz görüşmek istemiyoruz”. Biz dedi “ancak daha kendimize gelebildik, acımız büyük. Biz o kişiye şifalar diliyoruz. Bize dua etsin yeter. Hani ölümüze dua etsin yeter. Biz onunla görüşmek istemiyoruz” dediler” (K26, Kadın).

“Onu da ilk 3 yıla müsaade etmiyorlar. Yani onu da yasakladılar. Bir mevzuatta kısıtlılık getirdiler ona da. Belli bir süreden sonra organların enjeksiyon süresi var. Reddedilme ihtimali var. Tam anlamıyla otursun ondan sonra izin veriliyor (alıcı-vericinin tanıştırılması)” (K25, Kadın).

“Ama iki tarafın da rızası varsa görüşülebilir” (K23, Erkek).

“Biz zaten böyle BKM ile iletişime geçtiğimizde diyoruz ki alıcı tarafı da görüşmek isterse bağışçılar görüşmek istiyorlar. Eğer böyle bir şey olursa alıcı da evet görüşelim derse rıza gösterirse bağışçıyla alıcıyla telefonlarını birbirine verip onların görüşü sağlanıyor” (K23, Erkek).

“Alıcı aile, vericinin ailesiyle donörün ailesiyle tanışmak istiyor dediler. Sonra ben de aileye sordum tanışmak ister misin diye. Telefon numaramızı verebilirsiniz dediler. Ben iletişimlerinin sonrasını bilmiyorum. Sadece hani telefon numaramızı verebilirsiniz deyince telefonlarını verdim. Fakat oradaki koordinatör arkadaşın şöyle bir anlatımı olmuştu bana. Telefonu veya aileyle neden tanışmak istemişler? Çünkü yoğun bakımda uyandığında ilk geldiler mi diye sormuş alıcı, nakil yapılan kişi. Onlar da kim diye sorduğunda kalbimin sahipleri burada mı diye sormuş. İlk uyandığında sorduğu şey buymuş. Bunu duyduğumda çok duyulanmıştım mesela” (K21, Kadın).

“Mesela bir kadın hatırladım şimdi o da 16 yaşında bir kızını kaybetmişti trafik kazasında. Bakanlık çok istemiyor bunu ama bir şekilde insanlar birbirlerini buluyorlar. Yani o kızcağızın karaciğeri bir hastaya, bir böbreği bir hastaya, bir böbreği başka bir hastaneye hastaya takılmıştı. Bunların üçüyle de görüşmeyi başarmış şey anne. Böbrek alıcılarından bir tanesi onlara yatıya kalmaya gitmiş. Bunları annesi anlatmıştı bana rahmetlinin. Ya direkt hiç, yani odada hiçbir iz olmamasına rağmen gidip onun odasını tercih etmiş mesela yatmak için onun yatağına yani işte kanepeler var hani bütün odalarda yatabilirsin demişler. Hani özellikle o kızın olduğunu çünkü izlerini biliyorsunuz cenazeden sonra şey genellikle ölüye ait şeyler verilir. Hani odanın dizaynı değişmiş, boyası değişmiş. O onun yattığı odada onun yattığı lokalizasyondaki yatağı tercih etmiş adam onu annesi inanılmaz gelmişti ona. Tesadüf de olabilir bilmiyorum.” (K12, Erkek).

“Kalp nakli olmuş, aile bağışlamış çocuğunun kalbini sonra tanıştırmışlar tabii aileleri. Tanıştırma faslı yanlış ama sonuçta izin alıyorsun. Önemli olan bağış yapanın rızasının olması. Bağıştan sonra vericinin bağışçının eviyle alıcının evi arka sokaktaymış. Orada karşılaştırmışlar, tanışmışlar. Vericinin annesi her gün alıcıya gidiyormuş her gün gidiyormuş ziyarete. Onun kızının kalbi orada attığı için seni her gördüğümde kızımı görüyorum diye her gün gidiyormuş. Artık son anda baya bir alıcıda şey olmuş psikolojikmen, nakil cerraha demiş ki benim kalbimi çıkartın” (K9, Erkek).

4.5. Nakil Sonrası Sürece İlişkin Görüşler

Nakil sonrası sürecine dair katılımcılar bazı ifadelerde bulunmuştur. Üstteki tabloda ilgili ifadelerin kaç kez kullanıldığı görülmektedir. İlgili ifadeleri kullanan katılımcı sayıları ise alttaki ek tabloda yer almaktadır.

En yoğun kullanılan ifade nakil olup da İyileşen hastaların mutluluğudur. Az sıklıkta bahsedilen ifadeler ise Tablo 20'den de görüldüğü üzere şunlardır; Verilen ilaçların yan etkileri, Alıcının bakım süreci, Hasta yakınlarının tepkileri, Ölenler, Bakıma dikkat etmeyenler ve Uyum sürecidir.

Tablo 20. Nakil Sonrasına Dair Kullanılan İfadeler

	Frequency (ifade sıklığı)
İyileşen hastaların mutluluğu	13
Verilen ilaçların yan etkileri	3
Alıcının bakım süreci	3
Hasta yakınlarının tepkileri	3
Ölenler	2
Bakıma dikkat etmeyenler	1
Uyum süreci	1
TOTAL	26

	Frequency (kişi sayısı)
İyileşen hastaların mutluluğu	8
Verilen ilaçların yan etkileri	3
Alıcının bakım süreci	3
Hasta yakınlarının tepkileri	3
Ölenler	2
Bakıma dikkat etmeyenler	1
Uyum süreci	1
TOTAL	21

Nakil sonrası iyileşen hastaların mutluluğuna dair ifadelerde bulunan katılımcıların sözleri şu şekildedir:

“Bir bakıyorsunuz ki bugün geldi 30 yıl önce on bir aylıkmiş. Karaciğer nakli yapmışız. Şimdi otuz bir yaşında, bugün kontrole geldi. Bunun geri dönüşünü sizi o kadar mutlu ediyor ki. Yani büyük bir sevinç. 11 aylıkken ölmek üzereydi” (K30, Kadın).

“Sekreterimiz var bizim Sebahat. Bence onunla konuşun. Çok güzel bir hikayedir Sebahat. 1990. 18 yaşında Sebahat. Haymanalı. Siroz'dan ölmek üzere. Hacettepe'de tedavi görüyor. Hocam da o sırada hem Hacettepe'de çalışıyor hem burada part time çalışıyor. Burayı korumuş ama orada da çalışıyor. Orada Hacettepe'de beyin ölümü oluyor. Hemen hocama haber veriyorlar. Diyorlar ki böyle böyle, burada bir hasta takipte, beyin ölümü de var. Düşünür müsünüz? Hemen Sebahat'i buraya getiriyoruz. Arkasından kadavra karaciğeri işte getiriyoruz. O gece Sebahat nişanlımın, babasına anlatıyoruz. Diyoruz ki kadavra böyle böyle bir süreç bilmiyor çünkü bizler de yeni yapıyoruz. İki yıl olmuş karaciğer yapalı. 1988'den ilk nakil biliyorsunuz 1988'de yine hocam yaptı. Sebahat'in babasına anlatıyoruz. Diyor ki baba, başka çaremiz yok ki. Çocuğum ölmek üzere. Ne gerekiyorsa yapın diyor hocaya. Ve Sebahat'e biz karaciğer naklini yapıyoruz. Sebahat, tam 58 gün aynı odada Sebahat ile ilk tecrübemiz, benim

doğum günümde ilk tecrübesi 58 gün aynı odada yaşadık Sebahatle. Hiç kimseyi de almıyorduk içeriye, korkuyorduk enfeksiyondan. Zor süreçler geçti Sebahat'in başından. Ama iyileşti Sebahat. Sonra taburcu ettik. Fakat taburcu ettik, Haymana'da yaşıyor Sebahat. Haymana şartları, köy şartları çok kötü. Hocam "Gidin bir bakın" dedi. "Yani biz bu kadar özenli hayata kavuşturduk. Burada yaşayabilecek bir ortamı var mı?" Hijyen, işte koşullarımızı. Gittik bir baktık ki maalesef çok kötü şartlarda. O zaman ne yapalım? Bu binanın olduğu yerde bir iki katlı lojman vardı. Türkiye Organ Nakli ve Yanık Tedavi Vakfı Hastanesi'nin bir lojmanı gibiydi orası. Sebahat'i oraya aldık. Birkaç ay orada yaşadı Sebahat. Uygun şartlarda tamamen iyileşsin diye. Daha sonra Sebahat'in bir sosyal güvencesi olmadığını ve ilaçlarını alabilecek güvenceye ihtiyacı olduğunu öğrendik. O zaman hocam dedi ki Sebahat'i işe alalım dedi organ nakli katında sekreter olarak görev yapıyor şu anda. 30 yıldır. Otuz üç yıldır. Sebahat'i evlendirdik, oğlu oldu, Sebahat'in oğlu şu anda bizim hastanede çalışıyor. Sebahat'in oğlu hemşire olarak çalışan bir arkadaşımızla evlendirdik" (K30, Kadın).

"Birçok makamın cenazelerine katılım sağladım zaten. Onun ötesinde de onların mevlütlerine de gittiğim oldu. Onların yani düğünlerine de gittiğim oldu. Onların üzüntülü günlerinde de gittiğim oldu" (K19, Kadın).

"Daha çok minnet duygusu ondan sonra işte kendini değiştirme mesela etkinliklerde işte çok sigara tüketenlerde işte; bu benim dönüm noktam, hayatım tekrar yenilendi, daha çok dikkat edeceğim vesaire deyip ve bunu bu süreci gerçekten bu şekilde ilerleten de var" (K14, Kadın).

"Yukarıda bir tane hasta vardı çocuk hasta sanırım 6 ya da 7 yaşındaydı doğduğundan beri hiç idrarını yapmamış biliyor musunuz? Böbrek naklinden sonra idrarını görüyor ve şaşırıyor bu akan şey nedir diye ya da bir akciğer nakli olduktan sonra videosu vardı bir arkadaşım hani ilk nefes kendi akciğerlerinde yani hani bak konuşurken bile yüzlerce nefes alıp verdik farkında bile değiliz bahsedilen nimetlerin. Ama böyle düşünsenize tuvalete gidiyorsun. Günde 3 kere 4 kere 5 kere neyse idrarını yapıyorsun. Hiç şükrettin mi idrarını yaptın diye" (K12, Erkek).

"Ama o idrarı gördüklerinde çok mutlu oluyorlar. Hiç idrar yapmamış, görmemiş bir insan için o çok harika bir şey. Tuvalete gidip çişini yapan insanlar için çok şey değil en azından volümü artırıyor. Volüme arttığı için artık diyalize girmeyeceğim. Onu yapmayacağım, bunu yapmayacağım diyor. Ama hiç idrar yapmamış birine siz orada idrarı gösterdiğinizde adam soruyor yani bu benden mi çıkıyor diyor" (K11, Kadın).

"Ben Anadolu kültüründe yetişmiş bir kızım, kadını ve hani yok işemekmiş büyük abdestmiş bunlar böyle günlük dilde kullanılmaz ve ertesi gün o hastam benim nakli gerçekleştirdiğim hastam idrar torbasını gösterdi ve o kadar gururluydu ki yıllarca çünkü idrar çıkartmamış, diyalize bağlı yaşamış ve yaş kapasitesi de yüksekti 67 yaşındaydı benim ilk nakil hastam. Günaydın dedi bakın ben nasıl işedim diye bana torbasını göstererek günaydın dedi. O zaman çok etkilenmişim. Demiştim ki görece ne kadar göreceli yani normalde bunu ifade edebilir misin utanç. Ama onun yaşamının bağlandığı yer" (K10, Kadın).

"Nakil merkezinde yoğun bakımda yatan bir çocuğa organ nakli yapıldıktan sonra o çocuğu parkta görmek inanılmaz mutluluk vericiydi. Onu bizzat yaşadım işte ve onu görünce ölecekti o çocuk. Karaciğer nakli olan çocuk ölecekti. Ama insani değerleri üst düzey olan bir ailenin ölen çocuklarının organını bağışlamasıyla beraber çocuk yaşıyor hâlâ yaşıyor" (K6, Erkek).

"En güzeli de ne biliyor musunuz? Böbrek takılıyor ya artık işiyorum yani düşünebiliyor musunuz yani şeyden diyalizden kurtulmuş. Onu görmek var ya o kadar güzel ki. İdrarın aktığını onu görmesi hastanın. Onların o heyecanlı bekleyişleri çünkü hepsi gariban. O diyor sana mı çıkacak bana mı çıkacak acaba? O an ki şeylerinizi görmeyi istirdim" (K4, Kadın).

1 katılımcı nakil sonrası nakil olan kişilerde görülen duygu durum değişimi veya karakter değişiminin kullanılan ilaçların yan etkileri olduğunu ifade etmiştir. Nakil sonrası kullanılan ilaçların yan etkilerine dair katılımcının ifadeleri şu şekildedir:

"Mesela hastalar ilaçları kullanıyorlar. Bizim verdiğimiz ilaçların bazıları ister istemez tabi psikiyatrik bazı yan etkiler yapabiliyor (K11, Kadın).

"Mesela ajitasyon yapıyor. Sinirlilik hali yapıyor. Mesela bunun takılan organla alakası olduğunu düşünen hasta olmuştu. Kim olduğunu bilmiyor kadavradan yapıldığı için. Ya ben eskiden bu kadar sınırlı değildim. Prograftan kaynaklı bir sinir

durumu var. K f r düzeyi de çok yükseliyor bazen hastaların böyle 7/24 s lalenize birtakım laflar duyabiliyorsunuz. Onun  yle bir yan etkisi var her hastada görülmese bile” (K11, Kadın).

“ yle diyorlar biz bu kadar ajite değildik. “Acaba niye böyle olduk? Acaba bayan hastanın organı mı takıldı?” çok duygusal oluyorlar, ağlıyorlar. Erkek hastadan bunu kafasında geçirip bana soran oldu. Düşünsenize normalde mizacımız sert bir insansınız bir rahatsızlıktan sonra karaciğer nakli oluyorsunuz. Kapalı kutu kimden geldiğini bilmiyorsunuz. Takılan organın kaç yaşımda kime ait olduğunu bilmiyorsunuz. Biz burada görüşme yaparken söylüyoruz, size bir organ çıktı diyoruz. Şu yaşıta bir hastanın organı diyoruz. Hiçbir hastalığı yokmuş ya da hastalığı varsa Şu hastalıkları var kabul ediyor musunuz diye soruyoruz. Ama hasta otomatikman Şey diye düşünüyor yani içinde bir Şeyler değişiyor. Mesela eller titremeye başlıyor. Ne oldu diyor, benim elim ayağım titriyor diyor. Bu da ilacın yan etkisi aslında. Bazı hastalarda görülmüyor ama bazı hastalarda da Parkinson hastası gibi ilaca uyum sağlayana kadar hasta zangır zangır titriyor. Ama düşünsenize Şimdi siz normal kırsal alanda yaşayan bir insansınız tarlada çapa yapıyorsunuz, sırtınıza alıyorsunuz bilmem kaç kilo yükü haldir haldir oradan oraya götürüyorsunuz, sabahın bilmem kaçında tarlaya girip akşam ıkıyorsunuz. Şimdi Şurada yatıyorsunuz, bir bardak suyu elinize alıp iemiyorsunuz, d k yorsunuz zangır zangır titriyor. Ee y r yemiyorsunuz. En ufak bir Şey söylediklerinde gebe kadınlara hani ha bir Şey oldu derler hiç alakasıza ağlar, ağlıyorsunuz. Doğal olarak o erevrede yetişmeyen bir insan için çok garip duygular bunlar” (K11, Kadın).

Nakil sonrası alıcının bakım sürecinin önemli olduğunu belirten katılımcıların ifadeleri Şu Şekildedir:

“1.5-2 ay kadar, hatta eğer kaçaklar varsa vesaire işte safra yollarında anastomoz darlıkları işte safra yollarında tıkanıklıklar 3 aya bile uzayan vakalarımız oluyor ama yani 20 günden önce taburcu etmek hani çok nadir etmişizdir. Çok 10. gününde 15. gününde belki etmişizdir ama 10 günden önce ettiğimiz hiç olmadı. Hani çok böyle her Şey cillop fıstık gibi başladık bittik dediğimiz vaka bile 10.-15. Günlerinde” (K13, Kadın).

“Bu hastalar ameliyat olduktan sonra geliyorlar geldiklerinde böyle bir hafta kadar bir hastaları bırakıyoruz, salıyoruz. Çünkü hem ilaç uyumu var hem içinde buldukları vücutla ilgili fizyolojik değişiklikleri var. Açıkçası uyum sağladıkları için çok da kafaları o Şeylere basmıyor. Biz sonra eğitilmeye başlıyoruz işte. İlaç eğitimi, günlük yaşamda ne yapacaktı çıkana kadar sürekli bir hatırlatma Şeylerimiz oluyor ya bizim yaptığımız bir kitapçık var. Alıcı hastalar için ayrı, verici hastalar için ayrı. Biz o kitapçığı hastanın yanına bırakıyoruz. Tabii okuyor. Çünkü diyoruz ki bakım biz size ilaç eğitimi veriyoruz ilaçlarda yazıyor kitapta çünkü bu budur bu budur ilaç kutularının resmine kadar hepsi var o kitapçıkta. Bu budur, bu budur, bu budur diyoruz. Biz size bunları veriyoruz. Taburcu olana kadar vermeye devam edeceğiz yalnız sizden bir Şey istiyoruz, bunu okuyacaksınız ve biz anlattık bundan sonra biz soracağız, siz cevap vereceksiniz diyoruz. Orada her Şey yazıyor mesela diyor ilk iki ay kendinize, vücudunuza vs. dikkat edeceksiniz. Ağır kaldırmayacaksınız. Bunu yapmayacaksınız. 2 aydan sonra Őunları yapabilirsiniz mesela normal cinsel hayatınıza doktorunuz bir Şey demediği sürece devam edebilirsiniz gibisinden. Çünkü soramıyorlar. İh ih diyor, bir kaşınıyor, sağa bakıyor sola bakıyor, yanında biri var mı diye bakıyor, kapıda biri var mı diye bakıyor. Bir türlü Şey yapıp da soramıyor. Çünkü biz toplum olarak bu konuda bir kapalı kutuyuz. Her Şey bizde ayıp, günah, namahrem, başkasıyla konuşulmaz edilmez. Yani bunu soran hasta sayısı çok az. Mesela özellikle diyoruz ki ilk 1 yıl gebe kalmayın. Açıkça korunun diyoruz yani. Bunun daha Şeyi yok. Ama mesela onu bile algılamayıp hamile kalıp gelen hastamız var” (K11, Kadın).

“Ama organ nakli gerçekleştikten sonrasında ben her zaman için Şunu söylerim o organa ne kadar iyi bakabilecek bu da çok önemli. Bakın ondan sonraki süreç de çok çok önemli. Hijyen ortamını sağlayabilecek mi? O ilaçları düzenli kullanacak mı? Hep o anlamda ikilemede kalacağız. Çünkü Sağlık Bakanlığı bekleme listesine kaydedilirken diyor ki normal diyor Şeyini alabiliyorsa diyor akılı başındaysa, diyalize gidip gelebiliyorsa, periton diyalizden alabiliyorsa, psikiyatriden normal raporu çıktıktan sonra benim bekleme listesine almamak gibi bir Őansım yok. Ben bekleme listesine alırım. Ama bu arada bir sosyolog denetiminde olması gerekiyor. Böyle bir Şeyi kaldıracabilecek mi acaba? Mesela burada kornea nakli yapıyor bireylere defalarca nakle gidiyor. Çünkü adamı bırakıyorum gidiyor yine tozla toprakla haşır neşir oluyor ben görüyorum diye. Ama en azından o gözün bir 6 ay boyunca korunması gerekiyor. Ama benim dağdan taştan başka işim yok ki diyor ben ifteyim diyor yapacağım” (K10, Kadın).

Nakil sonrası hasta yakınlarının tepkilerine ilişkin görüş belirten katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Yani kullanıldı mı diye soruyorlar. Hani birinin hayatını kurtardı mı şeklinde sorular oluyor” (K21, Kadın).

“Şöyle anlatayım size, organlarını bağışladılar ve pandemi vardı. Çok tetkik istedi bakanlık, haklı olarak. Defin süreci uzadı. Aile yakını siz bana bu saat dediniz, şu saat dediniz diye bana tehditler savurmaya başladı. Ben hastaneyi terk edip diğer arkadaşlarım devam etti. Siz bana dediğiniz saatte defini vermediniz diye. Onu bir an önce gömecekler. Organlarını bağışladılar ama biz onun neler yapıldı bütün hangi organları sağlam olduğuna yönelik bir sürü testler yapıyoruz. Zaman kavramı da vermedik aslında. Bu süreç çok uzadı diye bana saldırdı. Ben kaçtım hastanenin arka tarafından” (K4, Kadın).

Nakil sonrası ölen kişilerden bahseden katılımcıların ifadeleri şunlardır:

“Bizim bir hastamız var kendisine karaciğer nakli yapılmıştı. Başka bir sebepten hastayı kaybettik biz. Trafik kazasıydı galiba” (K11, Kadın).

“Erzurum’un ilk organ nakli benim dayımın oğluna yapıldı. Kadavradan yapılan organ nakli. Allah rahmet eylesin Cihan. Bununla alakalı çok mühim hadise var. Birincisi, Cihan nakil oldu işte organ çıktı böbrek nakliydi. Bir camekanın arkasından görüşebiliyoruz onun elinde bir telefon bizim elimizde bir telefon işte Cihanda çok ciddi bir akciğer hastalığı başladı nakilden sonra. Nefes alamıyor Cihan. O ara dedim ki Cihan nasılsın? Çok özür dileyerek söylüyorum dedi ki Fatih nefesim dar ama çok iyiyim. Nasıl yani dedim. Çok özür dileyerek söylüyorum çişini yapmak kadar güzel bir şey yok dedi. Böbrek çalışıyordu yani. Sonrasında tabi zatürre sonucunda hayatını kaybetti” (K6, Erkek).

Nakil sonrası bakımına dikkat etmeyenlere yönelik görüş belirten 1 katılımcı şu ifadeleri aktarmıştır:

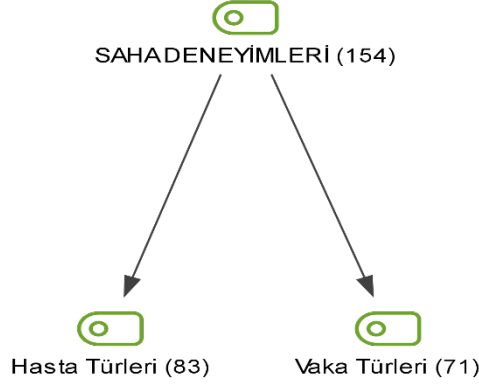
“Erkek vermiş olduğu belki de alışkanlıktan da vazgeçememiş olabilir hani bu bahaneye de sığınmış olabilir ve hayatını kaybetti ve son güne kadar da alkol içmeyi hiç bırakmadı. Biz ona hiçbir şekilde hani çok kısa dönemler ulaşabildik, şey yapabildik mesela kontrollere falan bile gelmediği oluyordu ısrarla biz arıyorduk. Hani böyle bir şeyle zorla da getiremiyoruz. Aileye ulaşmaya çalışıyoruz aile artık bizden utandığından telefonunu açmıyor. Hasta telefonunu değiştiriyor şey hani ulaşamayalım diye sonrasında kendisi zorda kalınca bize çıkıp geliyordu. Gene elimizden geleni yapıyorduk ama vazgeçmedi. Hani bazen de kişisel özellik olarak da şey oluyor” (K14, Kadın).

Nakil sonrası organın uyumuna ilişkin görüş belirten 1 katılımcı şu ifadeleri aktarmıştır:

“İlk başta vücudunuz tanımadığımız bir sürü şeyle karşılaşıyor. Vücut da bocalıyor. Nakil öyle çok kolay bir şey değil. Gerçekten kolay bir şey değil. Her naklin kendi arasında zorluğu var. Uyum süreci var ve bular içerisinde bence en zor olan akciğer ve karaciğer. İşleri zor, gerçekten zor. Akciğerde bence şöyle bir zorluk var hani burnumuz tıkanıp bence ne yaparız nefes alamıyoruz. Düşünsenize şuradan ortadan biri sizi kesmiş. Öksürürken bile canınızın acıdığını düşünün, bir de orayı kafanızda hayal edin kesik aşağıya kadar. Bir de öyle öksürdüğünüzü düşünün. Siz bu hastaya öksür diyorsunuz. Sabahtan akşama kadar öksür diyorsunuz siz bu hastaya” (K11, Kadın).

5. SAHA DENEYİMLERİ TEMASI

Saha deneyimleri teması, nakil koordinatörü olan katılımcıların karşılaştıkları ilginç vaka ve hastalarla ilgili deneyimlerini yansıtmaktadır. Bu tema Vaka Türleri ve Hasta Türleri olmak üzere 2 kategoriden oluşmaktadır.

Şekil 4. Saha Deneyimleri Temasının Kategorileri

5.1. Vaka Türlerine İlişkin Görüşler

Vaka çeşitleri kategorisi, genel olarak Travma vakaları, Dramatik vakalar ile Absürt durum ve sorular alt kategorilerinden oluşmaktadır. Tablo 21’den de görüldüğü üzere en yoğun vurgulanan ifadeler absürt sorular ile dramatik olaylardır. Üstteki tabloda ilgili ifadelerin kaç kez kullanıldığı görülmektedir. İlgili ifadeleri kullanan katılımcı sayıları ise alttaki ek tabloda yer almaktadır.

Daha az yoğun vurgulanan ifadeler Absürt/ anlamsız durumlar, Travma vakaları ve Adli vakalardır. Az sıklıkta vurgulanan ifadeler ise; Mucizevi kurtarışlar, Tehlikeli gıdalar sonucu organ yetmezliği yaşayanlar, Çocuk- yetişkin arası organ nakli ile Evrakta hatalardır.

Tablo 21. Vaka Türlerine İlişkin Kullanılan İfadeler

	Frequency (ifade sıklığı)
Absürt sorular	24
Dramatik olaylar	15
Absürt/ anlamsız durumlar	9
Travma vakaları	8
Adli vakalar	8
Mucizevi kurtarışlar	3
Tehlikeli gıdalar sonucu organ yetmezliği yaşayanlar	2
Çocuk- yetişkin arası organ nakli	1
Evrakta hatalar	1
TOTAL	71

	Frequency (kişi sayısı)
Absürt sorular	12
Dramatik olaylar	11
Absürt/ anlamsız durumlar	5
Travma vakaları	6

Adli vakalar	7
Mucizevi kurtarışlar	2
Tehlikeli gıdalar sonucu organ yetmezliği yaşıayanlar	1
Çocuk- yetişkin arası organ nakli	1
Evrakta hatalar	1
TOTAL	46

Saha deneyimlerine yönelik absürt sorular ifadesine değinen katılımcılar Şu sızleri dile getirmiştir:

“Başka birinin organının nakledilmesinde karşı tarafı düşünen bir aile çıktı, işte işlenen günahları organların orada söyleyeceği anlamında Arafta, şeyde evet ilginçti mesela hani karaciğeri taktık tamam güzel ee yani hani “karaciğer orada konuşursa nasıl olacak bu işte bir günah anlamında başkasının vebalinin altına girilmiyor mu?” dedi. Bunu açıklamaya çalıştık” (K28, Erkek).

“Beyin nakli yok mu diyen bir aile vardı beyin nakli yani. Kendi beynimi vermek istiyorum demişti kızı. Kendi beynimi vermek istiyorum babam yaşasın diyen birisi var. Çok ilginç gelmişti bu. Beyin ölümü tıbbi ölüm hali bunu anlatmış olmama rağmen hani ben beynimi vermek istiyorum diyen çok oldu” (K28, Erkek).

“Belki bu yaşayan kişi çok iyilik yapan ya da hani dini boyutta çok şeylerine bağlı bir insan, bağış yapılan kişi yani donör olan kişi, alan kişi mesela kötü biri olur mu. İşte onların işte sevaptır, günahtır. Yaptığı iyiliklerde de kötülüklerde de her şeyi etkiler diye çok ince detaylı sorular geliyor, yani ister istemez. Bazen böyle sorular geldiğinde nasıl cevap vereceğimizi bile bazen şaşırabiliyoruz yani” (K27, Erkek).

“Benim bu bağışım işe yarar mı?” diye soran oluyor” (K26, Kadın).

“Yani Şu da var işte gelmiş ki inanç bence e sen ben işte bu adama kalbimi verdim. Bu adam günah işlerse kalbini verenlerin işte günahta payı olur gibi bir inanış da var” (K23, Erkek).

“Diyor ki mesela diyor bir bayanın organ ihtiyacı var. Böbrek ihtiyacı var. Vefat eden kişi donör erkek böbreğini aldı. Sonuç itibarıyla ona ait bir doku aldı. Nikah düşer” (K22, Erkek).

“Yani şöyle aslında şaşırtan şöyle bir şey oluyor, şöyle bir soru olmuştu öyle söyleyeyim işte yeni 18 yaşını doldurmuş bir kız çocuğu bağış için gelmiş. İşte geldi işte dedi ki ben organ bağışlamak istiyorum tabi dedim. Biliyor musun? Az çok bilgim var dedi. Bir şey anlatmamı ister misin veya senin sormak istediğin şeyler var mı derken biraz muhabbete başladık. Sonra arkasından ben sisteme organ bağışını kabul ettim. Ondan sonra zaman sorduğu soru Şu oldu: İşte böbreklerden birinin ne zaman veririm ben size?” (K20, Erkek).

“Yani bir yaptığımız organ çıkarımında açık kalp ameliyatı seviyesinde ve açık kalp ameliyatı nasıl çıkarım yapılacağını soruyorlar, bize karnı açık mı vereceksiniz ya da gelişigüzel mi dikip vereceksiniz diye sorgulayabiliyorlar (K19, Kadın).

“Bu konuda çok ilginç oluyor yani bir de şöyle bir şey var mesela stant açmıştık organ bağışı haftasında gençlere işte bilgi veriyoruz, broşür dağıtıyoruz, bir tanesi bağışta bulundu. Oradan hemen; şey bakar mısınız, organlarımı burada mı alacaksınız hemen şeklinde soru sordu” (K15, Kadın).

“Onu mesela diyor ki; ben işte öldükten sonra dirileceğim, dirildiğim zaman o organlarım benden hesap sorarsa? Ondan sonra bağışladığım kişiye gözümü bağışladım korneamı bağışladım, o insan harama bakarsa bu da benim amel defterime yazılırsa” (K15, Kadın).

“Şöyle bir soru gelmişti, günahları devredebiliyor muyuz yani o kişinin atıyorum aldınız ya hani günahı bana geçer mi, sevabı bana geçer mi? Onu çoğunlukla soruyorlar evet huy değişikliği oluyor mu huyu bana geçer mi, şey yapar mı?” (K13, Kadın).

“Bunu soran sağlıkçı bir arkadaşımızdı. Oturup konuştuk organ bağışından. Ben dedi gözlerimi bağışladığım zaman gözü nakil yapılan insan günah işlerse şeye bakarsa o günah bana yazılır mı? Bunu yaşadık yani” (K9, Erkek).

“Evet ilk başta çok şaşırdığım sonrasında çok alıştığım oldu (güldü). Tırnağımı da bağışlayabilir miyim? Tamam bağışladım yok ya 1 ay sonra vazgeçiyorum. Ama tırnakta çok şaşırmıştım nasıl yani tırnak?” (K5, Kadın).

Saha deneyimi olarak dramatik olaylardan bahseden katılımcılar şu ifadeleri aktarmıştır:

“19 yaşında bir gencin ailesi organ bağışını kabul etmişti. Babası Kıbrıstaydı, hatırlıyorum. Babası gelip çocuğun başında akşam 21.00'dan sabah 04.00'a kadar oğlunu tutup hani, öylece adam oturdu. Yalnız rica etmişti “ben organları veririm ama, zaten hayattayken de konuştuğumuz bir konuydu ama” dedi, “biz” dedi “ben böyle bir şey istiyorum; çocuğumun elini tutup, yanında duracağım dedi”. Ben de hasta yoğun bakım müfredatına uyacak şekilde kabul ettim yani izole bir odada babasının çocuğunu tutmasına izin verdim. 9 saat boyunca oturduk ve çocuğun elini tuttu. Sabah 04.00 gibi ekip geldi sonra ameliyathaneye gönderdik, sonra vedalaştı. O benim için değişik bir duyguydu. Tabii çok sarıldı orada ağladı, çok ağladı ameliyathane gönderiyorken. Bir daha geldiğinde artık toprağa vereceklerdi zaten çok ağladı hıçkırığa hıçkırığa ağladı. Yani kendini çok suçluyordu. Kıbrıs'a gitmeseydim en azından görürdüm, bu kaza olmazdı. Kendisinin karıştığı bir trafik kazası aslında kendisinin uğruna oluyor” (K28, Erkek).

“Ben bir tane çocuk var hocam hiç unutmuyorum ya 12-13 yaşındaydı galiba. Arkadaşıyla parkta oturuyor. Bugün gibi aklımda gariban bir aile. Parkta arkadaşıyla kola içerken birbirlerini küfrediyorlar falan. Arkadaşı buna küfrediyor. Herhalde bu da arkadaşına yumruk atınca arkadaşının yanında sopa varmış. Bunu kafaya vuruyor beyin ölümü oluyor” (K23, Erkek).

“İkinci vaka da şey, 8 yaşlarında bir kız çocuğumuz vardı. O da belki inanmayacaksınız. Bu Aksaray aslında çok kırsal bir yer değil. Hani burada okur yazarlık falan var ama bazı yaylalar var, köyler var. Orada çobanlık yapan bir ailenin kızı. 7 çocuktan bir tanesi kızları. Anevrizmaya bağlıydı onunki de kanama geçirmiş. Sonra getiriyorlar hastaneye. İşte biz beyin ölümü tanısını koyuyoruz. Anne Türkçe bilmiyor. Başka bir yerden gelmişler. Babayla da kısmen iletişim sağlayabiliyoruz. Ben babaya hani beyin ölümünü anlattım. Arkasından organ naklinden bahsettim şeyden bahsettim. Hani sizin kızınız dedim. Birilerine hayat olacak. Yeniden hayat verecek. O da şey dedi: “Benim çocuğum (DURAKSADI) 8 yaşında ve hiçbir şey görmedi. Biz fakir bir aileyiz dedi. Hiçbir şey görmedi. Yani bilmiyor hayatı bilmiyor.” Sonrasında ama dedi çok zekiymiş kızım. İsmi de Mercan bu çocuğun. Dedi ki daha çok küçük dedi. Onu kardeşleri unutacak. Okuldaki arkadaşları unutacak. Öğretmeni unutacak. Annesiyle bizim için ömür boyu yaşayacak ama dedi. Sen bana diyorsun ki başka insanlara umut olacak. Başka insanlar hayat olacak diyorsun dedi o insanlar benim kızımı hayatları boyunca unutmayacaklar. Hep minnettar kalacaklar. Sadece benimle annesinin duasında olmayacak. Hayat verdiği insanların yakınlarının duasında da olacak diyorsun dedi. Ben böyle bir hakkı çocuğumun elinden nasıl alayım dedi” (K21, Kadın).

“Bir çocuk 4 yaşında, göçük altında kalmıştı. İşte babaannesinin evinde kalıyor, işte o istinat duvarı çöküyor ve buna istinaden göçük altında kalıyor. Babaanne kurtuluyor. Çocuk göçük altından çıkartılıyor bir zaman sonra. İşte sonra bizim bulduğumuz hastanenin yoğun bakımına getiriliyor. İşte burada işte süreçler başladı. Beyin ölümü tanısı kondu işte ailenin o anda yaşayan tek çocuğu ama işte bir polis baba ve yine bir polis annenin çocuğu ve onun öncesi çocukları yanışım yoksa herhalde 3 çocuğu daha var fakat 3 çocuğu da yaşamıyor. Yani onların da başlarına bir şekilde bir kaza gelmiş bir şey olmuş ve vefatı ve biz bunu şey yaparken çok etkilenmiştik ve şey dedi ya benim diğer çocuklarım dedi vefat etti ama bu çocuğumuzda biz organları bağışlayalım. En azından dedi başka çocuklar yaşasın. Bizim dedi kaderimiz böyle olsa gerek galiba. Yani bu dördüncü çocuğumuz ve o da işte bizim aramızdan ayrılıyor gibi bir şey oldu ve çok etkilemişti” (K20, Erkek).

“Önce kesin olarak reddeden insanlar sonrasında onlar sabahında beni aradılar. Kardeşimden özel telefon numaramı bulmuşlar. Beni aradılar direkt. Kardeşim dedi ki “Abla seninle görüşmek istiyorlar. Bizim köydeki eve kadar geldiler” dedi. Dedim evet görüşeyim tamam. Kızı aldı telefonu dedi ki Şenay abla ben annemi rüyamda gördüm annem diyor ki umut olun bir

başkalarına. Organlarını verin yaşasın bir başkaları diyor dedi ve ben dedi razıyım dedi. Benim babam da razı dedi. Lütfen bir an önce işlemlerinize başlayın dedi” (K19, Kadın).

“Mesela benim o organ nakli yaptığım hasta maalesef genç yaş bir beyin kanaması hastasıydı. Arabanın içindeyken çocuklarıyla birlikte seyahat halindeyken hastamız aynı zamanda sürücüydü. Beyin kanaması gerçekleşiyor, işte takdir ilahi hiçbir yere çarpmadan etmeden kendi kendine duruyor. Yani böyle bir yani seyir halindeyken olmuş olan hani o esnada bir ne bileyim başka bir yere çarpıp travmatik başka bir lezyonlar da olabilir. 3 4 gün yoğun bakımda yattı sonra beyinölümü gerçekleşti” (K16, Erkek).

“Daha da travmatik olanı evet evet, 9 aylık bebeğin organları bağışlandı ailesi tarafından sonra bizim taburcu olacağımız gün onun ameliyatı oldu. İşte bir bebeğe karaciğeri bir başka bebeğe iki böbreği takıldı başka bir hastanede, ondan sonra mezarlıklar müdürlüğüne gittik babasıyla şehir dışındaydı onların yaşadığı yer ve şehir dışına cenaze aracı vermediler, öyle bir prosedür varmış çocuklar için. Hastanenin kendi aracıyla şehir dışına götürmek gerekti cenazeyi, kefeni sarılı. Babası “Ben yanında oturamam.” dedi. Şoför, şoförün yanında sağ koltukta babası, arka koltukta ben ve yanımda beyaz kefenli bebek vardı 9 aylık. Onu işte götürdük musalla taşını kendi ellerimle bıraktım. Dönüşte kendi çocuğumu kucağıma almak biraz şeydi hakikaten travmaydı, onu söyleyebilirim” (K12, Erkek).

“Evlatlık verilmiş birinin böbrek hastalığı çıktı. Evlatlık verildiği ailede hiç uygun şeyi yoktu. Aynı köylüler zaten köye evlatlık verilmiş. Sonra babasına ulaşıldı öz babaya. Öz baba verici olmayı kabul etti. Öz baba, öz baba olarak gözükmeyi için normalde onun babası olduğu için biz etik kurula danışmadan yapabiliydik ama onları etik kurula danışmak durumunda kaldık. Öyle bir hikâye vardı. Yıllar sonra evlatlık verdiği çocuğa verici oldu. Öyle bir vakamız vardı. Çok ağladılar ama. Çok ağlaştıklarını hatırlıyorum yani” (K8, Kadın).

“Nakil için tüm testleri yaptık kardeşi yatırdık. Sabah nakil olacaklardı kardeş gece kaçtı. Bütün hayaller suya düştü. Sonrasını bilemiyorum aile arasında ne oldu takip etmiyoruz. Nakil gerçekleşmedi. Ama alıcı için büyük hayal kırıklığı. Sabah nakil olup diyalizden kurtulma düşüncesi varken verici kaçınca sonradan ailenin tepkisini biliyorum” (K8, Kadın).

Sana deneyimi olarak absürt durumlardan bahseden katılımcılar şu ifadeleri aktarmıştır:

“Aile mezarlığı varmış. Bu aile mezarlığına gömülmek istiyor. Gömdürmek istiyorlar ama oraya birisi gömülmüş. Yanına farklı birisi gömülmüş. Diyorlar ki ille de oraya gömülecek. Yani oraya gömülmezse olmaz (güldü)” (K19, Kadın).

“Özellikle genç hastalarda iyileştim, toparladım deyip ilacını içmeyip enjeksiyon bile yaşadıklarımız oluyor. Ya da vericisi akrabası oluyor ona sinirleniyor sanki ona şey yapıyormuş gibi hani onu etkileyecekmiş gibi intikam alıyormuş gibi kendisine zarar veriyor” (K14, Kadın).

“Bir hasta var kadın. Eşi resmi nikahlı eşi kendisi başka bir ilde kocası imam nikahlı eşiyle başka bir ilde yaşıyor. İmam nikahlı eş, resmi nikahlı eşe donör olmak için geldi. O çok ilginç gelmişti bana. Hepsi de böyle oturdular yani eşi de orada. Etik kurula göndereceğiz zaten. Sağlık Bakanlığı Etik Kurul’u var zaten onlara gönderiyoruz onlar değerlendiriyor. Biz değerlendiremiyoruz. Ama ilginç bir vaka bence” (K8, Kadın).

“Bir tane hasta gelmişti. Bir annesi verici olmak istiyordu bir de arkadaşı verici olmak istiyordu. Biz tek biriyle devam edelim hangisiyle? Hayır ben her ikisinin bir onu bir onun böbreğini alacağım demişti. Baya yaklaşık 45 dk ona bunun olamayacağını anlatmaya çalıştım. Erkek. Olsun o da vermek istiyor o da vermek istiyor diyor. Beyefendi diyorum onlar birer böbrekle kalacaklar siz neden iki böbrek zaten sistem buna izin vermiyor tek böbrek hani. O çalışmazsa sizde bir sonraki aşama hani diğer vericiden. Hayır ikisinden alacağım. 45 dk konuştuğumu hatırlıyorum. 55 yaşlarındaydı. Çok da yaşlı değildi. Aklı başında, kızı doktordu. Hem annesini hem arkadaşını ameliyat ettirip kendisi iki böbrekli olayım diyor” (K8, Kadın).

“Bize kadavra nakil çıkıyor mesela ben gidiyorum arıyorum hastayı diyorum ki hastanemize sizi davet ediyoruz bir organ çıktı diyorum. Bizim yarın düğünümüz var biz 3 gün sonra gelsek diyen hastalar var yani. Cenazemiz var biz yarın gelemez. Organ beklemez sizi diyorum. Ne olur 2 gün bekleseniz diyenler var. Tabi tabi çok yaşadım. Düğünümüz var 3 gün sonra gelsek olur mu gelmedi hasta ve kaçtı. O şansını kaybetti yani. Tüm 6’da 6 uyumla tüm Türkiye’de önce taranır olursa

hani koşulsuz o hastaya takılmak üzere bir hastam çıktı bu hastama anlatamadım. Diyalizden kömür yardımı alıyormuş da ben almak istemiyorum diye %100 uyumlu böbreği reddetti. Kaç saat dil döktüm saatlerce. Kaç kere aradım kapattım eşiyile konuştum. Yok yani kabul etmedi ve gelmedi” (K8, Kadın).

Saha deneyimi olarak travma vakalarının ani gelişen acılar olması nedeniyle genellikle zorlu vakalar olduğu aktarılmıştır. Bazı katılımcılar ise travma vakalarında organ bağış almanın imkânsız olduğunu belirtmiştir. Bu konularda katılımcılar şu ifadeleri kullanmıştır:

“Mesela yakın zamanda İstanbul'dan Niğde'ye doğru yola çıkan bir hasta var. Onu anlatayım size. Daha doğrusu Niğde'den İstanbul'a yola çıkmış. Şey, kardeşimin bacağı kesilmiş. Ona geçmiş olsuna gidiyormuş. 55 yaşında bu çok yakın zamanda oldu. Bu otobüs yolculuğunda iken Gerede civarlarında fenalaşmış acile getirmişler. Mesela beyin kanamasıyla sonra onun organlarını bağışladılar ailesi. 8 kardeşlermiş. Adamın 8 çocuğu varmış. 2 ay önce de kendi öz kızı vefat etmiş elektrik akımına kapılmış falan. Mesela onlar çok güzel bir şekilde karşıladılar. Kardeşimiz de böyleydi işte. Yoğun bakımda 6 ay yattı. Sonra kaybettik. Babam da nasıl olsa toprak olacak, onun organlarını verebiliriz deyip çok pozitif yaklaşmışlardı” (K25, Kadın).

“Bir gün gittim 7 yaşındaki bir çocuktan organ nakli için konuşmamı istediler. Benim için çok değişik bir tecrübeydi. İşte babasının tabancasıyla kafasına sıkılmış çocuk yanlışlıkla oynarken. Beyin ölümü olmuş ve onun artık organları başkalarına hayat verecek. O aşamaya gelmiş. Benden aileyle konuşmamı istediler. Şimdi ben de anneyim ve gerçekten çok zor bir durum. Size tarif edemem yani önce kendi içime sindirmem lazım ki karşı tarafı da ikna edebilsin. Böyle bol ağlamalı bir konuşma geçirmiştik mesela” (K25, Kadın).

“Şöyle bir tanesi tamamen şey vakasıydı travmaydı. Kendine ait bir iş yerinde silahlı bir saldırıya uğramış. Birkaç gün yoğun bakımda kaldı. Enteresan bir hikâye. Ailesi durumdan çok tedirgindi. Bir an evvel hastayı ne zaman işte biz yerini hazırladık. Ne zaman defnedeceğiz? Ne zaman ölecek mi? Bir korkuya endişeye sahiplerdi. Biz organ bağış der demez peki siz organlarını aldığınız zaman hastayı defnedebilecek miyiz? Sorusuyla karşılaştık. Evet dedik. Dediler ki hemen kağıt, kürek imza, evrak ne varsa getirin kabul ediyoruz modunda bir organ bağış aldık” (K22, Erkek).

“Çok nadir de olsa olumlu ama genel itibariyle olumsuz. Çünkü ailenin o anki psikoloji ve bir de vakanın oluş şekli de çok önemli. Yani şöyle düşünün. 70 yaşına gelmiş işte artık böbrek yetmezliği var. Diyalize girmiş çıkmış. Her şeyi denenmiş. Yok yoğun bakımda ölmüş. Beyin ölümü gerçekleşecek. Böbreğinden belki faydalanacaksınız ama korneası var. Kalbi var. Akciğeri sağlamsa belki düşünülebilir gibi. Diyorsunuz ki böyle böyle o aile biraz daha kolay ikna oluyor. Ama 12 yaşında çocuğunu sabah giydirmiş doyurmuş. Okula göndermiş. Araba çarpmış. O aileyi ikna etme şansımız çok zor” (K22, Erkek).

“Ya şöyle bir travma olması özellikle travma hastalarında nasıl travma işte atıyorum işte nedir oraya kişi yaralanmayla gelmiştir ya da atıyorum bir trafik kazasında yani şöyle söyleyeyim oradaki kişinin başına gelen olayın haksız yere olduğunu düşünen bir grup vardır. Bir o grubun yakınları işte anne, baba, kardeş arkadaş gibi bir grup vardır. O grup sizi zorluyor. Yani o olayın haksızlığından kaynaklı işte karşı tarafın yaptığı olaydan kaynaklı bir suçlama ve onun şeyini de sizden çıkartabilir. Ne diyeyim siz bunu isterken size böyle bir zorluk çıkartabilir, yani nasıl ifade edeyim? Sanki bunun suçlusu oradaki organ koordinatörü veya oradaki doktormuş hissiyatını oluşturan gruplar, bu gruplarla işte iletişim zaten kuramıyorsunuz” (K20, Erkek).

“Öyle genç bir hasta vardı bizde de mesela o çocuk da çok alkol kullanıyormuş işte bir dönem uyuşturucu kullanmış ama bunlar da bağışına engel olacak da değil. Ama çocuğun yaşam tarzı niteliği bozulmuş bir hayat yaşıyor. Ailesinden uzaklaşmış dışarılarda yaşayan biri. Bunun beyin ölümü gerçekleşti kaza geçirmiş, yüksekten düşmeyle ölmüş bir çocuktü. Ailesi dedi ki kendi hayatında yaşarken kendisi için hiç faydalı olamadı. En azından giderken ahiret için bir faydası olsun kendisine diye organlarını bağışlamak istedi” (K3, Kadın).

Saha deneyimi olarak adli vakalardan bahseden katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Şöyle biraz şey süreci var, adli bir vakamız vardı, o da 3-4 sene önce burada Kırıkkale'nin içinde. Yani beyin ölümü biz tespiti yaptık. Aile görüşmesini bayağı bir uzun süreçten sonra vakayı izin aldık, donör organizasyonu yapılacak. Neyse tabi organizasyon 13-14 saat sürüyor işte buradan kanların alınması, ekiplerin gelmesi falan. Onun için böyle çok uzun bir süre. Aile yakınları da biraz böyle siyasi olarak güçlü insanlar yani bir an önce tamam olsun ve cenazemizi alalım, Ankara'ya götürelim

dediler. Aslında adam buralı da değildi. Allah rahmet eylesin. Adam Yozgatlı. Ankara'dan Yozgat'a giderken vefat etti falan. Burada işte Kırıkkale'de trafik kazası mı ne çıkıyor. Neyse süreç bu şekilde ilerledi. Biz vakayı dağıttık. Organları teslim ettik. Ondan sonra şimdi savcılık var tabi. Adli vakalarda bu savcılık izni var. Bu çok önemli. Eğer savcı izin vermezse vakayı asla organ bağışında bulunamıyorsunuz. Biz savcıyla görüştüğümüzde sözel olarak sıkıntı yok dedi. Tamam dedik biz yaptık. Burada savcının ölüm belgesini düzenlemesi gerekiyor. Cenazenin gömülebilmesi için yani mezarlığa gitmesi için ölüm belgesi. Tabii sayın savcımız ölüm belgesini düzenlemeyip gittiği için o ara ben de tabii organizasyundayız, ben verir diye düşündüm. Normalde savcı bunu bilir ölüm belgesini düzenler ve dosyasına bırakır. Bırakmadığı için sabah oluyor. Tabi bunlar cenazeyi alıp gidiyorlar. Sabah erken saatte cenazeyi gömüyorlar. Tekrardan bize geliyor. Savcılık tabi ki adam cenaze evinde kalmış Ankara'da düşünsene hastayı şey Cebeci'de cenaze yarım saat bekledi. Ben buradan hadi izin verip koştur koştur savcıya git et falan" (K29, Erkek).

"Yani bir tane vaka o kadar kötü ki yani ben nasıl diyeyim zorla insanları pornoya şey yapmış yönlendirmiş ve kendi karısı ve karısının kız kardeşi dahil yani değişik şekillerde bunları tehdit ya da şantajla onların filmlerini çekmiş. Sonra da işte o hanımefendilerden bir tanesi onu vuruyor, öldürüyor. Başka bir şehirden abisi geliyor biz onunla görüşüyoruz ya zaten bunun hani kimseye faydası yoktu" (K12, Erkek).

"Bazen adli mercilerle de karşılaştığım sıkıntılar oldu. O kadar çok adli vaka karşılaştım ama bir tane savcı vardı onunla ilginçti. Yani aileyi ayağına çağırdı çok ilginçti. Normalde adli vakalarda hasta organ bağışında bulduysa biz işte nöbetçi savcı işte adli tıp uzmanı gelip hasta yoğun bakım yatağında gelip görür, aileleriyle görüşür. Orada aile görüşmesini yapar bize izin verir organ çıkarım izni. Savcı bizzat kendi çağırdı. O da adli vakaydı trafik kazasıydı. Bizzat da söyledim o da bana Hasan Bey sen bilmiyorsun dedi başın ağrır bu konuda dedi. Dedim sayın savcım ben ilk defa yapmıyorum. Yok dedi buraya gelsin dedi. Bu aile de çok vicdanlıydı gittiler yani. Bizzat götürdük yani. Gerçekten de gitti yani. Gitti görüştük, sonra orada vazgeçti aile. Dönüşte organ bağışından vazgeçti. Savcı kafalarını karıştırmış büyük ihtimal" (K9, Erkek).

"Yüksekten düşme sonrası geriye dönük tazminat davası içinde savcının otopsi için mezar açtırdığı bağış. Sonra da koordinatöre, beynini başka birine naklettiniz mi diye çıkışıyor." (K7, Erkek).

"Mesela daha yakın bir zamanda bir yıl evvel yetişkin bir birey öldü, vefat etti. Onun kardeşi evet kardeşi bağışçı olmak istedi. Onayladılar. Onun prosedürü çok uzundur. Yapmanız gereken işlem çok zahmetlidir. Hem organlar hem evraklar hem iletişim... Siz organ almak istiyorsunuz ama o kadar çok kişiyle birlikte çalışmak zorundasınız ki yani bunun işine polis giriyor, savcılık giriyor, hastaneniz giriyor, laboratuvarlar giriyor. Silahlı kuvvetleri giriyor organları götürüp getirmek için. Sağlık Bakanlığı giriyor" (K3, Kadın).

"Adli vakalarla ilgili zaten son olayımda 1 ay önceki olayımda adli vakaydı. Bunun yönetmeliği var savcılık yönetmeliği. Savcılık yönetmeliğine göre işte yapılması gerekenler belli ama bunu yapmayan kişiler de var. Bunun için işte Savcılıkla iletişime geçiyorum. Burada kendi polisimiz işte jandarma herkes bu konuda yardım ediyor. Kendi idaremiz, başhekimimiz... Savcılık ile iletişime geçtikten sonra onların kendi prosedürlerine göre işte içeride çekim yapanlar çünkü bu otopsi değil. Biz organları aldıktan sonra yeniden şeye gönderip otopsi yapabiliyorlar. Yapılan çekimler kendileri geliyor işte organlar çıkarılırken çekim yapabiliyorlar. Bunları inceliyorlar. Onlardan onay almadan adli vakaların kesinlikle organ bağışı yapılmıyor. Kesinlikle onun onayını alıp Bakanlık'a göndermemiz gerekiyor. Meşakkatli iş orası da" (K2, Kadın).

Saha deneyimi olarak mucizevi kurtarışlardan bahseden 2 katılımcının ifadeleri şu şekildedir:

"Bir genç kızımız vardı. Sene 2014 diye hatırlıyorum belki öyle olmayabilir ama böbrek yetmezliği hastası ve bu kızımıza tam uyumlu böbrek çıktı Bursa'dan çıktı. Kış şartlarında Ocak'ın ortası ve Erzurum çok zor bir şehir kışın inanılmaz zor bir şehir. Uyumlu organ Bursa'dan Erzurum'a gelecek. Kızımız Erzurum'un 120-130 km uzağındaki bir ilçede köyde yollar kapalı. Kızımız da oradan Erzurum'a gelecek. İşte organın gelmesi için Sağlık Bakanlığı'nın iki tane helikopter ambulansı, hava ambulansı devreye girdi. O iki hava ambulansı ile beraber organ Bursa'dan önce Sivas'a oradan Erzurum'a nakledildi kısa süre içerisinde. O arada kızımızın o Karayaka dediğimiz ilçeden Erzurum'a nakil için bir koordinasyon süreci başladı. Yollar kapalı, kız köyde. Önce bizim bu paletli ambulanslarımız var Sağlık Bakanlığı'nın. Yolların açılmasını beklemek kızımızı yetiştirememek olacak çünkü. Paletli ambulansla birlikte kızımıza ulaştık onu aldık oradan merkeze getirdik. Helikopterin kalkabileceği merkeze ama Erzurum'da o düzeyde Sağlık Bakanlığı'nın kış şartlarında kalkacak helikopter olmadığı için Türk Silahlı Kuvvetleri'nin

helikopterini kullandık, kızımızı TSK'nın helikopteriyle beraber Erzurum'a naklettik. Oradan ambulansla beraber nakil merkezimize geldi. Kızımıza böbrek takılması için ameliyata girdi. Ameliyata girdikten sonra çok büyük bir talihsizlikle organı kızla buluşturduk ama kızımız kalp krizi geçirdi masada. Kalp krizi geçirdiği ameliyathaneden anjiyoya alındı damarları açıldı. Sonra nakil işlemine devam edildi. Kızımız aradan 7-8 sene geçti geçenlerde sordum nasıl diye gayet sağlıklı hayatını devam ettiriyor" (K6, Erkek).

"Sekreterimiz var bizim Sebahat. Bence onunla konuşun. Çok güzel bir hikayedir Sebahat. 1990. On sekiz yaşında Sebahat. Haymanalı. Sirozdan ölmek üzere. Hacettepe'de tedavi görüyor. Hocam da o sırada hem Hacettepe'de çalışıyor hem burada part time çalışıyor. Burayı korumuş ama orada da çalışıyor. Orada Hacettepe'de beyin ölümü oluyor. Hemen hocama haber veriyorlar. Diyorlar ki böyle böyle, burada bir hasta takipte, beyin ölümü de var. Düşünür müsünüz? Hemen Sebahat'i buraya getiriyoruz. Arkasından kadavra karaciğeri işte getiriyoruz. O gece Sebahat nişanlının, babasına anlatıyoruz. Diyoruz ki kadavra böyle böyle bir süreç bilmiyor çünkü bizler de yeni yapıyoruz. İki yıl olmuş karaciğer yapalı. 1988'den ilk nakil biliyorsunuz 1988'de yine hocam yaptı. Sebahat'in babasına anlatıyoruz. Diyor ki baba, başka çaremiz yok ki. Çocuğum ölmek üzere. Ne gerekiyorsa yapın diyor hocaya. Ve Sebahat'e biz karaciğer naklini yapıyoruz. Sebahat, tam 58 gün aynı odada Sebahat ile ilk tecrübemiz, benim doğum günümde ilk tecrübesi 58 gün aynı odada yaşadık Sebahatle. Hiç kimseyi de almıyorduk içeriye, korkuyorduk enfeksiyondan. Zor süreçler geçti Sebahat'in başından. Ama iyileşti Sebahat. Sonra taburcu ettik. Fakat taburcu ettik, Haymana'da yaşıyor Sebahat. Haymana şartları, köy şartları çok kötü. Hocam "Gidin bir bakın" dedi. "Yani biz bu kadar özenli hayata kavuşturduk. Burada yaşayabilecek bir ortamı var mı?" Hijyen, işte koşullarımızı. Gittik bir baktık ki maalesef çok kötü şartlarda. O zaman ne yapalım? Bu binanın olduğu yerde bir iki katlı lojman vardı. Türkiye Organ Nakli ve Yanık Tedavi Vakfı Hastanesi'nin bir lojmanı gibiydi orası. Sebahat'i oraya aldık. Birkaç ay orada yaşadı Sebahat. Uygun şartlarda tamamen iyileşsin diye. Daha sonra Sebahat'in bir sosyal güvencesi olmadığını ve ilaçlarını alabilecek güvenceye ihtiyacı olduğunu öğrendik. O zaman hocam dedi ki Sebahat'i işe alalım dedi organ nakli katında sekreter olarak görev yapıyor şu anda. 30 yıldır. Otuz üç yıldır. Sebahat'i evlendirdik, oğlu oldu, Sebahat'in oğlu şu anda bizim hastanede çalışıyor. Sebahat'in oğlu hemşire olarak çalışan bir arkadaşımızla evlendirdik" (K30, Kadın).

Saha deneyimi olarak tehlikeli gıdalar sonucu organ yetmezliği yaşayanlara yönelik görüş belirten 1 katılımcı şu ifadeleri aktarmıştır:

"Mesela geçenlerde yaşadığımız bir şey var. Bir tane bayan geldi. Bitki çayından, dağ çayından dağ çayı da demeyeyim bu atom çayı mıdır nedir 45-50 şeyi karıştırıp içiyorlar ya ondan içmiş hastayım diye 3-4 gün birden bilinç kapanması falan. Hastayı buraya getirdiler başka bir şehirden. Bir kızı geldi vereceğim diye kızı olmadı. Kardeşi geldi o olmadı. O geldi o geldi falan derken bir şekilde olmadı yani biz hastayı kaybettik" (K11, Kadın).

Saha deneyimi olarak yetişkin ve çocuk arası organ nakline yönelik 1 katılımcı şu ifadeyi aktarmıştır:

"Şöyle diyoruz mesela ambulog diyoruz. Böbreğin bir tanesi yetişkin birine yeterli olmaz. Yeterli gelmez çünkü küçük ama ne yapıyorlar bir böbrekmiş gibi iki böbreği aynı kişiye tek böbrekmiş gibi takabiliyorlar. Böyle bir hastamız vardı bizim mesela. Çok çok yıllar önce böyle bir deneyimimiz oldu. Çok acil böbreğe ihtiyacı olan bir hasta vardı. Öyle olunca bakanlığın onayladığı bir ambulog, küçük çocuktan iki böbreği alıp yetişkine taktığımız bir hastamız oldu" (K3, Kadın).

Saha deneyimi olarak 1 katılımcı, evrakta hata yaptıklarına yönelik şu ifadeleri aktarmıştır:

"Bir tane asker de kendini vurmuştu. Biz vakayı dağıttık. Tabii orada benim biraz daha dikkatsizliğim var şimdi. Apne testi dediğimiz soluksuzluk testi yani öldüğünün kesin kanıtı o testte belli. Orada beyin ölümüne tespit şeyi var, tutanağı var. O tutanakta apne testi pozitif yazmalı. Apne testi pozitif yazdığını ben tabii idrak edememişim çünkü görmemişim ama ben vakayı dağıtıyorum tabii ki sabah oluyor, evime geliyorum tabii bakanlıktan bana telefon geliyor acil. Savcılık suç duyurusunda bulunuyor, ölüme sebebiyet verme. Çünkü apne testi pozitif değilse ölmemiştir ve sen bunun dağıtımını yapıyorsun. Sonraki süreç işte biz BT anjiyosu var beyin ölümü olup olmadığını, yani gerçekten beyin ölümü olduğuna dair bir kanıtımız olduğu için o konuda sonradan şeyimiz oldu" (K29, Erkek).

5.2. Hasta Türlerine Yönelik Görüşler

Katılımcıların saha deneyimlerinden bahsederken özellikle vurguladıkları hasta veya hasta yakını türleri olduğu anlaşılmıştır. Bu gruplar Tablo 22’de sunulmuştur. Üstteki tabloda ilgili ifadelerin kaç kez kullanıldığı görülmektedir. İlgili ifadeleri kullanan katılımcı sayıları ise alttaki ek tabloda yer almaktadır.

Görüldüğü üzere en yoğun vurgulanan gruplar; Genç hastalar/ hasta yakınları ile Bağış yapmak isteyen hasta/ hasta yakınlarıdır. Daha az sıklıkta vurgulanan gruplar ise Bağış almaya istekli, vermeye isteksiz olanlar ile Ölümü kabullenmek istemeyen hasta yakınlarıdır. Çok az sıklıkta vurgulanan gruplar ise; Parçalanmış aileler, Kısa sürede nakil olan hastalar, Sorun çıkaran hasta yakınları, Organını sattı etiketinden çekinenler Uzun süredir nakil bekleyenler, Acil nakiller, Evrakta sahtecilik yapanlar, Psikiyatri hastaları ile Bağışlanan organı bağışlamak isteyenlerdir.

Tablo 22. Hasta Türlerine Yönelik Kullanılan İfadeler

	Frequency (ifade sıklığı)
Çocuk/ genç hastalar/ hasta yakınları	32
Bağış yapmak isteyen hasta/ hasta yakınları	24
Bağış almaya istekli, vermeye isteksiz olanlar	9
Ölümü kabullenmek istemeyen hasta yakınları	4
Parçalanmış aileler	2
Kısa sürede nakil olan hastalar	2
Sorun çıkaran hasta yakınları	2
Organını sattı etiketinden çekinenler	2
Uzun süredir nakil bekleyenler	2
Acil nakiller	1
Evrakta sahtecilik yapanlar	1
Psikiyatri hastaları	1
Bağışlanan organı bağışlamak isteyenler	1
TOTAL	83

	Frequency (kişi sayısı)
Çocuk /genç hastalar/ hasta yakınları	28
Bağış yapmak isteyen hasta/ hasta yakınları	14
Bağış almaya istekli, vermeye isteksiz olanlar	6
Ölümü kabullenmek istemeyen hasta yakınları	3
Parçalanmış aileler	2
Kısa sürede nakil olan hastalar	2
Sorun çıkaran hasta yakınları	2
Organını sattı etiketinden çekinenler	1
Uzun süredir nakil bekleyenler	1
Acil nakiller	1

Evrakta sahtecilik yapanlar	1
Psikiyatri hastaları	1
Bağışlanan organı bağışlamak isteyenler	1
TOTAL	63

Çocuk/ genç hastalar/ hasta yakınlarına ilişkin görüş belirten katılımcıların ifadelerinde ayrı bir duygusallık ve hüznün olduğu anlaşılmıştır. Özellikle bebek ve çocuklara yönelik oldukça duygusal düşündükleri ve hareket ettikleri, ebeveyn olan katılımcıların da çocuklarla ilgili olaylarda kendi çocuklarını düşünüp hüznülenmeleri söz konusudur. Bunlara yönelik görüş belirten katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Şöyle, bir vakamız gençti ve kalbini, önce kalbi çıkıyor organlardan donörün daha sonra işte o hangi organları sağlamsa işte akciğer, karaciğer ve en son böbrek çıkartılıyor. İşte biz daha donörün başındayken kalp çıkar çıkmaz önce onu yolcu ettik, gönderdik. Biz donörü şey vaka, cenaze yıkamaya aşağıya inene kadar iki saat içerisinde bize haber gelmişti. Kalp çalışıyor takıldığı organda diye. Yani o beni çok böyle enteresan bir duruma sokmuştu. Yani burada cenazenin, bu cenazenin kalbi şu anda başka bir insanda atıyor. Ve onun o arada haberi geliyor. Daha ben cenazeyi göndermemişim. Ameliyathaneden yeni indirmişim. İki saat içerisinde takılması gerekiyor çünkü çıkan organın. O bana hani o an cenaze yanımda ve bir yerde can bulmuş organı. Sonra ilerleyen saatte işte karaciğerinden ve böbreğinden de cevap gelince çok mutlu oluyorsunuz. Hayat bulan, hayat şansı bulan hastalar için çok mutlu oluyorsunuz. Tabii bir yanımızda hep böyle bir matem kısmı, bir yanımızda hep böyle güzel haberlerin, hatta bir matemden bir sürü mutlu olan, yaşam şansı bulan insanlar, sekiz kişiden birden haber almak ayrı bir boyut oluyor diyeyim ben size” (K26, Kadın).

“Bir gün gittim 7 yaşındaki bir çocuktan organ nakli için konuşmamı istediler. Benim için çok değişik bir tecrübeydi. İşte babasının tabancasıyla kafasına sıkılmış çocuk yanlışlıkla oynarken. Beyin ölümü olmuş ve onun artık organları başkalarına hayat verecek. O aşamaya gelmiş. Benden aileyle konuşmamı istediler. Şimdi ben de anneyim ve gerçekten çok zor bir durum. Size tarif edemem yani önce kendi içime sindirmem lazım ki karşı tarafı da ikna edebilsin. Böyle bol ağlamalı bir konuşma geçirmiştik mesela. Çünkü gerçekten çok zor bir şey. Yine yetişkinden organ isterken ben de bir şekilde daha sakin kalabiliyorum ama 7 yaşında ya yavru kuş kuzu yani” (K25, Kadın).

“Ben bir tane çocuk var hocam hiç unutmuyorum ya 12-13 yaşındaydı galiba. Arkadaşıyla parkta oturuyor. Bugün gibi aklımda gariban bir aile. Parkta arkadaşıyla kola içerken birbirlerini küfrediyorlar falan. Arkadaşı buna küfrediyor. Herhalde bu da arkadaşına yumruk atınca arkadaşının yanında sopa varmış. Bunu kafaya vuruyor beyin ölümü oluyor” (K23, Erkek).

“8 yaşlarında bir kız çocuğumuz vardı. O da belki inanmayacaksınız. Bu Aksaray aslında çok kırsal bir yer değil. Hani burada okur yazarlık falan var ama bazı yaylalar var, köyler var. Orada çobanlık yapan bir ailenin kızı. 7 çocuktan bir tanesi kızları. Anevrizmaya bağlıydı onunki de kanama geçirmiş. Sonra getiriyorlar hastaneye. İşte biz beyin ölümü tanısını koyuyoruz. Anne Türkçe bilmiyor. Başka bir yerden gelmişler. Babayla da kısmen iletişim sağlayabiliyoruz. Ben babaya hani beyin ölümünü anlattım. Arkasından organ naklinden bahsettim şeyden bahsettim. Hani sizin kızınız dedim. Birilerine hayat olacak. Yeniden hayat verecek. O da şey dedi: “Benim çocuğum (DURAKSADI) 8 yaşında ve hiçbir şey görmedi. Biz fakir bir aileyiz dedi. Hiçbir şey görmedi. Yani bilmiyor hayatı bilmiyor.” Sonrasında ama dedi çok zekiymiş kızım. İsmi de Mercan bu çocuğun. Dedi ki daha çok küçük dedi. Onu kardeşleri unutacak. Okuldaki arkadaşları unutacak. Öğretmeni unutacak. Annesiyle bizim için ömür boyu yaşayacak ama dedi. Sen bana diyorsun ki başka insanlara umut olacak. Başka insanlar hayat olacak diyorsun dedi o insanlar benim kızımı hayatları boyunca unutmayacaklar. Hep minnettar kalacaklar. Sadece benimle annesinin duasında olmayacak. Hayat verdiği insanların yakınlarının duasında da olacak diyorsun dedi. Ben böyle bir hakkı çocuğumun elinden nasıl alayım dedi” (K21, Kadın).

“Bir çocuk 4 yaşında göçük altında kalmıştı. İşte babaannesinin evinde kalıyor, işte o istinat duvarı çöküyor ve buna istinaden göçük altında kalıyor. Babaanne kurtuluyor. Çocuk göçük altından çıkartılıyor bir zaman sonra. İşte sonra bizim bulunduğumuz hastanenin yoğun bakımına getiriliyor. İşte burada işte süreçler başladı. Beyin ölümü tanısı kondu işte ailenin o anda yaşayan tek çocuğu ama işte bir polis baba ve yine bir polis annenin çocuğu ve onun öncesi çocukları yanlışım yoksa herhalde 3 çocuğu daha var fakat 3 çocuğu da yaşamıyor. Yani onların da başlarına bir şekilde bir kaza gelmiş bir şey olmuş ve vefatı ve

biz bunu şey yaparken çok etkilenmiştik ve şey dedi ya benim diğer çocuklarım dedi vefat etti ama bu çocuğumuzda biz organları bağışlayalım. En azından dedi başka çocuklar yaşasın. Bizim dedi kaderimiz böyle olsa gerek galiba. Yani bu dördüncü çocuğumuz ve o da işte bizim aramızdan ayrılıyor gibi bir şey oldu ve çok etkilemişti. Böyle ilginç bir olay. Organları bağışladılar.” (K20, Erkek).

“Bartın'da bir 17 yaşında kız çocuğu işte evde baygın bulunuyor. Sonra işte oradaki Devlet Hastanesi o devlet hastanesinden Ankara'ya sevk, Ankara'da işte burada hastaya zaten ilk görüntülemelerde işte beyni ölümünü tanıyacak o destek tetkikiyle beraber beyin ölümü tanısını biz koyduk fakat öyle işin ilginç tarafı ki biz işte bu tanıyı koyabilmek için hastanın normal değerlerine ulaşmasını istedik kan değerlerini. Derken böyle bir süreç geçti. Hastada ne kadar diyeyim ve altıncı günün beşinci altıncı günü biz hastaneye yakınıyla beyin ölümü tanısı koyup iletişime geçebildik. Onların dediği şu olmuştu: Biz dedi böyle bir sürecin başlayacağını düşünmüştük yani konuşmaya baba ve halayı almıştık. Çünkü annenin ve diğer kardeşin buna dayanamayacağını söylemişlerdi. Böyle bir şey duymasını da istemediler. Bizden duymasını istemediler” (K20, Erkek).

“Aslında çok fazla var ama ben basına yansıyanlardan anlatayım istersen. Yani köyde yaşayan bir tane genç bayan evlerinde işlerini, tarlada işlerini bitirdikten sonra gidiyorlar ve römork deriz böyle römorkun arkasında traktörün arkasında gidiyorlar ama arkalarından bir tane kıraç vuruyor bunlara. O aracın da şoförünün gözünü güneş almış. Vurduklarında bu kadın ağır yaralı olarak bizim hastanemize getiriliyor. Hastanemize getirildiğinde ilk acil müdahalesi yapıldıktan sonrasında yoğun bakımını aldık. Bu benim kendi köyümden bir tanıdık önce ondan başlayayım. Evet, yakın hem de tanıdığımız birisi. Sonrasında ilk müdahalesi yapıldıktan sonra yoğun bakımda yatarken maalesef ki beyin ölümü gerçekleşiyor. Birçok testlerden geçtikten sonra biz artık beyin ölümü kararını verdik” (K19, Kadın).

“Yine genç bir vaka vardı trafik kazası geçirmiş. Onlar da şöyle bir hikayeden bahsettiler işte bu sanırım böyle sosyal medya ya da işte böyle nasıl diyeyim size işte bir köyde anlatılan bir hikayeden etkilenmişti olan bir hikaye ya da yani gerçekliğini ya da gerçek olmayışını yargılamak bana düşmüyor da çocuk kaç yaşındaydı 16- 17 yaşlarında bir çocuk trafik kazası geçirmiş, sevk edilmiş başka bir şehirde yaşıyorlar Zonguldak'ta değil işte hoca anlattı işte beyin ölümünün ne olduğunu işte bundan sonra neler yapılabileceğini ya da yapılamayacağını, daha sonra işte organ bağışıyla ilgili düşüncelerini almak üzere işte ben devreye girdim. Hoca da anlattı fakat dedi ki biz dedi, işte daha evvel bir yerde daha demişlerdi buna fakat kendisinin kayınvalidesinin işte beyin ölümü var dediler ama işte sonradan taburcu oldu 2 ay daha yaşadı evde hani o aşamada beyin ölümü değildir o bitkisel hayattır muhtemelen onları anlatmaya çalışıyoruz ama tabii ki kabullenmek istemiyor 17 yaşındaki çocuğuyla ilgili o süreci” (K18, Kadın).

“Yine başka bir öğrenciyi anlatayım mesela üniversite öğrencisi. Yani organ bağışçısı olan kişiler gerçekten şey olmuyor hani o bütün sürece şahitler ve günlük bilgilendiriyorlar günlük ya da anlık her durumdan haberdar edildikleri için gidişatla ilgili sürece de hakim oluyorlar sanırım yakınları şey etkilemişti mesela çok duygusal organ bağışçısı olduğundan ondan 2 yaş büyük abisi haberdar bir başka vakanın abisi diyor ki annesine; kardeşim organ bağışçısı olmuştu okuldayken organlarını da bağışladı bağışlayalım biz bunu diyor tabii ki. Yani hep bir ağlamalı süreç ama bir yandan da gurur duyuyorlar organ bağışçısı olduk, bir sürü kişinin hayatını kurtaracak kardeşimiz diye.” (K18, Kadın).

“Elbette yani bir numara açık ara onu anlatabilirim. Benim oğlum 2006 doğumlu, 12.12.2006, doğumdan ertesi gün sanırım ya ertesi gün ya da bir gün önce sanırım eşim yukarda yatarken yoğun bakımda 9 aylık bir bebeğin beyin ölümü gerçekleşmişti. Onun ailesiyle görüşmek çok zordu hakikaten” (K12, Erkek).

“Mesela bir kadın hatırladım şimdi o da 16 yaşında bir kızını kaybetmişti trafik kazasında. Bakanlık çok istemiyor bunu ama bir şekilde insanlar birbirlerini buluyorlar. Yani o kızcağızın karaciğeri bir hastaya, bir böbreği bir hastaya, bir böbreği başka bir hastaneye hastaya takılmıştı” (K12, Erkek).

“Çok travmatize bir şey Mamak İlköğretim Okulu'na eğitime gidiliyor. Organ bağışı farkındalık daha zaten kim var? 1.sınıftan 5.sınıfa kadar hani bu 4 olmadan önceki ve çocuk eve geldiği zaman diyor ki anne diyor ben 18 yaşımı doldurunca organlarımı bağışlayacağım diyor. Annesi diyor ki Allah korusun ben asla kabul etmem. Bütün evlatlarımızın organ bağışçısı dendiğinde belki de bir annenin verebileceği tepkiyi veriyor ilk başta. Hani kıyamam ben sana tarzında. Belki medyadan görmüşsünüzdür Mamak İlköğretimin bahçesine düşüyor damperli kamyonun altında kalıyor çocuk. Böyle bir yerden düşüyor kamyon devriliyor ve okulun bahçesine düşüyor ve çocuğun daha sonrasında Ankara hastanesinde beyin ölümü gerçekleşiyor.

Daha bu çocuk bağış kartı falan yok. Annesine bunu dediği için benim evladımın isteği bu yönde diye organ bağışına evet diyor” (K10, Kadın).

“Yok güvenle ilgili bir sıkıntı yaşamıyorum. Ben daha çok şeylere takılıyorum herhalde anne olduğum için böyle çocuk hastalar geldiğinde çok etkileniyorum. Çok şükretmeme sebep oluyor. O konuda etkiliyor beni çocuklar” (K8, Kadın).

“Mesela eve gittiğimde sağlıkçı olmayan akraba, eşlerim, dostlarım geldiğinde böyle ben yorgun ve bezgin olduğumda işte nasıldı genç miydi? Onlar aşırı etkileniyor böyle. Diyorum ki evet çok acıydı ama organları yaşayacak o yüzden artık şu şöyle genç şöyle çocuğa takıldı” (K4, Kadın).

“Özellikle ben çocuklar konusunda çok duyarlıyım. Yani insan üzülüyor bir anne olunca daha çok hassas oluyorsunuz. Yani onları her gördüğümde içim sızlıyor çok üzülüyorum. Niçin organlar toprak olsun? Yani siz onu toprağa koyuyorsunuz ve çürüyor gidiyor. Öyle olana kadar o organ bekleyen o kadar çok acı çeken sadece kişiler çekmiyor tüm ailesi çekiyor. Ölümü bekliyor olmak çok acı bir şey.” (K3, Kadın).

“Düşünsenize şimdi mesela çocuğunuz için zorlanıyorsunuz ya. Kendiniz için seve seve veriyorsunuz Misal şu anda Allah korusun. Çocuğunuzun hani zaten böbreğe, karaciğere ihtiyacı olsa verirsin. Kalbe ihtiyacı olsa da ben öleyim o yaşasın diye verirsiniz değil mi? Yani öyle düşünüyor insan. Bilmiyorum. Çocuk çok farklı bir şey oluyor tabii. Eş de öyle de. Dedğimiz gibi çocuk daha farklı” (K21, Kadın).

“Var, çocuk hasta gördüğüm zaman direkt gidiyorum anneyim. Anne olunca daha fazla duygusal oluyorsunuz. Bilmiyorum siz anne misiniz değil misiniz?” (K15, Kadın).

“Şimdi geliyor çocuk yani hani şeyde dün onu hissettik açık açık hanımla birlikte hani eve giderken fırından ekmek aldık insan dedim aldığı nefese utanıyor.” (K12, Erkek).

“Çocuk hastalar zaten ayrı bir güzellikler. Mesela çocuk hastalar büyük hastalara göre daha dirayetli. Mesela birer hafta arayla karaciğer nakli olmuş iki hasta, gösteriyorsunuz diyorsunuz ki bak çekiyorsunuz sen yataktan kalkmıyorsun “ah oh oh” diyorsun çocuk zaten şu kadar yanındaki şeyler kendi kadar ee bu ne yapıyor? O bildiğiniz oyuncak peşinde koşuyor yani elinde direnle. İlginç. Yetişkinler abartmayı seviyor bence. Acıyordur, ağrı vardır. Ağrı yoktur diye bir şey yok. Ama çocuklar saflar ya bir şeyleri bilmedikleri için herhalde otomatikman bunun da geçebilir bir şey olduğunu katlanabilir bir şey olduğunu düşünüyorlar diye düşünüyorum. Çünkü bir çocuk çok canı yansa bile belirli bir süreden sonra susuyor. Bir şeyle oyalandığınız zaman dikkati dağılıyor ama bizler öyle değiliz. Biz bir şeye odaklandık mı oradan ayrılmamız zor oluyor. Tabi bunda kullandıkları ilaçların da etkisi oluyor” (K11, Kadın).

“Kendinizde aynı acılarla karşı karşıya kaldığımızda bir zorlanıyorsunuz. Tabi ben çocuk hastalarının aileleriyle görüşmek her zaman için aynı bir genelleme yapacak olursam hani ben kaçabiliyorsam ben kaçmam istiyorum. Kendi çocuğum yok ama bu niye bana bir tık daha şey geliyor, yoğun bakımda çalışırken de meslek hayatım boyunca çocuk hastalara bakmaktan hep imtina ettim. Yoğun bakımda karmaydı, yetişkin ve çocuk yoğun bakımda çalıştım. Ama burada şimdi çocuğunu kaybetmiş bir aileyle görüşmek şu an bile nefesim daralıyor çok büyük sıkıntı. Yani bunu yaşamadan ifade edebilmek o kadar zor ki. Bazen şey oluyor sizin gözünüzün içine bakılıyor aslında diyorsunuz ki özümsemişler. Biz palyatif yoğun bakımda yatıp beyin ölümü gerçekleşen bir çocuğun ailesiyle görüşmek” (K10, Kadın).

“Emin olun aynı şey, evlat olayı girince çok çok kötü. Çocuk kısmıyla görüşme yapmak benim hayatımda yapabileceğim en zor şeylerden. Onun dışında şey diyorsunuz bu bir gerçeklik böyle olmuş. Çocukta iş öyle yürümüyor yani” (K10, Kadın).

“Yok güvenle ilgili bir sıkıntı yaşamıyorum. Ben daha çok şeylere takılıyorum herhalde anne olduğum için böyle çocuk hastalar geldiğinde çok etkileniyorum. Çok şükretmeme sebep oluyor. O konuda etkiliyor beni çocuklar” (K8, Kadın).

“Ben hep diyorum çocuklarda sıkışıyorum ben. Bir anda hiç beklenmedik bir şey olabilir ya da beklenirken ölüyor. Aileler çocuklarını bağışladıklarında böyle çok buruklaşıyorum. Hem seviniyorum hem üzülüyorum” (K3, Kadın).

Kendiliğinden organ bağışında bulunmak isteyenlere yönelik deneyimlerini aktaran katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Bir keresinde şey oldu. Kızı annesinin bağışladığı o çok şey kolay olan en kolay oydu. Çünkü televizyonda izliyorlar. Organ nakliyle ilgili bir haber programı izliyorlar. Aile vasiyet ediyor. ‘Benim organlarım başlayın kızım’ diyor. Kızı geldi bağışladı yani annemin vasiyeti vardı diye” (K23, Erkek).

“Bu hani eski çatışma oluyordu ya PKK nedeniyle 10 yıl önce falan işte çatışmadaki askerlerden birden fazla kişiyi çatışmada çok faydası olmuş. Yaralanan asker, mesela karaciğeri, böbreği, korneası işte 5 askere takılmış büyük bir sevap diye anlatırlar” (K25, Kadın).

“İkincisinde, aldığımızda da çok kültürlü bir aileyle karşılaştık. Olayın çok da farkında olan bir aileyle karşılaştık. Hatta işte birtakım talepleri oldu. Biz biraz daha çok genç yaşta bir şeydi vakaydı hani kalbi kimdeyse diğer organları kimdeyse biz onlarla tanışmak isteriz gibi böyle talepleri de vardı” (K22, Erkek).

“Hani 50- 60 kişi o süreci hem böyle gurur duyarak hem de kaybettik diye yas duyarak bekleyen bahçede bekleyen bir sürü kişiyle karşılaşıyorsunuz gözü yaşlı. Bütün sürece de hem tanıklık ediyoruz hem de iletişim kurmak durumundayız. En son aşamaya kadar ta ki yani işte defnedileceği sürece kadar hatta defin sürecinde de cenaze merasimine uygun olanlar katılabiliyor yönetimden ya da işte kurumdan” (K18, Kadın).

“Aslında hiç konuyu detaylandırmadık bile ya aslında biz prosedürlerimizi oluşturduk işte uygun odalarımızı oluşturduk, görüşme odalarımızı oluşturduk ama şey olmadı yani tek sadece bir anekdot oldu o da şöyle; yoğun bakımda hastası olan bir iki tane hanımefendi geldi. Normalde o hastayla hani beyin ölümü vesaire bir şey düşünmüyorduk. Cerrahi amaçla yatmış bir hastaydı sonradan kötüleşen bir hastaydı. Yakınları gelip bir şey demişti. Biz hani organlarını bağışlamak istiyoruz. Nasıl bir prosedür işlememiz gerekiyor diye. Normalde aslında tam tersi oluyor. Bizim gidip görüşmemiz gerekiyor” (K17, Erkek).

“Ama çoğu insan da diyor ki, ben zaten öldükten sonra toprak olacağım hani başka bedenlere can olsun insanların sağlığı düzelsin. Bütün organlarım, uzuvlarımı her şeyimi bağışlıyorum diyen de çok insanımız var” (K15, Kadın).

“Daha da travmatik olanı evet evet, 9 aylık bebeğin organları bağışlandı ailesi tarafından sonra bizim taburcu olacağımız gün onun ameliyatı oldu. İşte bir bebeğe karaciğeri bir başka bebeğe iki böbreği takıldı başka bir hastanede” (K12, Erkek).

“Hayat kadınıymış ölen kişi yani onun ailesi de şey demiş; yani yaşarken bizi çok üzdü hani belki başkalarını güldürür diye” (K12, Erkek).

“Amcanın birisi geldi organ bağışında bulunmak istedi. Biz evrakı dolduruyoruz, kalp bağışı yapacak vefatından sonra organlarımızı kullanabilirsiniz diye hangi organlar dedik amca dedi ki böbrek. Niye amca falan biz aşamadık mevzuu. Böbrek olsun sadece, diğerleri olmaz. İyi peki dedik amca ama açıklama yapmamıza bilgilendirmemize de fırsat vermiyor. Tamam dedik evrakı imzalatıp bağış kartını verdik eline” (K6, Erkek).

“Bir de kadavradan Şehir Hastanesi’nde kalp nakli yapılan genç bir hastamız vardı. Genç bir hasta tabi bizde kayıtlı değil ama hasta kan tahlilleri için gelmiş annesiyle kalp nakli yapılmış çocuğa, genç 23 yaşında bir genç delikanlı. Geçerken bizim birimi görüyor ve geldi organlarını bağışladı. Ben onun gerekliliğini çok sonradan öğrendim yani çok pişmanım keşke daha önce bağışlasaydım. Annesiyle birlikte organlarını bağışladı” (K5, Kadın).

“Zonguldak’ta bir organa gitmiştik biz çok yakın zamanda, çocuk denizde boğulmuştu gençti 23 yaşında, 22 miydi? Ve bir hafta önce konuşmuş abisiyle. Haberlerde duymuş, bana demiş bir şey olursa organlarımızı bağışlayacaksınız” (K5, Kadın).

“Mesela orada bir anne bir trafik kazasında kızını kaybetmişti. Ondan tam 7 kişiye organ bağışı aldı. Öyle olunca anne çok mutluydu ve her organ bağışı haftasında bize gelir katılırdı. Orada konuşuldu şey diyor yani benim kızım onlarda yaşıyor.

Benim kızım onlar diyordu. Mesela onlarla birlikte anısına bir orman oluşturuldu. Her yıl birlikte oraya giderler ormana ağaç dikerler” (K3, Kadın).

“Öyle ilginç oluyor ki mesela bir tane vakamız oldu. 80 yaşındaydı vakamız, kırsal alandan geliyordu. Beyin ölümü olduktan sonra dedim herkese nasip olmaz. Gerçekten mi kızım olmaz mı? Bize nasip mi oldu? O zaman ben organlarımı bağışlıyorum” (K2, Kadın).

“Sonra bir vakamız yine boğulma vakasıydı. Aile müthiş bir şekilde organ bağışında bulunmak için böyle tepiniyorlar. Organ bağışı yapmak istiyoruz. Gerçekten Bartın’da bu çok güzel. Organlarımı bağışlayacağız işte şunu yapacağız hatta haber olmuş organları bağışlandı diye” (K2, Kadın).

“Bir bayan geldi organ bağışında bulunmak istediğini söyledi. Ama aile buna destek olmadığını ve benim destek olur muyum nasıl yapacağını sordu. Ben de dedim ki organ bağışı kartı çıkaralım. Akli dengesi her şey yerindeydi. Bir de yeğeni vardı onu organ bağış şahidi yaptık. Sonra aradan bir hafta geçince bana bir zarf geldi. Bayanın resmi işte bir şey hazırlamış şöyle broşür hazırlamış üstünde resmi ve yazmış benim beyin ölümüm olursa ailem izin vermez benim beyin ölümümü size gelirse ben siz onaylayın ve organlarımı bağışlayın diye bana mektup göndermiş” (K2, Kadın).

Bağış almaya istekli ancak vermeye isteksiz olan vakalarla ilgili deneyimlerini aktaran katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Beni etkileyenlerden bir tane beyin ölümü, bağışçıymış anne. Teyze de buna bağışçı olduğunu söyledi. Ama çocukları “bizim annemizin kaderi buysa biz annemizin bağışını kabul etmiyoruz, organ bekleyenler de kaderlerini yaşasın” dediler. Beni bu etkilemişti. Çok da saygı duymak zorunda kaldım. O an acının boyutunu biz bilemeyiz. Yani onlardaki duygusal (KESİLMİŞ CÜMLE) o an şey yapamayabiliriz. Ve vermeyenler de hani o ayrı kişi bağışçı olsa bile bağış sirtini göstersek bile vermeyebiliyor” (K26, Kadın).

“Ya şöyle, burada yaşadığımız hani çok öyle ilginç veya hani hikaye edilebilecek bir olay yaşamadık. Yani öyle bir olayımız yok ama hani sonuçta diğer koordinatörler ile veya işte bölge toplantılarında falan duyduğumuz olaylar oldu işte. Mesela Erzurum’da bir böbrek nakli bekleyen bir hastanın vefat etmesi sonrası, ailenin organ bağışını kabul etmediğini bile duyduk. Yani kendileri bu durumdan muzdaripken hani ona rağmen kendilerine ‘organ nakline izin veriyor musunuz?’ diye sorulduğunda rıza vermediklerini duyduk” (K24, Erkek).

“Evet, kendi de ihtiyacı var, onu öyle gideriyor ama yarın kendi kendi verici olmaya başladığında veya öyle bir şey gündeme gelse aynı kolaylıkta bakmıyor. Tabii can tatlı geliyor” (K16, Erkek).

“Çünkü hasta 65 yaş üzeri akciğer bağışçısı olacak potansiyeli yok yani. Teyze organ bağışçısı olmadı. Beyin ölümü gerçekleşti. Babayla biz aile görüşmesi yaptık yani mevtanın eşiyle biz aile görüşmesi yaptık dedi ki benim oğluma akciğerini veremeyecekse dedi benim oğlum zaten 1.sırada Yüksek İhtisasta dedi. ‘Benim canım yanmış herkesin canı yansın’ o da dedi kısmetinde varsa yaşar yoksa ölür dedi. Bu kadar net cümleler” (K10, Kadın).

“Bekleme listesindeyken işte hasta karaciğer bekleme listesindeydi hastamız bizim ama o dönemde yine bir kanama geçirdi ve beyin ölümü gerçekleşti. Kendisi bekleme listesinde yakınları bu durumu yıllardır bildikleri halde yakınları organ bağışına hayır dediler” (K10, Kadın).

“Olayın olmayacağını anlattık işte beyin nakli diye bir şeyin söz konusu olamayacağını zaten hayatı fonksiyonunun devam ettiğini gösteren şeyin beyin fonksiyonunun durduğunu tekrar tekrar anlattık. O zaman tepki şu oldu: Biz istemiyoruz. Kendisi için olunca isteyen abiler bir başkasının hayatını kurtarmakla alakalı bir durum söz konusu olunca uzak durdular” (K6, Erkek).

“Bizim bir pediatrik vakamız vardı organ nakli bekleyen. Annesi çok istiyordu organ bulalım bulalım. Canlı vericisi de yoktu. Maalesef o süreç içerisinde organ bağışları yetersiz olduğu için o bekleme sürecinde uygun bir organ bulunamadığı için

çocuğu kaybettik. Sonrasında biz anneyle görüştük dedik çocuğumuzu kaybettik. Siz bağışlamak ister misiniz? Neticede sizin çocuğunuz başka çocuklara can olsun. Hayır kesinlikle kabul etmiyorum dedi” (K3, Kadın).

Ölümü kabullenmek istemeyen hasta yakınlarına ilişkin ifadelerde bulunan 2 katılımcı şu sözleri aktarmıştır:

“Bir hanımın eşi ölmüştü. Bağışçı olmak istedi ama dedi ki önce öldü diye düşündü bağışçı olmak istedi vereyim dedi. Sonra yok o aslında ölmedi vermeyeyim o hâlâ buralarda dedi. Ben dedi onu hissediyorum yanımda dedi. Yani bilemiyorum ki nasıl ifade edilebilir (güldü). Sonra ne düşündü bilmiyorum vazgeçti. Eşim buralarda benim yok olmaz dedi. Öldü tabi. Önce kabullendi sonra kabullenemedi aslında” (K3, Kadın).

“En çok görmek istiyorlar bakıyorlar ki vücudu sıcak. Kesinlikle görmesine hastanemizde, yoğun bakımlarımızda bu şeye olur cevabını verip yakınlarının görmesine izin veriyoruz. Bazı vakalarda lazarus hareketi olur. İstem dışı hareketler... Böyle bir şey yaşanırsa zaten aileye bu konuyu anlatmak çok zor. Yani lazarus bir hareket, istem dışı, refleks. Bunu çok zor yani o aileye anlatmak. Bir de şu oluyor ya uyanırsa?” (K2, Kadın).

Parçalanmış ailelere dair görüş belirten 1 katılımcı şu ifadeleri aktarmıştır:

“Anne yıllar önce vefat etmiş baba da Bodrum'un bir belediyesinde yaşıyormuş. Hiçbir şekilde ulaşamadım. Sadece tek yakını baba yani amcalar var ama onlar diyorlar ki ben bir söz sahibi değiliz, babaya ulaşmanız lazım. Biz de aylardır ulaşamıyoruz. Yani beni hani insan sınanır ya öyle sınadılar gerçekten de. Önce bulunduğu yerin kaymakamını aradım. Evet, kişinin beyin ölümü gerçekleşen kişinin kişi buranın bir yerinde kaymakamlık yerindeydi. Orayı aradım. Kaymakam da ulaşamadı gerçekten de ya da yoğunluğa adapte olamadı ama ben bir şekilde ulaşmak zorundayım. Bir tek baba var. Kardeş yok. Anne yok. Ondan sonra amcalar var. Dayı da yok. Amcalar var ama amcalar diyor ki biz imza atmamız. Biz söz sahibi değiliz. Bize kalsa tamam atalım ama baba geldiğinde ne der? Ne yapar? Bilmiyoruz diyorlar. Baba da burada yıllar önce hapisanede yatmış. Sonrasında insan içine çıkamam diyerek Bodrum'da bir yere yerleşmiş. Ben Bodrum Devlet Hastanesi'ndeki koordinatöre varıncaya kadar Bodrum Devlet Hastanesi'ndeki Başhekime varıncaya kadar herkesi ayağa kaldırdım. Herhangi bir girişi de yok yani hastaneye bir girişi olsa telefon numarasına ulaşacağım Özge. Öyle bir girişte yok. Sonrasında ben Bodrum karakolunu aradım. Dedim böyle böyle lütfen yardım edin dedim benim bunu bulmam lazım. Polisi aramanız lazım dedi. Polisi aramanız için de savcılık kararı almanız lazım dedi. Burada bizim savcılığımızda sağ olsun savcı arkadaşlar kararı çıkarttılar. Tutuklama emri falan değil ama hani bulunması yönünde. Yaşiyor mu yaşamıyor mu? Sağ mı? Cenazeyi de teslim vereceksiniz. Karar çıktıktan sonra gönderdik o kararı polise. Sonrasında polis ondan soruşturdu bundan soruşturdu yaklaşık 8 saat boyunca soruşturdular. Sonrasında bize dönüş yaptılar ve adam o kadar çok korktu ki yani oğluyla bağlarını koparmış zaten oğluyla hiç görüşmüyormuş. Kimseyle görüşmüyormuş. Tekrar polis merkezine gitmekten çok korktu. Orada polislerin onu sorgulamasından çok korktu. En çok sorun yaşadığım hani sorun değil de ben de çok üzülüm sonrasında yani babayı zor duruma düşürdüm diye. Baba tamam dedi telefonda ben veriyorum diye ben bunu telefonda anlattım bir buçuk saat görüşme yaptım. Telefonda anlattıktan sonra tamam ben veriyorum dedi ama öyle olmaz bana ıslak imza lazım. Polisler Bodrum Devlet Hastanesi'ne götürdüler. Oraya evrak faksla onlar evrağı imzaladılar. Sonra aslı gibidir savcılıktan yaptırıncaya kadar akla kararı seçtim ben” (K19, Kadın).

“Şey de oluyor: Ayrı olunca da ailelerde sorun oluyor diyelim ki bir tane vakamız var işte eşinden ayrılmış oğlunun biri ilin bir tarafında diğeri bir tarafında diyor ki ben izin veriyorum ama abim vermez bu tür vakaları da kaçırabiliyoruz” (K2, Kadın).

Sorun çıkaran hasta yakınlarına dair 2 katılımcı şu ifadeleri aktarmıştır:

“Bir tane hasta için ben TNK dedik. Hani TNK olabilir diye aileye söyledik yani TNK ne biliyorsunuz onunla kullanılamayabilir tıbbi nedenlerden dolayı. Yaşlı bir hastaydı ve galiba geliniydi. Gelini hakimmiş. Bizim TNK lafımızı alıp başhekime başka bir şekilde ifade etmişti yani. Böyle acayip şeyler oluyor” (K23, Erkek).

“Şöyle, bizim bir tane vericimiz vardı hatta hastanemize dava açmıştı. Karaciğer verici safra kesemi almışlardı diye normalde onam formlarında biz bilgilendirmede her şeye ayrıntılı hem sözel olarak anlatıp hem de böyle yazılı olarak imza alınıyor ameliyat alanlarında sonra dava sürecinde bunlar kanıtlanınca zaten bir sorun çıkmadı” (K14, Kadın).

Organları sattı etiketlemesinden çekinenlere yönelik 1 katılımcı şu ifadeleri aktarmıştır:

“Babası vefat etmiş. Aile görüşmesi yapıyoruz. Şöyleydi böyleydi İslam din falan. İlk olaya girişte işin üzerinde durduğumuz için. Din kısmını hallettik. Şu kısmını hallettik. Bu kısmını hallettik. Abinin ne sorusu varsa dinledik. En sonunda dedi ki hocam ben şimdi bağışlarım bağışlamasına da derler ki babasının organını sattı traktör aldı. Bunu da duyduk yani” (K6, Erkek).

Uzun üredir nakil bekleyip zorluklar yaşayan hastalardan bahseden 1 katılımcının ifadeleri şu şekildedir:

“Bizim burada ilginç olarak deneyimlediğimiz şey şu bekleme listesinde kayıt yapan hastalarımız ve yakınları çok uzun bir süreçten, zorlu bir süreçten geçtikleri için gayet stresliler. Birçoğunda böyle anksiyete düzeyi çok yüksek sürekli bir kaygı durumu var ölüm korkusu var. Hastaların ve yakınların bize en çok sorduğu soru şu: Organ yok mu?” (K11, Kadın).

Psikiyatri hastalarına yönelik görüş belirten katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Hatta bir keresinde 2 tane kardeş vardı. Bir de abileri vardı abilerine beyin ölümü tanısı koymuştuk. Bunların ailesi yoktu. İşte bir kız bir erkek yaşlı bunlar yaşlı dediğim 40-45 yaşlarında ama psikiyatri hastalarıydı bunlar. Biz olayı daha sonra fark ettik tabi. Biz aile görüşmesi yaparken başka kimsesi yoktu yani yakını kimsesi yoktu. Görüşme yaptık bize bildiğin saldırdılar yani. Hastalardı yani sonuçta ilaç kullanıyorlarmış” (K9, Erkek).

Bağışlanan organı bağışlamak isteyenlere yönelik görüş belirten 1 katılımcının ifadesi şu şekildedir:

“Böbrek nakilli bir hasta, beyin ölümü gerçekleşiyor. Organ bağışu düşünür müsünüz dediklerinde ailelerine sadece organ bağışlanan böbreği bağışlayabileceklerini yani onun ona ait olmadığı için halbuki sen organ bağışıyla hayata devam etmişsin bir de o beni çok etkileyen bir haberdirdi. Sadece o organı bağışlayabileceklerini söylemişler. Diğer organlarını bağışlamamışlar” (K8, Kadın).

6. İLETİŞİM TEMASI

İletişim teması İletişim Stratejileri kategorisinden oluşmaktadır.

6.1. İletişim Stratejilerine İlişkin Görüşler

Nakil koordinatörü olarak hasta yakınlarıyla kurdukları iletişim stratejilerine ilişkin olarak katılımcıların kullandıkları ifadeler Tablo 23’te sunulmuştur. Üstteki tabloda ilgili ifadelerin kaç kez kullanıldığı görülmektedir. İlgili ifadeleri kullanan katılımcı sayıları ise alttaki ek tabloda yer almaktadır.

Görüldüğü üzere en yoğun vurgulanan ifadeler; Empati kurduğunu hissettirmek, Kişiyeye göre iletişim şekli belirleme, İletişim becerisi, Samimi iletişim kurma ve Hasta hakkında ön bilgi alma.

Tablo 23. İletişim Stratejilerine İlişkin Kullanılan İfadeler

	Frequency (ifade sıklığı)
Empati kurduğunu hissettirmek	19
Kişiyeye göre iletişim şekli belirleme	16
İletişim becerisi	12
Samimi iletişim kurma	10
Hasta hakkında ön bilgi alma	7
Psikolojik manipülasyon	3

Detaylı bilgilendirme	3
Anlayışlı olmak	2
Terminolojide titizlik	2
Karşılıklı güven	1
Aksan problemleri	1
TOTAL	76

	Frequency (kişi sayısı)
Empati kurduğunu hissettirmek	12
Kişiye göre iletişim şekli belirleme	11
İletişim becerisi	8
Samimi iletişim kurma	6
Hasta hakkında ön bilgi alma	7
Psikolojik manipülasyon	3
Detaylı bilgilendirme	3
Anlayışlı olmak	2
Terminolojide titizlik	1
Karşılıklı güven	1
Aksan problemleri	1
TOTAL	55

Empati kurduğunu hissettirme stratejisine dair görüş belirten katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Diyorum ki “Şu anda belki duymak istediğiniz en son şey ama lütfen beni de anlayın. Ben bir aracayım, ben bir görevliyim. Sizi sadece bilgilendirmek için buradayım” diyorum. Böyle böyle “Hem Sağlık Bakanlığı’ni temsil ediyorum hem Başkent Üniversitesi’ni temsil ediyorum. Size şu bilgiyi vermek istiyorum. Yakınınızı kaybettiniz. Başınız sağ olsun.” Bu cümle zor. Ama bunu kurmak zorundasın, başınız sağ olsun cümlesini. Çünkü kesinlikle hayatta olmadığını bir kez daha belirtiyorsunuz. Sizi anlıyorum demiyorum hiçbir zaman. Çünkü onları anlamam mümkün değil ama sizin acınızı paylaşıyorum diyorum. O zaman biraz daha olumlu oluyor tabii öyle olunca. Empati kurmak çok önemli” (K30, Kadın).

“Empati burada çok önemli. Yani onların gerçekten yaşadığı acıyı hissettiğinizi onlara da bunu hissettirmeniz gerekiyor açıkçası bunu yapmazsanız o aile görüşmesinden çok olumlu bir şey alamazsınız” (K29, Erkek).

“öyle yani mümkün olduğunca hani katı sert bir tavır değil de daha çok hani onların acısını hisseder tarzda ve o anlayışla eğer iletişim kurarsanız sanki biraz daha sakin ve daha ılımlı olumlu karşılama, karşılıyorlar sizi yani hani tamamen profesyonel bir tarzda ben işte terminoloji kullanarak evet, evet, hani soğuk bir tavırla ben bu işi yapmam gerekiyor zaten sadece bunu yapar, çıkarım gibi bir tavırla yaklaştığınızda tabii doğal olarak insanlar aynı sertlikte ve terslikte tepki veriyorlar ama daha onlara yakın tarzda konuştuğunuzda daha ılımlı konuştuğunuzda işte acılarını her ne kadar hissedemezsiniz de tam anlamıyla bilmeseniz de o seviyeden yaklaştığınızda daha ılımlı ve olumlu yaklaşıyorlar” (K24, Erkek).

“Hani bir keresinde şey diye girdi adam ‘doktor aileme dokunursanız yakarım seni’ diye girdi yani görüşmenin başlangıcı bu. Oraya bu şekilde giriyor. E bu şekilde girdiğinde ne diyeceksiniz? Önce bir onu yatıştırmanız gerekiyor. Bir

sakinleştirmek gerekiyor. Çünkü adam cama duvara vurarak giriyor. Sakinleştiriyorsunuz bir sakın yani acısını paylaşıyorsunuz. Acı paylaşımı önemli” (K23, Erkek).

“Biz koordinatör olarak ya da doktor ya da hemşireler olarak bizler hep şunu düşünürüz. Oradaki yatan benim kardeşim, benim oğlum, benim anne ve babam olabilir. Onlara nasıl tedavi yapmayı istersek diğerlerine de aynı şekilde tedavi yapmalıyız. Çünkü bir candır, bir umuttur, bir ışıktır. O önce yaşayabiliyorsa yaşatma çabamızdır ama maalesef ki bizim de takdir ilahiden dolayı elimizde olan hiçbir şey yok ama yaşatamıyorsak buna vesile olamıyorsak da bir başkalarına biz ışık olabiliriz çerçevesinde gideriz” (K19, Kadın).

“Burada önemli olan yani insanlarla bazen aynı üzüntü şeyinin içine girmen lazım. Yani insanlar senin söylediklerin konusunda samimiyetli olduğunu hissettirebilmek lazım. Ben de genelde bunu korumayı konusunda çok başarısız olduğumu düşünmüyorum. Yani sırf bu konuda değil, başka türlü haberlerle alakalı olarak da biraz iletişim yeteneği diyeyim” (K16, Erkek).

“Bazen böyle hani şahsıma değil belki ama şansına mı diyeyim artık neyse, hani hakaret içeren sözler söyleyenler oluyor. Sonra diğer akrabaları şey yapıyor. Bırakın diyorum ya bırakın adam küfür etsin veya kadın küfür etsin. Her neyse bırakın rahatlasın, üzülüyorsun, üzülmeli diyorum yani ben de o şekilde bir şey söyleyince hani insanlar daha da ne derler aradaki güven bağı biraz daha pekişmiş oluyor karşılıklı. Bir tık daha bence şansımızın arttığını düşünüyorum” (K16, Erkek).

“Bizim de kendilerinden daha çok üzgün olduğumuzu hani hastamızı tabii ki kaybetmek, hiç kimse hastasını kaybetmek istemez. Mortalitesini yükseltmek istemez. Bizim beden dilimizde onlara bunu çok güzel anlattığını düşünüyorum. Gerçekten bizde üzüldüğümüzü belli ediyoruz, gerçekten de üzülmüyoruz” (K15, Kadın).

“Daha sonrasında deneyimleyip öğrendiğim şu ses tonumu yükseltip o duyguya bürünmek... Çünkü o kişinin yaşadığı acıyı biraz da olsun hissettiğimiz zaman inandırıcılığımızın daha yüksek olduğunu düşünüyorum çünkü çok taze bir acı ve onlar gibi düşünmemiz gerekiyor, onların duygusuna girip. İlk başlarda hiç konuşamıyordum ben sonrasında biraz biraz geliştirdim kendimi çok üzücü o kişinin yaşadığı duyguyu hissedip de ona göre konuşmak ikna ediciliği de artırıyor. Açıklarken o duygu, ses tonu çok önemli” (K5, Kadın).

Kişilerin koşullarına, yaşadıklarına ve sosyo-ekonomik özellikleri gibi faktörlere bakarak iletişim stratejisi belirlediğini belirten katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Konuşmalarımızı dediğim gibi sosyal kültürel düzeyini ön plana, zaten bazen görünüşü de size bir fikir veriyor. Ailenin görünüşü de bir fikir veriyor. Mesela ailenin seviyesine göre bazen teyze, bazen amca diyebiliyoruz. Yani sosyokültürel düzeyine göre” (K30, Kadın).

“Şöyle işte sosyoekonomik dediğimiz olay, önce hastayı yakınlarını ben bir analiz ediyorum. Kültürlüyse, okumuş, zaten kendini belli ediyor konuşmalarıyla falan, onlara beyefendi, hanımefendi tarzında bir girişle başlıyoruz. Bazen bu okuma yazma bilmeyen, köyden gelmiş insanlar da oluyor. Şimdi ben bu 65 yaşındaki amcanın, ben buna beyefendi dediğim zaman amca zaten tedirgin oluyor ben bu lafı dediğim zaman. Ben anlıyorum zaten onu. Amca dediğim zaman adamda bir rahatlama oluyor. Yani bir iletişim. Arkadaşımın biri ilk anda daha ilk vakada gayet elit bir hanımefendiye dedi ki, teyzeciğim dedi, böyle “Siz bana teyze diyemezsiniz” dedi. Haklı yani. Dedi ki “Siz bana teyze diyemezsiniz, neden teyze diyorsunuz bana?” dedi. Ben göz işareti yapıyorum arkadaşına şimdi, dedi ki, “Yok, kusura bakmayın hanımefendi yani, yani farklı bir şey için söylemedim tabii ki”, “Hayır, insanlarla iletişim kurarken ben hanımım siz beyefendisiniz, hanımla beyefendi şeklinde ilerlersek daha iyi olur” dedi. Kadın burada noktayı koydu, benim de ilk, sonra da zaten hani ben de öyle bir süreç düşünüyordum. O süreçten sonra anladım ki, ki bunu da tecrübelerimle teyit ettim. Eğer bir amcaya sen, köylü bir amcaya “beyefendi” diye başlarsan, o adam sana ket vuruyor zaten, yanına yaklaştırmıyor. Bir okumuş birine, bu tür bir insana da abi, amca dersen de o da sana ket vuruyor, o da senin kendine yaklaştırmıyor. O yüzden kişiye göre. Konuşma tarzlarımız da kişiye göre değişkenlik gösteriyor açıkçası” (K29, Erkek).

“Aileye kötü bir haber veriliyor ve peşinden sizler bir organ isteme işine giriyorsunuz. Canından can istiyorsunuz. Yani çok mutlu anınız olabiliyor sizin yani çok böyle çok mutlu olduğunuzu anda cenaze sahipleriyle görüşeceksiniz, modunuzu değiştirmeniz gerekiyor. Bir kere o mutlu anla görüşemezsiniz aileyle. Onların moduna girebilmek için de siz de yani duygusal olarak da birçok programlarımızı kapatıyorsunuz” (K26, Kadın).

“Bizim aldığımız eğitimden de bazen böyle çok tiyatral bir sürü bir sürü şey kombinasyonlar öğretmişlerdi bize. Şimdi karşımızdaki kişinin sosyo-kültürel durumu önemli. Eee ona göre yönlendiriyorsun yani böyle bir mesela avukat bir hanım vardı bir buçuk yıl önce. Avukat hanımın eşi de avukattı. Onların bütün yakınları da böyle okumuş görmüş. Doktorlar falan bir sürü bir sürü insan vardı çevrelerinde. Onlara bilgi verirken daha donanımlı anlatman lazım. Daha ayrıntılı anlatman lazım. Mesela ama işte ya küçümsemeyeyim de daha kırsal insanlar da geliyor. Onlara daha farklı anlatmak zorundasın. Stratejileri kendine ait 3 aşağı 5 yukarı oluyor. Kime, nasıl anlatman gerektiğini kim mesela çok dini bütün geliyor, karşında anlayabiliyorsun. Kıyafetinden, hal ve hareketinden falan o zaman işte Diyanet işlerinin bu işi onay verdiğini falan anlatman lazım. Hani bununla ilgili ayet var diyorsun gerekirse din hocasını da çağırabilirim, sizi yönlendirebilir diyorsun. Ama aslında dediğiniz doğru, siz ikna demediniz ama bu işlemde ikna var gerçekten de. Bu yüzden anlatman lazım. Tıbbi donanımları ne kadar var insanlara apne testini anlatmalısın nörolojik muayeneden bahsetmeli misin? Çekilen tomograflerin emarların sonuçlarını ne kadar aktarmalısın? Bunların hepsi karşıdaki bireyin sosyo-kültürel düzeyine göre değişiyor” (K25, Kadın).

“Aileyle ikna ederken şimdi biraz da bu konuda sosyoloji bilmek gerekiyor galiba. Aile görüşmelerinde şöyle. İnsanların inancına, mizacına, karakterlerine göre yaklaşmak gerekiyor. Çünkü inançlı bir insana parayla yaklaşırsanız olmaz. Yani ya da parayla yaklaşımdan kastım şu hani bu ülkeye bakın şu kadar insanın hayatına katkısı olacak. Şu kadar insanın hayatına katlı olacak diye yaklaşırsanız olmaz. Herkesin sosyal düzeyine göre bir yaklaşım geliştirmek gerekiyor. İnançlı insana inançlı bir şekilde yaklaşmak gerekiyor” (K23, Erkek).

“Daha sonra zaten şey paylaşımda buldukça iletişimin gidişatı belirleniyor yani çünkü şey de değil bu tekdüze bir şekilde olursa hani böyle 19 yani nasıl diyeyim yirmili yaşlardaki bir kardeşinle görüşürken ki diyalogumuz farklı olabiliyor ya da az evvel bahsettim ya işte 60 küsur yaşındaki amcayla hani diyalog farklı oluyor ya da ne bileyim hani arkadaşımınla karşılaşmıştım demiştik zaten işte üniversite mezunu hatta hani şey o zaten bir sürü bilgiyi almış oluyor, biliyor oluyor hatta çok soracağı soru da olmuyor” (K18, Kadın).

“Onların sosyo-kültürel düzeylerine, konuşmalarına göre önce biz yoğun bakım çalışanlarından öğreniyoruz bunların sözü geçen aileye kim? Bunların tepkileri nasıl? Ailenin yaklaşımı nasıl?” (K4, Kadın).

İletişim becerisinin önemini vurgulayan katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Mümkün olduğunca aynı hizada ve göz teması kurarak konuşmak lazım. Sinirlenmekten kastım biraz önceki kelimem yanlış anlaşılmasın, aileye en ufak bir tepki ya da en ufak bir renk belli edilmemesi gerekiyor. Yani o çok yanlış anlaşılabilir kesinlikle çok sakın kalacağız, çok anlayışlı olacağız organları bağışlasalar da bağışlamasalar da sürekli yanlarında olacağız. Onlarla sürekli iletişim halinde olacağız” (K28, Erkek).

“Sonrasına hep karşılaştığımız bir şey ama şunu sordu: Orada yatan bir kişinin babasıydı. ‘Senin baban olsaydı ne yapardın?’ dedi. Direkt böyle ilk yıllarımızda gelen sorulardı. Verirdim dedim. Eğer orada bir saniye bile düşünme payımız olur ise kesinlikle başarılı olamazsınız” (K19, Kadın).

“Evet, biz bunu yapacağız dedik ve orada kriz çözme şeyinizin de çok iyi olması lazım. Orada ‘Şöyleydi böyleydi ya da bunu mu yapalım? Şunu mu yapalım?’ dersiniz ortalık birbirine girer. Zaten oraya 50 kişi gelmiş. Her kafadan bir ses çıkıyor. Herkes bir şey söylüyor. Organlarını vermeseydiniz aile mezarlığına daha erken gömülecekti belki de falandı filandı bu kadar bekleme olmazdı şöyleydi böyleydi diye bir sürü ses çıkıyor. Oysa ki 6 ay önce gömülmüş o kişi ama kişiler binin yanına bin katıp bir sürü şeyler söylüyorlar. Çözüm odaklı olunca hayat kurtarma olasılığınız daha da yükseliyor” (K19, Kadın).

“Mesela hani şeyi de sormuştum mesela kan bağışı yaptı mı daha evvel gibilerinden hani çünkü bazen onları yönlendirmek de gerekiyor, gerekiyor değil de kişisine göre değişiyor tabii ki. Hani net fikri olan kişi evet organ bağışçısıdır o biliyor çünkü zaten organ bağışçısı olduğunu herhangi bir soru işareti olmuyor kafasında ama eğer herhangi bir paylaşımda bulunmadıysa yaşarken kişiyle bazen onun görüşüyle ilgili fikir almak gerekiyor ya da yönlendirmek gerekiyor diyelim kabaca. Ama yani karşıdaki kişinin bir yakını kaybetmesini hissedebiliyoruz zaten o şeyi görüyoruz gözlerine ya da ağlıyorlar vesaire. O yüzden hassas davranıp işte bazen yanlarına oturuyorum. Mesela bir teyzeye sarıldığım oluyor yeri geliyor tabii ki bunlar aslına kalırsa biraz da içten geliyor. Hani şey olarak da değil, hani karşıdaki kişi kim olursa olsun o acıyı yaşarken sen de paylaşırken ister istemez bir şey oluyor yani doğaçlama da oluyor bazı şeyler. Ama hani şey değil, hani bir masa başına geçip de benim işim

bu, bu böyle değil ya da bu bundan dolayı böyle olmalıdır diyerek değil de daha böyle hem profesyonelliği yitirmeden hem de onları hassas noktaları rencide etmeden o iletişimi kurabilmek gerekiyor. O iletişim içinde zaten eğitimlerde de belli teknikler gösteriliyor tabii ki hani hem şu aşırı empati yapıp onlarla beraber hani o şeyi nasıl diyeyim size karar şeyini olumsuz etkilememek gerekiyor hem de hissediyorlar sanırım zaten” (K18, Kadın).

“Onlar işin cerrahi kısmını yapıyor biz ise asıl sıkıntı yani ikna işi işte insanların ikna edilmesi. Evet ya hastanın beyin ölümünü bildiriyorsun, bunun geri dönüşü olmadığını bildiriyorsun, sonrasında organ bağıışı için ikna etmeye çalışıyorsun. Yani asıl sıkıntılı kısım burası yani iletişim yeteneği gerektiren kısmı burası. Diğer taraf teknik beceriyle yapılan bir iş.” (K17, Erkek).

“Sosyal yönümüz eksik. Bizim eğitimde dermatoloji derslerini birazcık daha artırıp 1.sınıftaki temel Türkçe, edebiyat vs. gibi şeylerden öte sosyal becerileri arttıracak birtakım formatları da sokmamız lazım sağlık eğitiminin içerisine çünkü temel sıkıntılarımızdan bir tanesi iletişim kabiliyetinin basık olması. Eskiden derlerdi ki misal çok önemli tespittir. Tıp fakültesinden her şey çıkar arada bir doktor çıkar derlerdi. Bu çok güzel tespittir aslında hakikaten de öyleydi. Eskiden Türk tıp eğitiminde sanatın başka alanlarıyla başka mecralarıyla alakalı olan, devlet adamlarıyla alakadar olan birçok hekim varken bu cümle çok yerinde bir cümleydi. Ama şimdi ne yazık ki teknik hekim yetiştiriyoruz ve yeni nesil, yeni jenerasyon bizden sonrası biz bile eski kalmaya başladık. Yeni jenerasyon tamamen teknik bir yola doğru gidiyor. Öyle olunca da beyin ölümü gerçekleştirmiş kişinin yakınına yaklaşırken Allah’tan ümit kesilmez demekten tutun ya ben buna nasıl beyin ölümünü izah edeceğim” (K6, Erkek).

“Yetim bir çocukta beyin ölümü gerçekleştiyse onun yakınlarıyla yapacağınız görüşme farklı olur. Yetimdir çünkü o onların gözünde çok farklı bir pozisyonadır. 15 yaşında bir yetim. 15 sene boyunca işte çocuğu olmamış 15 sene sonra bir oğul sahibi olmuş bir aile onun çocuğunda gerçekleştiyse farklı konuşursunuz veya kalıtsal metabolik hastalığı olan böyle bir vakamda vardı o yüzden söylüyorum. Bir öğretmen anne babanın çocuğu Allah rahmet eylesin. Vücudunda hareket bozukluğu vs. vardı. Marfan sendromu hafif hali söz konusuydu. Çocuğun yaşaması için hayata tutunması için ömürlerini vermişler, 7-8 sene boyunca mücadele vermişler. O çocuğun gerçekleşmiş beyin ölümü kaza sonrası onunla konuşacağınız şey farklı. 70 sene yaşındaki bir dede torun torbasını görmüş, onunla konuşacağınız şey çok farklı. Eğer siz onun sosyal fotoğrafını çekiyorsanız hiçbir iletişim kusuru yaşamazsınız bu kadar net. Sosyal fotoğrafı iyi çekebilmek lazım.” (K6, Erkek).

“Ben bu işin temelini aslında ilk başta olmazsa olmazı diye düşündüğüm şey iletişim becerisi. Çünkü karşınızdaki kişiyi tanıyarak iletişim kuramıyorsanız zaten daha başlamadan biter o olay. Siz ölen ailenin yakınıyla görüşmeden önce zaten beyin ölümü gerçekleştiyse ilgili hekimle bir ön görüşme yapıyorsunuz. Kimler geldi? Kimlere deklere ettiniz siz bu konuyu? Tavırları tutumları nasıldı? Sizce bu duruma organ bağıışına nasıl yaklaşır bu kişiler? Siz onlardan bir ön bilgi alıyorsunuz zaten. Aldığınızda kişileri hafif bir tasvir ediyorsunuz. Az, az buçuk kim kimdir oradan seçebiliyorsunuz.” (K3, Kadın).

Samimi iletişim kurma stratejisine yönelik ifadelerde bulunan katılımcılar şu sözleri aktarmıştır:

“Anne olursa tabii mutlaka ben dokunmayı tercih ediyorum. Dokunuyorum, elini tutuyorum. Yani temas da çok önemli” (K30, Kadın).

“Aile görüşmesini o arkadaşlar yaptıkları zaman o arkadaşlarımıza ya Fatih Bey vardı o gelsin bir ona da soralım. Beni dahil ettiler birkaç kez böyle oldu. Ya hocam sen bizim hastamızla çok ilgilendin Allah sizden razı olsun. Sen ne diyorsun onu yapalım. “Karar sizin ama hasta benim hastam olsaydı ben organ bağıışlarım” cümlesiyle beraber bir sürü bağıış aldık.” (K6, Erkek).

“Biz şu an organ bağıışçısı olsun olmasın bütün aile görüşmesi yaptığım insanların telefonları var. Çok büyük bir kısmı kandilde, bayramda, seyranda mesaj atarlar, ararlar. Adam 12 yaşındaki çocuğunun organlarını vermiş. İşte almışız, kullanmışız. Hâlâ arıyor ve her aradığında Allah razı olsun diyor. Yok kardeşim tamam benden razı olsun çok güzel dua Allah asıl senden razı olsun. İki böbrek bir karaciğerini kullandık biz o çocuğun. 3 kişinin yaşama sevinci oldun Allah asıl senden razı olsun. O insan sana Allah razı olsun diyor çünkü o insana yüksek uhrevi biz hizmet verdirttin” (K6, Erkek).

“Herkesi yerleştirim odaya. Yerleştirirken bakın benim taburem var hani o kimse daha yakın iletişim kurabileceğim beni daha rahat doğru algılayabilecek o kişiye taburemle daha çok yaklaşım. Daha çok orayla irtibata girerek diğer tarafların da irtibata girmesini sağlarım” (K3, Kadın).

“Tabi ki onlara çok daha farklı şekilde daha samimi, gerektiğinde yere oturuyorum. Dizlerinin dibine oturuyorum. El teması kuruyorum. Omuz teması kuruyorum. Göz teması kuruyorum. Bazen alt kısım olmaksızın beden teması şeklinde iletişime geçiyorum. Diyorum ya ağlayınca ağlıyorum. Onlarla gerektiğinde işte elini tutup mesela vakamız oldu elimi tutup kıızı defalarca ölen kişiye yoğun bakımda birlikte annesine baktık. Beni götür. Elimi tutuyor götürüyorum anlatıyorum annesinin başına getiriyorum. Tekrar aradan yarım saat geçiyor tekrar elimi tutuyor götürüyorum. Tekrar bakıyoruz” (K2, Kadın).

Hasta hakkında ön bilgi toplama stratejisi uyguladığına ilişkin ifadelerde bulunan katılımcılar şu sözleri aktarmıştır:

“Bir de şu da var zaten vakayı önden tanıyoruz. Yani şöyle tanıyoruz hikayesini biliyorum, aldığı tedavileri biliyorum tüm süreci biliyorum. Yani belki kiminle görüőeçeđimi de biliyorum. Önden ya şöyle biliyorum çünkü onlardan bilgi alırken de anneniz vesaire hani bütün hem hemşerilerinden hem hekiminden ekstra bilgi aldığımız için aslında kimlerle karşılaştığımı çok nadir durumlarda bilemiyorum” (K18, Kadın).

“Anlatayım, şimdi günlük benim dönör vizitlerimiz vardır. Her gün yoğun bakımları gezerim üçüncü basamak yoğun bakımları, entübe hastaları değerlendiririz Glasgow koma skalasına bakarız, spontane var mı, kaçın altında tanılarına bakarız, yaşlarına bakarız. Daha sonra ben tespit ettiğim hastaları kendi hekiminin yanına giderim. Anestezi hekimleri genelde takip ediyor, giderim doktor beye böyle böyle doktor hanım, hani bu hastayı takip edelim mi, edelim derse ben günlük o hastayı ve diğer hastaları gezerken her gün o hastayı takip ederim. Kendi doktoru der ki; E. Hanım bizim işte bu hastamızı takip ediyorduk beyin ölümüne gidiyor. Nöroloji konsül atarız, nörolojik testler var. Önce nörolojik testler yapılır sonra apne testlerimiz yapılır. Nörolojik test yapıldıktan sonra zaten beyin ölümü yatınlığı başlamıştır” (K15, Kadın).

“Biz potansiyel donörü takip etmeye başlayınca aileyle ilgili bilgilerimizi toplamaya çalışırız. Çünkü hepsi bizim ne kadar bilgilerimiz ne kadar fazlaysa aile görüşmelerimiz o kadar güçlü olur. İşte aile yapısı kimdir? Kanaat önderi var mıdır ailede? Ailenin dini görüşü nedir? Dini görüş derken Müslüman, gayrimüslim olarak söylemiyorum işte tarikatlar, kanaat önderleri, şeyhler, bağlı buldukları hatta şunu bile yaparız işte kimlik bilgilerine bakıp işte nerede oturuyor? Oturduğu mahalle işte sosyal doku çok çok önemli ya. Bize üç aşağı beş yukarı bir fikir verir bunların hepsi” (K10, Kadın).

“Görüşme yaparken araştırıyorsun donörün ne iş yaptığını, nereden geldiğini” (K9, Erkek).

“Organ nakliyle ilgili hani görüşme yapılacak. Ön bilgilendirme istiyoruz primer, yoğun bakım doktorundan” (K5, Kadın).

İletişim stratejisi olarak manipölasyon sayılabilecek stratejiler uyguladığına ilişkin görüş belirten katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“18 yaşındaydı yani böyle genç bir gençti. Hani onun kalbine bu yaşta çocukların yaşayacağını gibi anlattım. Dediğim gibi biraz işin içine vicdan kalktığınız zaman biraz da ailenin bu işe yatınlığı varsa olmayacak şey değil” (K22, Erkek).

“Hastaların ve yakınların bize en çok sorduğu soru şu: Organ yok mu? Benim ise en çok sorduğum soru ve her seferinde de %99 aynı cevabı alıyorum.İnsanlar sürekli bir şeyleri istemeyi biliyorlar ama vermeyi bilmiyorlar yani senin en yakının. şöyle genelde kıızıyorum. Diyorum ki isterseniz hazır buradasınız bir bağış alalım” (K11, Kadın).

“Ajitasyon falan da sergiliyorsa ilk onunla böyle bir iletişim kurarak hani değer verdiğinizi hissettirdiğiniz zaman insanlar bir tık daha şeydir ya onların hepsini oynamak durumundasınız çünkü bu işin gereği bu. İnsan faktörünün olduğu bir şey de asla 2+2=4 olamaz yani. Bugünüm çok iyidir ben istediği argümanları oynayabilirim ama yarın vermiyorsa vermesin. Ben de bu kadar net olabilirim” (K10, Kadın).

İletişim stratejisi olarak detaylı bilgilendirme vurgusu yapan katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Onlara uygun bir şekilde yani hastamızın mevcut yaşadığı süreci anlatmaya çalışıyordum. Kabul edip etmemeleri ile ilgili herhangi bir zorlama olmayacağını muhakkak kabul etmeseler bile hastamızın son nefesine kadar tıbbi anlamda yapılacak her türlü bakımının devam edeceği konusunda hiçbir şüphelerinin olması bir de öyle bir şey oluyor mesela hasta yakınlarında hani sanki bu teklife hayır derlerse hastalarının sanki bir fişi var da fişini çekecekmişiz gibi bir endişenin içine giriyorlar mesela” (K16, Erkek).

“Bilgilendirme eksikliğimiz vardı. Acilde bilgilendirmeyi yaptık. Şu cümleyi kuruyordum ben: “Bakın sizin hastanız 1- buradan servise gidebilir, 2- yoğun bakıma gidebilir, 3- buradan taburcu olabilir. Yoğun bakıma giderse 1-sizin hastanızda beyin ölümü gerçekleşebilir, 2-sizin hastanızda direkt vefat gerçekleşebilir, 3- sizin hastanız iyileşip veyahut biraz daha toparlanıp servise gidebilir. Servise gittiği zaman veyahut toparladığı zaman bir ağrı, sakatlık kalabilir. Veyahut tam şifa halinde taburcu olabilir.” Bizim karşılaşacağımız senaryolar bunlar deyince insanların kafasında oturuyor” (K6, Erkek).

Anlayışlı olmanın önemini vurgulayan 2 katılımcı şu ifadeleri aktarmıştır:

“Bir de şu acılı dönemde sağlık profesyoneli olsa bile anlayamaz sizin ifadenizi. Terminolojiden birazcık uzaklaşacaksınız. Hatta aynı cümleyi birkaç defa tekrarlıyoruz acaba algılayabildiler mi? Öyle ya birini kaybettikten sonra size bir şeyler söylüyorlar orada vızıltı var gibi. Böyle de olabilir. Bazen biz karşı taraftan da şey diyoruz siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?” (K10, Kadın).

“Bir de kişilere bir bakıyorsunuz zaten çok agresifse daha sakın biraz daha yaklaşmak lazım. Kaygısını anlamaya çalışmak lazım. Onu biraz cevaplamaya çalışarak götürmek lazım.” (K3, Kadın).

1 katılımcı terminolojinin önemine ilişkin şu ifadeleri aktarmıştır:

“Mesela bu da bizim organ nakli algımızdaki sıkıntı. Orada kalbi atıyor ama beyni ölmüş, beyin sapı ölmüş. Hiçbir fonksiyon görmeyen bir insan var. O insanın evet kalbi, böbreği, ince bağırsağı çalışan fakat beyni fonksiyon görmeyen ve fonksiyon görmediği için kalbi 24-72 saat içinde duracak ve diğer organ fonksiyonları da bozulacak birisi var. Ama o hasta değil. O bir vefat etmiş kimse. O bir ölü. O yüzden bu da mesela bizim terminolojik hatalarımızdan bir tanesi. Artık ölümü, kalbin atmasıyla nitelemek lazım. Ölümü beynin fonksiyon görmesiyle nitelemek lazım. Önce bu düzeltmeyi yapmak istiyorum. Akabinde de soruyu kaçırdım tabi bunu yaparken” (K6, Kadın).

1 katılımcı karşılıklı güvenin önemine ilişkin şu ifadeyi aktarmıştır:

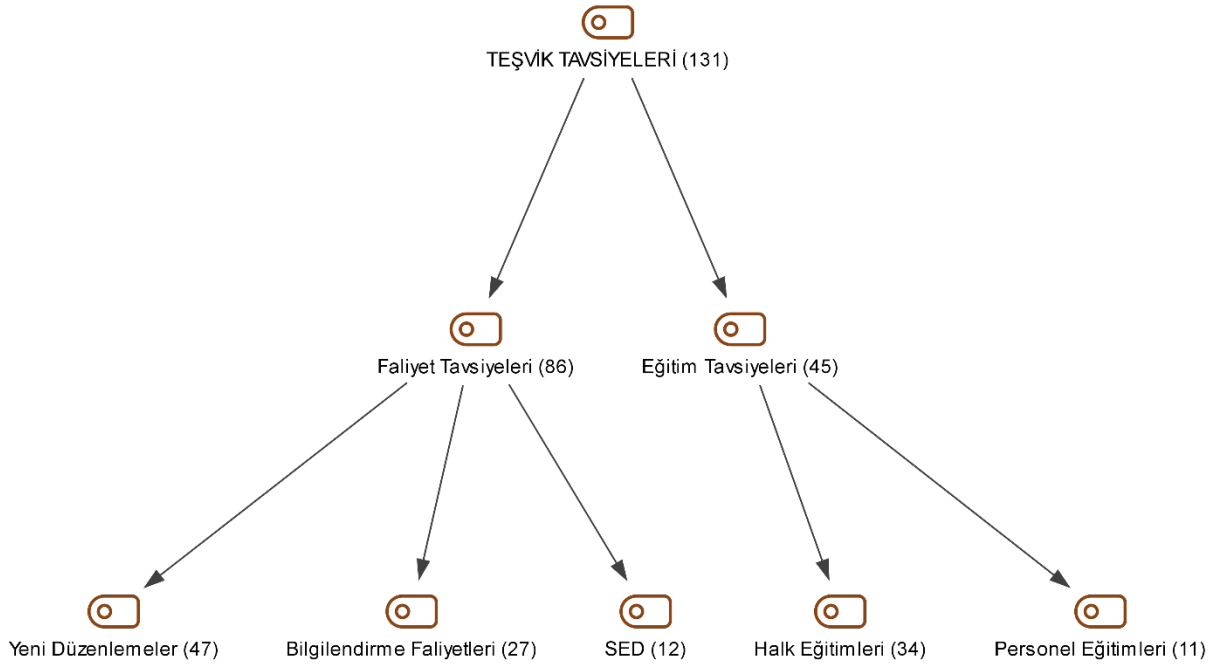
“Kesinlikle. Karşılıklı güven ilişkisi sağlanmış ise daha iyi oluyor” (K23, Erkek).

İletişimde aksan, şive, ağız gibi faktörlerin önemine ilişkin 1 katılımcı şu ifadeleri aktarmıştır:

“Bir hasta geldi. Düşmüş kafa derisi soyulmuş tamamen böyle şapka gibi. Böyle saçı olmayan insanların saçı gibi. İşte Erzurum’un bir ilçesinde çalışıyorum. Sardık sarmaladık kanamayacak şekilde dedim Erzurum’a götüreceksiniz orada tedavi edecekler. Hasta yakını dedi ki ambalaj yok mu? Dedim ki ne yapacaksın ambalajı? Ben sararım sen endişe etme kanamaz dedim. Büyük hastaneye götüreceksin diyecekler. Onu demiyorum dedi. Amca ne diyorsun? Ambalaj diyorum dedi. Ambalajdan kastın ne senin? Dedi ki minibüs tepesinde düdüğü var ötüyor. Ambulans diyor hasta orada. Ama onun ifade ediş şekli ambalaj. Ondan sonra biz bunu yazıya çevirdik Lisan anlaşmak demektir mevzusu. Bununla alakalı birtakım sıkıntılar oluyor mu oluyor” (K6, Erkek).

7. TEŞVİK TAVSİYELERİ TEMASI

Teşvik tavsiyeleri teması Eğitim Tavsiyeleri ve Faaliyet Tavsiyeleri kategorilerinden oluşmaktadır.

Şekil 5. Teşvik Tavsiyeleri Temasının Kategorileri

7.1. Eğitim Tavsiyelerine İlişkin Görüşler

Eğitim tavsiyeleri kategorisi 2 alt kategoriden oluşmaktadır. Bu kategoriler şunlardır; Halk eğitimleri ve Personel eğitimleridir. Eğitim alanına yönelik tavsiyeler Tablo 24’de sunulmuştur. Üstteki tabloda ilgili ifadelerin kaç kez kullanıldığı görülmektedir. İlgili ifadeleri kullanan katılımcı sayıları ise alttaki ek tabloda yer almaktadır.

Tablo 24. Halk Eğitimi Tavsiyelerine İlişkin Kullanılan İfadeler

	Frequency (ifade sıklığı)
Eğitim müfredatına ON eklenmesi	11
Halkın bilinçlendirilmesi	8
Beyin ölümünün doğru anlatılması	7
Yoğun bakım sürecinde detaylı bilgilendirme	5
Hasta yakınlarına bilgilendirme eğitimleri verilmesi	2
Üniversite öğrencilerinin bilinçlendirilmesi	1
TOTAL	34

	Frequency (kişi sayısı)
Eğitim müfredatına ON eklenmesi	8
Halkın bilinçlendirilmesi	8
Beyin ölümünün doğru anlatılması	3
Yoğun bakım sürecinde detaylı bilgilendirme	4
Hasta yakınlarına bilgilendirme eğitimleri verilmesi	1
Üniversite öğrencilerinin bilinçlendirilmesi	1

Eğitim müfredatına ON eklenmesine yönelik görüş belirten katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Biz bir kere beyin ölümünü okuldan anlatmamız lazım. Hem liseden başlanmalı bu, hem de tıp, hem de hemşirelik eğitiminde bu kesinlikle beyin ölümü bir ders olarak anlatılmalı. Çünkü tamam doğru toplumsal olarak da halkın bu konuda bilgisi yok ama bir kere bu işi yapanların bilgisi yok. İki, halkın eğitimi, liseden itibaren hem bunun eğitimi verilmesi lazım” (K30, Kadın).

“Yani bu yani şu an bakıyorum mesela ilkokul ortaokul çağındaki çocuklar çok daha bilinçli ve pozitif yönde bilinçli olduklarını görüyorum maalesef biz 35-40 yaş üzeri grubunda asıl bu konuya daha duvarlı daha negatif bir şey olduğunu görüyorum yaklaşım olduğunuz görüyorum” (K24, Erkek).

“Hocam bence bu konudaki en önemli şey en başından beri söylediğimiz gibi eğitim. Fakat bu eğitim bizim böyle kısa süreli çıkıp 3-9 Kasım'da AVM'lerde meydanlarda yapacağımız ya da işte toplu halde ekibi buluruz. Askeri birliği, polis evine, polis okulunu ya da resmi kurumları değil. Bunu en kolay anlayabileceğimiz yol nedir? Okul eğitimidir. Yani belli bir yaş grubundan artık onu ilgili bakanlıklar hangi yaş grubunda eğer bunu anlayabiliyorsa... Lise çağıdır, ortaokul sondur gibi o dönemde tıpkı bir ilk yardım eğitimi gibi trafik kuralları gibi bunun eğitiminin verilmesi ve bunun öneminin anlatılması gerektiğini düşünüyorum. En kolay hani şu an itibarıyla bu bile bize belki de bir 10-15 yıllık bir sürece mâl olur ama en azından 15 yıl sonra tıkr tıkr işleyen bir sisteme sahip oluruz” (K22, Erkek).

“Yani şu olabilir: İlkokul ortaokul lise yani ilkokul, ortaokul belki erken olabilir ama lise itibarıyla üniversitelerde, liselerde bununla ilgili bence yılda bir kez de olsa müfredat içerisinde bununla ilgili bilgi verilmeli.” (K20, Erkek).

“Yani güzel eğitimlerden geçiyorlar ama evet vermeyeceklerse ailede bir problem varsa en son ki vakam oydu. Ailenin içerisinde bir çatışma var yani bir karara varamıyorlar. Mesela bir kişi çocuklarından bir kişi evet olsun diyor. Öbürü hayır ben vermem diyor. Öyle olunca da diğer bir kişi onu etkilemiş oluyor. Bu tamamen bir ortak karar noktasıdır. Ortak karar verme şeyidir noktasıdır” (K19, Erkek).

“Mesela diyelim kaç ilçe var 9 ilçe mi? Herkes 2'şer 3'er ilçe alsa bir yıl boyunca mesela kaç tane okul var? 100 tane, 3 ilçede diyelim. Planla bu hafta bu okula gideceğim Milli Eğitim'e liste gönder. Ben şu şu yaş aralığındaki çocuklara şu şu tarihlerde şu eğitimi planladım. Gerekli izinlerde gönder. Al eline bir tane eğitim dosyası, git bütün çocuklara bütün şeylere anlat. Sonra oranın muhtarı kim ya da oranın belediye başkanı kim? De ki halkı toplayacaksınız şuraya spor salonu mu yok her yerde var. Okulun basketbol sahasına topla. Git orada eğitim ver ama bizim de sayımız az. Hani her şeyi bizden bekliyorlar ya. Önce bizim onları bir eğitmemiz gerekiyor. En azından onlar eğitilene kadar ki sürede bunlar da yapılabilir. Ama işte onun için çok şey değiştirmek gerekiyor.” (K11, Kadın).

“Milli Eğitim Bakanlığı'nın hizmetleriyle bir şekilde öncesinde topluma duyarlılığı kazandırmakla mükellefiz. Biz iknayı o zaman yaparız.” (K6, Erkek).

Halkın bilinçlendirilmesine yönelik görüş belirten katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Daha sonra da toplum eğitimi. Toplum eğitim, toplumda şöyle bir şey var, maalesef hayatında başına gelmeyince, karşılaşmayınca bu konu hakkında bilgi sahibi değil” (K30, Kadın).

“Benim en büyük eksikliğim sosyal medyada normal halk eğitimlerde bununla ilgili eğitimlerin açılması ve bununla ilgili toplumsal eğitimin yapılmadığı, çok insanın beyin ölümünden hiç haberdar olmadığı konusunda en büyük eksikliğimiz bu sadece bu.” (K26, Erkek).

“Dediğim gibi yani bu konuda yapılabilecek en mantıklı ve gerekli şey insanlara yani işte tabanda dediğiniz gibi tabandaki insanlara bunu hastane ortamına gelmeden önce dışarıda bunu bilinçlendirme bu bilinci kazandırmak en azından sık

anlatımlarla diyelim, belki ya da sık işte gündeme getirerek konuyu aşinalık kazandırarak yani yapılabilecek bence en önemli ve ilk mantıklı hareket bu olur diye düşünüyorum.” (K24, Erkek).

“Adalet Bakanlığında veya nerede işte herhangi bir ilin belediyesinde oradaki çalışanlara hizmet içi eğitimin içerisinde bunlar anlatılabilir veyahut da işte şehrin en kalabalık yerlerinde sadece yılda bir hafta değil. Daha fazla halk eğitimi yapılabilir. İşte ne yapılabilir? Birinci basamak sağlık kuruluşlarında bu eğitimler verilebilir. Yani farkındalık yaratılabilir gibi gibi şeyler sıralayabiliriz yani. Kesinlikle bilgi eksikliği bir de inanç” (k20, Erkek).

“Onun ötesinde de halk eğitimlerine katılmanız lazım. Halk eğitimi vermeniz gerekiyor” (K19, Kadın).

“Hani eğitimde de şöyle; hani insanın organ bağıışı beklediğini ne kadar mağdur insanın olduğunu bunun bir gün Allah korusun bizim de başımıza gelebileceğini vurgulamak amaçlı eğitimler daha baskın olabilir bence” (K15, Kadın).

“Onun için işte bazı şeyleri de gerçekten devletten beklemeyip halkı bilinçlendirmek halk arasında tartışmasını sağlamak. Bu birazcık da sosyal derneklerle vakıflarla sizin gibi çalışmalarla belki ön plana çıkarmak lazım ama eninde sonunda yine sosyal medyaya kalıyor iş normal medyaya kalıyor. Yani biz burada ikimiz konuşuyoruz” (K12, Erkek).

Personel eğitimlerine yönelik katılımcıların kullandıkları ifadeler Tablo 25’te sunulmaktadır. Üstteki tabloda ilgili ifadelerin kaç kez kullanıldığı görülmektedir. İlgili ifadeleri kullanan katılımcı sayıları ise alttaki ek tabloda yer almaktadır.

Tablo 25. Personel Eğitimine Yönelik Kullanılan İfadeler

	Frequency (ifade sıklığı)
Personele eğitim verilmesi	8
Vicdani duyguları etkileme	2
Nitelikli nakil ekipleri oluşturulması	1
TOTAL	11

	Frequency (kişi sayısı)
Personele eğitim verilmesi	6
Vicdani duyguları etkileme	1
Nitelikli nakil ekipleri oluşturulması	1
TOTAL	8

Personel eğitimi, vicdani duyguları etkileme ve nitelikli ekip oluşturulmasına yönelik görüş belirten katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Beyin ölümü nedir ve nasıl tanı konulur niçin tanıyı koymalıyız? Yani beyin ölümü niye tanıyı koyalım? Orada yoğun bakımda yatıyor. Ölmesini bekleyen bir süreç var orada. Bir ekip var. Niye? beyin ölümünü bilse o sırada organların alınabileceğini bilse bir an önce tetkikleri yapacak. Bu sefer donör bakımını yapacak ki bu süreçte aile görüşmesi yapılsın. Belki organlar bağışlanacak ve ilgili kişilere gidilecek. İşte o hekim, bu süreci iyi gören hekim bu süreci iyi yönetiyor” (K30, Kadın).

“Eğitim çok önemli, eğitim vermeye çalışıyoruz bizler bakanlık düzeyinde ama o şunu unutmamalıyım, ben hep şunu söylüyorum, halk eğitimi evet, doğru iyi bir şey ama önce kendimize eğitim verelim. Beyin ölümüne inanmayan doktorlarımız var” (K29, Erkek).

“Şu tavsiyem de var hocam: Bakanlık dönem dönem yılda birkaç kez ben o ilgilendiğim çalıştığım dönemde bakmıştım. Sertifika eğitimleri düzenliyor. 10 günlük bir ya da 15 günlük yanlış hatırlamıyorsam periyotta bir sertifika eğitimi

düzenliyor. Gidiyorsunuz, ne kadar donanımla geliyorsunuz ya da geldiğiniz hastanede ne kadar bu işlere gelebiliyorsunuz bilmiyorum ama bununla ilgili bir kısıtlama koymuş. Hekim, yoğun bakım hemşiresi bu kadar. Neden? Ben de burada teknisyenim. Bu işle ilgilenmek istiyorum. Eğitimi alıp bu işi yapmak istiyorum” (K22, Erkek).

“Ben her ne kadar sağlık görevlisi, sağlık personeli olsam da koordinatör olsam da ben de bu işe girmeden öncesinde beyin ölümü nedir ki insan ölmüşse ölmüştür derdim yani değil mi siz aynı şeyi düşünürdünüz ya da bir başkası? Öldü ya da ölmedi iki tane seçeneğimiz var ama beyin ölümüyle bitkisel hayat arasında halk adında söylüyorum ben koma durumu yani beyin ölümü ve koma durumu adı altında söylüyorum” (K19, Kadın).

“iz sağlık çalışanlarını önce bu konuya ikna etmemiz gerekiyor. Onun için ayrı bir eğitimin verilmesi gerekiyor. Onun için şöyle bir şey yapılabilir. Mesela şöyle bizim buradaki yoğun bakımların gün içinde belirli saatleri var. Şu şu saatler orada da belirtilir zaten. Hastalar yoğun bakıma alındığında da o saatlerde hastanız hakkında bilgilendirme yapılacaktır. Eğer uygunsanız gösterilecektir. Diğer hastaneleri bilemiyorum. Çünkü oralarda çalışmadım. Şimdi öyle yapıyorlar böyle yapıyorlar diyemem. Hem işleyişini aksatmamak için çünkü düşünsenize tam işinizin ortasında Ali Bey’in yakını geliyor. Ayşe Hanım’ın yakını geliyor. Onun için belirli bir saat kondu. Mesela o standart saatlerde hasta yakınlarına hastalarıyla ilgili bilgi veriliyor. Bizdeki standart uygulama bu. Bizim belirli saatlerimiz var. O saatlerde hasta yakınları gelir ekstra da eğer uygunsa içeriden biri bilgi verir. Uygun değilse de derler ki şu saatler arasında gelin hem hastanızı gösterelim hem de size bilgi verelim. Önce onun yapılması gerekiyor” (K11, Kadın).

“Bir başka şey bence şu: İşin içine biraz vicdan sokmamız lazım. Bakanlığımız dediğim gibi demiş ki sadece gönül. Şimdi ben şöyle soruyorum bazen gittiğim toplantılarda. Diyorum ki organ bağış yapmak isteyen var mı? 500 kişiye anlatmışım. 500 kişilik bir grup dinliyor. İçinden 8 kişi çıkıyor. 492’sinden ses yok. Neden bağış yapmak istemiyorsunuz? Gibi sorular soruyorum işte. Klasik aldığımız cevapları sizi söyledim. Sonra diyorum ki içinizde evli olan var mı? El kaldırıyorlar 15-20 tanesi. Diyorum ki içinden işte 5 ila 15 yaş arası çocuğu olan var mı? Kaldıranlar işte eliyor eliyor eliyor diyorum ki sonra senin çocuğun Allah göstermesin böbrek nakli ihtiyacı olsa sen birebir uyumlu bir donörsün. Çocuğuna sağlıklıyken yaşarken böbreğini verir misin? Her şeyimi veririm. Her şeyini verirsin. Peki öldükten sonra neden vermiyorsunuz? Yani öldünüz artık yok bitti sizin için hiçbir fonksiyonu, bir değeri yok. Öldükten sonra neden vermiyorsunuz? Gibi sorular sordum ben. İşin içine vicdan girdiği zaman...” (K22, Erkek).

“Hocam doktor belki şöyle ekarte edilebilir. İyi eğitim almış 3 tane hemşire bir doktor olabilir. Der ki gece atıyorum 12.00’de gerçekleşti. Şöyle bir şey var: Bir vaka var. Durumu da şu der hoca tekrar gelebilir ya da 3 değil de 2 doktor görevlendirilebilir mesela. Ama bu işi siz gönüllülük ile yapıp mesela işte bu sene Haydar yapsın. Seneye de Elif yapsın. Öbür sene de Ahmet yapsın yaparsanız hiç kimse olayın ne olduğunu bile anlamadan iş bitiyor. Şöyle kurumda doku organ bağış birimi diye bir birim yok mesela” (K22, Erkek).

7.2. Faaliyet Tavsiyelerine İlişkin Görüşler

Bilgilendirme faaliyeti olarak katılımcıların tavsiyeleri Tablo 26’den da görüldüğü üzere Sosyal organizasyonların artırılması, Dini kurum ve kişiler ile Hastanede görünür şekilde bağış tanıtımlarının yapılmasıdır. Üstteki tabloda ilgili ifadelerin kaç kez kullanıldığı görülmektedir. İlgili ifadeleri kullanan katılımcı sayıları ise alttaki ek tabloda yer almaktadır.

Tablo 26. Bilgilendirme Faaliyetlerine İlişkin Kullanılan İfadeler

	Frequency (ifade sıklığı)
Sosyal organizasyonların artırılması	19
Dini kurum ve kişiler	6
Hastanede görünür şekilde bağış tanıtımları yapılması	2
TOTAL	27

Frequency (kişi sayısı)

Sosyal organizasyonların artırılması	11
Dini kurum ve kişiler	5
Hastanede görünür şekilde bağış tanıtımları yapılması	1
TOTAL	17

Sosyal organizasyonların artırılması tavsiyelerinde bulunan katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Belki bana kalırsa sonuçta bizim toplumumuz dini açıklamalara ne kadar da olsa hala çok itibar eden bir toplum bence bu konularda. Çok daha fazla dile getirilmesi işte bilemiyorum. Yani bu Diyanet tarafından da olabilir Bakanlıklar tarafından da işte kamu spotu şeklinde arttırılabilir ama yani insanların bence daha çok inanç üzerinden bu konuyu kabullenmeleri önemli ve gerekiyor. Yani mesela bilemiyorum cuma hutbeleri olabilir daha sık şekilde dile getirilecek bu tarz şey konuların artırılması gerektiğini düşünüyorum. Kesinlikle kesinlikle ya insanlar bununla evet insanlar bu konuyla hastaneye geldiğinde veya işte yakını yoğun bakıma yattığında bu konuyla karşılaşmaması daha öncesinde bunları bilerek gelmesi veya işte duyarak daha bilinçlenerek gelmesi o anda sizin iş yükünüzü azaltıyor ikna imkanını arttırıyor” (K24, Erkek).

“Siz toplumu eğitmediğinizde koordinatör tek başına o anlık görüşmede toplumu mu eğitecek? Kaç kişiyi eğitecek? Sizin medya kanallarınızda camilerinizde, okullarınızda topluma bu bilinci kazandırılması gerekiyor” (K23, Erkek).

“Sadece bu 3-9 Kasım'a sığdırmayalım ve gidelim ara ara anlatalım çünkü mesela burada şeyi biliyorsunuz. Gölköy'de bir askeri birlik var. 3 aylık periyotlarla askerleri değişiyor ve 2.000 kişilik bir kadroya sahipler. Bu ne demek? Yılda 8.000 tane farklı insanın buraya gelip gitmesi demek” (K22, Erkek).

“Yani şu olabilir: İlkokul ortaokul lise yani ilkokul, ortaokul belki erken olabilir ama lise itibarıyla üniversitelerde, liselerde bununla ilgili bence yılda bir kez de olsa müfredat içerisinde bununla ilgili bilgi verilmeli. Sadece bunlar sağlıkla ilgili bir alanda değil, sağlık profesyoneli yapılan değil. Sırf bu işi anlatmak gerekir” (K22, Erkek).

“Beyin ölümü için doktorlar konuştular bağış istedikleri zaman ben kendim de hatırlıyorum direkt hayır ben bile hayır demiştim. Ya şu an düşünüyorum da ne kadar gerekli, ne kadar faydalı bir şey olduğunu kesinlikle bunda eğitim şartı var, halkı bilgilendirmek gerekiyor. Gerekirse sosyal medyadan gerekirse ziyaretlerle halkı bilgilendirmek gerektiğini düşünüyorum” (K15, Kadın).

“Yapılmaması gerekeni söyleyeyim önce salon toplantıları yapılmamalı. Salondan dışarıya çıkmak lazım. Spor müsabakaları, sanat müsabakaları efendim işte değişik toplantılarda orada pankart açmaktan bahsetmiyorum. Organ bağışı yararına futbol turnuvası organ bağışı için basket turnuvası, organ bağışı için resim sergisi, organ bağışı için bisiklet turu, organ bağışı için paraşüt atlayışı. Bunlar hani hem farkındalık hem de ilgi çeker yani” (K12, Erkek).

“Al eline bir tane eğitim dosyası, git bütün çocuklara bütün şeylere anlat. Sonra oranın muhtarı kim ya da oranın belediye başkanı kim? De ki halkı toplayacaksınız şuraya spor salonu mu yok her yerde var. Okulun basketbol sahasına topla. Git orada eğitim ver ama bizim de sayımız az. Hani her şeyi bizden bekliyorlar ya. Önce bizim onları bir eğitmemiz gerekiyor. En azından onlar eğitilene kadar ki sürede bunlar da yapılabilir. Ama işte onun için çok şey değiştirmek gerekiyor” (K11, Kadın).

“Bağışları artırmak için dediğim gibi 1) bu toplumda insanlarla çok sık birlikte olan kişilerin gerçekten organ bağışı hakkında çok iyi bir şekilde eğitmek gerekiyor. Mesela ben istediğim kadar konuşayım şuradan kahveden muhtar gitse benden daha etkili. Halkla iç içe o bölgenin insanıyla sürekli birebir olan kişiler kimse özellikle kırsalda jandarmaydı, öğretmendi, imamdı halk ile iç içe en çok kim varsa sürekli birlikte olan bence onlar eğitecek. Özellikle o dini boyutuna artık bir şey demek bile istemiyorum. Yani bir tane kişi sen kim oluyorsun birinin hayatını bu kadar değiştirebiliyorsun. Caiz değil kime göre caiz değil? Neye göre caiz değil diyorsun. Öncelikle bence bu eğitim işi çözülecek. Okullarda kesinlikle bununla ilgili ders olması lazım. Boşuna dememişler ağaç yaşken eğilir. İlkokulda başlayacaksın. Çocuğa gidip karaciğeri söküp onu sökeceğim diyeceğine aa bunun kolu kopmuş, aa bak burada fazladan bir kol var bunu takalım. Bu da bir anlatma şeklidir. Bebeğinin kolu kopmuş aa orada fazla kol var gel bunu buna nakledelim. Oradan başlarsın. Takalım değil, nakledelim. Kulakta bir doygunluk olur. Eskiden mesela

cinsellik kapalı kutuydu. Ne oldu? Bir sürü sıkıntı olduktan sonra ne yaptılar? Belirli bir yaş üstü öğrencilere cinsellik ile ilgili ders koydular. Bu da böyle bir ders olmalı. Siz insanlara ulaşmadığınız sürece ben burada işimi dört dörtlükte yapsam dört onlukta yapsam benim etkileyeceğim yer burası başka bir yer değil. Ben bu kadar yeri etkileyebilirim. Ben buradan ötesini etkileyemem. Benim bunu etkilemem mümkün değil. Ama mesela orada her gün bir konu anlattığımızda öğrenci dinlesen 10 gün anlatsanız 400 öğrenci. Ayda 1200 öğrenci. Yılda nereden baksanız 25.000, 30.000 öğrenci. Sadece bu bir kesim yani. Bunun bilmem ne kaçınıcı sınıflar, bilmem ne sınıflar...” (K11, Kadın).

Dini kurum ve kişilerin bilgilendirme faaliyetleri yapması tavsiyelerinde bulunan katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Dini gerekçeler çok zorlaştırıyor, dini gerekçelerde çok zorlanıyoruz. Hep topraktan tam geldik toprağa gideceğiz, tam gidelim. Bu bizi çok zorluyor. Yani sahada diyanetin bu işe ciddi anlamda girmesi lazım” (K28, Erkek).

“Belki bana kalırsa sonuçta bizim toplumumuz dini açıklamalara ne kadar da olsa hala çok itibar eden bir toplum bence bu konularda. Çok daha fazla dile getirilmesi işte bilemiyorum. Yani bu Diyanet tarafından da olabilir Bakanlıklar tarafından da işte kamu spotu şeklinde artırılabilir ama yani insanların bence daha çok inanç üzerinden bu konuyu kabullenmeleri önemli ve gerekiyor. Yani mesela bilemiyorum cuma hutbeleri olabilir daha sık şekilde dile getirilecek bu tarz şey konuların artırılması gerektiğini düşünüyorum” (K24, Erkek).

“Burada diyanet bir yerden bastırarak edecek buna acayip bir organizasyon lazım bence bunu aşabilmek için. Çünkü bir şekilde bu işin ucu günaha dayanıyor” (K11, Kadın).

“Bakın şu var işte son zamanlarda özellikle eğitim programlarında genellikle bunu söylüyorum. Çünkü dini felsefecilerin, fıkıh bilimi insanların görüşleri çok daha muktedir oluyor” (K10, Kadın).

“Diyanetin bu konuda destek olduğu zaman bağışın artacağını düşünüyorum. Çünkü insanlar hep dini yönden bakıyorlar. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının çoğu Sünni oldukları için bu konuda olabilir.” (K9, Erkek).

Hastanede görünür şekilde bağış tanıtımlarının yapılması tavsiyesinde bulunan 1 katılımcı şu ifadeleri aktarmıştır:

“Ben şunu istedim dedim ki hastanenin kalabalık yeri neresidir? Poliklinik girişidir. Yani bütün hastaların içeriye akın ettiği yer. Bu benim fikrim tüm hastanelerde hastanenin en görünür en belirgin yerinde bence doku organ bağış birimi olmalı. Evet onu görmeleri lazım. Doku organ bağış birimi. Sonra orada bir tezgâh olması lazım. Bir masa olması lazım. Onun üzerine doku organ bağış birimi broşürleri olması lazım” (K22, Erkek).

Bağışçının yakınlarına sosyo-ekonomik desteklerde bulunulması tavsiyesinde bulunan katılımcılar şu ifadeleri aktarmıştır:

“Belediyeye de konuştuk yani İstanbul için konuşuyorum bunu. Hani İstanbul otobüslerinde ücretsiz binme hakkı, tıpkı şehitler gibi. İşte yakınları, işte anne baba eş varsa çocuklar yani onlara mesela hani ücretsiz ulaşım hakkı olabilir yani. Mesela sizin dediğiniz örnek güzel bir örnek ben onu düşünmemiştim. Yani ailenin geçimini sağlayan kişi vefat ettiğinde çocuklarının okul masraflarının üstlenilmesi gibi şeyler yani bunları gerçekten hani yardımsever insanlar da yapabilirler. Mesela spor okulları yapıyor bunu bilmem ne basketbol okulu bilmem ne koleji ile anlaşıyor ve o öğrenci oyuncuları orada ücretsiz okuyor parasını da kulüp veriyor mesela. Hani o çocuğun burs dediğimiz şey var ya hani ortaokulda şu kadar aylık ücretsiz liseye şu kadar aylık ücret, üniversite öğrencisinin şu kadar aylık ücret, bunlar belirlenip insanların hesabına gönderilebilir” (K12, Erkek).

“Bazen ben ne düşünüyorum? Diyorum ki hani primer birinci dereceden yakınlarının bir tanesine iş verilebilir. Bakın iş, aşk çok önemli bizim ülkemizde. Ne bileyim bir kişiye bir iş imkânı tanınabilir. Gençcik insanlar burada vefat ediyor. Babasını kaybetmiş orada bir sürü çocuk annesi de bir çare o annesi bir devlet kurumuna konulabilir veya sigortalı bir işte ikamet sağlanabilir. Kendi iş gereklerini ne kadar yerine getirebilir ile alakalı bir yere konulabilir neden olmasın” (K10, Kadın).

“Biz bunu toplantılarda şöyle dile getirdik biliyor musunuz organ bağışını arttırmak için bunların devlet tarafından bir şeyler yapılsın. Bir yakını işe alınsın, bir şeyleri karşılansın yani bunun maddi bir şeyi olsun ki belki vericilik artar. Belki bu organ bekleme... Bunları da düşündük biz aslında. Yani öyle bir toplumda yaşıyoruz ki hem bencil hem karşılıksız böyle acaba dedik devlet onlara bir iş imkânı, öncelik bir şey yani bunlar dedik yapılamaz mı? Büyük bakanlık toplantılarında sunduk aslında olabilir mi diye? 7-8 organ kullanılıyor bir kadvrada eğer genç hastaysa” (K4, Kadın).

Teşvik tavsiyesi olarak kamu nezdinde yeni düzenlemeler yapılması tavsiyesinde bulunan katılımcıların ifadeleri şunlardır; Bilim Kurulu onaylı medya içerikleri, Beyin ölümü tanı sayısının artırılması, Vasiyetlerin daha etkin kılınması, Personel görev dağılımının net olması, Beyin ölümü takip sistemi kurulması ve denetlenmesi, Personelle ek ücret, artı puan gibi teşvikler sağlanması, Sembolik hediyeler verilmesi, Nakil ekibine iyi koşullar sunulması, Alıcının kimliğinin tamamen gizli tutulmaması, Palyatif bakım hizmetinin açılması, Sisteme güvenin inşa edilmesi, Organ satışı algısının yıkılması, Terminolojik revize, Bağış kartının yaygınlaştırılması, Milli model üretilmesi, Koordinatörlüklere bütçe ayrılması, Kadavradan nakil sayısının artırılması, Ünlü tanınmış kişilere öncelik tanınmaması/ Adil olunmasıdır.

Buna yönelik görüş belirten katılımcıların ifadeleri Tablo 27’de sunulmuştur. Üstteki tabloda ilgili ifadelerin kaç kez kullanıldığı görülmektedir. İlgili ifadeleri kullanan katılımcı sayıları ise alttaki ek tabloda yer almaktadır.

Tablo 27. Yeni Düzenlemeler Yapılması Tavsiyesine İlişkin Kullanılan İfadeler

	Frequency (ifade sıklığı)
Bilim Kurulu onaylı medya içerikleri	6
Beyin ölümü tanı sayısının artırılması	5
Vasiyetlerin daha etkin kılınması	4
Personel görev dağılımının net olması	4
Beyin ölümü takip sistemi kurulması ve denetlenmesi	4
Personelle ek ücret, artı puan gibi teşvikler sağlanması	3
Sembolik hediyeler verilmesi	3
Nakil ekibine iyi koşullar sunulması	2
Alıcının kimliğinin tamamen gizli tutulmaması	2
Palyatif bakım hizmetinin açılması	2
Sisteme güvenin inşa edilmesi	2
Organ satışı algısının yıkılması	2
Terminolojik revize	2
Bağış kartının yaygınlaştırılması	2
Milli model üretilmesi	1
Koordinatörlüklere bütçe ayrılması	1
Kadavradan nakil sayısının artırılması	1
Ünlü tanınmış kişilere öncelik tanınmaması/ Adil olunması	1
TOTAL	47

	Frequency (kişi sayısı)
Bilim Kurulu onaylı medya içerikleri	6

Beyin ölümü tanı sayısının artırılması	2
Vasiyetlerin daha etkin kılınması	2
Personel görev dağılımının net olması	1
Beyin ölümü takip sistemi kurulması ve denetlenmesi	1
Personele ek ücret, artı puan gibi teşvikler sağlanması	1
Sembolik hediyeler verilmesi	3
Nakil ekibine iyi koşullar sunulması	1
Alıcının kimliğinin tamamen gizli tutulmaması	2
Palyatif bakım hizmetinin açılması	2
Sisteme güvenin inşa edilmesi	2
Organ satışı algısının yıkılması	1
Terminolojik revize	2
Bağış kartının yaygınlaştırılması	2
Milli model üretilmesi	1
Koordinatörlüklere bütçe ayrılması	1
Kadavradan nakil sayısının artırılması	1
Ünlü tanınmış kişilere öncelik tanınmaması/ Adil olunması	1
TOTAL	32

Yeni düzenleme olarak Bilim Kurulu onaylı medya içeriklerini tavsiye eden katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Tabii ondan sonra gene kimse kimsenin yüzüne bakmıyor. Kimse kimseyi tanımıyor işte meşhur 3-5 kişi varsa bağış yapan zaten birkaç kişi var. Sürekli onlar bu tarz programlarda çıkarılır konuşulur işte bu varlığı başladı. Ya kardeşim onlar bağışladı, meşhurlar veriyor. Örnek olsunlar ama gariban adamı çıkarın onları hepsinin o da onur duysun. Yaptığı işten ve etrafında anlatsın. Hani şeydir iyi bir malzemenin reklamını izleyen yapar. İyi bir filmin reklamını evet bu işi de en iyi anlatacak olan topluma bağışlamış olanlar” (K 23, Erkek).

“Müthiş kısa filmler yapılabilir. Böyle 3 dakikalık 5 dakikalık gerçek kesiklerden alıp yapılabilir ve ben eminim. Yani bu insanların çoğu ya da en azından bir kısmı ne yapar? Canlıyken de böbreğinin birini vermek isteyebilir ya da ne bileyim kornaya aslından ya da önce herhangi bir organından vazgeçebilir diye düşünüyorum” (K22, Erkek).

“Bir dizi bir film çok etkili oluyor. Onun da doğru yapılması gerekiyor çünkü insanlar daha bugün konuştuk. Bir grupla o konuyu hani mesela her ölümden organ bağışı olmaz ki?” (K12, Erkek).

“Medya da olabilir. Diziler, filmler bunlar çok önemli aslında.” (K9, Erkek).

“Başka neler yapmalıyız? Kesinlikle Sağlık Bakanlığı medya konusunda tek bir elden organ bağışı ya da organ nakli bir dizide, bir filmde işlenecekse mutlaka bir bilim kuruluna danışılarak işlenmeli çünkü saçma sapan bir filmde komedi amaçlı işte saçma sapan bir yer yapmışlar, biri geliyor onun böbreğini alıyor, çıkarıyor, koyuyor. Saçma bir dizi yok film gördüm bir yerde adını hatırlamıyorum. Sağlık Bakanlığı’na yazacaktım bu film nasıl yayınlanabiliyor diye. Böyle merdiven altı bir yere gidiyorlar paraya ihtiyacı var, bir o geliyor ondan böbrek alıyorlar, başka biri geliyor ondan böbrek alıyorlar. O ona satıyor. O öbürüne satıyor falan. Ben kesinlikle tek elden bilim kurulundan geçerek anlatılması gerektiğini düşünüyorum. Yurtdışındaki yabancı dizilerde özellikle sağlık ve tıbbin işlendiği dizilerin çoğunda özellikle organ bağışı çok işleniyor. Mesela New Amsterdam’da ben izlerken inanılmaz domino nakil yaptılar ben kendim içindeymişim gibi hissettim çok güzel işlemişler.

Gerçekten çok doğru işlemişlerdi. Dizinin birkaç bölümünde birkaç olayda işlenmişti. 3-4 bölümde organ bağışıyla ilgili bir süreç geçiyordu. Mutlaka eğer olacaksa dediğim gibi Sağlık Bakanlığı'nın organ nakli dairelerinin tekelinde bir dizilerde ya da filmde geçirilmeli diye düşünüyorum. Mesela Cem Yılmaz'ın filminde de organ bağışısı işlenmişti. Orada da çok doğru bir işleyiş değildi ama. Milyonlar izledi saçma sapan bir işleyişti. Bir şekilde o tabuları yıkabilmemiz için doğru ve güzel şeyleri paylaşmak gerekiyor” (K8, Kadın).

Beyin ölümü tanı sayısının artırılması gerektiğini tavsiye eden 2 katılımcının ifadeleri şu şekildedir:

“Bu büyük bir etken ya bu aslında bu işin hocam ben size söyleyeyim mi? Buradaki en büyük kavga pastanın bölüşüm kavgası. Pastanın bölüşümünden ziyade pastayı büyütme daha doğru bir strateji bence yani beyin ölümü sayısını arttırsak çığ olasılık olarak da ben istatistikçiyim. İstatistik olarak da organ çıkarma artar” (K23, Erkek).

“Beyin ölümü teşhisi konulan hastanın hastaların sayısının çok daha fazla olması lazım yoğun bakımlarda bence o kısımda anestezi hekimleri olarak bir tık eksikimiz olabilir” (K16, Erkek).

Vasiyetlerin daha etkin kılınması tavsiyesinde bulunan 2 katılımcının ifadeleri şu şekildedir:

“Ama zaten dediğim gibi evet bana kalırsa da öyle hani hiç kimseye verilmemesi lazım bu yetkinin aynen aklı melekeleriniz yerindeyken tamamen sağlıklıyken böyle bir karar veriyorsanız nasıl ki mahkemeye gittiğiniz 18 yaş üstü cezai yükümlülüğünüz varsa herhangi adli bir rapor söz konusu değilse bu konunun bence böyle asıl netliğe kavuşturulması gerekiyor” (K24, Erkek).

“Diğerlerinde mesela hiç öyle bir şey yaşamadık. Maalesef ne ehliyetlerine öyle bir ibare vardı ve de ne bileyim insanlar işte yaşarken hani ne bileyim atıyorum işte karı koca eşler birbirine mesela hani vefat edersem organlarımı bağışla diye mesela bir şey yapabilir. Bu da etkin kılınabilir” (K16, Erkek).

Personelin işini daha iyi yapabilmesi amacıyla özellikle yoğun bakım personeli ile nakil ekibin ayrılmasına yönelik görev dağılımı yapılması tavsiyesinde bulunan 1 katılımcının ifadesi şu şekildedir:

“50 yoğun bakım yatağı var. Rutinde işte ameliyathane anestezi görevi var, onlara çıkıyor bakıyor. Yani bu iş onlara biraz daha böyle külfet gibi geliyor. Şu tavsiyem de var hocam: Bakanlık dönem dönem yılda birkaç kez ben o ilgilendiğim çalıştığım dönemde bakmıştım. Sertifika eğitimleri düzenliyor. 10 günlük bir ya da 15 günlük yanlış hatırlamıyorsam periyotta bir sertifika eğitimi düzenliyor. Gidiyorsunuz, ne kadar donanımla geliyorsunuz ya da geldiğiniz hastanede ne kadar bu işlere gelebiliyorsunuz bilmiyorum ama bununla ilgili bir kısıtlama koymuş. Hekim, yoğun bakım hemşiresi bu kadar. Neden? Ben de burada teknisyenim. Bu işle ilgilenmek istiyorum. Eğitimini alıp bu işi yapmak istiyorum.” (K22, Erkek).

Beyin ölümü takip sistemi kurulması tavsiyesinde bulunan 1 katılımcının ifadeleri şu şekildedir:

“Mutlaka ve mutlaka yoğun bakımçıların beyin ölümü tespit edecek bir sistemin kurulması gerekiyor hocam. Bu çok zor değil. Hastaların koma skalalarını günlük olarak yükleyebilir sisteme ve bu hasta entegre olarak bakanlığa gönderilebilir” (K23, Erkek).

Personele ek ücret, artı puan gibi teşvikler sağlanması tavsiyesinde bulunan 1 katılımcının ifadeleri şu şekildedir:

“Bakanlık böyle bir ödeme yapıyor. Ee sen orada yönetici karne puan alıyorsun. Doku ve organ çıkarım yapmış bir ekiple çalışıyor diye. Bunların hepsini ben laboratuvar teknisyeni olarak sağlıyorsam. Maddi bir şey de istemiyorum. Bir de yöneticiden de bir teşekkür bekliyor insan. Hiçbir şey yok. 2 yıl boyunca işte o bahsettiğim 3 buçuk yıl boyunca mesela ben ilimi devraldığım da benim ilim 72.sıradaydık. Bağış sayısı sayısında. Ben bunu işte askeri birliklere gidelim. Polise gidelim, şurada anlatalım burada anlatalım. 3 buçuk yılda yaklaşık 47. sıraya yükseldi” (K22, Erkek).

Sembolik hediyeler verilmesi tavsiyelerinde bulunan katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Çocuklar için ufak tefek işte balondur bir kalemdir, bir not defteridir, bir kupadır yani insanların yönünü oraya çevirebileceği bir şey olması lazım” (K22, Erkek).

“Plaket biz bunu uyguluyoruz zaten. Mesela organ bağış haftasında biz donör ailelerine plaket veriyoruz. Beyin ölümü tanısı konmuş ailelerine ulaşıp biz onlara plaket verdik. 9 kasımda biz hastane olarak etkinlik yaptık. Tabi bunun yazısını da yazdık bakanlığa onlarda izin verdi. Ulaşabileceğimiz donör ailelerine plaket vermek istiyoruz dedik. Verdik biz plaket. Hepsine vermedik ama ulaştıklarımıza verdik. Çok duygulandılar. Tabi onu sahneye çıkartıyorsun işte çocuğu vardı annesine vermiştik. Bir tane beyin ölümü tanısı koymuştuk daha 40 yaşlarında falan eşi geldi ben çocuğuna verdim. Orada çok duygulanmıştım çocuğu geldi diye. Ama çok güzel bir şey o plaket vermek” (K9, Erkek).

“Organ bağış haftasında organ bağışlayanlara bir anahtarlık, bir kalem verelim. Bağışlarını alalım. Gelip buradan almaya çalıştıklarında hayır biz bağışçılara veriyoruz sadece diyoruz. Sıradan bir vatandaş gelip organ bağışında bulunuyor ya ben de sen de onları bile diyorum bir karşılık şey veriyoruz yani. Bir rozet, bir kalem, anahtarlık... Onlara böyle plaket gibi bir şeylerin verilmesi lazım” (K4, Kadın).

Alıcının kimliğinin tamamen gizlenmemesi tavsiyesinde bulunan katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Hiç satacaklar mı lafını duymadım ama aile yani niye diyor yani niye saklıyor, kime takıyorsunuz? Bu gibi niye taktın diyor. Bakanlık buna izin vermiyor. Tabii kime gideceğini öğrenmek istiyorlar. Sıralamanın nasıl ve bağışın nasıl yapıldığını bilmek istiyorlar ama hani bunu ifade edemiyorsunuz. Anlatamadığınız için de insanlarda da soru işareti oluyor.” (K23, Erkek).

“Hocam biz bu işi çok kapalı kutu yapıyoruz. Şöyle aile diyor ki organ kime gidecek? Organ doğru insana mı gidecek? Atıyorum, Müslüman'a mı gidecek? Çocuğa mı gidecek? Yoksa siz bu organı alıp bakanlık, hani bizi şahsi olarak suçlamıyor ama Bakanlık alıp bu organı şu siyasinin yakınına mı verecek?” (K22, Erkek).

Palyatif bakım hizmetinin kurulması tavsiyesinde bulunan katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Mesela bizim şey hastalarımız vardır. Enfeksiyon riski taşıyan hastalarımız vardır ama yoğun bakımlıdır. Onun için bir şey oda vardır. Özel bir oda vardır. Yoğun bakımın için de ayrılmış bir oda vardır ona ait. Onun gibi bir oda da buna açılabilir. Yani 55 yatağımızdan bir tanesini beyin ölümü gerçekleşip takibini yapacağımız bir hastaya verebilirsiniz. O yatağa sadece bu özelliği taşıyan hastalar yatırabilirsiniz dersiniz de mecburen onu takip eder” (K22, Erkek).

“Bakanlık daha çok palyatif bakım falan açsak bizim bağışlarımız artar” (K21, Kadın).

Sisteme güvenin inşa edilmesi tavsiyesinde bulunan katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“2. bu organların maddi durumu çok iyi ailelere verilebileceğini düşünüyorlar bunu çok iyi anlatmak gerekiyor. Sağlık Bakanlığı'nın alıcı ve vericiyi birbiriyle görüşmediğini, tanımadığını, biz hekimlerin sahadaki ya da diğer koordinatör arkadaşların ya da diğer işte bütün bu beyin ölümü tanısının ve organların çıkarılmasındaki süreçte yer alan bütün sağlıkçı arkadaşları bu organların nereye gittiğini, hangi aileye verildiğini bilmediğini çok iyi ifade etmek gerekiyor. Bu çok kafa karıştırıyor çünkü. Bunun bir ulusal koordinasyon merkezine sunum olayı olduğunu, sunulan organların ihtiyacı olanlara aciliyetinden ivedilik sırasına göre tekrar planlandığını ve bunu da Sağlık Bakanlığı'nın yaptığını mutlaka belirtmek gerekiyor.” (28, Erkek).

“Biz sadece arada bir köprüyüz yani sağlık personellerinin hepsi aynıdır. Elimizden gelenin en fazlasını yaparız sonuna kadar. Bu beyin ölümünde de geçerlidir. Öncelikle amacımız yaşatmaktır. Yani bunu bütün sağlık çalışanları aynı şeyi söyler. Ya da siz de mesela öğrencisiniz ya da bir başkasını sokaktan geçen bir kişi de der ki ya karıncanın üzerine basmayayım. Dimi kıyamaz? Onun ötesinde bir canlıya hani bilerek zarar veremez. Onun ötesinde bir kişiyi öldüremez. Bu böyle bir şeydir” (K19, Kadın).

Organ satışı algısının yıkılması tavsiyesinde bulunan 1 katılımcının ifadeleri şu şekildedir:

“Organ bağışı yapan ailelerle haber yapabilmek adına o teşvik edicidir çünkü. Görüşmeler yapıyoruz buna en az 10 defa şahit olmuşumdur. Aile bana şu şeyi söylüyor: “Aman kimse duymasın.” Organ bağışı yapmış yani karaciğerini, böbreğini, kalbini bağışlamış. Hem teşvik edici olacak hem de gurur verici olacak. Ama kimse duymasın. Neden kimsenin duymamasını istiyorsunuz organ bağışı yaptığımızı? Derler ki organlarını sattı. Aslında bizdeki en temel sebeplerden bir tanesi de bu mahalle baskısı. Belki bunları da yenmek için birtakım şeyler yapmak lazım” (K6, Erkek).

Terminolojik revize tavsiyesinde bulunan 2 katılımcının ifadeleri şu şekildedir:

“Çünkü terminoloji yanlış kurgulanmış. Bu çıktığında komada pasa denmiş(?). Yani komanın ötesinde denmiş sonra ne olduğu anlaşılmış komanın ötesindeki durumun geri dönüşümsüz olarak beyin fonksiyonlarının kaybı denmiş ölü de yani beyin ölümü deyince bizim işte o ilk kanun 1980-1983 galiba oradan başlayan bir beyin ölümü şeyi var. 1979 doğru haber alın şeyleri yönetmeliklerde falan son yönetmeliğe kadar hep beyin ölümü, beyin ölümü, beyin ölümü o zaman düşünüyorsun lan beyin ölümü var, kalp ölümü, safra kesesi, ölümü efendim, bağırsak ölümü öyle bir şey yok ki. Şuradan yukarıya öldüğü zaman bittin sen başka bir şey zaten diyor son nefesini vermek apne testini niye yapıyorsun son nefesini vermiş mi diye tespit etmek için bu kadar” (K12, Erkek).

“Belki kullanmış olduğumuz terminolojiyi daha revize etmemiz gerekebilecek. Bizim terminolojik bir kusurumuz da var diye düşünüyorum. Bunu da gözden geçirmek lazım ama dediğim gibi tek bir şeyle mümkün olacak gibi değil” (K6, Erkek).

Bağış kartının yaygınlaştırılması tavsiyesinde bulunan 2 katılımcının ifadeleri şu şekildedir:

“Yo yo hani hiç mesela isteğini bilmeden onun adına karar vermek zor. Ama hani bunu bilip de yapmayı bence de katılıyorum. Yani bağış kartı kolaylaştırıyor” (K12, Erkek).

“Bunun için işte hayattayken bedenimiz üzerindeki tasarruf yetkisini kullanma adına organ bağış kartı çıkarmayı da bu nedenle çok daha fazla önem arz ediyor. Organ bağış kartı çıkarttığı zaman evet öldüğü zaman yine yakınlarına soruyoruz ama en azından onun elimizde ıslak imzalı bir formu oluyor beyin ölümü taraması yapıp da girdiğimiz zaman altta bir buton var. Butonu sorguladığımızda işte organ bağış kart butonu sorgula var. Orayı sorguladığımızda o beyin ölümü gerçekleşmiş bireyin daha öncesinde bağışçı olup olmadığını görüyoruz. Bu da aslında o an ailesi hayır demiş olsa bile yani ne yaparsınız onun bir çıktısını alırsanız bakın ıslak imzalı belki de yakınlarının içinden birisi olacak oradaki yakınlarının birinin ismini vermiş olacak. Bunlar belki de bir tık daha sayısal değerler olarak geri dönüş yapacak diye ümit ediyoruz” (K10, Kadın).

Milli model üretilmesi tavsiyesinde bulunan 1 katılımcının ifadeleri şu şekildedir:

“O şimdi şey yaptı genelde ben de İspanya modelinin çok başarılı bir model olduğunu söyledi. Ben de dedim ki İspanya modelini uygula hoca, siz hiç hastayla karşılaşmazsınız dedim hasta yakını ile karşılaşmamışsınız herhalde dedim. İspanya modelini şu aşamada Türkiye'de uygularsan oradan bir değil 2 tane cenaze çıkar dedim.” (K23, Erkek).

Koordinatörlüklere bütçe ayrılması tavsiyesinde bulunan 1 katılımcının ifadeleri şu şekildedir:

“Bakanlıktan isteyeceğim ne olabilir? Şey ya hastanelerde bakanlığın yönetmeliği var. Hani şu şu özelliklerde olmalı, başka bir işte görevlendirilmemeli vesaire falan şeyi var ama demiyor ki ya işte koordinatörümün odası şöyle şöyle olacak. Görüşme alanı olacak. Ama bunu denetlemiyor. Hastaneye bir yaptırım yok. Yani demiyor ki bunun odası nerede? Bunun odası nerede? Bunun için hastanenin ayrı bir bütçesi yok mesela. Buna bütçe oluşturuyoruz” (K21, Kadın).

Kadavradan nakil sayısının artırılması tavsiyesinde bulunan 1 katılımcının ifadeleri şu şekildedir:

“Böyle bir literatür var ama amacımız bizim tüm ülke olarak kadavradan organ çıkarmak biz kadavra olarak adlandırıyoruz çünkü ölmüş bir kişidir beyin ölümü tanısı alan kişi. Kadavradan organ çıkarmada gerilerdeyiz. Bunu ne kadar ileriye taşırsak o kadar insanımızı yaşatabilecek o kadar insanımızı mutlu edebileceğiz. Onun için bizim tek amacımız bu” (K19, Kadın).

Ünlü tanınmış kişilere öncelik tanınmaması/ Adil olunması tavsiyesinde bulunan 1 katılımcının ifadeleri şu şekildedir:

“Ben ismini buradan anmak istemedim. Şimdi bu adam karaciğerini alkolle tüketmiş. Öbürü dediğiniz gibi normal bir hayat sürmüş. Hastalığa yakalanmış. Ben tercih ediyorum. Ben buna vermek istiyorum ama bakıyorsunuz listede atıyorum binlerce karaciğerin nakli bekleyen hasta varken Hakan Taşıyan’a karaciğer bulundu. Bir sporcumuza karaciğer nakli yapılabilir. Şimdi ben bunu görerek kendi yakınım 3 yıldır karaciğer bekliyorum. 5 yıldır böbrek bekliyorum hastalığı haber oluyor. 6 ay sonra hastaneden taburcu oluyor. Ben diyorum ki ben bu organı neden size vereyim ya da kime vereyim dediğiniz gibi. Mesela ben Kızılay’da gönüllü olarak çalışıyorum. Kızılay’da şöyle bir şey var. Zaten güvensizlik ortamı had safhada. Dediğiniz gibi o algoritma bizdeki Kızılay’daki karşılığı şudur: Çaldı mı?” (K22, Erkek).

Şekil 6. Koordinatörlerle Yapılan Görüşmelere İlişkin Kelime Bulutu